

BISERICA ORTODOXĂ

REVISTA SFINTEI EPISCOPIA ALEXANDRIEI ȘI TELEORMANULUI

ANUL VI, NR. 2 iulie - decembrie 2004

BISERICA ORTODOXĂ

REVISTA SFINTEI EPISCOPII
A ALEXANDRIEI ȘI TELEORMANULUI

ANUL VI, NR. 2
iulie - decembrie 2004
EDITURA CARTEA ORTODOXĂ
ALEXANDRIA 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte

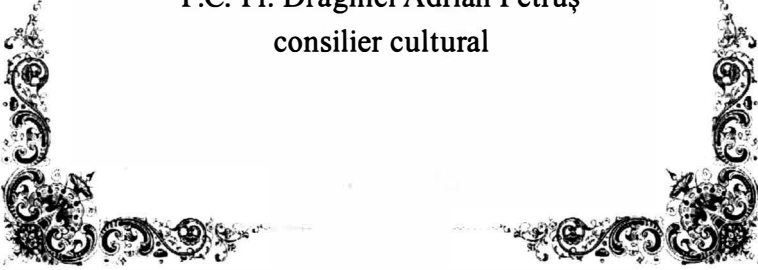
Prea Sfințitul Părinte Episcop
† **Galaction**

Vicepreședinte

P.C. Pr. Dr. Ciulei D. Marian

Redactor responsabil

P.C. Pr. Drăghici Adrian Petruș
consilier cultural

Tehnoredactare - Sorin Constantin

Copyright 2005 © Editura **CARTEA ORTODOXĂ**

- Toate drepturile rezervate -

ISSN 1582-1544

CUPRINS

*Punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române privind
transplantul de organe*5

PASTORALĂ LA NAȘTEREA DOMNULUI 2004

† Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului15

ARTICOLE ȘI STUDII

Biserica ortodoxă română și cărțile sfinte

Prof. Dr. **Alexandru Ligor**21

Aspecte practice în riturile orientale privind Euharistia

Pr. Asist. **Gheorghe Ispas**113

Rugăciunea lui Iisus în gândirea și practica monahală românească

Protosinghel **Serafim Adam**125

CUVÂNTUL CARE ZIDEȘTE

Valoarea spiritualității poporului român în cadrul istoriei sale

Pr. **Eugen Cătălin Păunescu**144

Desacralizarea vieții creștine europene

Prof. drd. **Gavril Ioan Trifa**157

Muscelenii la Expoziția Generală Română - București, 1906

Aurică Smaranda166

*Episcopul Inochentie Micu Klein - Deschizătorul luptei politice a
românilor din Transilvania*

Prof. **Dana Viezuianu**177

PAGINI DE SPIRITUALTATE ORTODOXĂ

Predici

Pr. Ionel Durlea184

Meditații din cuvântul Sfințelor Evanghelii

Pr. Adrian Drăghici213

VIAȚA BISERICESCĂ

Din agenda de lucru a Prea Sfințitului Episcop Galaction

Secretar eparhial, Arhid. Vasile Neacșu228

Cuvânt rostit de Prea Sfințitul Galaction în Catedrala Sf. Alexandru cu prilejul concertului susținut de ansamblul „Studioul de Muzică Veche București”

† Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului241

Puncte de vedere

Petre Sovejanu246

BISERICA ȘI SOCIETATEA

Viitorul creștinismului în România

Pr. Lazăr Dumitru267

Un monument de la cumpăna veacurilor XVII și XVIII - Biserica Adormirea Maicii Domnului a fostului schit Didești, județul Teleorman

Ecaterina Țânțăreanu277

Fabulă

A. Dumitru284

Așteptându-l pe Ștefan

Pr. Marin Stănescu286

**COMISIA NAȚIONALĂ DE BIOETICĂ
SECTORUL BISERICA ȘI SOCIETATEA AL PATRIARHIEI ROMÂNE**

TRANSPLANTUL DE ORGANE*

Transplantul de țesuturi și de organe este una din formele de vârf ale practicii medicale contemporane, care transformă suferința în nădejde pentru mai multă viață. Este o performanță a științei și a practicii medicale pe care Biserica o binecuvântează atâta vreme cât, prin transplant, se rezolvă criză determinată de lipsa altor soluții de vindecare și se redă viața normală unei persoane, fără însă a i-o ridica alteia: nimeni nu trebuie ucis pentru ca să trăiască altcineva.

Definiție. Prin „transplantul de țesuturi și/sau de organe” se înțelege acea activitate medicală complexă care, în scop terapeutic, înlocuiește țesuturi și/sau organe umane compromise morfologic și funcțional, din

* material elaborat de Comitetul Național de Bioetică** și înaintat spre aprobare Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la ședința din 5 martie 2003

** Comitetul Național de Bioetică evaluează activitatea comisiilor locale mixte de bioetică ale Bisericii Ortodoxe Române, formate din câte 5 teologi și oameni de știință cu scrieri și experiență în domeniu, care funcționează deja în 3 centre universitare: București, Cluj și Iași, în vederea formulării unor puncte de vedere ale Bisericii în probleme de bioetică. Dintre temele prioritare aflate în atenția celor trei comisii menționăm: avortul, anticoncepționalele, eugenia, eutanasia, transplantul, ingineria genetică (implantul de celule embrionare, fecundarea in vitro, clonarea etc.)

corpul unui subiect uman cu alte structuri similare, dovedite ca fiind sănătoase.

PRINCIPII GENERALE

➤ Viața specifică persoanei umane, unică și irepetabilă, este un dar al lui Dumnezeu, înțeles ca viețuire a sufletului în trup; creștinul va purta de grijă pentru amândouă, dar îi va acorda maximă importanță sufletului, luptând pentru mântuirea sa.

➤ Actul de dăruire voită a vieții pentru Dumnezeu ori pentru aproapele descoperă adevăratul sens al dragostei, de aceea dăruirea este mai dorită decât conservarea ei; pe aceste considerente se fundamentează eroismul dar mai ales martiriul.

➤ Darul vieții constă în sfințenia ei, de aceea urmărirea „calității vieții” ar trebui să se facă pentru sporirea sfințeniei, iar prelungirea vieții pentru lucrarea mai departe a mântuirii și prezența benefică a persoanei în mijlocul semenilor.

➤ Învățătura ortodoxă acordă mare importanță cinstirii trupului, atât în timpul viețuirii lui, cât și după moarte, și aceasta pentru că trupul reprezintă o materie structurată de Dumnezeu în taina persoanei. Trupul „este templul Duhului Sfânt” (I Corinteni 6, 9) și, sub o forma spiritualizată, urmează să participe și la viața de dincolo de mormânt.

➤ Moartea, ca despărțire a sufletului de trup, nu justifică ideea considerării trupului ca un obiect, care să poată fi folosit după bunul plac al unor terțe persoane.

PRINCIPII SPECIALE

➤ Transplantul trebuie să aibă la temelie iubirea creștină a celui ce dăruiește și împlinirea ei în iubirea celui care primește. În acest sens, el va îndeplini următoarele condiții:

1. să respecte demnitatea persoanei (donator, receptor, medic);

2. să aibă scop terapeutic;
3. să fie în folosul aproapelui;
4. să respecte viața și chiar moartea persoanei umane;
5. să respecte drepturile omului și dimensiunea duhovnicească a existenței umane, chiar din momentul conceperii acesteia;
6. să nu fie determinat de oportunități politice sau economice, de curiozități medicale, la modă în lumea noastră secularizată.

➤ Actul de donare să aibă la temelie iubirea creștină față de aproapele și jertfelnicia; donarea nu poate să fie obiectul unor tranzacții;

➤ Prelevarea și transplantul de organe și de țesuturi se face numai în scop terapeutic; transplantul va trebui să se dovedească a fi unicul remediu valid pentru prelungirea și îmbunătățirea (în cazul transplantului de cornee, de piele, etc.) vieții unui pacient;

➤ Pentru ca prelevarea de organe presupune consimțământul donatorului, va fi de neacceptat prelevarea de țesuturi de la un embrion, dat fiind faptul că, deși ființă vie, acesta este în imposibilitatea de a-și da consimțământul;

➤ Este inadmisibilă provocarea voită a mutilării sau a decesului prin prelevarea unor organe, chiar pentru scopul de a salva viața unei alte persoane;

➤ Transplantul va fi bine justificat: se va urmări scopul imediat și pe termen lung al transplantării, ca și acordarea unei calități satisfăcătoare vieții primitorului;

➤ Realizându-se din iubire și din respect față de viața umană, transplantul va lua în calcul viața persoanei umane în toată complexitatea ei, nu numai viața care se consumă sub forma și la nivel exclusiv biologic, ci și dimensiunea duhovnicească, eternă a vieții omului. Fiind metoda excepțională de tratament, transplantul este justificat după ce s-au epuizat toate celelalte forme și modalități de tratament.

RESPONSABILITATEA MEDICILOR

➤ Darul cunoașterii și al descoperirii noutății vine de la Dumnezeu; îi revine omului responsabilitatea folosirii lui nu împotriva aproapelui și a lumii, ci pentru sprijinirea prezenței demne a persoanei în creație și pentru împlinirea sensului existenței;

➤ În acest context, medicul trebuie să aibă conștiința că este instrument și colaborator al lui Dumnezeu, în înlăturarea manifestării răului în lume ca suferință;

➤ Echipa de transplant trebuie să informeze, sub toate aspectele și în detaliu, atât pe donatorul, cât și pe primitorul de organe, cu privire la riscurile, beneficiile, procedura și consecințele prelevării și, respectiv, implantului de organe, încât cei vizați să poată lua hotărârea în deplină cunoștință de cauză.

CONSIMȚĂMÂNTUL

➤ Deși se afirmă ca donarea este expresie a iubirii, ea nu naște nicidecum obligația morală de a dona; actul de donare este manifestarea deplină și indubitabilă a voinței libere;

➤ Se impune solicitarea și obținerea consimțământului în scris prealabil, expres și liber al donatorului sau al persoanei terțe căreia legea îi permite acest fapt; de asemenea, se va solicita și acordul scris al primitorului;

➤ Numai consimțământul conștient al donatorului îi descoperă iubirea și spiritul de jertfă, încrederea și interesul pentru apropoale;

➤ Rudeniile ar putea să-și ofere consimțământul pentru transplantul de organe, în numele celor apropiați (copii, minori) și atunci când ei nu o mai pot face (din cauza situației în care cei vizați se găsesc), mai ales ca este mai greu să decizi pentru trupul altuia decât pentru al tău. De aceea legea trebuie să prevadă reguli clare cu privire la consimțământ, pentru evitarea bănuielii de comercializare a organelor de către rudeni;

➤ Este preferabil însă acordul prealabil al fiecărei persoane, pentru

prelevarea de organe după decesul ei sau măcar transmiterea către rudenii a dorinței sale în acest sens, indiferent dacă poziția este pro sau contra; aceasta pentru ca numai în cazul consimțământului explicit al persoanei se poate vorbi despre un act de generozitate și iubire, deci de donare;

➤ Non-refuzul rudelor la prelevarea de organe după decesul pacientului nu poate fi interpretat drept consimțământ.

DONATORUL

1. În cazul donatorului viu, transplantul se va face numai cu respectarea următoarelor norme:

- ❖ să fie major și să fie în deplinătatea facultăților mintale;
- ❖ să i se garanteze ca viața nu îi va fi pusă în pericol;
- ❖ să îi fie prezentate riscurile și consecințele asupra sănătății și asupra capacității de muncă pe care prelevarea de organe le poate provoca;
- ❖ să-și fi dat în mod prealabil, liber, expres, conștient și informat consimțământul în scris pentru prelevare. În cazul donatorului minor, consimțământul va fi acordat de către părinți sau de către tutorii legali, respectându-se libertatea și demnitatea minorului;
- ❖ actul de donare va fi expres și nu prezumat.

2. În cazul donatorului decedat:

- ❖ echipa care a constatat decesul unei persoane nu va fi aceeași cu cea care urmează să facă transplantul;
- ❖ medicii care constată decesul sunt responsabili pentru situațiile în care moartea nu a intervenit efectiv sau ea nu a fost bine constatată.

PRIMITORUL

➤ Primitorul își va da consimțământul în scris pentru efectuarea transplantului și va fi informat obiectiv asupra șanselor de reușită a transplantului.

➤ În selecționarea pacienților cărora urmează să li se efectueze transplantul, se impune ca medicii care iau deciziile de transplantare să aplice exclusiv criteriul terapeutic, adică să se aibă în vedere:

1. urgența transplantării;
2. posibilitatea de reușită;
3. previziunea ca organul să se poată transplanta;
4. prioritatea cererii.

➤ Întrucât transplantul are caracter terapeutic, selecția pacienților nu trebuie să fie împiedicată sau viciată de motive de ordin rasial, social-economic, religios etc., ci determinată de condiții optime de reușită a transplantului și de finalitatea acestuia.

DESPRE MOARTE

➤ **moartea, din punct de vedere creștin**, are două accepțiuni:

a) îndepărtarea omului de Dumnezeu prin păcat (moarte care poate fi temporară sau veșnică, în funcție de gravitatea păcatului, de pocăință sau lipsa acesteia);

b) moartea fizică - concretizată prin despărțirea sufletului de trup. Tot efortul creștin este acela de a scăpa de moartea veșnică prin comuniunea dinamică cu Dumnezeu în Hristos, prin Duhul Sfânt. Aceasta nu exclude grija pentru condițiile, momentul și modalitatea separării sufletului de trup.

➤ **moartea, din punct de vedere medical și legal**, este cunoscută în mai multe feluri și anume:

a) *moarte aparentă* (funcțiile vitale sunt atât de mult slăbite încât nu pot fi percepute decât cu aparate speciale);

b) *moarte clinică* (funcțiile vitale au încetat fără să se fi alterat încă structurile în mod ireversibil; de aceea este posibil ca aceste funcții să fie reactivate prin terapia intensivă și reanimare);

c) *moarte biologică* (se produce atunci când organele vitale au intrat

deja în proces de alterare, adică a început procesul de necrozare a țesuturilor);

d) *moarte cerebrală*.

Moartea cerebrală

➤ Constatarea morții fizice nu este obiectivul teologiei sau al filosofiei, ci ține de resortul științelor medicale și juridice. Până nu demult, era considerată moartă acea persoană căreia inima i-a încetat să mai bată și căreia îi lipsea respirația. Datorită tehnicilor de reanimare s-a ajuns la convingerea că moartea este un proces și că ea nu este în mod necesar legată de încetarea bătăilor inimii.

➤ Moartea, ca încetare efectivă a vieții, presupune:

1. oprirea inimii;
2. absența respirației spontane;
3. moartea cerebrală.

Aceste trei condiții trebuie îndeplinite, concomitent și în totalitate, pentru a se evita erori regretabile.

➤ Precizări esențiale cu privire la conceptul de moarte cerebrală:

1. moartea cerebrală reprezintă medical alterarea ireversibilă a vieții celulelor creierului (cortex, cerebel și trunchi cerebral), care provoacă încetarea definitivă a funcțiilor encefalului întreg, ceea ce înseamnă imposibilitatea organismului uman de a mai fi în relație cu mediul și de a-și asigura și realiza propria existență, caracter specific și obligatoriu în definirea vieții umane;

2. nu trebuie confundată moartea cerebrală cu moartea biologică;

3. din punct de vedere juridic, moartea este considerată una singură, și anume cea declarată din punct de vedere medical.

➤ Criteriile potrivit cărora poate fi declarată moartea cerebrală, din punct de vedere legal, sunt:

1. examen clinic, constând în: constatarea comei profunde, flasca, areactiva, absența reflexelor de trunchi cerebral (în mod special absentă

reflexelor fotomotor și corneean);

2. absența ventilației spontane, confirmată de testul de apnee (la un PaCO₂ de 60 mm Hg);

3. două trasee EEG, efectuate la 6 ore, care să ateste lipsa electrogenezei corticale.

➤ Moartea, în calitate de separare a sufletului de trup, rămâne o taină. Nimeni nu va putea spune cu precizie că separarea aceasta coincide cu moartea cerebrală; poate să coincidă, poate să preceadă sau poate să urmeze morții cerebrale.

➤ Fiind creat după chipul lui Dumnezeu, omul este înțeles și se pune în valoare în măsura în care reflectă în el prototipul sau. Atâta vreme cât împlinește porunca iubirii și rămâne în Dumnezeu, care este iubire, este membru al Bisericii lui Hristos.

➤ În această perspectivă, dăruirea unui organ, a unui țesut și chiar a unei picături de sânge, din dragoste față de aproapele, înseamnă autodăruirea și autojertfirea întregului om în interiorul aceluiași Trup mistic al lui Hristos, ceea ce exclude privirea trupului omului ca pe un simplu mijloc de însănătoșire fizică a cuiva sau ca pe o magazie de organe de schimb.

CONCLUZII FINALE

➤ Biserica binecuvântează orice practică medicală în vederea reducerii suferinței din lume, prin urmare și transplantul efectuat cu respect față de primitor și de donator, viu sau mort. Trupul omenesc neînsuflețit trebuie să aibă parte de tot respectul nostru.

➤ Biserica previne însă pe toți să înțeleagă transplantul ca pe o practică medicală menită înlăturării suferinței membrilor ei și nu ca pe una care să alimenteze ideea autonomiei vieții fizice și a eternizării acesteia, în detrimentul credinței în viața eternă (adevărată viață) și neglijându-se pregătirea pentru aceasta.

➤ Pentru că vede în donatorul de organe un om capabil să se autojertfească, Biserica socotește că acesta trebuie să împlinească gestul său

din dragoste față de aproapele, de bunăvoie, în urma unei informări corecte și a unui consimțământ liber și independent de orice influență străină de conștiința sa.

➤ Aceleași exigențe trebuie să fie împlinite de rudele celui decedat, responsabile de trupul acestuia și dispuse să ofere anumite organe ale defunctului pentru transplant.

➤ Biserica respectă dorința primitorului de a trăi mai mult sau în condiții mai bune, dar își exprimă cu atât mai mult respectul pentru actele de iubire, autojertfire și înțelegere ale donatorului.

➤ Biserica se opune oricărei tranzacții cu organe umane și oricărei exploatare a stărilor de criză și a vulnerabilităților potențialilor donatori (lipsa de libertate psihică sau fizică, penuria socială).

➤ În privința declarării morții reale (părăsirea trupului de către suflet) identificată cu moartea cerebrală legal declarată, Biserica cere respectarea exactă a criteriilor de diagnosticare a morții cerebrale și respectiv, legale. Este legiferat ca declararea morții cerebrale s-o facă o echipă medico-legală neimplicată în acțiunea de transplant, pe baza criteriilor clinice și de laborator existente.

➤ Biserica nu poate fi de acord cu transplantul țesuturilor embrionare care comportă riscul afectării sănătății fătului și nici cu utilizarea pentru transplant a organelor nou-născuților acefali sau hidrocefalici. În egală măsură, nu poate fi de acord cu tendința unora de a deveni donatori de organe, cu condiția să fie eutanasiați.

➤ Consimțământul informat și lucid de a-și oferi un organ, în viață sau după moarte, pentru binele semenului suferind, din iubire față de acesta și dezinteresat, precum și hotărârea rudelor de a permite prelevarea de țesuturi sau organe în vederea transplantului de la trupurile decedate ale celor față de care au drepturi legale, respectându-se legea, sunt în acord cu morala creștină.

➤ Biserica binecuvântează persoanele care pot face, eventual, asemenea sacrificii, dar în egală măsură, înțelege pe cei care nu pot face aceasta, respectând libertatea de decizie a fiecărui om.

➤ Deopotrivă, are toată înțelegerea pentru cei care-și doresc scăparea de suferință și prelungirea vieții fizice, fiind încredințată că prelungirea vieții fizice va oferi acestora șansa apropierii de Dumnezeu și a progresului duhovnicesc.

➤ Binecuvântând efortul medicilor pentru eforturile depuse în vederea reducerii suferinței din lume și prin transplantul de organe, precum și jertfa celor dispuși să le ofere, Biserica nu poate încuraja negativismul nejustificat al altora (negativism care ar consta fie în refuzul donării de organe, fie în refuzul acceptării oricărei forme de transplant cum ar fi chiar și transfuzia de sânge). Dacă viața aproapelui, cea fizica și cea duhovnicească, este garantată, nici un sacrificiu nu este prea mare, cu condiția: să nu ucizi un om spre a promite sau a da viață altuia.

➤ În același timp, este necesar ca dăruirea de sine și generozitatea donatorilor pentru transplantul de organe să nu fie manipulată ca pretext sau paravan pentru profit financiar nedemn, care nu înobilează, ci degradează ființa umană.

➤ Creștinii, fie ei personal medical, donatori, beneficiari sau intermediari, nu trebuie să promoveze știința fără conștiința etică și responsabilitate față de demnitatea umană. De aceea, se impune o permanentă priveghere spirituală și pastorală, un discernământ spiritual activ privind scopurile declarate și nedeclarate ale transplantului de organe.

**TEXT APROBAT DE SFÂNTUL SINOD ÎN SESIUNEA 15-17
IUNIE 2004**

PASTORALĂ

† GALACŢION

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL
SFINTEI EPISCOPII A ALEXANDRIEI ŞI TELEORMANULUI

TUTUROR DREPT CREDINCIOŞILOR CREŞTINI,
CINULUI MONAHAL,
PREA CUCERNICILOR ŞI PREA CUVIOŞILOR PĂRINŢI,
DIN ACEASTĂ DE DUMNEZEU PĂZITĂ EPISCOPIE,
HAR, PACE, SĂNĂTATE ŞI ALESE BUCURII DUHOVNICEŞTI
DE LA DUMNEZEU,
IAR DE LA NOI PĂRINTEASCĂ ÎMBRĂŢIŞARE ŞI
ARHIEREASCĂ BINECUVÂNTARE

*„Pregătiți Calea Domnului, drepte
faceți cărările Lui” (Matei III, 3).*

Iubiții Noștri fii duhovnicești,

În fiecare an, călătoria creștinilor pe *pământul obșteștii pătimiri*, cum a numit viața omenească dreptul Iov, ia sfârșit lângă ieslea Pruncului Iisus Cel ce se naște din nespusă iubire pentru oameni pentru a rămâne în sălașul inimilor noastre și a lua chip în noi (Gal.IV, 19).

Însă pentru creșterea în Hristos (I Cor. III, 7), pentru ajungerea la măsura vârstei deplinătății (Efes.IV, 13) încât Dumnezeu să fie toate în toți (I Cor. XV, 28), în fiecare an Nașterea Domnului trebuie să fie pentru fiecare dintre noi o plinire a vremii (Gal. IV, 4). Plinirea vremii – spunea Părintele Stăniloae – înseamnă și clipa de la care începând avem un timp plin de Dumnezeu, întrucât Fiul Său a devenit om și rămâne așa pururi, trăind cu noi timpul, umplând de realitatea supremă, de puterea înnobilitoare supremă, timpul sau complexitatea curgătoare a vieții omenești.... De abia acum timpul este plin de sensul și de valoarea lui, căci, valoare capătă viața în timp numai prin întruparea lui Dumnezeu în el.

De acest adevăr ne încredințează o cântare a Praznicului care zice: *veniți să ne bucurăm întru Domnul, istorisind taina care este de față. Zidul cel despărțitor, acum cade; sabia cea de foc se îndepărtează; Heruvimul nu mai păzește pomul vieții, iar eu mă împărtășesc de dulceața din Rai, de la care m-am îndepărtat prin neascultare. Că chipul cel neschimbat al Tatălui, pecetea veșniciei Lui, înfățișare de rob primește, ieșind din Maica ce nu știe de nuntă, nesuferind schimbare, că a rămas ce era, Dumnezeu adevărat fiind; și a luat ce nu era, om făcându-Se din iubire de oameni. Acestuia să strigăm: Cel ce Te-ai născut din Fecioara, Dumnezeule, miluiește-ne pe noi.*

Astfel, fiecare praznic al Nașterii Domnului trebuie să ne găsească într-o anumită vârstă spirituală, pregătind de fiecare dată calea Domnului și drepte făcând cărările Lui întru inimile noastre, în călătoria vieții pământești. Așa învață și Sfântul Grigorie Teologul în Cuvântul său la Crăciun: *Călătorește fără prihană prin toate vârstele și puterile lui Hristos, ca un ucenic al lui Hristos! Curățește-te, taie-te în prejur, leapădă învelișul cu care te-ai născut!*

Drept măritori creștini,

Cu bucurie duhovnicească, se cuvine să sorbim împreună din nectarul învățaturii Sfinților Părinți și teologi ai Bisericii despre taina coborârii lui Dumnezeu la noi și a îmbogățirii noastre întru El.

Iată cum ne învață Sfântul Ioan Gură de Aur: *Taină străină și minunată văd! Cântecul păstorilor răsună în jurul urechilor mele. Nu fluieră o cântare lipsită de noimă, ci ei cântă cântare cerească. Îngerii cântă, Arhanghelii psalmodiază, Heruvimii înalță imne, Serafimii doxologesc. Toți prăznuiesc văzând pe Dumnezeu pe pământ și pe om în ceruri, pe Cel de sus, jos, din pricina tainei întrupării; pe cel de jos, sus, din pricina iubirii de oameni. Astăzi Betleemul calcă pe urmele cerului. În locul stelelor primește pe îngeri cântând, în locul soarelui face loc Soarelui dreptății. Nu te întreba cum, căci unde vrea Dumnezeu se biruiește rânduiala firii. A voit, a putut; S-a pogorât, a mântuit. La Dumnezeu toate merg mână în mână. Astăzi, Cel ce este, Se naște, Cel ce este, Se face ceea ce nu era. Este Dumnezeu și Se face om, fără să înceteze de a fi Dumnezeu. Nu S-a făcut om îndepărtându-Se de Dumnezeire și nici nu S-a făcut din om Dumnezeu încetul cu încetul, ci, Cuvânt fiind, datorită nepătimirii Sale, S-a făcut trup, rămânându-I neschimbată firea.*

Când S-a născut, iudeii tăgăduiau străina Sa naștere, fariseii tălmăceau strâmb Dumnezeieștile Scripturi, iar cărturarii grăiau cele potrivnice legii. Irod căuta pe Cel născut, nu ca să-L cinstească, ci ca să-L piardă. Astăzi, însă, au văzut că toate-s împotriva. Căci după cum zice Psalmistul: „Nu s-a ascuns de la fiii lor din neam în neam”. Venita-au împărați care s-au minunat de Cerescul Împărat, cum a venit pe pământ fără Îngeri, fără Arhangheli, fără Tronuri, fără Domnii, fără Puteri, fără Stăpânii, ci, mergând pe o cale străină și neumblată, a ieșit dintr-un pântec nepângărit, fără să lase pe îngeri lipsiți de ocârmuirea Lui și fără să iasă din Dumnezeirea Sa prin întrupare.

Când toți aceștia saltă, vreau să salt și eu, vreau să dănțuiesc, vreau să prăznuiesc. Nu dănțuiesc lovind coardele ceterii, nu scutur în vânt toiagul împodobit cu foi de viță, nu suflu din fluier, nu aprind făclii, ci, în locul organelor muzicale port scutecele lui Hristos. Aceste-mi sunt nădejdea, acestea-mi sunt viața, acestea-mi sunt mântuirea, acestea-mi sunt fluierul, acestea-mi sunt cetera. De aceea și vin, pe acestea purtându-le, pentru ca prin puterea lor luând tăria cuvintelor să spun cu îngerii: „Slavă întru cei

de sus lui Dumnezeu”, iar cu păstorii: „și pe pământ pace, între oameni bună voie”.

A pregăti calea Domnului cu fiecare praznic al Nașterii lui Hristos, înseamnă propriu-zis vindecarea din boala păcatului de orice fel. În acest sens Părintele Stăniloae ne încredințează: *Sfântul Apostol Pavel spune direct că, prin faptul că Fiul lui Dumnezeu Cel bogat S-a făcut sărac pentru noi, ne-am putut noi împărtăși de bogăția Lui, căci prin ea a ajuns bogăția Lui la noi. Dacă nu S-ar fi coborât la posibilitățile noastre de primire a bogăției Lui, nu ne-ar fi îmbogățit pe noi, ci, sau ne-ar fi lăsat așa cum eram sau ne-ar fi desființat prin atotputernicia manifestată a Sa. Coborârea Lui este condiția întâlnirii cu noi la nivelul în care putem primi bogăția Lui. Coborârea Lui este condiția îndumnezeirii noastre. „Cunoașteți harul Domnului nostru Iisus Hristos, că fiind El bogat S-a făcut sărac, ca să vă îmbogățiți prin sărăcia Lui”* (II Cor. VIII, 9). În acord cu acestea, Leonțiu de Bizanț socotește coborârea Fiului lui Dumnezeu singurul leac al bolii noastre. *Prin iconomie singurul doctor înțelept al sufletelor noastre, primind în Sine pătimirile noastre, a vindecat boala tuturor.*

Iubiți credincioși,

La acest minunat praznic al renașterii noastre se cuvine să punem la inimă cuvintele Sfântului Ioan Botezătorul: *gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui* (Matei III, 3) în așa fel încât să poată pătrunde și în sufletele noastre harul cel înnoitor de viață al Nașterii Domnului.

Acum, după îndemnul Proorocului Isaia: *căile strâmbe să se îndrepte și cele colțuroase să se facă drumuri drepte* (Isaia XL, 4) să petrecem în mijlocul lucrurilor, grijilor și frământărilor vieții, lepădând *pofta trupului, pofta ochilor și trufia vieții* (I Ioan, II, 16). Iată cum ne învață despre acestea Sfântul Chiril al Alexandriei: *de mult căile de străbătut (ale omului) erau grele pentru viața și traiul Evangheliei, pentru că mintea oamenilor era cuprinsă și biruită de poftele lumești. Dar după ce Dumnezeu tuturor S-a făcut om, a oprit păcatul în trupul oamenilor și atunci toate s-au făcut netede*

și ușor de străbătut. Nu-i mai aștepta nici o ridicătură și ni o groapă pe cei ce voiau să capete un nume bun de la Dumnezeu și toate drumurile colțuroase au fost prefăcute în cale netedă. Fiindcă Hristos Însuși ne-a arătat că este neted și ușor de umblat drumul ce duce la evlavie.... Căci toate cele străbătute s-au făcut drepte așa cum spune Proorocul Isaia: „calea celor cuvioși este dreaptă și este dinainte pregătit drumul celor drepti” (Isaia XXVI, 7). Și astfel Mântuitorul ne-a vindecat nouă toate bolile noastre. Roadele vrednice de pocăință spre care suntem îndemnați să le dobândim în aceste sărbători sunt dovedite de credința lucrătoare prin iubire (Gal.V, 6).

Acum mai mult ca oricând sufletele noastre sunt înmiresmate de mirul de nard al colindelor iar iubirea trebuie arătată tuturor celor aflați în lipsuri sufletești și materiale. De o mare și dumnezeiască actualitate sunt cuvintele Sfântului Simeon Noul Teolog care scrie: *Hristos a primit să ia asupra Sa fața fiecărui om lipsit și să Se unească pe Sine cu fiecare, ca nici unul dintre cei care cred în El să nu se înalțe împotriva fratelui, ci fiecare, văzându-l pe fratele și pe aproapele său ca pe Dumnezeul său, să se socotească pe sine atât de preamic față de frate, ca față de Făcătorul său și să-l cinstească întocmai ca pe Acela și să-și deșerte toate acestea spre slujirea lui.*

Așadar, numai în lumina cea neînserată a Betleemului, spre care călătorim duhovnicește în aceste zile, asemenea păstorilor de la Nașterea Domnului, ca să vedem cuvântul acesta ce s-a făcut și pe care Domnul ni l-a făcut cunoscut (Luca II, 15), putem depăși paradoxul dintre suferințele unei vieți trecătoare și bucuria sfântă la care suntem chemați de sărbătoarea păcii și bunăvoinii dintre oameni.

În această atmosferă de pace dumnezeiască, rog fierbinte pe Mântuitorul Hristos să ne învrednicească pe toți să-L primim în ieslea inimilor noastre, pentru a ne putea, astfel, împărtăși de nepământeasca lumină, căldură și bucurie a comuniunii noastre cu El. Pentru că numai astfel, de fiecare dată când Dumnezeu coboară la noi, ne putem înălța și noi spre El *drepte făcând cărările Lui.*

Îndemnându-vă să purtați în cugete și în inimi totdeauna bucuria

mesajului sfânt al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, vă doresc tuturor să prăznuiți Sărbătorile Sfinte ale Crăciunului, Anului Nou 2005 și Botezului Domnului cu pace, sănătate și alese bucurii duhovnicești potrivit datinilor noastre străbune și vă adresez tuturor urarea tradițională LA MULȚI ANI !

Al vostru pururi rugător către Domnul Cel Înomenit și de tot binele voitor,

† GALACTION

Episcopul Alexandriei și Teleormanului

ARTICOLE ȘI STUDII

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI CĂRȚILE SFINTE - Capodopere. Personalități -

Aceste pagini sunt destinate, precumpănitor, tinerilor slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române (seminariști, studenți la Teologie, preoți, călugări, ș.a.)

I. Succinte observații introductive

Biserica Ortodoxă Română a avut dintotdeauna și va avea oricând rosturi fundamentale în istoria națională, deci și în cultura scrisă. Mitropoliile, episcopiile, mănăstirile, au constituit și în evul mediu adevărate focare de cultură. Cărțile sfinte au fost scrise (unele texte erau însoțite de alese miniaturi și ornamente originale) sau tipărite (neasemuitele gravuri stau și ele martore unui înalt rafinament artistic) prin strădania slujitorilor Bisericii. De a mitropoliți sau episcopi până la călugări, nu puțini dintre ei s-au îndeletnicit cu prefațarea, transcrierea, traducerea, înfrumusețarea vechilor cărți de cult.

Nu ne propunem acum decât să evidențiem câteva aspecte – le credem

esențiale – din această îndelungată și atât de fericită activitate. Unele dintre aceste aspecte se cunosc de multă vreme, altele de curând sau relativ recent, toate fiind datorate distinșilor cercetători ai domeniului.

Desigur, s-a scris mult pe această temă, dar niciodată nu va fi îndeajuns scris. Astfel, pe lângă studiile speciale pe care le vom menționa mai departe, dispunem de numeroase lucrări de sinteză ce privesc istoria românilor, istoria Bisericii Ortodoxe Române, literatura, arta de la Dunărea de Jos. Amintim doar câteva nume : – dominante și prin vastitatea operei, varietatea domeniilor abordate, valoarea în sine a celor scrise – rămâne personalitatea lui Nicolae Iorga. Lucrări de seamă istoriografice mult cuprinzătoare au elaborat A. D. Xenopol, Constantin C. Giurescu, ș. a.; dintre puținele, din păcate, tratate privitoare la trecutul **Bisericii**, se distinge azi, cel elaborat de prof. dr. pr. Mircea Păcurariu; printre cei care s-au preocupat de trecutul literaturii române (în general, de la origini până astăzi, sau în special de epoca veche) un loc de seamă îl ocupă G. Călinescu, N. Cartoian, Șt. Ciobanu, G. Ivașcu, Al. Piru, I. C. Chițimia; pentru bibliografierea cărților din vechime – dar nu în exclusivitate pentru aceasta – avem... notă numele de înalt prestigiu științific : Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu; în cercetarea miniaturilor s-a impus în vremea din urmă, G. Popescu Vâlcea; scrieri privitoare la istoria cărții sunt, dar se resimte lipsa unui tratat – operă de mare întindere și profunzime, deci – închinat domeniului.

O imagine mai exactă asupra istoriografiei problemei se poate face consultând *bibliografiile și dicționarele* mai vechi sau mai noi.

Perioada istorică pe care o abordăm – prin capodopere și personalități – cuprinde doar câteva veacuri : XVI-XVIII (acesta din urmă, nu în întregime). Puțin, este adevărat, din îndelungata istorie a culturii scrise religioase de la noi. În interiorul ei însă se disting câteva etape cu remarcabile creații. Așa, cele corespunzătoare domniilor lui Alexandru cel Bun și Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Sfânt, Matei Basarab și Vasile Lupu sau Constantin Brâncoveanu. Dar nu numai lor.

Unele dintre operele de cult medievale la care ne vom referi mai departe,

au fost cunoscute într-o formă sau alta (manuscrisă, tipărită) și în această parte de țară, teleormăneană. În biserici, mai ales, se înțelege. Puținătatea cărților religioase constatată actualmente în tezaurul teleormănean și relevant chiar în paginile revistei Sfintei Episcopii a Alexandriei și Teleormanului se explică prin pierderile suferite în timp. Războaiele, regimurile politice nedemne, jafurile, incendiile, ignoranța ș. a., au avut printre multele consecințe și distrugerea unei bune părți a patrimoniului – inestimabil – de carte veche religioasă. Că se mai păstrează, totuși, astăzi, atari valori în colecțiile județului se datorează slujitorilor **Bisericii**, dar și oamenilor cu preocupări diverse, din diferite straturi ale societății, toți mult iubitori ai cărților sfinte.

II. Sfântul Nicodim de la Tismana

Nu știm nici data exactă, nici locul (cu certitudine) unde s-a născut. Se trăgea dintr-o familie de aromâni (din sudul Dunării, deci) din părțile Prilepului (în Macedonia), după cum afirmă Nicolae Iorga, Victor Brătulescu și alții. Există și alte opinii în această privință. Bunăoară, învățatul sârb Djordje Radojičić susține că Nicodim s-ar fi născut în Prilepac (cetate situată în preajma vechiului centru minier Novo Brdo), din tată vlah și mamă sârboaică înrudită cu cneazul Lazăr al Serbiei, ceea ce nu-i de exclus.

S-a călugărit la Athos, probabil la mănăstirea Hilandar, fiind atras încă din anii tinereții de viața monahală. Athosul constituia unul dintre cele mai însemnate focare ale ortodoxismului. Aici își însușește o bogată cultură teologică, aici învață limbile slavă și greacă. Acest mediu era prielnic nu numai reculegerii, studiului, dar și prietenilor. Așa îi vor fi aproape, Eftimie, viitorul Patriarh de Târnovo, pare și el a fi fost aromân, cu care se va afla și în corespondență, apoi Ciprian, viitorul Mitropolit al Kievului și nu numai. Va reveni mai târziu în locurile de lângă Dunăre, la Șaina, în ținutul Cladovei, unde, împreună cu ucenicii săi va ridica un mic lăcaș de rugăciune cu hramul Sfânta Treime. După tradiția locului, Nicodim ar fi avut un rost însemnat și în întemeierea mănăstirilor Vratna și Manastirița aflate în zona

Crainei, nu departe de Cladova.

Din Șaina, datorită pericolului otoman și a stăpânirii regiunii de către Ludovic cel Mare al Ungariei (1342-1382), prilej cu care catolicismul avea posibilitate de a se extinde, Nicodim trece în nordul Dunării, la mănăstirea Vodița. Ar fi o eroare să considerăm că viața monahală din Țara Românească începe cu Nicodim, la Vodița, deoarece mărturiile – în special, arheologice – ne contrazic, chiar cele datând din secolele IV-VI și de mai târziu. Marele merit al lui Nicodim constă în continuarea acestei vieți monahale în ținuturile românești, pe care o reorganizează și al cărei îndrumător de seamă a fost. Săpăturile arheologice efectuate aici în anul 1928 au permis ideea că mănăstirea Vodița, întemeiată de Nicodim și frații săi, călugări, cu sprijinul material al domnului țării, Vladislav (Vlaicu), care o va și înzestra cu sate ș. a., a fost ridicată pe locul unui mai vechi lăcaș de cult. Cea mai veche mărturie documentară despre mănăstirea Vodița datează din anul 1372 (probabil vara aceluși an). Este vorba despre hrisovul lui Vladislav (Vlaicu) Vodă. Este foarte important documentul domnesc și fiindcă, prin el se recunoaște meritul lui Nicodim și „a fraților” săi, călugări, de bună seamă, prin conținutul său știm de existența bunurilor cu care a fost înzestrată mănăstirea, inclusiv vasele liturgice și odăjdiile de preț, precum și faptul, care nu-i unul oarecare, de a deveni așezământul ca atare, o samovlastie, adică, de sine stătătoare, cu un cărmuitor ales de obștea monahală. „Să nu aibă voie nici un domn să așeze în locul acela pe cărmuitor, nici arhieru”, dreptul acesta neavându-l nimeni, decât călugării de acolo. Vodița se pare că este prima (cu certitudine, însă printre cele dintâi) construcție eclesială de plan triconc, cu un sistem special de boltire care are ca temei pilaștri de o parte și de alta a absidelor laterale. Vodița avea să fie zugrăvită tot în timpul și din îndemnul lui Nicodim.

Prestigiul lui Nicodim va spori nu numai în Țara Românească, ci în întreg spațiul sud-est european. Așa se face că în anul 1375 se afla într-o importantă misiune de împăcare între Patriarhia de Constantinopol și Biserica sârbă (aceasta din urmă se proclamase, fără consimțământul Constantinopolului, Patriarhie autocefală, de unde și neînțelegerile care se

vor amplifica), misiune în care a fost trimis de cneazul Lazăr al Serbiei și din care mai făceau parte Isaia de Hilandar cu ucenicii lui, Teofan, fostul protos al Athosului.

A primit în această vreme și rangul de arhimandrit din partea Patriarhiei ecumenice.

Vodița însă împreună cu o întinsă regiune a Severinului va intra sub stăpânirea regelui ungar (abia în anii 1383-1384 Severinul va reintra în stăpânirea Țării Românești). Din această pricină Nicodim părăsește Vodița, inițiind construirea unei noi mănăstiri, sprijinit fiind de voievozii Radu I (c. 1377-c.1383) și Dan I (c.1383-c.1386). Se va îngriji de Tismana ca de altfel și de celelalte lăcașuri de cult, printre care și Vodița, domnul Mircea cel Bătrân (1386-1418).

Disponem, din păcate, de puține știri despre Nicodim și mănăstirile pentru zidirea cărora s-a străduit, acestea fiind deci, cu atât mai prețioase. O însemnare pe un hrisov din 1424 menționează sfințirea bisericii de la Tismana, „la leat 6686” (1 septembrie 1377-31 august 1378) și că, la leat 6915 (1406) „a murit părintele nostru Nicodim”. Domnul muntean Dan I, prin hrisovul său datând din 3 octombrie 1385 făcea Tismanei anumite danii, confirmând totodată daniile domnești, ale bunicului și tatălui său, inclusiv pentru Vodița. Citim, printre altele, în acest act al cancelariei muntene : „Am aflat în țara domniei mele, la locul numit Tismana, o mănăstire nu întru toate terminată, pe care sfânt răposatul, binecinstitorul voievod Radu, părintele domniei mele, a ridicat-o din temelie, dar n-a terminat-o din pricina scurtării vieții. Drept care a binevoit domnia mea (...) să clădească pe deplin acest hram (...) și să-l întăresc cu toate darurile și veniturile”.

Despre încheierea (sau poate extinderea) lucrărilor la mănăstirea Tismana ne vorbește și documentul emis de Mircea cel Bătrân la anul 1387.

Cu privire la Nicodim și mănăstirile Vodița și Tismana dispunem și de alte mărturii scrise. Același voievod muntean, în anul 1387 porunca ca monahii Vodiței și Tismanei „să fie de sine stătători și, după moarte cârmuitorului lor, să nu le pună nimeni cârmuitor, nici eu însumi, Mircea voievod, nici altul dintre cei de după mine, ci numai ei înșiși să aleagă pe

cine vor binevoi, nici să strice orânduiala și datina lui Nicodim și porunca mea”. Doi ani mai târziu, Nicodim figurează ca martor într-un hrisov domnesc, de la Mircea cel Bătrân, pentru mănăstirea Cozia. Daniile către cele două mănăstiri întemeiate prin strădaniile lui Nicodim și ale domnilor țării vor continua și după 1389. Și nu numai din partea domniei. Așa, de la Ștefan Lazarevici, conducătorul sârb, primeau în anul 1406 unele sate din Serbia, spre stăpânire.

Se presupune că Nicodim se numără printre ctitorii mănăstirești de la Topolnița, (în apropierea Vodiței), Coșuștea-Crivelnic, Gura Motrului, Vișina (Oltenia) sau Prislop (Țara Hațegului) și chiar Moldova unde îl vor sluji pe Domnul frații săi ucenici.

În ceea ce privește cultura scrisă, Nicodim este un sprijinitor al ei, dar și un creator. Din nefericire, au ajuns până la noi, în forma originală, directă, puține scrieri. Astfel, cunoaștem două scrisori de răspuns la întrebările adresate lui Eftimite, Patriarhul Târnovei. Nu sunt simple epistole. Conținutul lor este foarte important, ne interesează îndeaproape. Într-una din ele, se dă răspuns la câteva întrebări privindu-i pe îngeri, privind Sfânta Cruce, întruparea, sufletul, răul, ș. a. Cea de-a doua se păstrează fragmentar și privește curățenia morală a clericilor. Interesul lui Nicodim pentru atari probleme – majore – teologice, a fost deosebit.

Nicodim a copiat în 1404-1405, în limba slavonă, *Tetraevanghelul*, prima carte de acest fel cunoscută până acum în literatura și arta românească. Este o lucrare caligrafică de înaltă ținută artistică, lingvistică, literară. Alese sunt frontispiciile fiecărei Evanghelii, inițialele ornate, literele deosebit de îngrijit rânduite. Fiecare frontispiciu prezintă, lateral, încadrând desenul, păsări cu penaj strălucitor. Frontispiciile cuprind, predilect, flori și fructe, vegetația fiind atrăgătoare, parcă vie. Titlul fiecărei Evanghelii este scris cu frumoase litere aurite. Manuscrisul (caligrafiat și împodobit pe pergament, cu cerneluri vegetale, al căror secret de fabricare a fost bine păstrat), este ferecat în metal prețios (prezintă, în relief, pe cele două fețe, scenele : Răstignirea și, respectiv, Învierea). Pe una dintre file (nr. 316) citim însemnarea : „Această Sfântă Evanghelie a scris-o popa Nicodim, în Țara

Ungurească, în anul al șaselea al prigonirii sale, iar de la începutul firii socotim 6913” (1 septembrie 1404 - 31 august 1405). Unii cercetători consideră că locul unde a copiat și înfrumusețat Nicodim *Tetraevanghelul*, ar fi mănăstirea Prislop (teritoriul unde se afla mănăstirea, fusese cucerit de coroana maghiară). În privința „prigonirii” lui („goană”, se consideră), credem pe bună dreptate, că are sensul de retragere într-un loc mai departe de lumea laică, o „goană” după „isihie”.

Așadar, Nicodim a avut un rol însemnat în reorganizarea vieții monahale la noi, în îndrumarea ei, în ridicarea și înfrumusețarea unor construcții eclesiale de prestigiu, în caligrafierea, împodobirea și ferecarea întâiului manuscris din Țara Românească (care se păstrează). A săvârșit mai multe minuni și fapte deosebite. Pentru tot ceea ce a făcut, este trecut în rândul sfinților, prăznuit în fiecare an, la 26 decembrie.

Material ilustrativ :

- **Locuri:** Prilep, Prilepac, Muntele Athos (Hilandar), Saina, (Cladova), Craina, Constantinopol. Eventual, hărți vechi, consemnând amintitele locuri.

- **Monumente:** Eventual, Vratna, Manastirița (zona Craina, Cladova), Topolnița, Coșustea-Crivelnic, Gura Motrului, Vișina, Prislop. Obligatoriu : Vodița, Tismana, Cozia. Exterioare, interioare (picturi, inclusiv).

- **Portrete:** Eventual, cneazul Lazăr, Radu I, Dan I, Eftimie, Patriarhul de Târnovo. Obligatoriu : Mircea cel Bătrân și personalitățile care s-au preocupat de Nicodim (Nicolae Iorga, Nicolae Cartoian, Emil Turdeanu, Djordje Radojicic).

- **Documente** emise de domnii Țării Românești : Vladislav (Vlaicu), Radu I, Dan I, Mircea cel Bătrân (Arhivele Naționale, București, Sediul Central).

- **Tetraevanghelul** lui Nicodim, 1404-1405 (manuscrisul cu ornamente și ferecătură, inclusiv însemnarea de la f. 316)

- **Hărți** de epocă (Muzeul Național de Istorie, Album, hărți vechi,

Biblioteca Academiei Române, cabinetul de hărți) : locuri (din sudul și nordul Dunării), drumuri.

- **Slujbă religioasă** : Tismana, 26 decembrie (este prăznuit Nicodim).
- **Muzee și colecții** : Tismana; eventual Gura Motrului, Cozia (vederi de ansamblu, cu piese muzeistice, de cult, din epocă).
- Planurile mănăstirilor (în special Vodița și Tismana)
- Restaurări efectuate de-a lungul vremii

Bibliografie (sumară)

1. Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, vol. I, București, 1930.
2. Idem, *Les arts mineurs en Roumanie*, I, București, 1934.
3. Ștefan Ieromonahul, *Viața Sfântului Nicodim*, Craiova, 1935.
4. Emil Turdeanu, *Les premiers ecrivains religieux en Valachie : l'hégoumene Nicodèm de tismana et le moine Philothée*, în „Revue des Études roumaines”, II, 1954, pp. 114-144.
5. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959.
6. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, București, 1963.
7. Ion Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească, Tetraevanghelul popii Nicodim (1404-1405)*, în „Romano-slavica”, XIII, 1966, pp. 203-221.
8. Radu Teodoru, *Mănăstirea Tismana*, București, 1966.
9. P.P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, București, 1969.
10. G. Mihăilă, *Cultură și literatură română veche în context european. Studii și texte*, București, 1979.
11. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, București, 1991.
12. G. Popescu-Vâlcea, *Miniaturi românești*, București, 1998.

13. Acad. G. Mihăilă, *Între Orient și Occident. Studii de cultură și literatură română în secolele al XIV-lea - al XVIII-lea*, București, 1999.
14. Farmen David Hugh, *Dicționarul sfinților* (traducere de Elena Burlacu și Mihai C. Udma; argument și articole consacrate sfinților români de prof. univ. Dr. Remus Rus), București, 1999.
15. Vasile Drăguț, *Arta românească*, București 2000.

III. Gavril Uric

Cel mai mare caligraf și miniaturist român

În Moldova, la Mănăstirea Neamț, în timpul lui Alexandru cel Bun și al urmașilor săi, în anii c.1424-1450, creează monahul Gavril Uric: copist, caligraf, miniaturist, înzestrat cărturar, întemeietor de școală în domeniul care l-a consacrat.

Fiu al lui Paisie Uric, scriitorul de acte domnești.

Manuscrisele copiate și împodobite de Gavril Uric cuprind texte religioase, slavone și grecești : evanghelii, patristice, și hagiografice.

Din cele 15 manuscrise copiate, împodobite de el sau atribuite lui, cea mai însemnată operă este *Evangheliarul* slavo grec din anul 1429, păstrată la Biblioteca Bodleiană din Oxford. Această lucrare – de mult celebră, o capodoperă a genului – a fost creată din porunca Doamnei Marina, soția lui Alexandru cel Bun, domnul Moldovei. Caligrafie aleasă, impecabilă sigură. Litera este înaltă, suplă, elegantă. Manuscrisul este bogat împodobit. La începutul fiecărei Evanghelii este reprezentat Evanghelistul respectiv (acoperă întreaga pagină), într-un cadru arhitectonic de tip bizantin.

Evangheliștii sunt prezentați de Gavril Uric stând în tronuri, în față având pupitre cu cele necesare scrisului (Matei ascute pana de scris; Marcu scrie o carte pe care o ține pe genunchi; Luca scrie un document solemn; Ioan are o pană în mână, aflându-se un înger). Personajele sunt expresive, redate cu realism.

Elemente artistice sunt și frontispiciile (la începutul fiecărei Evanghelii,

acoperind c. 1/3 din pagină – împletituri de elemente geometrice – cercuri, semicercuri, linii). Realizări artistice deosebite se dovedesc a fi și inițialele ornate (împletituri de lujeri). Inițialele au o înălțime de c. 4-5 cm. Vignetele încheie fiecare Evanghelie. Coloritul este viu, fără să fie și strident. Predomină aurul pentru fonduri, nimburi și conturul cercurilor, apoi roșu, albastru, violet, verde, etc. Textul este bilingv (slavon și grecesc): cel slavon, în stânga, cel grecesc, în dreapta; ultimul este adăugat marginal, celui principal, slavon, dar artistul a știut să creeze o deplină armonie între aceste texte.

Alte manuscrise ornate, împodobite de Uric :

- *Tetraevanghel*, 1435 – 1436. Cu însemnarea : „S-a scris acest Tetraevanghel pentru mănăstirea Neamțului de către Gavriil, fiul lui Uric, în vremea egumenului Silvian. S-a început în luna lui aprilie 6 zile și s-a sfârșit în anul următor, luna februarie 2 zile, în vâleat 6944” (1436). Deci în mai puțin de un an. Nu are miniaturi. Are o ferecătură de argint, mai târzie, executată la cererea și cu cheltuiala castelanului de Hațeg, Lațcu Cânde din Râu de Mori (1448).

- *Sbornic*, 1439.

- *Sbornic*, 1441.

- *Mărgăritarele Sf. Ioan Hristotom*, 1443.

- *Minei pe luna februarie*, 1445.

- *Leastvița lui Ioan Scărariul*, 1446.

- *Minei pe luna martie*, 1447.

- *Sbornic*.

Gavril uric s-a inspirat atât din creațiile bizantine, cât și din arta populară românească (sculptură în lemn și piatră). A avut o influență deosebită asupra dezvoltării miniaturisticii ulterioare. Astfel, Școala de la Neamț a fost continuată la mănăstirea Putna, în vremea lui Ștefan cel Mare, dar nu numai. Printre marii artiști, urmași ai lui Gavril Urie, amintim pe : Mărișescul, Paladie, Spiridon, Nicodim (ultimul a scris și împodobit *Tetraevanghelul* din 1473, în paginile căreia aflăm celebra imagine a lui Ștefan cel Mare). S-a inspirat, nu avem motive de îndoială, mai târziu, din creațiile lui Uric și Anastasie Crimca. Miniaturile și ornamentele sale vor

avea înrâuriri și asupra tiparului, nu în exclusivitate moldovean.

Bibliografie (selectivă)

1. *Evanghelia slavo-greacă* (1429), în *Documente de artă românească din manuscripte vechi*, I (îngrij. Ioan Bianu), București, 1922.
2. Damian P. Bogadan, *Despre manuscrisele slave din B.A.R.*, în „Arhiva românească”, IV, 1940.
3. Sorin Ulea, *Gavril Uric, primul artist român cunoscut*, în SCIA, *Arte plastice*, XI, 1964.
4. G. Popescu-Vâlcea, *Miniaturi românești*, București, Ed. Meridiane, IX, 1998.

IV. Începuturile Tiparului românesc

- **IEROMONAHUL MACARIE**
- **FILIP MOLDOVEANUL**
- **DIACONUL CORESI**
- **PALIA DE LA ORĂȘTIE**

Cu succintă prezentare a activității cărturarilor și meșterilor tipografi ardeleni în Apusul Europei înainte de 1500 (Incunabilele)

Activitatea tipografică în țările române este inaugurată în anul 1508 grație politicii culturale înțelepte a lui Radu cel Mare, a lui Mihnea voievod, a lui Neagoie Basarab, și desigur a călugărului Macarie, merele meșter tipograf.

Dar participarea, atât a cărturarilor, cât și a tipografilor de la noi, la elaborarea și imprimarea cărților înainte de anul 1500 (a incunabilelor, deci), în țările apusene a fost cu mai multă vreme în urmă demonstrată. De asemenea, relativ recent, s-a dovedit sprijinul acordat de domnul Moldovei,

Ștefan cel Mare și Sfânt la tipărirea unui incunabul la Cracovia.

Vom zăbovi o clipă asupra rosturilor ardelenilor la întocmirea și multiplicarea, prin intermediul tiparului, a incunabilelor. În minunatul univers al cărților, – „Galaxia Gutenberg” – rosturile acestora nu au fost nici pe departe minore.

Cel dintâi autor al unei cărți tipărite, originar de pe meleagurile intracarpatiche, este Frater sau Presbiter Georgius. S-a născut în anul 1422, în satul Romos, de pe lângă Sebeș. În 1438, pe când era elev, a căzut la turci în timpul asediului Sebeșului în campania întreprinsă de sultanul Murad al II-lea. A scăpat din captivitate după două decenii și s-a stabilit la Roma, unde a și murit în anul 1482. Cunoștințele despre otomani din timpul îndelungatei captivități le-a transpus în *Tractatus de ritu, moribus, condicionibus etnequicia Turcorum* (tratat despre credințele, obiceiurile, viața și viclenia turcilor), carte tipărită în orașul german Urach în anul morții autorului, la numai patru decenii de la invenția lui Gutenberg.

În anul 1488 a apărut lucrarea unui alt autor din părțile transilvănene. Este vorba de cea dintâi culegere de istorisiri fanteziste, rău intenționate, despre domnul Țării Românești, Vlad Țepeș (Dracole Wayda, cu ediții succesive).

În 1498 era editată cartea lui Pelbartus din Timișoara, intitulată *Sermones* (Cuvântări), la Nürnberg.

Alături de acești cărturari alcătuitori de lucrări originale, cuvântul tipărit a fost răspândit în lume și prin activitatea unor meșteri tipografi originari de la noi. Ei au lucrat mai cu seamă în ateliere renumite din Italia și Germania, ținând să amintească apartenența la arealul nașterii lor. Astfel, la Mantua, în Italia, în anii 1472 și 1473 a susținut o interesantă activitate tipografică Thomas (Toma) din orașul Sibiu. La Veneția, trei ani mai târziu activa tipograful Andreas numit și Corvus (Corbul), iar la Brunn, în Germania, Martinus Burciensis de Szeidino (Martin din Codlea din Țara Bârsei). Una dintre cele mai enigmatice figuri din lumea tipografilor, a cărui origine încă nu este pe deplin deslușită, a fost Bernardus care a tipărit la Padua sau Neapole. Și el a ținut să-și precizeze obârșia intitulându-se Bernardus din

Dacia. Există opinii controversate dacă prin Dacia se definește teritoriul carpato-danubian sau danemarca (numită și ea frecvent, în acea vreme, Dania sau Dacia).

Sumarele date biografice de care dispunem nu ne oferă posibilitatea unei reconstituiri detaliate a vieții și activității autorilor și meșterilor tipografi menționați. Cert este că lucrarea lor s-a dovedit a fi fericită, o valoroasă contribuție la cultura și civilizația universală.

Când vorbim de istoria tiparului, de istoria culturii scrise, în genere, pe plan european, în special, nu putem face abstracție de numele lor.

IV a. Macarie Ieromonahul Marele meșter tipograf

Au existat în istoria românilor mulți domni luminați, care au sprijinit dezvoltarea culturii, inclusiv activitatea de tipărire a cărților (în bună parte, pentru secolele XVI-XVIII, religioase). Printre ei, Radu cel Mare, Mihnea voievod și Neagoe Basarab, pentru începuturile activității tipografice din Țara Românească.

Așa, Radu Vodă a adus în țară pe călugărul Macarie, renumit meșter tipograf. Cunoaștem, din păcate, restrânse date despre viața și activitatea sa. S-a născut în a doua jumătate a secolului XV. Era originar din sudul Dunării (vlah ? sârb ?). Învață meșteșugul tipăririi cărților la Veneția. În anul 1493 despotul Gheorghe Cernoevîe cumpără din orașul italian tipografia cu litere chirilice și o instalează în Muntenegru (la Cetinje). Revenit din Italia, Macarie va imprima în Muntenegru câteva lucrări (*Octoih*, 1494; *Psaltire cu tâlc*, 1495; *Molitvenic*, 1493-495). Cu câțiva ani înainte de încheierea veacului al XV-lea, din pricina extinderii stăpânirii otomane, Macarie va părăsi Muntenegru. Îl vom afla în Țara Românească, unde va tipări câteva cărți, începând cu anul 1508.

Despre soarta sa, după ultima carte tipărită în anul 1512, părerile sunt diferite și nesigure. Poate s-a săvârșit din viața pământească nu mult după

amintita dată, poate că a devenit mult mai târziu (în 1521) mitropolit al Țării Românești.

Cea mai importantă carte tipărită de el și fără îndoială, cea mai frumoasă dintre operele sale tipografice, este *Litughierul* (în limba slavonă) de la anul 1508. Asupra locului imprimării cărții s-au purtat și se mai poartă încă unele discuții, controversa având ca izvor inexistența vreunei mențiuni în acest sens în textul *Litughierului*. Ipoteza mai temeinic argumentată este aceea potrivit căreia atelierul unde a fost tipărită lucrarea este târgoviștean. Este o traducere din grecește. Corecturile făcute pe parcursul procesului de imprimare, împodobirea propriu-zisă a cărții, tehnica imprimării, sunt indicații sigure că atelierul era muntean.

Este un volum in-4° mic, tipărit în negru și roșu, cu câte 15 rânduri pe pagina plină, pe hârtie groasă cu trei filigrane (mărci de fabrică) : o cumpănă într-un cerc, o ancoră într-un cerc cu o stea deasupra și o pălărie de cardinal. Deci, hârtia era de fabricație italiană și germană.

Are trei frontispicii diferite cu ornamente împletite. Unul dintre ele este foarte important fiindcă include și stema Țării Românești (acvila cruciată).

Inițialele, de dimensiuni mari, ornamentate, sunt de forme diverse. Analizându-le, B. P. Hașdeu avea să scrie : „Originea lor (a inițialelor propriei perioadei macarian) să fie ea oare din Veneția, precum presupune D. Odobescu?” Și continuă : „Noi nu credem, găsindu-le întocmai astfel înainte de tipăriturile lui Mihnea și Neagoe (domnii țării n. n.) în cele două evangheliare manuscrise, executate în Moldova, unul anume la mănăstirea Neamțului, din ordinea lui Ștefan cel mare, în 1492 și 1502, aflătoare azi, cel dintâi la Biblioteca Regală din Munich și celălalt la cea imperială din Viena...” „Prin urmare, conchide savantul, chiar presupunându-se că aceste litere s-ar fi turnat pentru trebuința tiparului român și tot încă rămâne constatat, că desemnul primitiv era curat românesc, luat de prin manuscrisele muntene și moldovene din secolul precedent” (*Un tesaur de tipo-xilografia română de pe la 1550*, în „Traian”, 1869, nr. 10, p. 92).

Interesant este de asemenea, epilogul cărții lui Macarie : „A tot vădătorului și prea bunului Dumnezdeu glorie și mărire, cel ce dă a se

săvârși orice faptă bună cea întru Dânsul începută, Aceluia glorie și domnie în vecii vecilor. S-a început această sfântă carte numită Liturghie după porunca Domnitorului Io Radu voevod, să-i fie lui vecinica pomenire, și s-a săvârșit această carte din porunca întru Christos Dumnedzeu binecredinciosului și de Dumnedzeu păzitului și pre luminatului domnitor, Io Mihnea marele voevod a toată Țara Românească și părților pe Dunăre, fiul marelui Io Vlad Voevod, în anul dintâi al domniei sale; ostenindu-se și smeritul monah și preot Macarie. În anul 7016, crugul soarelui 16, al luni 5, indiction 11, luna noiembrie 10 dzile”.

Cea de-a doua carte tipărită de Macarie este *Octoiul* din 1510. Ceea ce este cu totul nou în privința acestei lucrări este introducerea xilogravurii de carte lucrată la noi.

În anul 1512 ieșea de sub teascuri *Evangheliarul* slavonesc. Un volum in-4°, cuprinzând 37 caiete. Este tipărit în negru și roșu cu câte 20 de rânduri pe pagina plină. Hârtia groasă, cu filigrane diverse. Inițialele ornate sunt în mare măsură asemănătoare celor din cuprinsul *Liturghierului* de la 1508. În primul caiet, indicele capitolelor Evangheliei lui Matei și introducerea lui Teofilact (ambele cu același frontispiciu, cu cruce și inscripție). Evanghelia lui Matei, f. 1 r, caiet 2, cu ornamentul gravat în lemn, cu stema Țării Românești, cu cruce și inscripție. Urmează indicele capitolelor Evangheliei lui Marcu, sub un frontispiciu (f. 49). Evanghelia lui Marcu (f. 63, caiet 11), are la început un frontispiciu ornat, cu vulturul mare cruciat. Lista capitolelor Evangheliei lui Luca are un mic ornament. Evanghelia lui Luca are același frontispiciu ca la Matei. Un ornament mic regăsim și la capitolele Evangheliei lui Ioan. Evanghelia lui Ioan are același frontispiciu ca la Marcu. Pe ultima filă, epilogul : „Atotvădzătorului și prea bunului Dumnedzeu glorie și mărire, cel ce dă a se săvârși orice faptă bună cea întru Dânsul începută, Aceluia glorie și domnie în vecii vecilor. Amin”.

Pentru că cel în Treime închinat a binevoit a umple biserica sa cu sfinte cărți pentru glorificarea și folosul cetitorilor; drept aceia și eu întru Christos Domnul binecredinciosul și de Dumnedzeu păzit și însuși țiitor domn Io Basarab marele voevod și stăpânitor a toată Țara Românească și părților

despre Dunăre, fiul prea bunului marelui domn Io Basarab voevod, am râvnit cu ajutorul Sfântului Duh și cu dragostea cea către dumnezeesicile sfinte biserici, am scris această de suflet mântuitoare carte, Împătrită Bunăvestire (Tetraevangheliu), pe care Duhul Sfânt prin gura Apostolilor au revărsat-o pentru știința și îndeplinirea glorificării Dumnedzeirii cei una în trei fețe închinată. Rog pe cei mai tineri și pe cei bătrâni, care vor ceti și vor scrie, pentru iubirea lui Christos, să îndreptați; și pe noi care cu osârdie ne-am nevoit, să ne binecuvântați pentru ca împreună laudând pe Tatăl dintru care toate (s-au făcut), pe Fiul, prin care toate (s-au făcut), pe Sfântul Duh, în care toate (s-au făcut), aici să aflăm pace, liniște, iar dincolo cu lumină să dobândim bunătățile. Cu porunca Domnului Io Basarab marele voevod, eu întru Christos rob călugărul Macarie am ostenit pentru aceasta, și am săvârșit această carte în anul 7020, crugul soarelui 20, al luni 9, indictionul 14, luna lui iunie 25 zile” (1512).

La Biblioteca Academiei se află un exemplar al cărții provenită de la Muzeul Național de Antichități care la rândul său îl avea de la mănăstirea Bistrița, de o valoare cu totul deosebită. Este un exemplar de lux, tipărit în același mod, dar nu pe hârtie, ci pe pergament și cu dimensiunile filelor ceva mai mari. Frontispiciile și inițialele mari sunt colorate (manual) cu aur, carmin, albastru și verde peste cerneala tipografică sau în interstițiile lăsate în alb la desenele împletite. Literele roșii sunt retușate de asemenea, cu mâna. Cartea, de o rară frumusețe, prin intervențiile de care aminteam și pentru faptul că a fost imprimat pe pergament, dă impresia unui manuscris miniat.

Lucrarea a servit ca model altor tipăriri, inclusiv de la Belgradul sârbesc (1552) și a avut deci o largă răspândire, dată fiindu-i valoarea cu totul aparte.

Legătura unora dintre exemplarele lucrărilor lui Macarie se dovedește a fi deosebită, ornamentată (motive geometrice și vegetale stilizate).

Numele domnilor români sprijinitori ai culturii, tiparului (Radu cel Mare, Mihnea Vodă și Neagoie Basarab) vor rămâne, și din acest punct de vedere, alături de cel al călugărului Macarie, merele meșter, în istoria tiparului românesc, ca iluștrii deschizători de frumoase drumuri.

Bibliografie (selectivă)

1. Reeditare : *Liturghierul lui Macarie*, (ed. îngr. și studiu introd. P. P. Panaiteșcu), București, Ed. Academiei, 1961.
2. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, București, I, IV, Ed. Academiei Române, 1903, 1944.
3. N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, București, Ed. Minerva, 1980.
4. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, BOR, I, 1991.

IV b. Filip Moldoveanul

Meșter, creator, traducător în Transilvania

Activitatea tipografică începe la Sibiu în anul 1528 și se datorează învățatului (în științe medicale) Theobaldus Gryphius Reutlingensis (din Reutling). Acesta se săvârșește din viață în anul 1540. Discipolul său a fost Lucas Trapoldner, care va înființa un atelier tipografic propriu, tot la Sibiu. În acest atelier va lucra și Filip Moldoveanul (Philippus Maler, cum stă scris numele lui în actele vremii). Venise în Sibiu de prin părțile Siretului (din Moldova, deci), pe la 1521. A condus un timp secția română a cancelariei sibiene, dovedindu-se un bun traducător al înscrisurilor : a îndeplinit și unele misiuni diplomatice în Țara Românească.

Presupunem că s-a născut la începutul secolului al XVI-lea. În anul 1544 va tipări la Sibiu întâia carte în limba română, *Catehismul*. Din păcate nu s-a păstrat până la noi nici un exemplar din această prețioasă lucrare. Ea este însă menționată în documentele vremii, credibile. Dar să reluăm și noi câteva dintre dovezile cunoscute, în acest sens. În Socotelile Sibiului (6 iulie 1544) citim : „... exvoluntate dominorum dati sunt M/agistri/ Philippo Pictori pro impressioni catechismi valachici bibale fl.2” (daică, după hotărârea domnilor /orașului/ s-au dat magistrului Philippus Pictor pentru tipărirea

catehismului românesc, retribuție 2 florini). Într-o scrisoare din 1546 a pastorului Adalbert Wurmloch către colegul său, Ioan Hess din Breslau, se arată, printre altele : „Translatus est Catechismus in linguam Walachicam atque impressus Cibini... caracteribus ut vocant racianicis... Et multi ex Sacerdotibus amplectuntur eum libellum tamquam sacrosanctum; multi autem prorsus contemnunt” (adică, S-a tradus Catechismul în limba română și s-a tipărit la Sibiu... cu caractere numite sârbești /chirilice/... și mulți dintre preoți prețuiesc această cărțuție ca pe ceva sfânt, alții însă de-a dreptul o disprețuiesc).

Lui Filip Moldoveanul i se atribuie și alte lucrări, Așa *Tetraevanghelul* slavon din 1546 (se consideră a fi, de fapt o reeditare a celui din 1512 datorat lui Macarie). Interesante sunt și frontispiciile și inițialele ornate ale cărții pe una dintre pagini. În mijlocul frontispiciului se distinge stema Sibiului (două săbii încrucișate și o coroană aflată sus, între mânerile săbiilor). În epilog este menționat Filip Moldoveanul. Tot în această carte apare și monograma sa.

I se mai atribuie și un *Evangheliar*, descoperit în Biblioteca din St. Petersburg, datând – aproximativ – din 1551-1553. Cuprinde 234 pagini (numai Evanghelia lui Matei). Text pe două coloane. Pe coloana din stânga este imprimat textul slavon, iar pe coloana din dreapta, textul românesc. Cartea are o însemnătate deosebită nu numai din punct de vedere tipografic și artistic, dar și lingvistic. Ea a fost analizată de către cercetători, cu remarcabile rezultate, prin prisma particularităților tipografice, ortografice, ale filigranelor, hârtiei, etc. Numai astfel s-au putut trage concluziile cu privire la datele și autorul tipăririi.

Stema Sibiului, la care ne-am referit, constituie și un element însemnat în stabilirea locului de tipărire a cărții.

Fiul lui Filip Moldoveanul, Ioachim Maler, s-a ocupat cu scrierea actelor germano-române în cadrul Magistratului săsesc din Sibiu.

Filip Moldoveanul a fost o personalitate complexă, cu rosturi importante, culturale și nu numai. Traducător, turnător de litere, meșter tipograf, desenator, gravor, cu abilități diplomatice recunoscute, întemeietor

al unui adevărat centru cultural românesc la Sibiu, el va fi pildă nu în exclusivitate fiului său, ci și altora, nu puțini.

Nu cu foarte multă vreme în urmă a fost descoperit un exemplar al *Tetraevgheliarului* din 1551-1553 la biserica din Oiejdea (cartea se păstrează actualmente la Episcopia Ortodoxă din Alba Iulia).

Bibliografie (selectivă)

1. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, vol. I, IV, București, Ed. Academiei, 1903, 1944.

2. Dan Smionescu, *Catehismul sibian, 1544*, în „Arhiva românească”, X, 1945, 1946.

3. L. Demény, *Xilogravurile lui Filip Moldoveanul*, în SCIA, Artă plastică, XVI, 1969, 2.

4. *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551-1553*, (culegere de studii îngr. de L. Demény, intr. De Emil Petrovici și L. Demény), București, Ed. Academiei, 1971.

5. Eva Mârza, *Un fragment din Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551-1553*, în „Limba Română”, nr. 2, 1978, pp. 173-175.

6. Eva Mârza, Doina Drăghiciu, *Cartea românească veche în județul Alba, sec. XVI-XVII*, Alba Iulia, 1989 (carte recenzată și de Al. Ligor).

IV c. Diaconul Coresi

Meșter tipograf. Gravor. Editor.

Rosturile sale în dezvoltarea și unificarea limbii române literare

Nu se cunosc cu exactitate, datele de naștere și de deces ale lui Coresi.

Presupunem că a văzut lumina zilei în prima parte a veacului XVI. Unde anume? El ține să precizeze în tipăriturile sale : Coresi „ot (din) Târgoviște”. Vrea să se refere la locul natal sau doar orașul unde a făcut primii pași în activitatea tipografică ? Întrebarea rămâne, din păcate, deocamdată fără un

răspuns sigur.

Unii dintre membrii familiei sale au avut și preocupări cărturărești. Astfel, se cunosc câteva hrisoave semnate de Coresi grămăticul în perioada 1517-1538, atât la Târgoviște, cât și la București (era tatăl său ?). Un alt Coresi „pișeț” (scriitor) apare și el în actele timpului și, se pare a fi fost fratele meșterului nostru.

Coresi lucrează mai întâi în atelierul tipografic târgoviștean, ca ucenic, se pare, al lui Dimitrie Liubavici. Merge pentru scurtă vreme la Brașov (unde ca ucenic al lui Oprea Logofăt, tipărește un *Octoih*). Reîntorcându-se în Muntenia, tot la Târgoviște, va imprima *Triodul - Penticostar* (în anul 1558). După această dată, trecând iarăși munții, va lucra ani buni în atelierul propriu brașovean. Aici va întreține strânse legături mai întâi – firesc lucru – cu lumea românească din Schei, dar și cu sașii care se preocupau de fabrica de hârtie și de imprimarea cărților, inclusiv cele românești, printre care Ioan Fuchs, Ioan Benkner, judele Brașovului, fiica acestuia, Agnes Hûterin sau Peter Schirmer.

Tipografia înființată de Coresi în orașul ardelean fiind proprietatea sa, meșterul (tipograf, desenator și gravor) era totodată și editor, ocupându-se și de difuzarea (comercializarea) cărților.

Din numeroasele cărți tipărite de el și ucenicii săi, ne vom opri doar asupra câtorva.

Deși tipărește și lucrări slavonești (utile ritualului), precum : *Triodul-Penticostar*, amintit, apoi la Brașov *Evangheliarul* (1562), *Sbornicul* (1569), *Octoihul* (1574) sau bilingve (*Psaltirea* slavo română, 1577), se îngrijește în mod aparte de cele în limba română, cuprinzând învățături, explicații, reguli de drept canonic și moral, toate folosite de dascăli și cântăreți la strană (*Evanghelie*, 1560, *Apostol*, 1565-1566, *Psaltire*, 1570, *Evanghelia cu învățătură*, 1581, ș. a.). De altfel, și exprimă clar, într-una din cărțile sale necesitatea folosiri limbii române în biserică, inclusiv prin cuvântul tipărit : „Am scrisu aceste sfente cărți de învățătură, să fie popilor rumânești, să înțeleagă, să învețe rumânii cine-su creștini, cum grăiaște și sfântul Pavelu apostolu cătră Corinteani (...) : *în sfânta besearecă mai bine e a grăi cinci*

cuvinte cu înțelesu decâtu 10 mie de cuvinte neînțelese în limbă striind”; Epilog, *Evangheliar*, 1560).

Coresi, uneori singur executa desenele, tăia singur în poansoare literele, împodobea singur inițialele (majoritatea cu motive florale), executa xilogravurile. Influența populară în ilustrarea cărților sale este evidentă.

Coresi a folosit în întocmirea lucrărilor sale vechi manuscrise și, desigur, mai vechi tipărituri. Dintre izvoare, amintim *Psaltirea scheiană*. La rândul-le, coresienele au fost folosite – ca model grafic și chiar din punct de vedere al conținutului – de mai târziile tipărituri românești (bunăoară, *Noul Testament* de la Bălgrad, 1648 și *Biblia* lui Șerban Cantacuzino, București, 1688).

Coresi lucrează nu numai la Târgoviște și Brașov, ci și la Sas Sebeș. Aici va tipări *Sbornicul* de la 1580 în limba slavonă, cu câteva ornamente și gravuri mici, în lemn, cu teme cultice, iar la sfârșit cu stema lui Bathory încadrată de ornamente geometrice și florale stilizate.

De o deosebită valoare artistică se dovedesc a fi și frontispiciile sau inițialele ornate ale următoarelor lucrări coresiene : *Evangheliar*, 1560, *Octoih*, 1574, 1575, *Psaltire*, 1577, *Octoih mic*, 1578, unele cuprinzând, la dimensiuni diferite și stema Țării Românești sau în *Evanghelia cu învățătură*, Brașov, 1581, stema judelui Lucas Hirscher pe a cărei cheltuială s-a tipărit cartea.

Așa cum Coresi a învățat în atelierele tipografice de la înaintașii săi, la rândul-i va aduna în juru-i numeroși ucenici care vor deveni ei înșiși, meșteri. Astfel s-au dovedit lucrurile cu Lavrentie, Lorinț, Călin și alții. Chiar fiul său, Șerban, întemeind tipografia de la Orăștie, va tipări acolo celebra carte - *Palia*.

După cum s-a observat (revezi *Octoihul* din 1574-1575 – epilog – sau *Triodul* de la 1578, spre exemplificare) unele cărți, imprimate în atelierul lui Coresi din Brașov, erau comandate de domnul muntean.

Coresienele au avut o largă circulație, atât în epocă, cât și mai târziu în Transilvania, Țara Românească, Moldova. Unele cărți erau recomandate și calvinilor (*Psaltirea* și *Liturghierul*, ambele din 1570).

Coresi rămâne ca o figură luminoasă în istoria tiparului, a artei tipografice, în întreținerea legăturilor dintre provinciile românești, dintre oamenii acestor locuri, indiferent de confesiune (ortodocși sau reformați), în conturarea limbii române literare, în unificarea ei.

Bibliografie (selectivă)

1. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, I, IV, București, Ed. Academiei, 1903, 1944.
2. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii religioase*, București, Socec, 1904
3. Dan Simionescu, *Diaconul Coresi*, București 1933.
4. N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, Ed. Minerva, 1980.
5. Livia Bacâru, *Valoarea documentară a filigranelor*, în „Studii și Cercetări de Bibliologie”, VII, 1965.
6. Dan Simionescu, *Un mare editor și tipograf din sec. al XVI-lea : Coresi*, în „Studii și Cercetări de Bibliologie”, XI, 1969.
7. Antonie Plămădeală, *Clerici ortodocși, cititori de limbă și cultură română*, București, 1977.
8. Alexandru Mareș, *Filigranele hârtiei folosită în țările române în sec. al XVI-lea*, București, Ed. Academiei, 1987.
9. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, Ed. BOR, vol. I, 1991.

IV d. Palia de la Orăștie

Prima traducere românească a *Vechiului Testament* avea să vadă lumina tiparului la Orăștie, în anul 1582, prin truda diecilor Șerban (fiul lui Coresi, care a îmbrățișat și el îndeletnicirile atât de frumoase ale părintelui) și Marian (Marien). *Palia* vine din greacă – vechi (Παλιός).

Cuprinde deci, primele două părți ale *Bibliei*, respectiv Bitia (Geneza) și Ishod (Exodul).

Un volum in folio, tipărit într-o singură culoare (neagră), cu 21-27 rânduri pe pagina plină, cu caractere groase.

Pe fila 1 verso, sub stema familiei Bathory, se află titlul cărții al cărei început îl redăm și noi: „Cu bună voe și destoinic/ă/ mila lui Dumnedzeu // aceste cărți creștinești a să orânduite // după voia lui Dumnedzeu cu știrea măriei lui // Batără Jigmon Voievodăl Ardelului și // a Țărei Ungurești, și cu știrea și cu voia a // toți domnilor mari și sfeatnici ai Ardialului; Peîntru întrămătura besearceaei // sfântă a românilor pohtind tot binele // ispășenie creștinilor români...”

Deosebit de interesantă este Predoslovia. Se arată acolo printre altele (datele sunt necesare, lămuritoare) :

„Cu mila lui Dumnedzeu și cu ajutorul Fiului și cu săvârșitul Duhului Sfânt, eu Tordaș Mihaiu ales Piscopul românilor în Ardeal; și cu Herce Ștefan, propoveditorul Evangheliei lu Hristos în orașu căvăran Sebeșului Zahan Efrem dascălul de dascălie al Sebeșului, și cu Peștișel Moisi propeveditorul Evangheliei în orașul Lugojuului și cu Anchirie potropopol varmiției Henedoriei ținomu într-una pentru jelanie scripturei sfinte, că văzum comu toate limbile au și înfluresc cuvăntele slăvite a lui Dumnedzeu, numai noi români pre limbă nu avem”. Și se explică în continuare : „Pentru aceea cu mare muîncă scoasem den limbă jidovească (nu o numește așa în chip jugnitor, ci după termenul în circulație n. n.), și gracească și sârbească, pre limbă românească 5 cărți ale lui Moisi proorocul, și patru cărți ce se cheamă Țrstva și alți proroci cățiva. Și le dăruim voă fraților rumâni și cetiți și nu judecați necetind mainte, că veți cu adevăr afla mare *vistiariu sufletesc* (cât de frumos spune n. n.), noi pentru dragoste lui Dumnedzeu am ustenit...”

Continuă a înscrie date care ne interesează îndeaproape :

„De în mila lui Domnedzeu în zilele lui Batăr Jigmon voivodă Ardealului; dăruim den aceste cărți scrise a nostre ceaste doo de întâiu : Bitie și Ishodul.

Celui domn de steagă și vestit viteaz Ghesti Freanți (Francisc Geszty, n.

n.) alesu hotnogiu Ardelului și Țării Ungurești lăcuițoriu în Deva comu aceste doo cărți să fie părăgă până Domnedzeu va și alalte tipări și scoate și măriia lu Ghesti Freanți fu cu tot agiutoriul și le-au scris în cheltuială multă și cu alți oameni buni lăingă sine le-au dăruit voo, frați romanilor pentru aceaia rugați pre Domnedzeu pre întru mărie lui.

De în mila lui Domnedzeu eu Șerban diiacu meșteru mare a tiparelor, și cu Marien diiacBăinidu în mână noastră ceaste cărți cetind și ne plăcură și le-am scris voo fraților români, și le *cetiți că veți afla întru iale mărgăritariu scumpu și vistieriu nesfârșit, cunoașteți folosul buneăților și plata bucatelor de la Domnedzeu întru ceaste cărți*” (subl. n).

Cercetările au dovedit că izvorul principal al *Paliei* a fost textul maghiar al lui Gaspar Heltai (umanist ardelean), *Pentatencul*, tălmăcit, se înțelege, de cei menționați, în românește.

Tiparul românesc a cunoscut prin *Palia* de la Orăștie un real progres. Cartea a însemnat un pas înainte în crearea limbii române literare. S-a numărat printre izvoarele de seamă ale *Bibliei* lui Șerban Cantacuzino de la 1688.

O carte deosebit de prețioasă și rară.

V. Întăiele manuscruse religioase în limba română care se păstrează

- **PSALTIREA SCHEIANĂ**
- **PSALTIREA VORONEȚEANĂ**
- **PSALTIREA HURMUZAKI**
- **CODICELE VORONEȚEAN**

Textele românești anterioare veacului al XVI-lea s-au pierdut. Avem doar unele știri cu privire la ele. Așa, în 1475, un german a văzut în Turcia o scrisoare în limba română; în 1484, salvconductul dat de sultanul Baiazid unor neguțători poloni menționează „idiomate valachico scriptus”; jurământul omagial al lui Ștefan cel Mare către regele Cazimir al Poloniei, la Colomea, cuprindea și nota : „haec inscriptio ex valachico in latinum

versa ext”.

Cea mai veche scrisoare în limba română care se păstrează datează din 1521 (boierul Neacșu din Câmpulungul muntean se adresa judei Brașovului Hans Benker, înștiințându-l despre mișcările trupelor turcești și despre pericolul iminent al atacului acestora).

Textele originale ale Sfintelor Scripturi, în limba română, s-au pierdut și ele. Nu se păstrează decât unele traduceri din secolul al XVI-lea.

Primele manuscrise în limba română, cu caracter religios, care se conservă până astăzi, sunt: *Psaltirea Schiană*, *Psaltirea Voronețeană*, *Psaltirea Hurmuzaki*, *Codicele voronețean*.

Nu se cunosc nici locul unde au fost ele scrise (cei mai mulți dintre cercetători opinează că Maramureșul ar fi fost locul de proveniență; alții nu exclud posibilitatea ca ele să fi fost scrise în nordul Moldovei). Nici autorul lor, nici data când au fost scrise, nu se știu. Există câteva rânduri – criptograme, scriere ascunsă – dar descifrarea lor a comportat unele păreri diferite. Astfel în *Psaltirea Scheiană*, la f. 242r, rând. 5-8 de sus, ultimele trei litere ar ascunde o dată (I. Băianu a propus anul 1482-6690 în văleat, Gaster, 1585-7093, iar Sextil Pușcariu, 1515-6023).

Analiza complexă a textelor (din punct de vedere lingvistic, paleografic), al hârtiei (filigranelor, adică a mărcilor de fabrică) a condus la ideea că textele amintitelor lucrări datează din veacul al XVI-lea.

Sunt texte din familia celor rotacizante (= fenomen fonetic care constă în transformarea în limba română a lui „n” intervocalic în „r” în cuvintele provenite din limba latină; lumiră – lumină, gerure – genune, tire – tine, rugăciure – rugăciune, ș. a.).

Dar să vedem filigranele hârtiei pe care s-au scris aceste cărți : o ancoră, un mistreț, o coroană pusă pe un trunchi cu rădăcini, o vulpe și două săgeți încrucișate. Ancora – în *Codicele Voronețean*– se întâlnește în fabrica de hârtie venețiană din sec. al XVI-lea, mistrețul – în documentele și cărțile manuscrise din Moldova. Proveniența – probabilă – fabrica de hârtie a orașului Schweidnitz din Silezia (orașul a avut ca stemă un porc mistreț, încă din 1491). Coroană pe un trunchi cu rădăcini – hârtie brașoveană, de la

fabrica de aici care funcționa încă din anul 1546 (stema Brașovului). Vulpea – în hârtia *Psaltirei Scheniene*. Este numele unuia dintre fabricanții de hârtie din Brașov – Fuchs (fabrica a funcționat începând cu anul 1549).

Caracterul paleografic : un aspect arhaic al scrisului românesc. Avem în față așa numita *scriptio continua* (cuvintele sunt alăturate, neexistând deci, spații libere, „albe” între ele).

Psaltirea Scheiană. Manuscris românesc, cu caractere chirilice în 8° mic. A aparținut în sec. al XIX-lea lui G. Asachi. A trecut apoi în colecția de la Scheia a marelui bibliofil Strurdza Scheianu. Acesta din urmă o va dăru, împreună cu întreaga bibliotecă, Academiei Române, unde se păstrează și acum. Ia numele după cel al donatorului. Cuprinde Psalmii lui David la care s-au adăugat zece cântări și „simbolul atanasian” al credinței.

Codicele Voronețean. În anul 1871, Societatea studenților români de la Viena, „Junimea”, al cărei secretar era Mihai Eminescu, a comemorat patru secole de la sfințirea mănăstirii Putna. La serbare a luat parte și profesorul bucureștean Grigore Crețu. Călătorind prin Bucovina, mai ales pe la monumentele religioase, el descoperă în podul mănăstirii Voroneț mai multe texte, printre care și Codicele, ce va purta numele de la lăcașul sfânt unde a fost descoperit – Voronețean. Se păstrează fragmentar (partea de la sfârșitul Evangheliei : Faptele apostolilor). A fost dăruit Academiei unde se conservă și azi.

Psaltirea Voronețeană. Manuscrisul a fost descoperit de cărturarul Simion Florea Marian în anul 1882, la mănăstirea Voroneț. A fost achiziționat de Dimitrie Sturdza, iar acesta îl donează Academiei Române, unde se află și în prezent. Manuscris incomplet (lipsește primele 58 file). Important și pentru faptul că se păstrează și textul slavon și traducerea românească. Cuprinde traducerea parțială a Psalmilor.

Psaltirea Hurmuzaki. Traducerea românească a Psalmilor. Este chiar textul autograf al traducătorului din slavonește. A luat numele donatorului către Academie, Eudoxiu Hurmuzaki, inițiatorul mării colecții de documente editate de Academia Română.

Bibliografie (selectivă)

1. *Psaltirea Scheiană*, publ. De I. Bianu, București, Göbl, 1889.
2. *Psaltirea Voronețeană*, publ. De G. Giuglea, 1910, 1911.
3. *Codicele Voronețean*, (îngr. și introd. de Ion G. Sbierea), Cernăuți, Tip. Arhiepiscopiei, 1885.
4. *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește*, îngr. de I. A. Candrea, București, Socec, 1916.
5. I. Bianu, N. Cartojan, *Album paleografic românesc*, București, Cartea Românească, 1940.

VI. Anastasie Crimca**Mitropolitul. Marele artist. Ctitorul.****(Viața și opera. Mărturii)**

Nu departe de vechea Cetate de Scaun a Moldovei, Suceava, străjuită de brazi semeți și de lacul liniștit, se află Mănăstirea Dragomirna, ctitoria lui Anastasie Crimca și a învățatului (poate chiar rudă cu cel dintâi), Luca Stroici. Biserica mare, cu hramul Pogorârea Sfântului Duh avea să fie sfințită în anul 1609. Cu șapte ani înainte însă, Crimca și familia Stroici ridicaseră tot aici, biserica Schitului, închinată sfinților Enoh, Ilie și Ioan Teologul.

Mănăstirea Dragomirna este însemnată din cel puțin două puncte de vedere : mai întâi, din unghiul arhitectural și pictural, ea fiind una dintre cele mai de seamă construcții eclesiale din câte ni s-au păstrat (biserica mare „uimește prin silueta de o semeață elansare, ca și prin decorației sculptate”, scria cândva Vasile Drăguț. Și continua : „Foarte alungită, cu abside laterale scobite în grosimea zidurilor naosului (...) este prevăzută cu un amplu pridvor vestic poligonal. Fațadele sunt înconjurată cu un brâu format dintr-un triplu tor răsucit alternativ, iar turla este integral acoperită cu motive decorative (...) cioplite în piatră. La interior arcurile și nervurile de piatră sunt de asemenea bogat ornamentate cu profile în torsadă sau cu scuturi

heraldice, iar naosul păstrează prețioase picturi murale executate de Crăciun, Mătieș, Ignat și Gligorie”). Apoi din punct de vedere al creațiilor artistice, în parte, azi, aici, conservate. În anul 1627 Anastasie Crimca fortifică mănăstirea, cu ziduri înalte și turnuri. Printre construcțiile anexă există și o impozantă sală gotică. În muzeul aici amenajat se păstrează manuscrise miniaturate și ferecate în argint aurit, broderii, tipărituri, piese de cult artistic executate, unele din vremea lui Crimca, alte anterioare sau următoare lui (*Evangheliul* cu ferecătură datând din anul 1557, crucea din lemn de abanos sculptată și ferecată în 1542, cărți caligrafiate, cu miniaturi, de Anastasie Crimca, ferecături de Grigorie Moisiu, ș. a.).

Dar cine a fost Anastasie Crimca și ce înseamnă el azi, pentru noi ?

Era originar din Suceava. Familia sa (tatăl – Ioan, mama – Cârstina) se ocupa cu neguțătoria.

Anastasie se călugărește de tânăr. Îl aflăm la Putna, în atmosfera de măreție, de creație, de rugăciune.

La finele secolului al XVI-lea și în primii ani ai veacului următor va urca pe treptele ierarhiei bisericești, conturându-i-se pregnant personalitatea omului de cultură, a artistului desăvârșit, a creatorului de școală (caligrafi, miniaturist, argintari). În anul 1588 era egumen la Galata, doi ani mai târziu ajunge episcop de Rădăuți, în 1606 episcop la Roman, iar în 15 iulie 1608, mitropolit al Moldovei.

În ziua de 14 decembrie – zi tristă – Anastasie își înmormânta mama la biserica veche din Pătrăuți.

Este preocupat atât de îndrumarea vieții monahale moldovene, cât și de cultură. Contribuie la inițierea, elaborarea, și punerea în aplicare a „Regulamentului” din 20 septembrie 1626 privitor la viața monahală, din vremea bunului domn Miron Barnovschi.

La Dragomirna, mitropolitul – artist a creat opere de căpătâi și a pus temelile unei prestigioase școli de caligrafie, miniaturistică și argintărie. I-a fost alături unul dintre cei mai mari argintari din epocă, Grigorie Moisiu.

Pe lângă cele nouă manuscrise copiate și împodobite de el, Crimca a fost și autorul altor scrieri lipsite de miniaturi (*Otecnicul* sau *Patericul*, care din

păcate, nu se mai păstrează apoi, *Cartea Sfântului Nikon* și *Metrafrastul*, neterminat).

Manuscrisele pe pergament, ornamentate, miniate (frontispiciile cu elemente vegetale și geometrice, scenele biblice cu inițialele ornate și chenare, dar și autoportretul lui Anastasie Crimca, toate de o rară frumusețe) se păstrează astăzi în Muzeul Mănăstirii Dragomirna, la Muzeul Național de Istorie a României, la Biblioteca Academiei Române și la Biblioteca fostă imperială din Viena. Sunt ferecate în metal prețios. Titlurile lor : *Tetraevangheliar*, *Evanghelie*, *Liturghier*, *Psaltire*, *Apostol*.

„Temele iconografice nu păstrează – notează dr. G. Popescu – Vâlcea, cercetător important al miniaturilor vechi, inclusiv al celor semnate de Crimca – în general, o desfășurare aplicată strict textului pe lângă care se află. Puncte de reper pentru rugăciune, aceste teme sunt interesante prin felul în care artistul a înțeles să exprime plastic teologia fiecăreia. Având la dispoziție un vast material din pictura monumentală, manuscrise, icoane, elemente din folclorul și legendele locale, el aduce contribuții noi, scene originale, îmbogățind iconografia. În manuscrisele sale, Crimca a sintetizat în mod genial toate aceste date iconografice moștenite, întregindu-le cu imaginația sa artistică. El coboară scene și sfinți de pe pereții bisericilor moldovenești, făcându-le loc în manuscrise și creează pentru miniatură, ca nimeni altul până la el, o vastă tipologie de sfinți și sfinte, mucenici și mucenițe, cuvioși și cuvioase, scene liturgice, simbolice și mistice”.

Un tradiționalist, dar și un inovator, într-un număr totuși, impresionant de opere prestigioase, pentru acea vreme. Și să nu uităm, că la această migăloasă îndeletnicire, Crimca adăuga, și nu oricum, truda de zi cu zi a înaltului ierarh.

Un aspect deosebit de interesant observat în cuprinsul manuscriselor sale este existența portretului său. Lipsește doar din *Apostolul* din 18 septembrie 1609 (de la Biblioteca Academiei Române) și din *Evanghelia* de la aceeași dată, păstrată la Muzeul Mănăstirii Dragomirna. Ni se înfățișează acolo un om matur, cu părul lung, cu barbă, cu ochi calzi, un om de statură mijlocie. Pe cap are mitra. Poartă sacos polistavros și omoforion alb cu cruci

negre. De cele mai multe ori ține mâinile în atitudine de rugăciune sau ține un pergament cu text slavon. Îl cunoaștem pe mitropolit și prin intermediul ferecăturii cărții datând din anul 1610 (autor, Grigorie Moisiu). Înaltul ierarh stă în genunchi și ține în mâna dreaptă un pergament.

S-a stins din viață în anul 1629.

Cunoscând omul, artistul și înaltul ierarh care a fost Anastasie Crimca, știindu-i în detalii opera, suntem mai fericiți. Învățăm din faptele sale, ce înseamnă să fii bun, ce bucurie e să dăruiești tuturor creațiile vieții tale și să-i faci pe oameni să-L iubească pe Domnul, așa cum a făcut-o el.

Manuscrise miniature. Locuri de păstrare. Inventare.

1. *Tetraevangheliar*, 1 septembrie 1609, M-rea Dragomirna, inv. 1/1934.
2. *Apostol*, 18 septembrie 1609, Biblioteca Academiei Române, ms. slav 22.
3. *Evanghelie*, 18 septembrie 1609, M-rea Dragomirna, inv. 7/1934.
4. *Apostol*, 16 martie 1610, Biblioteca fostă Imperială, Viena, Cod. nr. 6.
5. *Liturghier*, 1610, M-rea Dragomirna, 4/1934.
6. *Liturghier*, 1610, M-rea Dragomirna, 5/1934.
7. *Tetraevangheliar*, 6 septembrie 1615, Muzeul Național de Istorie, București, expunere, sala nr. 32. (Custodie M-rea Dragomirna, 2/1934).
8. *Liturghier*, 6 iunie 1616, Muzeul Național de Istorie, București, expunere, sala nr. 32 (Custodie, M-rea Dragomirna, 3/1934).
9. *Psaltire*, 6 iunie 1616, M-rea Dragomirna, 6/1934.

Material ilustrativ

1. Cetatea Sucevei
2. Drumul de la Suceava la M-rea Dragomirna. Peisaj.
3. Tura bisericii mari, Dragomirna văzută de departe. Cea mai frumoasă din întreaga arhitectură eclezială.

4. Biserica mare (exterior, interior, inclusiv pictura). Inscripții.
5. Biserica veche (1602).
6. Muzeul M-rii Dragomirna.
7. Manuscrisele miniaturate și ferecate (M-rea Dragomirna, Muzeul Național de Istorie, București, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca fostă Imperială, Viena).
8. Biserica veche din Pătrăuți (înmormântată mama mitropolitului).
9. Planurile bisericilor de la Dragomirna.
10. Restaurări efectuate (planuri, Arhiva DMI).
11. M-rile Putna, Galata, episc. Rădăuți, Roman.
12. Slujbă mănăstirea Dragomirna.

Bibliografie

1. Ion Bogdan, *Câteva manuscrise slavo-române din Biblioteca Imperială de la Viena*, în „Anal Acad. Rom.”, Mem sect. Ist, seria II, t.XI, 1893.
2. N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, II, București, 1934.
3. Corina Nicolescu, *Miniatura și ornamentul cărții manuscrise din țările române, sec. XIV-XVII*, București, 1964.
4. Emil Turdeanu, *Le mitropolit Anastase Crimca et son œuvre littéraire et artistique (1608-1629)*, în „Revue des études slaves”, t.29, Paris, pp. 54-75.
5. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959.
6. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, București, 1963.
7. Dr. G. Popescu-Vâlcea, *Anastasiu Crimca*, București, 1972.
8. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, București, 1991.
9. G. Popescu-Vâlcea, *Miniaturi românești*, București, 1998.
10. Vasile Drăguț, *Arta românească*, 2000.

VII. Primele opere juridice tipărite în limba română

- **PRAVILA de la Govora, 1640**
- **CARTE ROMÂNEASCĂ DE ÎNVĂȚĂTURĂ DE LA PRAVILELE ÎMPĂRĂTEȘTI ȘI DE LA ALTE GIUDEȚE, Iași, 1646**
- **ÎNDREPTAREA LEGII, Târgoviște, 1652 (cu succinte date asupra exemplarelor aparținând bisericilor teleormănene).**

Operele juridice românești au cunoscut, printre primele din Europa, lumina tiparului într-o limbă națională. Și asta spre lauda marilor domnitori Matei Basarab și Vasile Lupu, a înalților ierarhi și cărturari de seamă din Țările Române.

Pravila de la Govora, 1640.

La mănăstirea Govora (Vâlcea) se poate vedea și astăzi camera vechii tiparnițe. Aici avea să fie imprimată, sub îngrijirea lui Meletie Macedoneanul, egumenul și a succesorului său, ieromonahul Ștefan din Ohrida, întâia operă juridică în limba română, de mare prestigiu la noi.

Traducerea *Pravilei* aparține călugărului Mihail Moxalie / Moxa. El este și autorul *Cronografului* din 1620, cunoscuta lucrare istoriografică (privește evenimentele – succint – de la facerea lumii până la 1489) scrisă la îndemnul episcopului de Buzău, Theofil. Moxa s-a folosit pentru traducerea sa de o compilație bizantină a lui Emanuel Malaxos.

Cartea, în -4° mic.

Se cunosc două ediții (apărute în același an, 1640). O ediție destinată Țării Românești (cu Predoslovia alcătuită de Mitropolitul Theofil), cea de a doua, pentru Transilvania (într-un tiraj mai restrâns), avându-l ca prefațator pe Mitropolitul Ghenadie. Predoslovia înaltului ierarh muntean se inspiră din prefața lui Petru Movilă la *Nomocanonul* kievean de la 1629.

Pravila a fost întocmită din „porunca și cu cheltuiala” lui Matei Basarab, domnul Țării Românești.

A fost utilă mai ales clericilor, deși cuprinde nu numai elemente de drept religios, ci și civil. Se referă deci și la viața eclesială și la viața laică. Era menită să preîntâmpine sau să pedepsească viciile. Pe verso foii de titlu regăsim o frumoasă stemă a Țării Românești, cu versurile lui Udriște Năsturel. Xilogravurile sunt asemănătoare celor de la Lvov. Este tipărită într-o singură culoare (neagră), cu caractere de trei mărimi. Inițiale ornate : la începutul prefeței și la începutul textului propriu-zis. Titlul încadrat.

Era necesară această Pravilă în limba română ? Ne răspunde chiar mitropolitul Theofil, în Predoslovie : „Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor; cu aceia cugetaiu și eu, robul Domnului meu Is. Hs. să scoțu ceastă carte, anume Pravila, pre limba rumânească, sfințiilor voastre, frați duhovnici rumânești, carii sânteți păstori oilor celor cuvântătoare a turmei lui Hs. Carea are întru sine multe fealiuri de vindecări sufletelor creștinești, celoru ce sântu rănite cu păcate, însă mai vratos și cale la împărăția ceriului”.

În Epilog se consemnează – pentru prima oară la noi – prețul unui exemplar al cărții – „21 constande de argint”.

Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe (Pravila lui Vasile Lupu), Iași, 1646, la mănăstirea Trei Ierarhi.

Este prima lucrare cu caracter juridic, penal, civil și agrar, tipărită în limba română în Moldova. A fost posibilă „cu dzisa și cu cheltuiala lui Vasile voicodul și domnul țării Moldovei”.

Autorul traducerii textului este Eustratie (Dragoș Istratie) logofătul, ajutat de Meletie Sirigos.

Tot Eustratie este și autorul Predosloviei. Aici, printre altele, se arată scopul elaborării și imprimării Pravilei : „Văzând nedreptățile și asupraalemișeilor carele fac cei neînvățați și neînțelegători, diregătorii și giudețele de pre la toate scaunele Moldovei”.

Eustratie mai tradusese încă din 1632, *Pravila aleasă*, dar ea a rămas în manuscris.

Cartea românească de învățătură cuprinde reglementări juridice,

sanctiuni de ordin penal și civil, referindu-se mai ales la lucrătorii pământului și la păstori. Cuprinde de fapt, două părți distincte :

1. Raporturile juridice ale vieții agrare și păstorești; 2. delictе. Principalul izvor al *Pravilei* a fost lucrarea vestitului jurist italian Prosper Farinaccius, „dascăl mare și tocmitoriu de pravile”, cum îl caracterizează chiar traducătorul principal în Prefață. Traducerea s-a făcut, au constatat cercetătorii, prin intermediarele grecești și latinești. Citim tot din Predoslovie : „S-au nevoit măria sa (Vasile Lupu n. n.) de au găsit oameni ca aceia, dascăli și filosofi, de au scosu den cărți elinești și lătinești toate tocmelile...; a măriei sale rob Eustratie biv logofetul de au scos aciaste pravile și le-au tălmăcit din scrisoare grecească pre limbă românească, ce să poată înțelege toți”.

Printre realizările grafice ale cărții, în afara frontispiciilor, inițialelor ornate ș. a., atrage atenția frumoasa stemă a Moldovei de pe contrapagina de titlu.

Moldova, prin *Pravila* lui Vasile Lupu, se situează printre cele mai avansate țări europene, așa ca și Muntenia, prin *Pravila* de la Govora, adică prin operele juridice imprimate în limba națională.

Cartea românească de învățătură este pe de o parte, un monument în știința juridică, iar pe de altă parte, un monument de limbă literară românească. Ea a folosit ca model *Îndreptării legii* de la Târgoviște (1652).

Îndreptarea legii, Târgoviște, 1652.

Textul a fost pregătit „cu îndemnarea” Mitropolitului Ștefan al Țării Românești, de către Daniil Andrean Panoneanul (adică, Transilvăneanul), monah ajutat de ieromonahul Ignatie Petritzis și Pantelimon (Paisie), ultimii doi, profesori la școala grecească din Târgoviște.

Sursele lucrării din 1652 – principale – au fost : *Pravila* ieșeană din 1646 și *Sintagma* lui Matei Vlastares.

Tipograf și gravor a fost Petru Teodor (Tișevici). Întreaga operațiune de traducere a fost supravegheată de Mitropolit.

Are două prefețe. Cea dintâi este de fapt o Scrisoare a monahului Daniil

Panoneanul către Ștefan Mitropolitul țării. Cea de a doua aparține înaltului ierarh muntean; se adresează „Prea sfinților arhiepiscopi, mitropoliți, iubitorilor de Dumnezeu episcopi, egumenilor și tuturor părinților duhovnicești și protopopi”.

Lucrarea răspundea juridic, trebuințelor lumii eclesiastice, dar și celei laice.

Are două părți : 1. Judecata arhierescă și împărătească de toate vinile preoțești și împărățești; 2. Catastihul al doilea al pravilelor împărățești. Pravila Sf. Apostoli a celor 7 Săboare și toate cele nameastnice.

Cartea prezintă în cuprinsul ei mai multe ornamente și imagini. Mai întâi, stema eclesiastică, atribuită – ca idee – Mitropolitului Ștefan, cunoscut ca un important caligraf-miniaturist, pe când se afla la mănăstirea Bistrița (olteană). Apoi Judecătorul de drept și frontispiciul – Iisus Hristos și Sfinții Pavel și Petru (p.1); frontispiciul și finală (p.171); Împărțirea rudeniei (p.172); frontispiciul fitomorf (p.325); canoanele apostolilor Petru și Pavel (p.429); primul Sobor de la Niceea (p.447); al doilea Sobor de la Țarigrad (p.505); al treilea Sobor de la Efes (p.511); al patrulea Sobor de la Halchedon (p. 516); al cincilea Sobor de la Țarigrad (p.589); al șaselea Sobor de la Trulla (p.604); al șaptelea Sobor de la Nicheea (p.686); tabelă pentru ciclul pascal (p.647); Vasile cel Mare (p.658); simboluri (p.733).

Cartea cuprinde și noțiuni de drept canonic, modele de corespondență protocolară între ierarhi și aristocrați. Unele articole combat superstițiile (strigoi, vârcolaci, ș. a.) sau se referă la unele practici medicale ale preoților („Preotul va vrăcini, va tăia venele”).

Îndreptarea legii a avut o largă circulație în cuprinsul românesc, cu precădere în Transilvania. Două exemplare se află în patrimoniul bisericesc teleormănean (Biserica Sf. Nicolae din Alexandria și Biserica Adormirea Maicii Domnului din Merișani – Dobrotești).

Așa cum arata unul dintre cei mai însemnați cercetători ai dreptului vechi – și modern – românesc, S. G. Longinescu, înaintea unității politice a românilor s-a realizat – prin pravilele amintite și cu deosebire prin cea ieșeană și prin cea târgovișteană, unificarea legislativă a Țărilor Române.

Referindu-se la Pravila lui Vasile Lupu, enciclopedistul Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae* avea să remarce : „Domnul Moldovei (Vasile Lupu n. n.) în secolul trecut, a poruncit ca toate pravilele și scrise și nescrise să fie adunate la un loc de bărbați vrednici și competenți în legile naționale și din ele a făcut un codice deosebit, care și până astăzi este norma de a judeca drept în Moldova”.

Bibliografie (sumară)

Ediții științifice :

1. *Cartea românească de învățătură*, București, Ed. Academiei, 1961.
2. *Îndreptarea legii, 1652*, București, Ed. Academiei, 1962

Studii :

1. S. G. Longinescu, *Istoria dreptului românesc din vremile cele mai vechi și până azi*, București, 1908 (extras din revista cursurilor de doctorat).
2. Gh. Cronț, *Pravila de la Govora din 1640*, în „Studii, revistă de istorie”, 5, 1961, pp. 1211-1226.
3. Ioana Cristache-Panait, *Același neam, aceeași lege (Îndreptarea legii, 1652)*, în *Biserica Ortodoxă Română*”, 3-4, 1980, pp. 473-480.

VIII. Carte românească de învățătură

Dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svanți mari sau

Cazania lui Varlaam, Iași, 1643

Cu date esențiale asupra vieții și activității Mitropolitului Varlaam

Prima jumătate a veacului XVII a însemnat, în planul activității tipografice, o perioadă pentru Moldova de inaugurare și dezvoltare, iar pentru Țara Românească și Transilvania de înflorire considerabilă pe care numai vremea Brâncoveanului o va depăși. Ne referim, cu deosebire la

epoca lui matei Basarab (1632-1654) și Vasile Lupu (1634-1653). Ca un exemplu, cifric : în răstimpul 1635-1655 se tipăresc peste 40 de cărți, marea majoritate în limba română, apoi în slavonă, în română și slavonă, în greacă. Printre cele mai importante lucrări imprimate, de amintit : *Pravila* de la Govora, 1640, *Evanghelie cu învățătură* (Bălgrad, 1641), *Decretul Patriarhului Partenie* (Iași, 1642), *Evangelia învățătoare*, (Govora, 1642), *Cazania* lui Varlaam, Iași, 1643, *Șapte taine*, Iași, 1644, *Răspunsurile Mitropolitului Varlaam la Catehismul clavinesc*, Dealu, Iași ?, 1645, *Pravila*, ieșeană de la 1646, *Noul Testament*, de la Bălgrad, 1648, *Îndreptarea legii* de la Târgoviște, 1652, ș. a. Această perioadă fastă nu se putea concepe fără aportul considerabil al cărturarului român Petru Movilă „fecior de domn de Moldova, Arhiepiscop și Mitropolit al Kievului, Haliciului și a toată Rusia, care pre pofta Măriei Sale au trimis tiparul cu toate meșteșugurile către trebuiesc”. A sprijinit atât Muntenia, cât și Moldova, nu numai în domeniul tipografic, ci și pe planul mai larg al vieții culturale și religioase.

Prima carte care intră în lucru la Iași, în atelierul instalat la Trei Ierarhi, în limba română, este *Cartea românească de învățătură dumenecile preste an și la praznice împărătești și la svânți mari*, cunoscută și sub numele *Cazania* lui Varlaam (și nu întâmplător este asociat numele Mitropolitului Moldovei de atunci, cum vom vedea mai departe), în anul 1641. Toate exemplarele lucrării cunoscute până acum s-au încheiat în anul 1643 (fiecare dintre ele menționează această dată în colophon), deși pe foile de titlu întâlnim date diferite : 1641, 1642, 1643 (tiraje sau serii deosebite). În paralel (1642) apărea, tot la Iași, cu tipar (litere grecești) de la Lvov (tipografia de acolo se afla sub oblăduirea, sub conducerea mitropolitului Petru Movilă), amintitul *Decret* al Sinodului ieșean, un act cu alese calități artistice, adăugate însemnătății conținutului (consemnează un eveniment major în viața Bisericii Ortodoxe răsăritene găzduit în principala reședință voievodală moldavă către mijlocului veacului XVII).

În afara rostului, desigur deosebit, al lui Vasile Lupu, ca domn al Moldovei și al lui Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, în realizarea *Cazaniei* de la 1643 – capodoperă – a artei tiparului și de limbă literară, l-a

avut Mitropolitul moldav, Varlaam. Câteva date esențiale din viața și activitatea acestui înalt ierarh și remarcabil cărturar sunt, credem, necesare.

Nu cunoaștem din păcate, data nașterii lui Varlaam (pe numele de mirean, se pare, Vasile Moțoc). Era răzeș de origine din Balotești – Vrancea. Învață de tânăr greaca și slavona, la mănăstirea Secu (cu Dositei și Mitrofan, viitorul episcop de Huși și de Buzău). Din anii începutului de secol XVII datează primele sale traduceri (așa, *Leastvita* lui Ioan Climax). Unii cercetători consideră că Varlaam și-ar fi desăvârșit educația cultural – religioasă în preajma lui Anastasie Crimca, Mitropolitul-artist al Moldovei.

Urcă relativ repede treptele ierarhiei eclesiastice : egumen la mănăstirea Secu (1608-1613), arhimandrit la Suceava (i-a fost duhovnic domnului Miron Vodă Barnovschi, în timpul căruia este trimis cu treburi diplomatico-religioase în Rusia, prilej cu care trecând pe la Kiev, ia recomandări de la Petru Movilă). Ajunge prin calitățile sale excepționale (om – cărturar – slujitor al lui Dumnezeu), Mitropolit al țării (23 septembrie 1632). Va sta în scaunul episcopal mai bine de două decenii. Va sfârși din viața pământească în anul 1657, înmormântat fiind la mănăstirea Secu.

A fost contemporan printre alții cu moldovenii : Petru Movilă (prin origine), Miron Barnovschi, Vasile Lupu, Grigore Ureche, Miron Costin și, mai tânărul Dosoftei, cel care ajuns Mitropolit al Moldovei și el, va avea un rol de seamă în istoria culturii și Bisericii române. Era în apropiate relații cu Udriște Năsturel, Mitrofan, episcopul, ș. a.

Printre momentele importante ale vieții mitropolitului, de notat cel din 1633, când se afla în fruntea Soborului care a oficiat la Lvov sfințirea ca Mitropolit a lui Petru Movilă.

Prestigiul său deosebit va sta temei desemnării sale (alături de alte două personalități) la Scaunul Patriarhiei din Constantinopol.

În anul 1637 încheia lucru la *Cazanie* (în manuscris). Va contribui, alături de domnul țării și de Petru Movilă la înființarea Colegiului ieșean.

În anul 1642 îl știm la lucrările Sinodului amintit, alături de teologi de prestigiu din lumea răsăriteană destinat aprobării Mărturisirii ortodoxe a Mitropolitului kievean și condamnării lucrării lui Chiril Lucaris apărută la

Geneva în 1633 (autorul făcea unele concesii protestantismului).

La Iași sau Dealu?, apare în 1644 cartea *Șapte taine*. În 1644-1645 îl aflăm luând parte la o misiune diplomatică la Târgoviște (îl cunoaște pe Udriște Năsturel, cu care leagă sinceră prietenie). „Tâmplându-mi-se estimp – scrie Varlaam în Prefața *Răspunsului împotriva Catehismului calvinesc* (1645) – în părțile Țării Românești, cu trebe domnești și a norodului în Târgoviște, cu cei mai de frunte și mai de-a firea vorovind, vârtos cu oarecare boiaru, cinstit și sloveșnic și a toată destoinicia și înțelegerea, harnic, drept pravoslavnic creștin (...) dumnealui Udriște Năsturel” și mai departe : Udriște „adusu-mi-au și o cărțulie mică în limba noastră românească tipărită” (*Catehismul* n.n.) Udriște Năsturel, fratele Doamnei Elina, soția lui Matei Basarab, avea să închine traducerea sa, *Imitația lui Cristos* (Dealu, 1647) „Prea sfințitului și de Dumnezeu alesului și prea înțeleptului în Christos părintelui domnului Varlaam, cu binecuvântarea dumnezească Mitropolit al Sucevei și Arhiepiscop a toată Țara Moldovei, prea căldurosului viu stăpânitor și bine făcător”.

La stăruința mitropolitului Varlaam, domnul moldovean Vasile Lupu va oferi satului Ticușul Nou din Făgăraș sumele trebuitoare pentru construirea unei noi biserici.

Misiunea împăciuitoare a lui Varlaam (între Vasile Lupu și Matei Basarab) vă prinde viața și prin construirea de către domnul muntean în Moldova a bisericii Dobromira (Buna Pace), iar de către voievodul Moldovei, construirea la Târgoviște, a bisericii Stelea, asemănătoare în unele privințe cu Trei Ierarhi din Iași.

Dar contribuția remarcabilă a lui Varlaam la dezvoltarea limbii române literare, a tiparului moldav rămâne, de bună seamă, *Cazania*. Este o lucrare de instruire religioasă, moralizatoare, cu triplu caracter (omilitic, liturgic și hagiografic). *Cartea românească de învățătură* cuprinde un mare număr de predici care se rostesc duminica și la principalele sărbători ale anului. Citim în paginile ei, sfaturi moralizatoare, de înfrățire, de ajutorarea aproapelui, ni se înfățișează viețile sfinților (Dimitrie, Nicolae, Gheorghe, Petru și Pavel, ș. a.) dar și viețile sfinților legați de pământul Moldovei : Sfântul Ioan de la

Suceava, Protectorul țării, ale cărui moaște fuseseră aduse de la Cetatea Albă la Suceava în timpul lui Alexandru cel Bun și Sfânta Parascheva din Epivat, ale cărei moaște au fost depuse inițial la mănăstirea Trei Ierarhi (se află azi la Catedrala Mitropolitană).

O primă întrebare care se pune în legătură cu această aleasă carte este : care au fost izvoadele folosite de Varlaam în traducerea *Cazaniei* ? Acestea, până astăzi, nu au fost – toate cu certitudine – determinate. Iată ce ne spune chiar Varlaam în pagina de titlu : „Diîn multe scripturi tâlmăcită, diîn limba slavonească”, iar în Predoslovie” : „Adunat-am din toți tâlcovnicii Svintei Evanghelii, dascăli bisericii noastre”. Prin cercetările efectuate, mai de mult sau recent, s-au identificat unele izvoade. Iată câteva dintre acestea : *Evaghelie cu învățătură*, Brașov, 1581, *Tâlcul evangheliilor* (Coresi, Brașov, 1564), Damaschin Studitul, *Biblion onomaxomenon thesauros-Logoi* (=Cartea numită Tezaurul / Comoara / sau Cuvântări), Veneția, 1568 sau 1570, *Cazania Patriarhului Calist al Constantinopolului*, Kiev, 1637, *Evaghelie învățătoare*, tradusă de Udriște Năsturel, Govora, 1642) și alte lucrări cultice tipărite. Varlaam a avut la dispoziție și unele manuscrise (așa, *Viata Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava*, scriere datorată lui Grigorie Țamblac, copiată de Gavril Uric.

În „Predoslovie” lui Vasile Lupu (se consideră că, deși apare sub semnătura domnului țării, ea s-ar datora totuși tot Mitropolitului Moldovean, autor sigur și al celei de a doua Prefețe) se arată că lucrarea în sine este un „dar al limbii românești” făcut „cătră toată semenția românească” (ideea unității lingvistice a poporului român, era și astfel evidențiată), idee pe care o vom regăsi inserată în paginile altor cărți vechi (*Biblia* bucureșteană de la 1688, bunăoară).

La începutul cărții se află imnul închinat domnului Moldovei, Vasile Lupu. Constatăm și câteva versuri, primele tipărite în limba română la noi, fapt remarcabil fără îndoială.

Scriind pentru toți românii, „cu simțul pentru limba literară în devenire – observa Nicolae Cartoian – nu a rupt unitatea spirituală a neamului și nu s-a abătut de la tradiția stabilită cu o jumătate de veac înaintea lui de Coresi.

Astfel, munca lui de traducător reprezintă în procesul de formare a limbii noastre literare un mare pas înainte...”

Varlaam, prin textul *Cărții românești de învățătură*, dar și prin celelalte creații ale sale se dovedește a fi un artist al cuvântului. Fraza sa este expresivă, meșteșugită, domoală, cu unele înrâuriri populare.

Exemplificăm prin câteva rânduri din chiar *Cazania* ieșeană :

A fost scrisă „Sventa Scriptură tot mai pre înțelesul oamenilor pân-au început a scoate aseși cineși pre limba sa, pentru ca să înțeleagă hiecină să se învețe și să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnezeu. Cu mult mai vârtos limba noastră românească, ce n-are carte pre limba sa, cu nevoie iaste a înțelege cartea alții limbi, și pentru lipsa dascălilor ș-a învățătorei; cât au fost învățând de multă vreme, acum nice atâta nimeni nu învață. Pentr-acea de nevoie mi-au fost, ca un datornic ce sântu lui Dumnezeu, talantul ce mi-au dat să-mi pot plăti datoriia măcar decât, până nu mă duc în casa cea de lut a moșilor miei (...). Preasvențitul părinte Petru Moghila, fecior de domn de Muldova, Arhiepiscop și Mitropolit Kievului, Haliciului și a toată Rosiia carele pe pofta măriei sale (Vasile Lupu n. n.) au trimis tipariul cu toate meșteșugurile câte trebuiesc; spre care lucru măria sa domnul (...) Vasile Voievodul (...) cheltuială nesocotită spre tot lucrul tipăriei au dat. Și așa cu darul lui Dumnezeu după început al văzut și svrășitul”.

Descrierea câmpului de luptă :

„Ce easte frica războiului. Doauă oști stau împotrivă cu arme într-armați. Sabiile strălucesc, săgețile acopăr soarele. Sângele se varsă pre pământ ca pâraele. Trupurile voinicilor zac ca snopii în vremea secerei”.

Sau, judecata din urmă :

„Atunce se va arăta Domnul Isus Hristos spre (= deasupra) nuori, nu pre aceștea nuori ce ploaă și întunecă soarele, ce pre acei de aur în toate feliurile de vâpșele podobiți și frumoși, cu oști de îngeri nenumărați. Și înaintea lui se vor aduna toate limbile (= neamuri, popoare) și-i va giudeca cum spune Sfânta Evanghelie, pentru căci n-au dat celor lipsiți și celor neavuți”.

Dar *Cazania* are și o valoare artistică (grafică) deosebită. Xilografurile au fost executate în perioada anterioară (nu îndepărtată, însă) anilor 1641-

1643. Cei care au conlucrat la realizarea tipografică și artistică au fost Iliia / Anagnoste / (cu rosturi esențiale), Vasile Stavniski (conducătorul tipografiei) și, se pare, preotul Samoilă.

Se cunosc (până astăzi) două serii de exemplare (tiraje), în afara celor – puține – conținând unele particularități. Între ele deci, există unele diferențe. Vom urmări doar câteva dintre acestea. Un prim grup de exemplare prezintă titlul încadrat pe două coloane; sus sunt reprezentați Sfântul Gheorghe și Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, iar în medalion, Sfânta Treime. Alt grup de cărți au foaia de titlu încadrată de gravuri reprezentând Evangheliștii Matei, Marcu, Luca și Ioan, pe marii dascăli Vasile, Grigore și Ioan Zlatoust, pe Apostolii Petru și Pavel, Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava și Cuvioasa Parascheva; sus în medalion, este înfățișat Iisus Hristos binecuvântând.

Hârtia folosită (cu filigrane) provine din Polonia, Turcia și Germania. Cazania lui Varlaam constituie cea mai izbită realizare artistică medievală a genului (ne gândim la inițiale, vignete, frontispicii, finale, la originalitatea și tematica gravurilor).

Textul a fost imprimat în negru și roșu (cu ultima culoare sunt titlurile învățăturilor, indicațiile tipiconale și unele inițiale).

Se constată diferența în privința mărimii literelor *Cazaniei* (primele, mai mari decât cele din partea ultimă a volumului). Frontispiciile sunt împodobite cu motive fitomorfe și elemente figurate lucrate în manieră bizantină sau după modele renescentiste baroce. Inițialele diferite, împodobite, sunt tipărite în culoare roșie (de regulă).

Vignetele (de la finele capitolelor) reprezintă compoziții figurate și liniare, baroce.

S-a constatat existența a 25 xilogravuri din tipul A al *Cărții românești de învățătură*. Astfel : foaia de titlu (f.1 r), stema țării Moldovei (f.1 v), Intrarea în Ierusalim, 1641 (f.86 v), Învierea (f.124 r), Rusaliile (f. 16 r), Toți sfinții (f.209 v), Simion Stâlpnicul (f.1 r), Sfântul Dimitrie (f.16 r), Sfântul Mihail (f.21 r), Sfântul Nicolae (f.28 v), Nașterea Domnului (f.36 v), Tăierea împrejur (f.42 r), Botezul Domnului (f.46 v), Întâmpinarea Domnului (f.52 r), Sfântul Teodor Tiron (f.58 v), Buna Vestire (f.67 r), Sfântul Gheorghe

(f.71 v), Sfântul Iona cel Nou de la Suceava (f.79 r), Nașterea Sfântului Preaditeci (f.85 v), Sfinții Apostoli Petru și Pavel (f.90 v), Schimbarea la față (f.96 r), Adormirea Maicii Domnului (f.103 v), Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul (f.110 r.), Cuvioasa Parascheva (cu variante, f.116 v). De remarcat în xilogravura de la 116 v, alaiul în care apar Vasile Lupu voievodul Moldovei și Mitropolitul Varlaam întâmpinând moaștele Sfintei Parascheva.

Cercetările din urmă au evidențiat unele diferențe în privința ilustrațiilor, textului, paginajei chiar în interiorul aceluiași tiraj.

Printre ultimile descoperiri în privința xilogravurilor se numără și aceea din exemplarul *Cazaniei* păstrat la Bixad (Satu Mare); printre alte reprezentări de acolo se află și profilele unui copil (se consideră a fi Ștefăniță Lupu, fiul domnului Moldovei) și al unei femei (Doamna Ecaterina, probabil).

Cartea românească de învățătură a circulat – în manuscris sau sub forma tipografică – atât în Moldova, Țara Românească sau Ardeal, cât și peste hotare, în multe țări europene (mai ales în Polonia, Ucraina, Ungaria, țările sud-dunărene). De fapt, este cartea cu cea mai largă răspândire din secolele XVII-XVIII și chiar la începutul veacului XIX, de la noi.

Un exemplar (tipărit) era în epocă, și nu târziu după aceea, foarte scump (4 galbeni și 1 zlot în 1645; 16 florinți în 1699; 8 florinți în 1745; 20 lei în 1821, ș.a.m.d.).

S-a reeditat *Cazania* lui Varlaam de-a lungul timpului, în repetate rânduri, dovadă a valorii sale incontestabile. Amintim doar : Florea Mureșanu, *Cazania lui Varlaam (1643-1943). Prezentare în imagini*, Cluj, 1944 sau Atanasie Popa, *Cazania lui Varlaam, 1643. Prezentare grafică*, Timișoara, 1944.

Bibliografie (sumară)

1. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, I, IV, București, Ed. Academiei Române, 1903, 1944.

2. Octavian Șchiau, *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1978.
3. Florian Dudaș, *Vechi cărți românești călătore*, București, Ed. Sport-Turism, 1987.
4. Dan Râpă Buicliu, *Bibliografia românească veche, Addimenta*, Galați, Ed. Alma, 2000.
5. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 10-12, 1957.

**IX. Locul de seamă în istoria culturii și Bisericii
(inclusiv în dezvoltarea tiparului)
al lui UDRIȘTE NĂSTUREL
în climatul fericit al domniei lui Matei Basarab (1632-1654)**

Udriște Năsturel, cărturar umanist (autor, traducător, prefațator, îndrumător cultural), om politic, militar și diplomat (c.1596-c.1658).

Era descendent al unei vechi familii boierești muntene. Tatăl său, Radu Năsturel, din Fierăști (azi, Herăști – Giurgiu), a fost un mare logofăt. Mama sa, Cala Calomfirescu, era fiica vestitului oștean al lui Mihai Viteazul, Radu Calomfirescu.

Casa de piatră de la Herăști există și astăzi (restaurată în repetate rânduri; a suferit de-a lungul timpului și unele modificări). Este construită din blocuri de piatră fățuită. Planul este în formă de L, cu două nivele. Sunt de constatat în construcția ca atare, unele elemente ale Renașterii italiene.

Cei trei frați (Udriște, Șerban și Cazan), precum și sora lor, Elina (care se va căsători cu matei Basarab, domnul Țării Românești), vor primi în casa părintească o aleasă educație și instrucție intelectuală. Învață cu deosebire limba latină. „Când am ajuns la vârsta adolescenței – nota el – am dobândit în același timp, în inima mea, prin grația lui Dumnezeu, o mare și aprinsă dragoste pentru *limba română sau latină, înrudită în chip evident cu a noastră* (subl. n.), în așa fel că, neavând aproape alte gânduri în cugetul și inima mea, zi și noapte, fără încetare, eram aprins pentru limba latină și

pentru învățarea ei. A mers așa până când un profesor, care preda filosofia și știința, a binevoit să adape setea inimii mele care ardea de dragoste pentru învățarea acestei limbi...” (Al. Piru, *Istoria Literaturii*, 1977, p. 82). Învăță însă și elina, slavona și rusa, traducând din aceste limbi în românește. Sora sa, Doamna Elina, semnează cu litere latine și lasă loc în scrisorile chirilice și unor fraze de construcție latină.

Îl aflăm diac la curtea Domnului țării, Iliș, în anul 1628 scris un act și nota : „Eu, Udriște Năsturel, tânăr scriitor (de documente n. n.) am scris în orașul secular, în București”. În anul 1629 avea să scrie cu alese litere, un alt act pe care îl semnează „Urii Năsturel, tainic” (adică, consilier intim al Domnului). În anul 1632 era „vtori (al doilea n.n.) logofăt”, dregătorie pe care a păstrat-o, spun cei mai mulți dintre cercetători, până la sfârșitul vieții (c. 1658). Alții cred că ar fi mai trăit până în 1659 – fiind mare spătar – și că ar fi sfârșit ucis de Mihnea al III-lea voievod.

Udriște a fost căsătorit, mai întâi cu Maria Corbeanu, care din nefericire se va stinge din viață de tânără. Fiul lor, Mateiași, adoptat de familia domnitoare (Matei Basarab și Doamna Elina) se va stinge și el încă din anii adolescenței. S-a recăsătorit cu Despa. Vor avea doi copii : un băiat, Radu-Toma, cultivat la rându-i și o fată, Măricuța.

Se va manifesta în domenii atât de diferite, dovedind în fiecare dintre ele a fi de o deosebită distincție, o prezență aparte.

Diplomat. Îndeplinește o misiune la Viena, unde îl cunoaște pe împăratul german. O altă misiune, în Polonia, apoi în Transilvania, la principele Gheorghe Rákóczy în vederea încheierii tratatului din 1648, munteano-transilvan. El întâmpina soliile și le prezenta Domnului. Avea legături cu patriarhii răsăritului, dar și cu trimisul Papei Urban al VIII-lea Rafael Levacoviæ. Acesta din urmă a sosit aici spre a-i îndruma pe ortodocșii munteni către o eventuală unire cu biserica Romei. Încercarea a eșuat. Au existat însă, datorită „spiritului – lui Udriște, cum spune chiar Levacoviæ – bărbătesc, liber și îndrăzneț” bune raporturi, civilizate, între cei doi (se vor afla și în corespondență, de altfel).

Se presupune că a îndrumat și Școala slavonă de pe lângă Mitropolia de

la Târgoviște.

Îl va cunoaște pe Varlaam, mitropolitul Moldovei, cu prilejul vizitei acestuia din urmă, în încercarea înaltului ierarh moldovean, reușită pentru o vreme, de împăcare a celor doi voievozi : Vasile Lupu și Matei Basarab. Varlaam, ca și alți cărturari și oameni ai Bisericii (bunăoară, călugărul rus Suhanov) îl vor vizita pe Udriște, îi vor cunoaște bogata bibliotecă (aici află Varlaam *Catehismul calvinesc*, „cărțulia mică în limba noastră românească tipărită... plină de otrava sufletească”, după cum o consideră înaltul ierarh ortodox moldovean).

Mitropolitul Varlaam în predoslovia la *Răspunsul împotriva Catehismului* arăta, printre altele, despre Udriște Năsturel : „...Tâmplându-mi-se est timp a fi în părțile Țării Românești cu treabe domnești și a norodului, în Târgoviște, *cu cei mai de frunte și mai de-a firea vorbind, mai vârtos cu oarecariu boiarin cinstit și sloveașnic și a toată destoinicia și înțelegerea, harnic, dreptpravoslavnic creștin, al doilea logothet și frate Doamnei a bunului credincios și a luminatului Domn Ioan Mathei voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnul Țării Românești, dumnealui Udriște Năsturel...*” (subl. n.).

Udriște Năsturel s-a dovedit a fi un versificator de talent. De fapt, cel dintâi versificator cult de la noi. Câteva exemple : versurile *La prealuminata stemă a prealuminatei case a mărilor lor, domnilor Basarabi*, din *Antologhionul* de la Câmpulung, 1643, din *Pravila* de la Govora, 1640, sau din *Evanghelia învățătoare*, Mănăstirea Dealu, 1644.

A prefațat *Antologhionul* la care ne-am și referit mai sus („în satul părintesc Fierăști”, spune el, dar în slavonă).

A contribuit la traducerea *Evangheliei învățătoare* (Cazanie) alături de ieromonahul Silvestru, lucrare ce va vedea lumina tiparului la Govora în anul 1642. Tot el este și autorul Prefeței acestei cărți („Am scos acest izvor de apă dulce, pururea curătoriu, adăpătoare de suflete omenești”, remarca el).

Traduce din latină în slavonă opera de mistică și morală medievală atribuită lui Thomas a Kempis, *Cartea despre imitarea lui Hristos*, („acea

floare de aur”), tipărită la mănăstirea Dealu în 1647. Udriște se dovedește și cu acest prilej a fi un bun filolog, riguros, un stilist deosebit. În Predoslovie se confesează mitropolitului Varlaam. Referindu-se la limba latină, afirmă : „nouă vădit înrudită”. Stihurile heraldice îl au ca autor, tot pe Udriște. Stema lui Năsturel este o compoziție în stil renescentist : un scut cu doi lei tenanți, având în câmpul heraldic imaginea simbol – Turnul Chindiei din Târgoviște. Lucrarea va fi copiată la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea, împodobită fiind cu gravuri în cupru.

La Târgoviște, în anul 1649 se imprima *Triodul – Penticostar*. Prefața aparține, fără îndoială, învățatului nostru. Tot el este și autorul *Epigramei* pe care o închină surorii sale, Doamna Elina, Aflăm aici, în Predoslovie, citate din Biblie, din Homer, Aristofan, Platon, Aristotel, Strabo, Plutarh, ș. a., ceea ce dovedește o dată în plus lecturilor sale complexe și profunde. În paginile lucrării aflăm și stema Doamnei Elina.

Principala sa traducere a fost romanul popular despre existența mitică a lui Buda, *Varlaam și Ioasaf* (c. 1649). Din păcate, nu se păstrează manuscrisul original al traducerii lui Udriște. Au circulat însă numeroase copii ale cărții, una dintre ele aflându-se în posesia lui Mihai Eminescu. Autorul traducerii dovedește stăpânirea, deopotrivă, a limbii savante și limbii populare.

La ideea originii latine a limbii române, afirmată de Udriște Năsturel, în paginile cărții *Imitatio Christi* se adaugă aceea a unității românilor exprimată în Prefața *Molitvenicului* de la 1635 (semnată e adevărat de Matei Basarab, dar, spun cercetătorii, întocmită de cumnatul său, cel puțin în parte, nuanțăm noi).

Udriște Năsturel rămâne în istoria românilor o aleasă personalitate. Este considerat pe bună dreptate, un precursor de seamă a lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, cu care se aseamănă în multe privințe. Rosturile sale în istoria culturii religioase au fost unele deosebite.

Bibliografie (sumară)

1. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, București, Ed. Academiei Române, I, IV, 1903, 1944.
2. Dan Horia Mazilu, *Udriște Năsturel*, București, Ed. Minerva, 1974.
3. Idem, *Barocul în literatura română din sec. al XVII-lea*, București, Ed. Minerva, 1976, pp. 90-136.
4. Virgil Câdea, *Rațiunea dominantă*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1979.

X. Românul prin obârșie

PETRU MOVILĂ

Mitropolitul al Kievului și a toată Rusia și legăturile sale statornice cu locurile natale

Un mare ierarh, un mare teolog, un mare om de cultură (umanistă). Astfel poate fi caracterizat, în câteva cuvinte, Petru Movilă.

S-a născut la Suceava în 21 decembrie 1596. Tatăl său, Simion Movilă, a fost domn atât în Țara Românească (1601-1602) cât și în Moldova (1607-1608). Mama sa Margareta, după decesul soțului îl va duce pe Petru Movilă în Polonia.

Se va instrui la Școala Frăției ortodoxe din Lvov (Lemberg) și, se presupune, la Academia din Zamosc.

Refuză ideea de a deveni domn țării Moldovei. Este monah la mănăstirea Pecerska din Kiev, apoi în 1627, arhimandrit ca nu târziu, în 1633 să urce pe înalta treaptă, de Mitropolit al Kievului, Haliciului și a toată Rusia. Calitățile sale, vastele cunoștințe l-au ridicat pe această treaptă eclesială. La înscăunare va fi prezent și Varlaam, Mitropolitul Moldovei, cei doi cunoscându-se încă din 1629.

Se îngrijește cum nu foarte mulți au făcut-o sau o vor face, în istorie, de consolidarea ortodoxiei în întreg răsăritul Europei, de dezvoltarea învățământului (în spirit novator) și de înființarea de noi ateliere tipografice, de prestigiu ori de modernizarea, reînregistrarea celor vechi.

Astfel, va dezvolta tipografia de la Lavra Pecerska, înzestrând-o cu litere latine. În anul 1631, tot acolo, deschide un Colegiu, unificându-l, nu târziu, cu Școala Frăției ortodoxe din Kiev (se vor studia, printre altele, limbile : latină, greacă, polonă, slavă, precum și teologia, filosofia, retorica, gramatica. După acest model și cu ajutorul direct al lui Petru Movilă se va înființa și va funcționa Colegiul ieșean de la mănăstirea Trei Ierarhi ctitorită de domnul Vasile Lupu.

Mitropolitul Petru Movilă trimite lui Matei Basarab – cu care coresponda – „tiparniță... întreagă, desăvârșită” (înțelegându-ne : și litere, xilografuri, meșteri) care va fi instalată la Câmpulung (aici va fi tipărit în 1635 *Molitvelnicul* slavon), apoi, la Govora (1637). Sprijină de asemenea, înființarea tipografiei de la Iași, unde va apare și celebra *Cazanie* a lui Varlaam (1643), bogat împodobită cu ornamente și gravuri, cum nu a mai fost alta în istoria cărții românești (epoca veche).

Prefețele elaborate de Petru Movilă vor fi preluate (unele, desigur) de învățații și marii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române (așa, Udriște Năsturel sau Mitropolitul Țării Românești, Theofil). Pentru a prefața *Pravila* de la Govora din 1640, Theofil se inspira din textul lui Petru Movilă (Nomocanon, 1629).

Mitropolitul Petru Movilă este autorul a numeroase lucrări originale, teologice, este traducător, prefațator, îndrumător. Scrie în latină, slavă și polonă. Unele prefețe le dedică personalităților vremii. De pildă, predoslovია *Triodului ales*, de la Kiev, din 1631, e dedicată domnului Moise Movilă.

În anul 1645 vine la Iași spre a oficia nunta Domniței Maria, fiica lui Vasile Lupu cu cneazul lituanian, Janusz Radziwill. Cuvântul duhovnicesc rostit de Petru Movilă, în română și polonă, ales, avea să fie și tipărit la Kiev.

Principala lucrare a Mitropolitului kievean, scrisă în limba latină, rămâne *Orthodoxa Confessio Fidei Catholice et Ap/osto/lica Ecclesiae Orinetalis*, care va fi cunoscută și sub denumirea de *Mărturisirea ortodoxă*. O operă teologică de înalt prestigiu. Este de fapt, un răspuns acuzelor de erezie și decădere provocate de editarea în 1633 a confesiunii de credință ortodoxă, dar și cu unele influențe calvine, datorată lui Chiril Lucaris,

Patriarhul. Cartea lui Petru Movilă, ideile sale acolo cuprinse, dar nu în exclusivitate acolo, primesc aprobarea Sinodului de la Kiev (1640), Sinodului ecumenic de la Iași (1642), precum și confirmarea Patriarhiei de la Constantinopol (1643). Cartea va fi tradusă în limba română și va fi tipărită la Buzău, în 1961, la îndemnul lui Constantin Vodă Brâncoveanu, sub îngrijirea Episcopului Mitrofan (traducător, Radu Greceanu; cu aportul filologic al lui Constantin Cantacuzino Stolnicul). Opt ani mai târziu (în 1699, deci), va fi publicată și în grecește, la noi, de Antim Ivireanul, la Snagov. Cartea – dovadă a calităților ei remarcabile – va fi editată și în unele centre culturale europene (ex. Moscova, Petersburg, Amsterdam ș.a.).

Nu o dată Petru Movilă, Mitropolitul, va semna – „fiul domnului Moldovei” și adăuga stema împreună a Moldovei și Țării Românești, fapt fără îndoială, semnificativ.

Se stinge din viață la Kiev, atunci când în tipografia ieșeană, înființată cu deosebitul sau sprijin, vedea lumina, *Pravila* lui Vasile Lupu (1646).

Mitropolitul Petru Movilă aparține Ortodoxiei și mării familii cărturărești europene și nu numai, deopotrivă și inseparabil.

Bibliografie (sumară)

1. N. Mateescu, *Petru Movilă, 1596-1646*, București, Tip. Luis, 1896.
2. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, I, IV, București, Ed. Avademei Române, 1903, 1944.
3. P.P. Panaitescu, *L'influence de l'ouvre de Pierre Mogila archeveque de Kiev, dans les Principautis roumaines*, Paris, Gamber, 1926.
4. Dan Râpă Buicliu, *Bibliografia românească veche*, Galați, Ed. Alma, 2000.

Imagini :

1. Portret, Petru Movilă.
2. Imagini din Mărturisirea ortodoxă, Buzău, 1691.

XI. NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGRAJ

(Alba Iulia)

- 1648 -

**Cu unele date speciale despre Mitropolitul cărturar Simion Ștefan
(? - 1656)**

Contextul istoric. Imperiul otoman își extinde puterea în nordul Dunării ocupând Buda, la 1541 (va fi transformată în pașalâc). Transilvania devine principat autonom condus de principii unguri. Dintre aceștia, Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczy au sprijinit, în prima parte a secolului XVII, din rațiuni politice și religioase – favorizau Reforma protestantă adaptată la forma calvinismului – dezvoltarea învățământului în Ardeal, traducerea și tipărirea cărților în limba română. Bethlen a inițiat crearea la Alba Iulia a unui „colegiu” (1622) declarând că îngăduie și fiilor de iobagi libertatea de a învăța carte. Același, la Aiud, înființează o mare bibliotecă (1625). Îi va urma politica, Gheorghe Rákóczy. Acesta printre altele, aprobă publicarea cărților religioase în limba română : *Catehismul calvinesc* și *Noul Testament*, 1648. Urmașul său își va da acordul pentru apariția *Psaltirei* de la 1651, etc. Au existat unele bune relații între Mitropolitul Transilvaniei, Iorgst și principele transilvan. Ele vor continua odată cu urcarea în Scaunul Mitropolitan a învățatului Simion Ștefan.

Simion Ștefan. Câteva date biografice. Elementele de care dispune în actualul stadiu al cercetărilor nu ne permit decât să facem unele presupuneri cu privire la copilăria și adolescența sa. Nu știm unde și când s-a născut sau unde a învățat. Îl aflăm, tânăr fiind preot la mănăstirea Alba Iulia. În anul 1643 este numit Arhiepiscop și Mitropolit „Scaunului Bălgradului și a vadului și a Maramureșului și a toată țara Ardealului”. Mitropolitul cărturar va coordona întreaga activitate – complexă – de traducere și imprimare a *Noului Testament* (1648) și a *Psaltirii* (1651), ambele la Alba Iulia. Elaborează Predolovia cătră măriia sa craiul Ardealului. Valoarea lingvistică (a textelor *Noului Testament* și *Psaltirei*) este deosebită, ca și teoria sa asupra circulației cuvintelor, asupra cărora vom reveni. Întâmplarea a făcut – dacă

întâmplare va fi fost – ca la mijlocul veacului XVII să creeze trei mari oameni de cultură, în domeniul eclesial, doi dintre ei fiind și înalți ierarhi : Varlaam al Moldovei, Simion Ștefan al Ardealului și Udriște Năsturel din Țara Românească. Toți trei au fost implicați în traducerea și tipărirea cărților, în special, de cult. Simion Ștefan consideră ca fiind esențială cultura neamului românesc („că nu numai cu pâine viiază omul”, susține el). Crede în necesitatea de a se tipări cărți în limba română, adică înțelese de românii de oriunde. Rosturile sale în progresul limbii române literare au fost cu totul deosebite.

Noul Testament. Cel care începe a traduce textul cărții sfinte a fost Silvestru. După decesul său, sub autoritatea religioasă și intelectuală a Mitropolitului Transilvaniei, un grup de învățați continuă opera de traducere și revizuirea textului deja tălmăcit. La temeiul întocmirii acestei opere de căpătâi au stat mai multe izvoare, pe care, cercetările mai vechi sau mai noi, le-au dezvoltat. Le vom enumera :

- *Biblia ad vetustissima exemplaria*, Venetiis, 1587.

- *A Jesus Christusnac wj Testamentome magyar*, Colosvarot, 1562 (ed. Gáspar Heltai), izvor maghiar, protestant calvin.

- *Tetraevangheliarul* lui Coresi, Brașov, 1560-1561.

- *Apostol*, Brașov, 1563.

- *Cazania* lui Varlaam, Iași, 1643.

- *Biblia, Noul Testament*, ed. slavo-rusă, ante 1646, ș. a.

Mitropolitul Simion Ștefan se va îngriji de înzestrarea atelierului tipografic unde urma a fi imprimat *Noul Testament*. În acest sens cere atât muntenilor, cât și brașovenilor, instrumente specifice imprimării, meșteri destoinici, litere.

Titlul complet al lucrării : *Noul Testament sau Împăcarea cu legea noao a lui Is. Hs. Domnului nostru*.

Noul Testament de la Bălgrad din 1648 are o deosebită și complexă însemnătate : religioasă, lingvistică, literară, artistică, tipografică.

Se cunosc două tiraje ale cărții : 1. Exemplar bine păstrat la Muzeul Unirii din Alba Iulia; 2. Exemplar aflat la Biblioteca Sfântului Sinod.

Volumul, format în folio, solemn. Litera mărunță, elegantă. 34 rânduri pe pagina plină. Cerneală tipografică neagră și roșie (titluri), de calitate superioară.

Titlul – încadrat. Pagina, la rânduri este încadrată în linii drepte, despărțind următoarele spații : textul; numerotarea versetelor în ordine tradițională; glosele marginale.

Au lucrat la împlinirea tipografică a cărții, tipografii : Rusu din Sibiel, Mihai Zugravu (xilograf), Ștefan, Martinus Maior din Brașov, așa cum au fost ei identificați în urma analizelor de specialitate, unele dintre nume rămânând, totuși ipotetice.

În paginile *Noului Testament* de la Bălgrad constatăm existența a două xilografuri : una reprezintă stema voievodului („craifului”) Transilvaniei Gheorghe Rákóczy; cealaltă, un frontispiciu floral, stilizat, la începutul textului. Deosebit de interesantă este stema Mitropoliei Alba Iulia : reprezentare heraldică în varianta iconografică populară a execuției stemei : *Sfânta Treime*, patronul catedralei Bălgradului. În compoziția din medalion este înfățișată o masă într-o curte tipic ardeleană; aici în cadrul cu fructiera așezată pe masă apar inițialele M Z (unii le-au întregit : Mihai Zugravu).

Frontispiciile : 1) pe motivul pomului vieții (din trunchiul central pornesc ramuri cu frunze și flori de acant, măceș și ananas; 2) pe motivul vasului cu flori (lujeri cu semipalmete; deasupra, o compoziție cu mascheron pe scut); 3) pe motivul vasului cu flori (vasul e răsturnat); 4) pe motivul pomului vieții, fitomorf (din trunchiul central pornesc ramuri care sfârșesc cu fructe de ananas). Vigneta, vegetală (doi lujeri care descriu, fiecare, câte un s). Literele inițiale, ornate :

A – motiv avimorf (un pelican cu aripile desfăcute și cu ciocul în penaj).

E – motiv zoomorf (cerb)

M – un sfânt între doi îngeri

Ð (=P) – motiv antroporf (diacon cădelnițând)

In – doi îngeri

Ț (=iu) – motiv antropomorf (un bătrân)

Există două principale prefețe și alte 23 predoslovii în cuprinsul *Noului*

Testament. Prima este semnată de Simion Ștefan și se adresează cititorilor. Există unele controverse legate de autorii celei de-a doua predoslovii. Unii cercetători îl consideră tot pe Mitropolit ca autor. Alții susțin că traducătorii de fapt ai cărții, ar fi elaborat această prefață. Noi ne îngăduim să credem că toți au participat într-o măsură mai mare sau mai mică la elaborarea ei. S-a mers și mai departe cu presupunerile considerându-i ca traducători, în afara lui Silvestru și a lui Simion Ștefan, pe : Daniil Andrean Paoneanu, Meletie /Macedoneanu/ În text se precizează numai : „preuții cărțulari și oamenii înțelepți carii știe a izvodi... din limba grecească și slavonească și latinească”.

Cea de a doua predoslovie are o importanță covârșitoare. Sunt inserate aici câteva principii fundamentale; necesitatea cunoașterii textului autentic și al versurilor pentru a face traducerea cărții sfinte în limba română (compararea izvoarelor, cu alte cuvinte); respectarea normelor internaționale de tehnoredactare (numerotarea versetelor, „pentru că este foarte lesne a găsi îndegrabă ce va vrea să caute”); înscrierea formulărilor (noțiunilor) originale (grecești, ebraice) și explicarea lor; folosirea limbii române unitare pe înțelesul tuturor românilor („cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii împlă în toate părțile”). Prin glosele marginale aflăm explicații asupra fondului lexical din vechime. Se consideră de către cercetătorii problemei că, prin explicațiile marginale date de autorii *Noului Testament* (în varianta românească) a unor termeni prin notarea sinonimelor cuvintelor, ne aflăm în fața unui procedeu inedit, o primă preocupare lexicografică la noi, de acest tip.

Comparând textul *Noului Testament* de la Bălgrad cu textele parțial traduse din cartea sfântă în țările române de-a lungul timpului, se constată superioritatea celui de la Alba Iulia.

Interesante sunt și celelalte 23 de predoslovii din cuprinsul lucrării (de fapt, introduceri la evanghelii și la capitolele importante ale *Faptelor apostolilor*). Originalitatea lor a fost remarcată mai cu seamă în ultima vreme.

Noul Testament de la Bălgrad avea să fie nu numai izvor principal ci și model pentru traducerea viitoare (așa, *Biblia* bucureșteană de la 1688).

Cartea rămâne un monument de limbă română literară, unitară, un fapt de cultură religioasă – și nu numai – remarcabil, o creație tipografică deosebită.

Bibliografie (selectivă)

1. Ediție științifică – Sibiu, 1998.
2. Ioan Zăgorean, *Mitropolitul Simion Ștefan*, Cluj, Tip. Episcopiei, 1947.
3. Gabriel Țepelea, *Orizonturi enciclopedice în vechile cărți bisericești*, în „Argeș”, II, 1967.
4. Idem, *Trepte spre unificarea limbii literare*, în „Argeș”, III, 1968.
5. Idem, *Studii de istorie și limbă literară*, București, Ed. Minerva, 1970.
6. G. Istrate, *Un monument important în istoria limbii române literare : „Noul Testament de la Bălgrad (1648)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1972.
7. Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia, (1577-1702)*, Sibiu, Ed. Imago, 1998.

XII. DOSOFTEI

Marele cărturar și mitropolit al Moldovei

28 X 1624 - 13 XII 1693, Zolkiev (Nesterov)

Pe numele de mirean, Dimitrie, viitorul Mitropolit al Moldovei, Dosoftei, era originar din părțile Sucevei. Era fiul lui Leontari (Leontie) Barila (Bărilă, Borâlă) și al Mariei (Mistra). Se consideră – credem și noi această idee – că obârșia sa era aromână. Unul dintre părinții săi s-ar fi înrudit cu familia Papară. În anul 1683, Mitropolitul Dosoftei solicită protecția Patriarhului Ioachim al Moscovei pentru ruda sa din Lvov, Kiriac Papară persecutat de episcopul unit Iosif Șumleanski. Nu se cunosc prea multe date privind copilăria și adolescența sa. Se presupune că ar fi învățat

la Iași, la Școala Domnească de la Trei Ierarhi, înființată de Vasile Lupu. Îl aflăm ierodiacon la Mitropolie. Se presupune, de asemenea că și-ar fi continuat studiile în Polonia, la Școala Frăției Ortodoxe din Lvov (Lemberg) unde era episcopul ruda sa, Kiriac Păpăraș, originar din Ianina. În 1649 era ieromonah la Pobrota, în 1658 era episcop de Huși, în anul următor era episcop de Roman, ca în 1671 să urce pe cea mai înaltă treaptă a ierarhiei bisericești din Moldova – Mitropolit al țării. În urma luptelor dintre Polonia și armata otomană, filopolon fiind, Dosoftei este nevoit să se refugieze în Polonia. Se va reîntoarce în țară în 1675 (st închis pentru puțină vreme la mănăstirea Sf. Sava din Iași. Va reajunge în Scaunul mitropolitan. În 1684 împlinește o misiune diplomatică în răsărit, prilej cu care vizitează și admiră Lavra Pecerska. Doi ani mai târziu, va pleca (de bună voie sau forțat de Sobieski ?) în Polonia. Vor lua același drum, moaștele Sfântului Ioan cel Nou, odoare de aur și argint, arhivele Mitropoliei. Se vor întoarce aceste tezaure în Moldova, dar parțial și foarte târziu. Dimitrie Cantemir, redă în lucrarea sa, *Vita Constantini Cantemirii*, câteva date interesante, în acest sens : „Polonii au prădat și vasele sfinte și moaștele Sfântului Ioan cel Nou, cu multe pietre scumpe. Și alte odoare de argint și aur le-au luat cu sine și împreună cu ele pe însuși mitropolitul care muștra fățiș fapta nelegiuită a ostașilor și se ruga de îndurare”. Ce anume, precis, conținea tezaurul dus de oștenii lui Sobieski în Polonia, aflăm din înscrisurile vremii : „Un aier mare împodobit cu pietre scumpe, cumpărat la 1427 de către domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun și de fiul său Ilie, pe vremea Mitropolitului Macarie; mitra de aur a Mitropolitului, împodobită cu diamante și cu smaralde; cruci de aur și argint și cu cercuri de mărgăritare; o Evanghelie pe pergament cu scoarțe de argint aurite; veșminte prețești; învelitori pentru pristol, toate de stofă scumpă, împodobite cu pietre prețioase; sfeșnice și cădelnițe de aur și argint”.

Dosoftei a trăit în mare nevoie în exil, deși a fost solicitat în acțiuni diplomatice, deși continua activitatea de traducător, cum vom vedea mai departe, etc. Este excomunicat și depus din treapta de înalt ierarh, după Sinodul convocat la Iași în 1688.

Se stinge din viață la Zolkiew în 13 decembrie 1693.

Opera

După 1665 Dosoftei începe să elaboreze cartea ce se va dovedi capitală – *Psaltirea în versuri*. Din păcate, vechea tiparniță de la Trei Ierarhi din Iași întemeiată de Vasile Lupu se afla în ruină, astfel că Dosoftei își va publica *Psaltirea* (ca și *Acatistul Născătoarei de Dumnezeu*) la Uniew, în anul 1673.

La *Psaltirea* versificată a lucrat Dosoftei, cum singur spune, „cu multă trudă și vriame îndelungată”, adică, „cinci ani foarte cu osârdie mare”. A revenit, scrupulos, niciodată mulțumit de sine, asupra textului.

De unde ideea de a versifica, în limba română, psalmii ? Ideea este mai veche. A fost inițiată de Calvin. Se întâlnește și la Palamed. Calviniștii francezi, mai ales ei, au dorit să versifice cuprinsul *Psaltirii* și să așeze psalmii pe melodii spre a fi cântați în cadrul reuniunilor religioase. Printre calviniștii francezi, cu alese versuri s-a aflat Clément Marot (1495-1544). Inspirat de acesta, poetul polonez Ioan Kochanowski, realizează în același spirit, o operă de seamă. Dosoftei a cunoscut creația acestuia, care s-a publicat, până la Mitropolitul nostru în 15 ediții.

Psaltirea în versuri tipărită la Uniew în 1673 : tipăritura, coligat, de format în -4° mic.

Dosoftei a folosit mai multe izvoare, printre care, *Psaltirea* slavă, Polonia, 1667-1670; *Psaltirea*, text grecesc; *Psaltirea* lui Gh. Palamed. Au apărut în același în același an (1693), două ediții ale *Psaltirii* : 1) prin cheltuiala lui Ștefan Petriceicu (Biblioteca Academiei, BRV 65); 2) într-un tiraj restrâns (se păstrează la Biblioteca Universitară din București).

Există unele deosebiri între cele două ediții. În ediția a 2-a, titlul (în negru și roșu) este diferit : *Psaltirea Bljennago Prrea i Țaria Davida* Din grecește în limba rumânească pre stihuri tălcuită Trudoljubjem chir Dorothea Mitropolitul Moldovei V Monastyru Unevskom' tipomizdasia v leat (7181) = 1673. Titlul este plasat într-un ancadrament chenar – poartă, având în frontispiciu pe Iisus Hristos binecuvântând (este flancat de îngeri). Coloanele sunt formate – fiecare – din câte 4 medalioane, cu figurile evangheliștilor și a 4 sfinți. Sus, un cap de înger în centrul unei semiarcade.

La bază, un medalion cu scena Cina celor trei îngeri la stejarul lui Mamvri. În ambele ediții, pe verso foii de titlu, se află stema Moldovei. Chenarul floral este însă diferit de la o ediție la alta. Inițialele sunt dispuse, de asemenea diferit. Deasupra stemei se află textul : Stihuri în stema Domniei Moldovenești; în partea inferioară, versurile lui Varlaam Mitropolitul identice cu cele din lucrarea *Șapte taine* (Iași, 1644), dar diferite de cele ale ediției întâi.

În ediția a doua lipsește reclama deasupra textului Slovo k'èitatelja : semnătura tipografului Simeon; pe frontispiciul f. 1 este reprezentat Iisus Hristos în picioare, nu Cina celor trei îngeri, ca în ediția primă; diferențe se constată și în privința frontispiciului de la f. 4v, în privința versurilor, gravurii și imnului Te Deum.

Psaltirea cuprinde la sfârșit în slavonă, însă nu în românește, precum textul propriu-zis al lucrării, Imnul Sf. Niceta de Remesiana, *Te Deum Laudamus* (mărturia credinței ortodoxe : „Pre tine Dumnezeuule Te lăudăm... Te mărturisim”).

În manuscrisul *Psaltirii* în versuri conservat la Biblioteca Academiei pregătit pentru tipar în 1671, nu există textul Te Deum Laudamus. Deci Dosoftei l-a inclus cu puțin timp înainte de a se fi încheiat tipărirea cărții.

Foarte important este exemplarul *Psaltirii* în versuri păstrat în fondurile Bibliotecii Naționale, pentru datele cu privire la îndreptarea erorilor și prin adnotările versificate.

Dosoftei include în cuprinsul *Psaltirii* și câteva versuri întocmite de prietenul său Miron Costin, privitoare la originea românilor.

Valoarea literară a *Psaltirei* în versuri (întâia lucrare, la noi, de această factură), este de netăgăduit. Are un ritm viu, influența versului popular este certă. Se constată și existența unor versuri originale, *Psaltirea* nefiind, așadar, o simplă traducere și transpunere în versuri. De exemplu :

„Cine-și face zid de pace,

Turnuri de frăție,

Duce viață fără greață

Într-a sa bogăție,

Că-i mai bună depreună
Viața cea frățească
Decât arma ce destramă
Oastea vitejească”.

Este un adevărat imn închinat păcii, frăției. Vom mai reda, tot ca exemplificare, câteva versuri :

„În ce chip dorește cerbul de fântână,
Cându-l strânge setea de-l arde-n plămână,
Sufletul meu, Doamne, așa te dorește”.

Sau :

„Glasul tunetului tău trăznia-n roată,
De-ți lumina fulgerele lumea toată;
S-au strămutat de cutremur tot pământul
Când ai tăiat cale-n mare cu cuvântul”.

Sau :

„Peste luciul cu genune
Trec corăbii cu minune”.

„Dintre psalmii lui Dosoftei – observa pe bună dreptate Nicolae Cartoian – câțiva, ca de pildă 46 („Limbile să salte”), 48 („Veniți cu toți dimpreună să ne facem voie bună”), 94 („Domnul stătu crai în țară”) au fost așa de bine modulați în spiritul poporan, încât, prin mijlocirea, probabil a dascălilor de biserică, au pătruns în ciclul colindelor populare și se cântă până în vremurile noastre de copii care poartă cu steaua, pe ulițele satelor și orașelor, solia Nașterii Mântuitorului. Din cântecele de stea, psalmii lui Dosoftei au fost introduși mai departe în țesătura dramei religioase populare a Vicleimului – cu deosebire psalmii 94 și 98.

Din nădejdea pusă de neobositul Mitropolit moldovean de a da aripă versului românesc, poeziei vechi creștine, câțiva psalmi au coborât astfel în sufletul poporului, amestecându-se în cântările și năzuințele lui”.

Dosoftei, prin *Psaltirea în versuri* este recunoscut ca fiind întâiul nostru mare poet.

Mitropolitul Moldovei se va îngriji și de refacerea vechiului atelier

tipografic de la Trei Ierarhi, de înzestrarea acestuia cu cele trebuitoare, inclusiv cu aparatură, instrumente, litere și meșteri. Aici va tipări el, cu ajutorul meșterului Vasile Stadnicki, în anul 1679, *Dumnezeiasca liturghie* (tradusă în românește din limba greacă). O a doua ediție a lucrării va vedea lumina tiparului, tot la Iași, în 1683.

Dosoftei se îngrijește de achiziționarea altei tipografii, cu sprijinul lui Nicolae Milescu și al lui Ioachim, Patriarhul Moscovei.

În anul 1680, la iași este instalată și o tipografie grecească.

După anul 1673, cea mai prolifică perioadă culturală a lui Dosoftei a fost aceea cuprinsă între 1680 și 1686.

În anul 1680, în capitala moldavă vedea lumina tiparului *Psaltirea de-nțăles*. Pe pagina de titlu, xilogravura reprezentând șapte figuri din mitologia creștină, încadrate în motive vegetale (vrejuri, flori, fructe). În partea inferioară, scena luptei dintre David și Goliat. Sub desenul florii din colțul stâng, jos, cuvintele Iero : Damas (identificare recentă, ipotetică : Damaschin Gherbest – stemarul) : în colțul din dreapta – data (în văleat), 7188.

În 1681, la Iași, apărea cartea *Molitvenic de-nțăles*. Xilogravura foii de titlu este identică celei din *Psaltirea de-nțăles*. Tipăritura reprezintă un coligat editorial. În cuprinsul ei aflăm un *Poem cronologic* (despre Domnii Moldovei, ceea ce probează interesul Mitropolitul pentru istorie).

O a doua lucrare, ca valoare, datorată lui Dosoftei, după *Psaltirea în versuri*, este *Viața și petrecerea svinților*, editată în 4 volume, la Tipografia Mitropoliei, în anii 1682-1686. Au lucrat la împlinirea ei tipografică, ieromonahul Mitrofan, viitorul episcop de Huși și Buzău, apoi, ucenicii săi, Pavel, Ursul și Andrei.

Dintre izvoarele folosite de Dosoftei, amintim : Maximos Margunis, *Sinaxarele*, Veneția, 1607; *Cronograful lui Dorotei al Monembaziei*, Veneția, 1631; Matei Cigala, *Cronograf*, Veneția 1637; Agapie Landos, *Noul Paradis*, Veneția, 1664; Simion Metafrast, *Ekloghion*, ș.a.

Ornamentică : Pe f. de titlu, la f. 39 și vol.II, f. 49v, Cina de la Mamvri (în frontispiciu, în chenar dublu, încadrată de două flori de lotus); Trecerea Mării Roșii; f.1 – trei xilogravuri (Arhanghelii Mihail și Gavril în

ancadrament floral; chenar simplu; la mijloc, un medalion floral străjuit de 2 heruvini, se află 4 personaje (Ioachim, Ana, Maria cu Iisus în brațe), iar la baza tronului alți 7 heruvini. F.98, „Emanuel”. Xilogravură în medalion. F.186, „Moise” (în medalion), f.249, Iisus Pantocreator cu Maria și Ioan încadrați de proorocul David și Solomon. Din aceste imagini putem constata vecinătatea stilului bizantin cu elementele baroce.

Inițiale ornate. Ex. f.1 și 78v – litera T; f.191v – litera K.

Stema Moldovei – se repetă cea din *Psaltirea de-nțăles*.

Vignete : f.248, Iisus Pantocreator străjuit de 2 arhangheli.

Este prima carte românească apărută în mai multe volume.

Dosoftei menționează pentru veacul XVII patru „sfinți” moldoveni, necanonizați de Biserică, ci socotiți ca atare de către credincioșii care le-au cunoscut faptele duhovnicești : Rafail, de la Agapia, Inochentie și Eustatie de la Pobrota, Ioan de la Râșca (care se presupune a fi fost episcop de Huși și Rădăuți).

În același an, 1683, aveau să fie tipărite trei cărți, datorate lui Dosoftei, tot la Iași : *Parimiile preste an* (în cuprinsul său se reeditează Poemul cronologic despre Domnii țării Moldovei – din *Molitvenic* –, cu unele modificări), *Octoihul*, precum și noua ediție a *Liturghiei*.

În exil, va traduce din limba greacă în rusește mai multe lucrări de interes teologic : *Istoria bisericească și Vedenia tainică* a patriarhului Gherman al Constantinopolului (1690); *Împotriva ereziilor* de Simion arhiepiscopul Tesalonicului; *Epistolele* lui Ignatie Teofanul, Arhiepiscopul Antiohiei; *Despre prefacerea sfintelor taine* (culegere de traduceri din autori celebri : Ioan Gură de Aur, Efreem Sirul, Atanasie Sinaitul).

Dosoftei, iubitor de istorie, a întocmit o lucrare privitoare la Probota (1677). I se atribuie, printre altele, transpunerea în limba română a *Istoriilor* lui Herodot. Cercetările recente scot în evidență posibilitatea ca Dosoftei să fi participat la tălmăcirea în limba română a *Vechiului Testament* înainte de a fi integrat *Bibliei* de la 1688.

Dintre lucrările lui Dosoftei, desigur, toate importante, două, totuși rămân fundamentale: *Psaltirea în versuri* și *Viața și petrecerea svinților*. Ele

au avut o largă îmbrățișare din partea cititorilor din întotdeauna, prima, mai ales pentru poezia ei, cea de-a doua, fără îndoială, pentru conținutul legendar-hagiografic. Două exemplare ale acestor cărți vor fi achiziționate de Mihai Eminescu pentru Biblioteca ieșeană. *Viața și petrecerea svinților* va fi folosită și de Mitrofan episcopul la întocmirea *Mineelor* apărute la Buzău în 1698.

Dosoftei, Mitropolitul, a fost un poliglot desăvârșit. O probează remarcabilele sale traduceri. Cunoștea limbile: greacă, latină, slavonă, ebraică, polonă, rusă. Organizator al Bisericii Ortodoxe Române din Moldova, s-a îngrijit de reînvierea activității tipografice în capitala țării, imprimând cărți de cult în limba română. A fost și rămâne primul mare poet român. A stăpânit, deopotrivă teologia (patristica și dogmatica), istoria, filologia, poezia.

O personalitate a vieții culturale și religioase românești și europene.

Despre Dosoftei:

Ion Neculce :

„Acest Dosoftei... era neam de mazil, prea învățat; multe limbi știa: elinește, latinește, slavonește și altele. Adânc din cărți grăia și deplin călugăr și blând ca un miel; în țara noastră pre acele vremi nu se afla om ca acela”.

(Letopisețul țării Moldovei)

Patriarhul Iachim al Rusiei:

„A binevoit Domnul Dumnezeu a așeza ierarh înțelept oamenilor săi... pe Prea Sfinția Ta, care-i paști bine printr-o înțeleaptă cărmuire, că și mai departe de noi a pătruns obșteasca laudă pentru a Ta urmare în Hristos... Am aflat strălucita ta evlavie către Domnul Dumnezeu și râvna cea dumnezeiască și fierbinte ce o ai în lucrurile Tale ortodoxe și sincera Ta îngrijire pentru turma încredințată ție”.

(Scrisoarea Patriarhului Ioachim către Dosoftei Mitropolitul, la
N. Cartoian, *Istoria literaturii*, 1980 p. 204)

Nicolae Cartoian:

„Această minte poliglotă avea și o adâncită cultură teologică și profană, după cum se vede din numeroasele note și comentarii de ordin teologic, istoric, geografic și etnografic, împrăștiate în traducerile sale”.

(*Istoria literaturii*, 1980, p. 202)

Alexandru Piru:

„Justificarea traducerilor lui Dosoftei era identică cu aceea a lui Coresi și a lui Varlaam. El arată că: «în biserică mai voia mi-i cinci cuvinte cu mintea să grăiesc ca și pre alții să-nvăț, decât dzeace mii d cuvinte într-alta limbă»; și contată că în țară nu se mai cunoștea limba slavonă; «că și acea puțină sârbie ce o învăța de-nțălegea, încă s-au părăsit...»

Evenimentele tulburi n-au îngăduit lui Dosoftei să-și ducă până la capăt opera sa de introducere a limbii române bisericească”.

(*Istoria literaturii*, 1977, pp. 148-149)

George Călinescu:

„...Mitropolitul era un om de solidă învățătură, cunoscând limbile greacă, latină, ebraică, slavonă, polonă, rusă”.

(*Istoria literaturii*, 1982, p.48)

Bibliografie (selectivă)

Ediții critice:

1. Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, publ. de I. Bianu, București, 1987.
2. *Ibidem*, ed. critică de N.A. Ursu, Iași, Mitropolia Moldovei, 1974.
3. Idem, *Domnii țării Moldovei*, (cu o prefață de Ion Radu Mircea), în „Manuscriptum”, 1, 1976.
4. Idem, *Opere*, I (îngr. de N.A. Ursu, introd. Al. Andriescu), București, Minerva, 1978.

Studii:

1. Gabriel Ștrempel, *Dosoftei, 350 de ani de la naștere*, în „Manuscriptum”, 4, 1974.
2. Antonie Plămădeală, *Clerici ortodocși ctitori de limbă și cultură română*, București, 1977.
3. Doru Bădăra, *O ediție necunoscută a Psaltirii în versuri a lui Dosoftei*, în „Studii, revistă de istorie”, 3, 1988, pp. 275-288.

Recent:

1. Dan Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche. Addimenta*, I, Galați, Ed. Alma, 2000, p. 180 și urm.

XIII. Capodoperele religioase ale tiparului, limbii și literaturii române**BIBLIA, București, 1688**

În ziua de 5 noiembrie 1687 începea, din porunca și cu toată cheltuiala domnului Țării Românești, Șerban Cantacuzino, tipărirea „în Scaunul Mitropoliei Bucureștilor” (cum citim în chiar foaia de titlu), *Biblia*, integrală, în limba română, pentru întâia oară. Lucrările în atelierul bucureștean se vor încheia în ceea ce privește întâiul tiraj (după unii cercetători, ediții) se pare, în septembrie 1688 (adică, mai puțin de un an de zile). Al doilea tiraj, după moartea lui Șerban Cantacuzino, cu modificări în privința textului foii de titlu și epilogului, este încheiat în ziua de 10 noiembrie 1688, în vremea lui Constantin Vodă Brâncoveanu.

Dar să lecturăm ambele variante ale foii de titlu.

Începem cu „varianta cantacuzinească”, după cum este ea denumită:

„Dumnezeiasca Scriptură / Adică / Ale cei vechi și ale cei noao / toate / care s-au tălmăcit duple limbască spre în- / țelegerea limbii rumânești cu porunca și toată / cheltuiala / Pre Bunului și Pravoslavnicului creștin, / luminatului Domn, și oblăduitoriu, a toată / Țara Rumânească / Ioann Șarban Cantacuzino / Basarab voevod / Adevăratul nepot a prea bunului și

bătrânului / răposatului Domn / Ioann Șarban Basarab voevod. / Intru folosul și înțelegerea Pravoslavniciei / limbii rumânești./

Tipăritu-s-au întâiu a Măriei sale tipografie (Domnească, adică n.n.) / In scaunul Mitropoliei Bucureștilor, în vremea păstoriei / Prea sfințitului Kyr Theodosie, / Mitropolitul Țării, și exarhul laturilor, / Și pentru cea de obște priință, s-au dăruit / neamului rumânesc / la anul de la Facerea lumii 7i97 / Iar de la Spăsenia lumii, 1688”.

Și acum să citim din pagina de titlu a variantei a II-a, adică, așa numita „Versiune brâncovenească”:

„Biblia / adică / Dumnezeiasca Scriptură / ale cei vechi și ale cei noae leage / toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înțelegerea / limbii rumânești, cu porunca Pre bunului creștin, / și luminatului domn / Ioan Șarban Cantacozino Basarab voevod / și cu îndemnarea dumnealui Constantin Brâncoveanu, marele logofăt / nepot de soră al Măriei sale, carele după preaslăvirea acestui mai sus pomenit domnu, Putearnicul Dumnezău den aleagerea a toatei / Țări Rumânești, pre dumnealui l-au coronat cu domnia și stăpânirea a toată Țara Ungrovlahiei. Și întru zilele Măriei sale s-au săvârșit acest Dumnezăiesc lucru. Carele și toată / cheltuiala cea desăvârșit o au rădicat.

Tipăritu-s-au întâiu în scaunul Mitropoliei Bucureștilor, în vremea păstoriei Preasfințitului părinte Chir Theodosie, / Mitropolitul țării și exarhu laturilor / Și pentru cea de obște priință s-au dăruit neamului rumânesc. La anul de la facerea lumii, 7i97 / iar de la Spăsenia lumii, 1688. În luna lui noiembrie în 10 zile”.

Spuneam că s-au constatat și unele diferențe în privința epilogului. Unele exemplare menționează încheierea lucrării de tipărire luna septembrie (1688); alte exemplare înscriu data de 10 noiembrie 1688. În Biblioteca Patriarhiei Române exemplarul are ambele pagini la sfârșit din tirajele de acum știute.

Biblia de la București din 1688 este într-adevăr prima traducere integrală tipărită în limba română la noi. Texte – parțiale, însă – ale Cărții Cărților fuseseră traduse și chiar tipărite încă din veacul al XVI-lea, unele

dintre ele constituind „izvoare” și pentru ediția din 1688, după cum s-a demonstrat de către cercetătorii avizați ai problemei.

Dar cine a făcut traducerea *Bibliei* de la 1688 ? Răspunsurile la această întrebare au fost – și sunt – contradictorii. Ș-au purtat – și se poartă încă – discuții cu privire la raporturile textului propriu – zis al *Bibliei* bucureștene cu traduceri românești anterioare (ex. coresienele, *Palia* de la Orăștie din 1582, *Noul Testament* de la Bălgrad – Alba Iulia de la 1648, *Vechiul testament* – manuscris original azi pierdut, datorat lui Nicolae Spătarul). În acest sens s-au exprimat puncte diferite de vedere (așa, B.P. Hașdeu, Ioan Bianu, Nicolae Iorga, Emile Picot, mai de mult, dar și în vrem apropiate sau chiar contemporane: Ștefan Ciobanu, P. P. Panaitescu, Nicolae Cartoian, Constantin Solomon, acad. Virgil Cândea, P.P.S Antonie Plămădeală, N. A. Ursu și mulți alții).

Dar să redăm un scurt istoric al acestei chestiuni controversate așa cum apare în literatura de specialitate.

Bizuindu-se pe două mărturii de epocă, B.P. Hașdeu afirma că Nicolae Milescu a tradus *Biblia* pe când s-a aflat la Constantinopol ca agent diplomatic, manuscrisul ajungând apoi în posesia domnului muntean Șerban Cantacuzino, care a dispus să fie revăzut textul de unii cărturari și l-a tipărit. Există însă alte izvoare – tot contemporane – care vin să contrazică afirmația marelui învățat. Mai întâi, consemnările secretarului Anton Maria Del Chiaro, în lucrarea *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (Veneția, 1718): „Între alte lucrări tipărite până azi în Valahia sunt următoarele : Vechiul și Noul Testament, după versiunea celor 70, tradusă în românește de doi frați boieri români din familia Greceanu”. Apoi, Ion Filstich, rector al gimnaziului sas din Brașov: „...Radul logofătul din greci, cu fratele său Șerban au tradus *Biblia* din grecește în limba română”. Plecând de la aceste ultime două izvoare N. Iorga va susține că traducătorii *Bibliei* erau frații Greceanu. Va reveni mai târziu asupra acestei controverse, după descoperirea unui manuscris. Despre ce este vorba ? În anul 1915, Ioan Bianu a achiziționat un manuscris (se află la Biblioteca Academiei Române, Ms. Rom. 4389) care, în „Cuvântul înainte” precizează printre altele: „Am nevoit

a propune această Sfântă și de Dumnezeu suflată carte, care se cheamă *Biblia* (...) pre limba românească nu foarte se-au aflat prepusă, fără numai un izvod scris cu mâna care l-au fost prepus Nicolae Spătariul Moldovean, dascăl și învățat în limba elinească, care l-au izvodit de pre izvodul elinesc ce se-au fost tipărit în Frangfort”. Spuneam, N. Iorga va reveni, socotindu-l pe Milescu traducătorul *Bibliei*. În 1935, Constantin Solomon susținea, cu argumente, paternitatea Grecenilor. Un alt manuscris, păstrat la Biblioteca Academiei, filiala Cluj-Napoca (Ms. Rom. 45) ne vorbește despre traducerea Vechiului Testament de către Nicolae Milescu, după Biblia tipărită la Frankfurt în 1597 (f.456, col.2) la care s-au adăugat și alte izvoare. Traducerea lui Milescu ar fi fost revizuită mai întâi de Mitropolitul Dosoftei, după cum susține, recent, cercetătorul N.A. Ursu. Tot recent, în lucrarea *Rațiunea dominantă*, (pp. 106-164), Virgil Cândea afirmă (cu argumente) că autorii primei revizii a traducerii Vechiului Testament sunt acei „dascăli ai locului” amintiți în prefața *Bibliei* de la 1688 (asupra căreia vom reveni și noi), și că revizia s-a efectuat în Muntenia, din porunca Mitropolitului Teodosie. Un rost important în revizuirea textului elaborat de Milescu ar fi avut, după opinia lui N.A. Ursu, episcopul Mitrofan, el însuși ajuns apoi, de la Huși la București și, mai târziu, la Buzău. În textul *Bibliei* bucureștene de la 1688 a fost inclus (pp. 740-750) un apocrif din epoca elenistică, tratatul filosofic *Despre rațiunea dominantă*, sub denumirea *Pentru singurul țiitoriul gând*, text preluat din traducerea Milescului și care constituie întâia lucrare filosofică în traducere românească tipărită la noi, înaintea cantemirienei.

Dar ce ne spune chiar *Biblia* lui Șerban Cantacuzino, în privința traducătorilor ?

Biblia are două prefețe. Cea dintâi este semnată de domnul muntean, Șerban Cantacuzino, iar cea de a doua, de Patriarhul Ierusalimului, Dosithei (s-a considerat de către unii cercetători că, de fapt, autorul predosloviilor nu poate fi altul decât învățatul Stolnic Constantin Cantacuzino, știutor de latină greacă slavonă, italiană. Alți cercetători, recent, consideră pe Mitropolitul Teodosie Veștemeanul ca fiind adevăratul autor al predosloviilor). În *Biblie*, ne spune (demonstrând) Gabriel Țeplea, sunt incluse predosloviile (trei, la

număr) ale *Noului Testament* de la Bălgrad, 1648 și anume: Predoslovia la Evanghelistul Marcu (NTf. 40; B f. 774), Predoslovia Evanghelistului Luca (NT f.64; B.p. 788 b), Predoslovia Evanghelistului Ioan (NT f. 104 b; B.p.812 b).

Citim iarăși din prima Predoslovie, semnată de domnul Șerban Cantacuzino: „Și aciasta am făcut la tălmăcirea acestii sfinte scripturi, făcând multă nevoie și destulă cheltuială. Despre o parte *puind dascăli știuți: foarte den limba elinească*, pe prea înțeleptul cel dintru *Ghermanonissis* și după petrecerea lui, pe alții care s-au întâmplat; și despre altă parte *ai noștri oameni ai locului* nu numai pedepsiți (=instruiți n.n.) întru a noastră limbă, ce și de limbă elinească având știință ca să o tălmăcească; *carii luând lumină și dentr-alte izvoade vechi* și alăturându-le cu cel elinesc al celor 70 de dascăli, cu vrerea lui Dumnezeu o au săvârșit precum să vede”. Cine era Ghermanonissis ? Mitropolitul Ghermanos fusese director al Academiei grecești de la Constantinopol și prigonit, ajunge în Muntenia, unde îl aflăm conducând Academia Domnească. Cine sunt colaboratorii lui la tălmăcirea Bibliei ? Aflăm din epilog: „Tipăritu-s-au această sfântă carte în oraș în București însă cu cheltuiala Prea luminatului, prea creștinului și Prea cuviosului Domnului și Stăpânului nostru Ioan Șerban Basarab Voevoda, biruitorului și oblăduitorului a toată Ungrovlahia. Iar în nevoie și îndreptarea celor ce s-au întâmplat dascăli și mai mult deslușindu-se pre limba rumânească de cei mici și plecați dentru slugile Mării Sale Șarban biv. 2 logofet i brat ego (= și fratele lui n.n.) Radul Logofăt”. Au participat, se consideră, și alții la împlinirea traducerii. Printre ei, desigur, învățatul Stolnic Constantin Cantacuzino, cunoscător de grecește, latinește, slavonește, italienește, apoi, episcopul – cărturar, Mitrofan, nu numai în calitate de tipograf și diorthositor ș.a.

Și acum să răspundem la întrebarea: care au fost izvoarele *Bibliei* ?, deoarece din textul propriu-zis al ei nu rezultă cu exactitate („luând lumină și dintr-alte izvoare” se arată tot acolo). Cercetările mai vechi sau mai noi au condus la concluzia că autorii traducerii *Bibliei* de la București s-au folosit atât de texte românești, cât și străine. Considerăm că aceste izvoare au fost

folosite fie direct, fie mijlocit. Printre acestea, *Biblia* (ed. Ostrog, 1581 sau Frankfurt, 1597, coresienele, *Palia* de la Orăștie din 1582, *Noul Testament* de la Bălgrad, 1648, manuscrisul lui Milescu Spătarul revizuit de Dosoftei, de cărturari munteni, de Mitrofan, manuscris original, azi pierdut), poate chiar *Biblia* în limba greacă imprimată la Veneția, prin finanțarea lui Șerban Cantacuzino, domnul român, în anul 1687, ș.a.

Biblia de la 1688 cuprinde și 16 versuri la stema țării și a domnului ei, întocmite de Radu Logofătul (Greceanul). Constituie, cum s-a observat, un progres „în poezia cultă românească”.

Biblia în traducerea românească este un monument al limbii și literaturii noastre. Redăm câteva fragmente, chiar cele care deschid *Biblia*, spre exemplificare:

„De-nceput a făcut Dumnezeu ceriul și pământul. Iar pământul era nevăzut și netocmit. Și întunereac zăcea deasupra preste cel fără de fund. Și duhul Domnului se purta deasupra apei. Și zise Dumnezeu să se facă lumină și se făcu lumină”.

Sau începutul Evangheliei lui Ioan:

„La început era cuvântul și cuvântul era la Dumnezeu. Toate printr-însul s-au făcut și fără de dânsul nimic din ce-i făcut nu s-a făcut. Într-însul era viață, și viața era lumina oamenilor, și lumina luminează în întuneric, și întunerecul n-a cuprins-o. Fost-au trimies de la Dumnezeu un om, numele căruia era Ioan”.

Dar *Biblia* are și o valoare cu totul deosebită din punct de vedere artistic. Creațiile sunt atribuite unor tipografi și gravori de renume: Antim Ivireanu, Damaschin Gherbest ș.a., deși certitudini nu avem în acest sens.

Pe verso foii de titlu ni se înfățișează stema Țării Românești și a Cantacuzinilor: într-o poartă stilizată fitomorf în registrul de sus, o compoziție barocă, florală heraldică, un cartuș oval cu rol de scut care include stema: acvila bicefală timbrată de coroana imperială deschisă, având în gheare însemnele puterii, sceptrul și sabia; în pieptul acvilei, stema Țării Românești: corbul cruciat, conturat spre stânga, având de o parte și alta, sus soarele și luna; pe coloane, inițialele domnului țării.

Cartea este de format în folio mare, cu textul cules pe două coloane, cu litere mici chirilice, în negru și roșu pe hârtie densă, venețiană, cu filigran reprezentând trei semilune și unul combinat, floral (stilizat) și literal (P, A). A se vedea ed. Brâncovenească, pp. 35-36. prin cercetările din urmă au fost depistate exemplare ale *Bibliei* care au pe ultima pagina 16 rânduri suplimentare (se precizează acolo că traducerea s-a efectuat după ediția Septuagintei de la Frankfurt și nu după ediția greacă de la Veneția din 1687; ultima vinieta este deosebită). Se crede că pentru foaia de titlu și ultimul caiet s-au tras tiraje diferite pentru o parte din exemplare după sfârșitul lui Șerban Cantacuzino.

Foaia de titlu are un chenar-poartă format rectangular – motiv fitomorf stilizat și flori tipografice de încheiere a textului.

Constatăm în cuprinsul *Bibliei* mai multe tipuri de frontispicii: p.1 (Facerea) – chenar bandă lată – motiv fitomorf și angelic, timbrat median de o cruce; chenare mici, benzi fitomorfe deasupra coloanei care începe textul cărților (p.241 r.363, r.529, r.901, r.912, r.921; chenar din bandă fitomorfă stilizată deasupra Predosloviilor și p.933.

Ornamente geometrice: înșerpuire a două linii ce dau un chenar, având sus o cruce (finele Predosloviei Domnului, apoi la p.92, 194 ș.a.); conețul (la sfârșitul capitolelor, p.69, 152, 240, 264, 334, etc.) de o rară frumusețe.

Gravorii și tipograful *Bibliei* s-au inspirat în realizarea tehnică (xilografură) mai ales din ediția Ostrog (1581) a Cărții Cărților.

În textul *Bibliei* constatăm utilizată noțiunea *patrie*, fapt desigur însemnat pentru acea dată.

Biblia de la 1688 constituie, deci un act de cultură religioasă deosebit, un monument de literatură și frumoasă limbă română, un monument al artei și meșteșugului tipografic, rod al colaborării cărturarilor și meșterilor din toate țările române. Cartea a avut în epocă și mai apoi, o largă circulație în spațiul românesc. Inițial au prevalat daniile domnești. De altfel, în predoslovie Domnului se și inserează: „Ioan Șarban Cantacuzino Basarabă vovod, den mila lui Dumnezeu domnu și biruitoru a toate Ungrovlahia” către cei „ce se află locuitori supt stăpânirea noastră, Prea Sfințitului

Mitropolit chir Theodosie, iubitor de Dumnezeu episcopi, prea cuvioșilor egumeni, smeriților preoți, blagorodnicilor boiari și tuturor celorlalți pravoslavnici creștini”. Iar Constantin Brâncoveanu, în chiar foaia de titlu: Biblia „pentru cea de obște priință s-au dăruit neamului românesc”.

Printre cele mai interesante exemplare, din unghiul de vedere al circulației, se dovedesc cele aflate în epoca și posesia lui Dosoftei Mitropolitul Moldovei, Bisericii românești din Schei, mănăstirilor Hurezi, Putna (azi la Muzeul Național de Istorie) și Sâmbăta de Sus (azi la Biblioteca Națională), cu însemnări și ex-libris de o rară frumusețe.

BIBLIOGRAFIE (selectivă)

1. Ediții: în special *Biblia*, București, 1988 (reeditarea ed. 1688)
2. I. Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, București I-IV, ed. Academiei Române, 1903, 1944
3. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase*, București, Socec, 1904
4. Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, Ed. Minerva, 1980
5. George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, FRLA, 1941 (ed. Recentă, Piru, 1982)
6. Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977
7. Florian Dudaș, *Vechi cărți românești călătoare*, București, Ed. Sport-Turism, 1967
8. Dan Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche*, Addimenta, Galați, 2000

Citate :

„*Biblia* de la București, a lui Șerban Cantacuzino, din 1688, (...) este pentru limba română ceea ce este pentru cea germană *Biblia* lui

Martin Luther”

(George Călinescu,
Istoria literaturii române)

Biblia este „monumentul cel mai important al literaturii noastre religioase”

(Nicolae Cartojan,
Istoria literaturii române)

„Pentru limba română literară *Biblia* din 1688 are o importanță deosebită pentru unitatea lingvistică rezultată din prelucrarea celor trei graiuri românești (cel moldovenesc în traducerea lui Milescu – Dosoftei, cel ardelenesc, în *Noul Testament*, al lui Simion Ștefan și cel muntean în intervențiile fraților Greceni) și controlul ce-l va fi făcut Stolnicul Constantin Cantacuzino”

(Dan Simionescu,
Pagini din istoria cărții)

„*Biblia* (...), cel mai însemnat monument al literaturii religioase la români, atât prin întinderea, cât și prin limba ei cea minunată”

(A. D. Xenopol,
Istoria românilor)

Ilustrații:

1. *Biblia*, exemplare, 1688, cu însemnări și ex-libris – Dosoftei, Iași, Muzeul Primei Școli românești din Scheii Brașovului, M-rea Hurezi, M-rea Sâmbăta de Sus (azi la Biblioteca Națională – Colecții speciale). Alte exemplare, Biblioteca Academiei BRV 86. Filele menționate în textul de față.

2. *Biblia*, pag. de titlu, ediții, Ostrog, 1581; Frankfurt, 1598; Veneția, 1687. Biblioteca Academiei Române, Biblioteca „V.A. Urechia” Galați.

3. *Palia*, Orăștie, 1582, foaia de titlu (și verso foi de titlu), Biblioteca Academiei BRV 30.
4. *Noul Testament* de la Bălgrad, 1648. Biblioteca Academiei, BRV 54 (paginile inserate în textul de față).
5. Anton Maria Del Chiaro, *Istoria...* Biblioteca Academiei Române.
6. Manuscris rom. 4389, Cuvânt înainte, Biblioteca Academiei Române.
7. Manuscris rom. 45, Biblioteca Academiei, Filiala Cluj-Napoca.
8. Portrete: Șerban Cantacuzino (pictură murală, M-rea. Popești-Vlașca; Constantin Brâncoveanu (frescă, M-rea. Hurezi), Dosoftei (Casa Dosoftei, Iași), Patriarhul Dosithei, Mitropolitul Theodosie (Patriarhia Română, Bibliotecă), B.P. Hașdeu, N. Iorga, I. Bianu, N. Cartoian, G. Călinescu (Biblioteca Academiei, Cab Stampe). Pentru domnii români, a se vedea și N. Iorga, portretele domnilor români (ex. și la Secretariatul de Stat pentru Culte, Bibliotecă).
9. Biserici și mănăstiri: Schei, Sâmbăta de Sus, Hurezi, Putna (exemplare Biblie dăruite de domnii români).
10. *Biblia*, ed. 1988 (reeditarea celei din 1688).

XIV. Opere religioase tipărite în vremea Brâncoveanului Cu mărunte observații asupra exemplarelor aparținând instituțiilor eclesiale din județul Teleorman

Cultura românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) cunoaște și prin grija aparte a voievodului o înflorire deosebită, cum doar în câteva perioade din istoria veche a românilor se mai întâmplase.

În acest cadru, tiparul ocupă un loc anume.

Rosturile Bisericii Ortodoxe Române în această privință s-au dovedit a fi unele fundamentale.

Sunt imprimate acum c. 90 (cărți – titluri – și documente), dintre care, cele mai numeroase sunt destinate cultului.

Asupra câtorva cărți religioase ne vom opri o clipă, inclusiv asupra celor

relativ recent descoperite și intrate în circuitul științific sau asupra exemplarelor din patrimoniul eclesial teleormănean. Vor fi menționate și unele dintre datele din acest domeniu scoase la lumină de noile cercetări.

Anul în care se imprimă cele mai multe cărți (titluri), cel mai fructuos, deci, din punct de vedere tipografic, este cel care inaugurează veacul al XVIII-lea. Ne referim la: *Molitvenic, Penticostar, Psaltire*, toate tipărite la Buzău (BRV 123, 124, 125), apoi, Sevastos Climentul, *Eortologiu, Proschinitarul Sfântului Munte și Liturghier* (ultima lucrare în limbile greacă și arabă), imprimate la Snagov (BRV 126, 129, 130), Ștefan Brâncoveanu, *Cuvânt panagiric la marele Constantin și Cuvânt panegiric la martirul Ștefan*, ambele de la București (BRV 127, 128). Îi urmează, foarte aproape, anul 1702, ca număr de unități imprimate.

Centrul de greutate al producției tipografice muntene se mută de la București (1690-1694), unde se imprimă, printre cele c.22 titluri, și lucrările lui: Maxim Peloponesianu (BRV 89), Meletie Sirigul (BRV 90), Vasile Macedoneanu (BRV 93), dar, mai ales, *Mărgăritare* (1691, tradusă de frații Greceanu, cu frumoasa stemă a lui Constantin Brâncoveanu, BRV 91), *Evanghelia greco-română*, 1693 (BRV 95) sau *Psaltirea* din 1694 (BRV 96), se transferă, deci, la Snagov, mai cu seamă pentru anii 1696-1697 și 1699-1700, unde îl întâlnim, iarăși, pe Antim Ivireanul, a cărui activitate a fost – și aici – deosebit de bogată. Amintim doar *Evanghelia* de la 1697, BRV 103 și *Floarea darurilor*, 1700, BRV 119. Buzăul, cu timpul, prin tipografia Sfintei Episcopii, cu strădaniile de seamă ale înaltului ierarh și cărturar care a fost Episcopul Mitrofan, devine unul dintre cele mai însemnate centre tipografice din epocă, c.19 cărți (titluri) de cult, chiar întâiul dacă socotim *Mineele* tipărite acolo nu ca un singur titlu. La Buzău vor vedea lumina tiparului, *Prevoslavnica mărturisire* a lui Petru Movilă, din 1691 (BRV 92), *Mineele* de la 1698 (BRV 111), *Octoiul* și *Triodul*, ambele din 1700, cu ornamente, gravuri, literă, de o rară frumusețe (BRV 120, 121), *Învățătură de șapte taine* (BRV 131) ș.a.

Din anul 1702 până în 1704 lucrează aproape în același ritm tipografiile din București și Buzău, ca în perioada următoare, *Râmnicul*, prin aportul

remarcabil al ierarhului, cărturarului, artistului, meșterului tipograf Antim Ivireanul, să devină, din unghiul de vedere al operelor tipografice, cel mai fructuos (notăm doar *Antologhionul* datând din anul 1705, BRV 147).

În fine, din 1710 *Târgoviște* devine poate singurul loc de tipărire a cărților de cult, ortodoxe din Muntenia și sigur, unul dintre cele mai importante din perioada care ne preocupă (printre lucrări, *Liturghierul* din 1713, BRV 164 și *Ceaslovul* din 1715, BRV 170). Faptul din urmă îl explicăm și prin creșterea însemnătății de ansamblu, a acestei reședințe voievodale în anii ce încheie domnia Brâncoveanului. Îngrijorările acestuia, pricinuite de puterile imperiale erau aici, pe meleagurile târgoviștene, mai scăzute decât se dovedeau ele la București, oraș deschis, departe de munți.

Domnul țării se va îngriji de organizarea – și înzestrarea – unei tipografii la Alba Iulia (Bălgrad). Aici au fost tipărite, printre altele, două cărți de seamă din cultura veche românească, anume, *Bucoavna*, întâiul manual imprimat în limba română (BRV 113) și *Chiriacodromion* (BRV 115), ceea ce înseamnă, se știe, de fapt, o reeditare a *Cazaniei* lui Varlaam de la iași, 1643. Ambele au fost tipărite în anul 1699, rod al activității meșterului tipograf Ștefan (Ștefanovici, Iștvanovici).

Tot prin sprijinul acordat de către domnul muntean și al meșterilor români sunt tipărite, la Alep, în limba arabă, și la Tiflis, în georgiană, cărți însemnate, ales împodobite, respectiv, *Psaltirea* din 1706 (BRV 151) și *Liturghier*, 1709 (BRV 157) (printre imagini, stema lui Constantin Brâncoveanu).

Nu uităm că, pe când era mare logofăt, în vremea domniei lui Șerban, Constantin Brâncoveanu s-a implicat – și nu oricum – în complexa operațiune de apariție, pentru prima oară la noi, integral, în limba română, a *Bibliei* bucureștene de la 1688. Ca domn, se va îngriji de definitivarea operei și în mod cu totul deosebit (era un act de cultură, iar nu unul oarecare) de difuzarea unor exemplare ale capodoperei, inclusiv la marele mănăstiri sau biserici (la ctitoria sa de la Sâmbăta de Sus, apoi la biserica din Schei, Brașov, dar nu numai).

Nu cu foarte multă vreme în urmă au fost descoperite câteva opere

tipografice brâncovenești. Așa *Ceaslovul* (*Ceasoslovul* cum citim din foaia de titlu originală), imprimat la București (Tipografia Sfintei Mitropolii) în anul 1709. Tipograf a fost Gheorghe Radovici, unul dintre cei mai însemnați meșteri ai vremii (autorul descoperirii – Viorica Secărescu). Apoi, noi exemplare ale formularului diplomatic de la începutul veacului XVIII (Al. Ligor).

Dintre cărțile epocii brâncovenești existente în patrimoniul bisericesc teleormănean (pentru care vezi *Monografia județului* din 1998), amintim *Evanghelia* bucureșteană din 1693 (BRV 95), *Apostolul* buzoian de la 1704 (BRV 144) și *Liturghii*, Târgoviște, 1713 (BRV 164).

Evanghelia, operă ivireană, are text bilingv; este tipărită pe două coloane, în negru și roșu, cu inițiale ornate, frontispiciu, gravuri. o carte aleasă, cu valoare religioasă, artistică și lingvistică deosebită. Aparține bisericii Cuvioasa Paraschiva din Orbeasca de Jos.

Apostolul a fost tipărit cu „blagoslovenia Prea Sfințitului Părinte chir Theodosie, Mitropolitul a toată Ungrovlahia”, în „Sfânta Episcopie din Buzău”, prin osteneala Episcopului Damaschin. În folio. Litere în negru și roșu. pe verso foii de titlu este gravată stema domnului țării, Constantin Brâncoveanu, însoțită de stihuri. Prefața este semnată de Episcopul Damaschin. Gravurile au fost executate de Ursu Zugrav și Ioanichie Bacov. Un exemplar aparține bisericii din Merenii de Sus.

Liturghii. Carte imprimată cu „cheltuiala Prea Sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei, chir Antim Ivireanul în Sfânta Mitropolie a Târgoviștii... de Gheorghie Radovici”. Tipar în negru și roșu, cu gravuri și ornamente. Pe verso foii de titlu, stema Țării Românești și versurile ce i se închină (un exemplar face parte din colecția veche a bisericii din Băneasa).

Constantin Brâncoveanu a știut să se înconjoare de marii ierarhi și cărturari ai vremii (el însuși un om de cultură, cu gusturi rafinate). Rolul lor în dezvoltarea generală a țării, inclusiv în progresul tiparului a fost deosebit. Reamintim doar pe Mitropolitul – martir, Sfântul Ivireanul, Mitrofan, Episcop de Huși și de buzău, Stolnicul Constantin Cantacuzino (a și tradus ori a finisat, supravegheat unele traduceri, tipărite în epocă), frații Greceanu, dar nu numai aceștia.

A fost ucis de otomani împreună cu fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu, Mihai precum și cu sftnicul său apropiat, Ianache, nevoind a renunța la creștinism, la credința sa și a neamului său. Se odihnește la biserica Sf. Gheorghe Nou din București, unde este și ctitor (trupul lui a fost adus aici în anul 1720).

A fost trecut în rândul sfinților-martiri și se prăznuiește la 16 august.

Bibliografie (sumară)

1. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, București, I, IV, București, Ed. Academiei Române, 1903, 1944 (=BRV).

2. Nicolae Iorga, *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.

3. Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Târgoviște, 1973 (Muzeul Județean Dâmbovița).

4. Viorica Secărescu, *O carte românească veche: Ceaslov. București, 1709*, în „Valori bibliofile din patrimoniul cultural național”, I, 1980, pp. 111-113.

5. *Constantin Brâncoveanu*, București, Ed. Academiei, 1989.

6. *Monografia județului Teleorman* (coordonator Stan V. Cristea), Alexandria, Ed. Teleormanul Liber, 1998, pp. 289-294.

7. Doru Bâră, *Tiparul Românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, Ed. Istros, 1998.

Frontispiciu

Evangelia greco-română, București, 1693

Un exemplar al cărții aparține bisericii Cuvioasa Paraschiva din Orbeasca de Jos.

Intrarea Domnului

Apostol, Buzău, 1704. Gravură de Ioanichie Bacov.

Un exemplar al cărții se păstrează în patrimoniul bisericesc

Apostol

Apostol, Buzău, 1704. Gravor, Ursul Zugrav.

Un exemplar se află în patrimoniul bisericii din Merenii de Sus.

XV. Antim Ivireanul - opera tipografică

Cu mențiuni asupra unor exemplare ale cărților religioase ivirene aparținând parohiilor din Teleorman

Rosturile lui Antim Ivireanul, „om cu deosebit simț pentru artă în toate înfățișările ei”, cum spunea Nicolae Iorga, deci și în dezvoltarea tiparului la noi, au fost unele remarcabile. Așa cum s-au dovedit ele a fi și în ridicarea prestigiului Bisericii, în literatură și nu numai.

Nu se cunoaște cu certitudine data nașterii sale. Era gruzin de origine (Iviria), din părinți creștini ortodocși. Rob la turci (cu prilejul uneia dintre invaziile lor asupra Georgiei). Eliberat nu foarte târziu. Ajunge, prin intens studiu, poliglot (pe lângă limba maternă învață limbile: greaca veche și nouă, turca, slava veche, româna). Patriarhul Dositei al Ierusalimului, aflat la Constantinopol, îl recomandă pe Antim domnului muntean, Constantin Brâncoveanu. Ivireanu va veni în Țara Românească în anul 1690. În primii ani, aici, deprinde meșteșugul tipografic și întemeiază tipografia de la mănăstirea Snagov. Ajunge Episcop de Râmnic și apoi Mitropolit al Țării Românești. S-a îngrijit de tipărirea și a imprimat chiar el numeroase opere religioase, nu numai la Snagov, ci și la București, Râmnic sau Târgoviște, pentru români dar și pentru greci sau slavi. Antim este considerat cel mai mare orator din lumea clericală românească medievală. Personalitate complexă, s-a distins și ca mare artist (gravor, sculptor, desenator, caligraf și miniaturist). De importanță deosebită sunt *Didahiile* sale. Ctitor (a ridicat mănăstirea bucureșteană care-i poartă numele, înzestrând-o cu bunuri de obște, cu tipografii și bibliotecă. Așezământul mănăstirii Antim este de o rară frumusețe. În frontispiciu este reprezentată și biserica Tuturor sfinților căreia îi închina actul. S-a dăruit ortodoxiei. Sfârșitul său a fost tragic.

A intrat în conflict atât cu otomanii, cât și cu domnul țării. Este condamnat la surghiun în peninsula Sinai. Pe drumul ce ducea spre locul exilului, membrii escortei îl vor ucide (1716), rămășițele pământești fiind asvârlite în valurile Tundjei (Bulgaria).

Cel ce purta numele (de mirean), Andrei și care, călugărindu-se se va numi Antim, se va îngriji de tipărirea sau va imprima el însuși c. 40 de lucrări în limba română, greacă, slavonă. El contribuie substanțial la transformarea meșteșugului tipografic în desăvârșită artă.

Pentru slujirea, cu nețărmurită dăruire a credinței, pentru laborioasa lui activitate, cu atâtea folosuri de obște, pentru rolul său cultural-religios, a fost trecut în rândul sfinților români. Se prăznuiește în ziua de 27 septembrie.

A pus temeliile unei școli de tipografi. Printre ucenicii săi, cu rosturi însemnate în arta tiparului, au fost Ștefan (Stefanovici, Ișvanovici) și Gheorghe Radovici.

Câteva exemplare din vasta sa operă tipografică aparțin bisericilor teleormănene despre care specialiștii din județ, și nu numai, au scris nu o dată.

Citate (din / despre Antim Ivireanul)

„Să nu piară acest meșteșug din țară, nici să se părăsească lucrul cărților pentru folosul țării și pentru ajutorul casei”.

(Antim Ivireanul)

Antim „era înzestrat cu daruri așa de rare, știind să facă într-un chip minunat orice fel de lucru de mână, mai cu seamă săpături, desene și broderii”.

(Anton Maria Del Chiaro,
Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia)

„De câte ori (...) va voi cineva să deschidă cartea amintirilor literare ale națiunii române, numele lui Antim (...) se va prezenta cu onoare printre cele dintâi”.

(Alexandru Odobescu,
Câteva ore la Snagov)

„Așezarea în Scaunul Arhipăstoresc a Ivireanului Antim, pe care talentele și hărnicia sa îl ridicaseră în scurtă vreme așa de sus...”

(Nicolae Iorga,
Istoria bisericii)

„(...) o activitate tipografică foarte îngrijită supt raport artistic, care, (...) e menită să înzestreze și biserici străine, în toată lumea greacă, mai puțin în cea slavă, iar printr-o altoire și până în Caucas, pe cea georgiană”.

(Nicolae Iorga,
Istoria românilor)

„Vestitul Mitropolit Antim, cu predicile frumoase, iubitor mare și artist al cărților, pe care le scotea și în tipografia lui, a ridicat atât de sus prestigiul bisericii muntene”.

(Nicolae Iorga,
Istoria literaturii)

„A fost blagoslovit cu multe daruri Antim și s-a identificat până la sacrificiul suprem cu neamul care i-a deschis brațele și l-a purtat din onoruri în onoruri până pe cea mai înaltă treaptă la care putea aspira un călugăr, aceea de mitropolit”.

(Gabriel Ștrempel,
Tipărituri ivirene)

„Antim, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop mitropolit la toată Țara Românească și exarhul plaiurilor.

(...) Că dintre castenelele mele ceale multe, din tipăritul cărților și din milosteniile îndurătorilor creștini ne-am învrednicit de am înălțat din temelie besearică frumoasă aici în București (...) încât să fie și să se numească cinstita mănăstire a Tuturor Sfinților ...

Zidit-am împrejurul ei chilii destule și alte lăcașuri pentru odihna egumenului care va fi după vremi și acelora ce vor vrea să aleagă viața

sihăstrească, adăugând întru ea și alte multe trebuincioase la care am închinat multe și de toate câștiguri mutătoare și nemutătoare, pentru îndestularea celor ce vor lăcui întru ea, adică: moșii, vii, mori, stupi și dobitoace de tot felul...

Încă și biserica am împodobit-o și am înfrumusețat-o cu ajutorul lui Dumnezeu pe dinafară și pe dinăuntru cu multe adaore și de argint și cu veșminte scumpe, cu cărți de multe feluri și altele ce se obișnuiesc a se înzestra zidirile cele cuvioase ... Să se știe două tipografii: una grecească și una românească, pentru folosul obștii și pentru agoniseala casei ...”

(Din așezământul lui Antim Ivireanul
pentru mănăstirea sa, 20 iulie 1715)

Bibliografie

Specială, selectivă (mai puțin lucrările deja citate)

1. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, I, IV, București, Ed. Academiei Române, 1903, 1944.
2. N. Dobrescu, *Viața și faptele lui Antim Ivireanul, mitropolitul Ungrovlahiei*, București, 1910.
3. Antim Ivireanul, *Opere*, (ed. critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel), București, Ed. Minerva, 1972.
4. Gabriel Ștrempel, *Antim Ivireanul*, București, Ed. Academiei Române, 1997.
5. Fanny Djindjiasvili, *Antim Ivireanul, cărturar umanist*, Iași, 1982.
6. Mihai Rădulescu, *Antim Ivireanul, învățător, scriitor, personaj*, București, Ed. Kamira, 1997.
7. Dan Horia Mazilu, *Antim Ivireanul*, București, Ed. Minerva, 1999.

Studii tipărite în periodice religioase:

1. Nicolae Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, în BOR, 8-9, 1956, pp. 690-766.

2. Idem, *Mitropolitul Antim Ivireanul*, în MO, 9-10, 1966, pp. 771-811.

Pentru exemplarele tipăriturilor lui Antim, aflate în colecțiile eclesiale Teleormănene, vezi și monografia județului Teleorman (coord. Stan V. Cristea), Alexandria, Ed. „Teleormanul Liber”, 1998, pp. 290-291.

Imagini:

1. Portret, Antim Ivireanul, frescă, M-rea. Govora, 1711.
- Așezământul lui Antim Ivireanul, 1715 (Arh. Naț. Suluri 13 sau facsimil, Muz. Naț. Ist. Sala 32).
2. Foile de titlu, gravurile, stemele țării, ornamente din lucrările ivirene.
3. Legături artistice de carte (în special ferecătura din aur executată de Sebastian Hann, 1709 pentru Evanghelia din 1693, tezaurul istoric, Muzeul Național de Istorie; legătură în piele, ornamentată, Bibl. Acad.).
4. Ex-libris Antim Ivireanul.
5. Mănăstirea Antim Ivireanul, București (exterior, interior).
6. Iviria (hrată de epocă, Bibl. Acad. Cab. Hărți).
7. Bulgaria, apa Tunjei (eventual hartă de epocă).
8. Slujbă (prăznuire), M-rea. Antim.
9. Muzeul Mănăstirii Antim.
10. Portretele contemporanilor (Constantin Brâncoveanu, Stolnicul Constantin Cantacuzino, Pârvu Mutu, Patriarhul Dositei al Ierusalimului, Patriarhul Dionisie Seroglanul, Patriarhul Hrisant Notara, Mitropolitul Teodosie al Țării Românești).
11. Tiparniță (desen Al. Ligor, *Meșteri și meșteșugari din vechime*, 1997, p.78 sau copia de la Muzeul Naț. De Istorie, sala 32).
12. Locuri, biserici / mănăstiri: București, Snagov, Râmnic, Târgoviște.
13. Depozite mari biblioteci (Academiei, Națională, Patriarhie); Cărți vechi.
14. Frontispicii și imagini din cărțile ivirene din patrimoniul eclesial teleormănean (vezi mai departe tabelul).

Cărți tipărite (importante):

1. Vasile Macedoneanu, *Capitole îndemnătoare*, București, 1691.

Tradusă în greaca modernă și finanțată de Hrisant Notara – arhimandrit la Sf. Mormânt, Patriarhul Ierusalimului; a trăit și la Curtea Brâncoveanului.

Tipărită de Antim Ivireanu.

Pe pag. 7 numerotată se află o însemnare manuscrisă cu autograful lui Antim Ivireanu în limba greacă. Cităm în traducere: „Și această carte a mea, Antim ieromonahul Ivireanu; tipograful Antim.

Legătură originală.

Biblioteca Națională a României, inv. 293225, BRV 93.

2. *Slujbele Sfintei Paraschiva celei noi și a Sfântului Gregorie Decapolitul*, București, 1692.

Tipărită cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Prefață de Șerban Greceanu, în limba greacă.

Tipărită de Antim Ivireanu.

Biblioteca Academiei, BRV 94; Bibl. Naț. Inv. 298250 (fără f. titlu).

3. *Evanghelie greco-română*, București, 1693.

Cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Tipărită de Antim Ivireanu.

Tipar roșu și negru.

Foaia de titlu bogat ornamentată, pe verso stema Țării Românești; inițiale și frontispicii ornate; patru gravuri ale Evangheliștilor.

Ferecată în aur de sasu Sebastian Hann în anul 1709.

Muzeul Național de Istorie, Tezaur. BRV 95.

Un exemplar se află în patrimoniul bisericesc teleormănean (biserica Cuvioasa Paraschiva, Orbeasca de Jos).

4. *Psaltire*, București, 1694.

Cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Stema lui Brâncoveanu și versuri la stemă.

Versurile și prefața (închinată domnului țării) semnate de Antim

Ivireanul ieromonah.

În fața textului, o gravură cu portretul lui David și data 1694.

Biblioteca Națională, inv.293226. BRV 96.

5. *Antologhion*, Snagov, 1697.

Tipărit în limba greacă cu cheltuiala ieromonahului Galaction Vidali.

Tipograf – Antim Ivireanul.

Tipar roșu și negru.

Foaia de titlu ornamentată.

Pe verso f. titlu, stema țării.

La sfârșit, gravura reprezentându-l pe David (aceeași din *Psaltirea*, 1694).

Biblioteca Academiei Române BVR, 106.

6. *Evanghelie*, Snagov, 1697.

Ed. a II-a tipărită de Antim Ivireanul.

Tipar roșu și negru.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

În interior, frontispicii și 4 gravuri (Evangheliștii).

Biblioteca Academiei, BRV 103.

7. *Gramatica slavonească*, Snagov, 1697.

Tipărită în limba slavonă de Antim Ivireanul, care semnează și prefața.

Ex. incomplet.

Biblioteca Academiei, BRV 109.

8. Karyophylles Ioan, *Manual despre câteva nedumeriri*, Snagov, 1697.

Tipărită de Antim Ivireanul. Tot el semnează și prefața.

Autorul a elaborat-o la rugămintea Stolnicului Cantacuzino.

Biblioteca Națională, BRV 107; alt exemplar, cu coperti originale, la

Bibl. Muzeului Brukenthal, Sibiu, inv. 121494.

9. *Carte sau lumină*, Snagov, 1699 (Maxim Peloponesianul)

Prima ediție în limba română.

Tipărită cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Tipograf – Antim Ivireanul.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

Biblioteca Academiei, BRV 114; alt exemplar la Muzeul de Istorie din Ploiești, inv. 19809.

10. *Mărturisirea credinței ortodoxe*, Snagov, 1699.

Cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Tipărită de Antim din Ivir.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

Biblioteca Academiei, BRV 117.

11. *Expunere despre cele trei virtuți*, Snagov, 1699.

Cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Tipărită de Antim din Ivir, limba greacă.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

Biblioteca Academiei, BRV 117.

12. *Floarea darurilor*, Snagov, 1700.

Prima ediție în limba română.

Cu sprijinul lui Constantin Sarachin, fiul doctorului Gheorghe Criterul.

Tipograf – Antim Ivireanul.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

Biblioteca Academiei, BRV 119.

13. *Psaltire*, Snagov, 1700.

Cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Tipărită în limba română de ieromonah Antim Ivireanul.

Stema țării, pe verso foii de titlu; gravură, David pe tron, 1694.

Paginile încadrate în chenar dublu cu motive florale.

Legătura brâncovenească din piele maro cu ornamente aurii.

Biblioteca Națională, inv. 60064/72, BRV 122.

14. Ștefan Brâncoveanu, *Cuvânt panegiric la marele Constantin*, București, 1701.

Tipărită de Antim ieromonahul din Iviria.

În fața textului, gravura reprezentându-l pe Sfântul Constantin.

Biblioteca Academiei BRV 127.

15. Ștefan Brâncoveanu, *Cuvânt panegiric la martirul Ștefan*, București, 1701.

Tipărită de Antim Ivireanul.

Legătura din piele maro cu decor în aur.

Biblioteca Academiei, BRV 128.

16. Sevastos Chimenitul, *Eortologhion*, Snagov, 1701.

Tipărită în limba greacă de Antim ieromonahul, tipograful din Iviria.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

Biblioteca Academiei, BRV 126.

17. *Liturghier*, grecesc și arăbesc, Snagov, 1701.

Cu cheltuiala lui Constantin Brâncoveanu.

Tipărit la solicitarea lui Athanasie, patriarhul Antiohiei, care scrie și prefața.

Îngrijitor de ediție, Antim Ivireanul.

Tipar negru și roșu.

Stema țării și două gravuri semnate Dimitrios 1698 și Ioanichie.

Legătură originală brâncovenească din piele maro cu chenar floral și medalion în partea centrală.

Biblioteca Națională, inv.498892, BRV 130.

18. Ioan Comnen, *Proschinitarul Sfântului Munte*, Snagov, 1701.

Finanțat de autor.

Tipărit „în teascurile lui Antim Ivireanul”.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

Planșă reprezentând mănăstirile de pe Sfântul Munte.

Gravură la pag. 8, înfățișând pe Iisus Pantocrator.

Biblioteca Academiei, BRV 129.

19. *Ceaslov* grecesc și arăbesc, București, 1702.

Prima ediție în grecește și arăbește.

Cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Tipărit de ieromonahul Antim, georgian de neam.

Tipar negru și roșu.

Stema țării, gravura (Iisus Pantocrator), frontispicii și finale ornamentate.

Legătura originală brâncovenească, din piele maro; chenare florale și

medalion central.

Biblioteca Academiei, BRV 137.

20. *Slujba Cuvioasei Matrona Hiopolita*, București, 1702.

Limba greacă.

Cu cheltuiala Panteleon Kalliarchos.

Tipograf – Antim Ivireanul.

Stema țării pe verso foii de titlu.

Legătura originală brâncovenească din piele maron cu decor auriu.

Biblioteca Academiei BRV 134.

21. Sevastos Chimenitul, *Învățătură dogmatică a Bisericii răsăritene*, București, 1703.

Cu cheltuiala postelnicului Gheorghe Castriotul.

Tipărită de Antim Ivireanul.

Îngrijitorul ediției și corector, Ioan Efesanul.

Cartea a fost dedicată lui Dositei, Patriarhul Ierusalimului.

Limba greacă.

Stema țării pe verso foii de titlu.

Biblioteca Națională, inv. 178055, BRV 140.

22. *Noul Testament*, București, 1703.

Cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu.

Tipărit de Antim Ivireanul ieromonah.

Legătură originală brâncovenească din piele brună pe tăblii de lemn, cu decor aurit.

Biblioteca Academiei, BRV 139.

23. *Serviciul sfințirii bisericei*, București, 1703.

Cu cheltuiala lui Auxentie, fost mitropolit al Sofiei.

Tipărit de Antim Ivireanul în limba greacă.

Corectura – Ioan din Efes.

Stema țării, pe verso foii de titlu; gravură cu Iisus pe tron.

Biblioteca Națională, inv. 6707/89, BRV 141.

24. Radu Brâncoveanu, *Cuvântare la patima cea mântuitoare*, București, 1704.

Tipărită în limba greacă de Antim Ivireanul ieromonah.

Biblioteca Academiei, BRV 145.

25. *Tomul bucuriei*, Râmnic, 1705.

Tipărit în limba greacă în tipografia Episcopiei Râmnicului.

Cu sprijinul lui Dositei, Patriarhul Ierusalimului.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

Biblioteca Națională, inv. 177987, BRV 149.

26. Plutarh, *Paralele grecești și romane*, București, 1704.

Traducere de Constantin, fiul lui Brâncoveanu în greaca modernă.

Tipograf – Antim Ivireanul, în Tipografia Domnească.

Biblioteca Academiei, BRV 146.

27. Antim Ivireanul, *Învățătură bisericească*, Târgoviște, 1710.

„Să se dea în dar preoților” se menționează de Antim pe foaia de titlu.

Tipar negru și roșu.

Pe verso foii de titlu, gravura Iisus Pantocrator.

Legătura originală din piele brună cu decor în aur; chenar floral și medalion central reprezentând pe Iisus în mandorlă.

Biblioteca Academiei, BRV 158.

28. *Panoplia dogmatică*, Târgoviște, 1710.

Tipărită în limba greacă cu cheltuiala lui Atanasie, mitropolitul Dristei, în tipografia lui Antim din Iviria de la Sf. Mitropolie.

Stema țării pe verso foii de titlu.

Corector, Mitrofan ieromonah.

Biblioteca Academiei, BRV 170.

29. *Slujba Sfintei Ecaterina și Proschinatorul Sfântului Munte*, Târgoviște 1710.

Tipărită în limba greacă de „prea învățatul Mitropolit Antim din Iviria”.

Cu îngrijirea și corectarea ieromonahului Mitrofan Gregoraș din Dodona.

Pe verso foii de titlu, stema țării.

Biblioteca Academiei, BRV 159.

30. *Octoih*, Târgoviște, 1712.

Prima ediție în limba română, cu sprijinul Mitropolitului Antim Ivireanul.

Tipărită de ucenicul său, Gheorghe Radovici.

Foaia de titlu cu chenar decorat; pe verso, stema țării.

M-rea. Neamțului; alt ex. la Muzeul de Istorie Ploiești, inv. 7049.

31. *Liturghie*, Târgoviște, 1713.

Prima ediție tipărită cu cheltuiala Mitropolitului Antim Ivireanul, de ucenicul său, Gheorghe Radovici.

Pe verso foi de titlu, stema țării; în interior câteva gravuri și ornamente.

Biblioteca Academiei, BRV 164.

Un exemplar se păstrează în colecțiile eclesiale teleormănene (Băneasa).

32. *Pilde filosoferști*, Târgoviște, 1713.

Închinată lui Constantin Brâncoveanu.

Traducere din grecește în românești de Manu Apostol.

Tipărite în tipografia lui Antim Ivireanul.

Stema țării pe verso foi de titlu.

Biblioteca Academiei, BRV 166.

33. Mitropolitul Antim, *Capete de poruncă*, Târgoviște, 1714.

Prima ediție tipărită în timpul domniei lui Ștefan Voievod, de ucenicul lui Antim Ivireanul, Gheorghe Radovici.

Biblioteca Academiei, BRV 168.

34. *Ceaslov*, Târgoviște, 1715.

Tradus și sprijinit financiar de Antim Ivireanul Mitropolit al Țării Românești.

Dedicație, Antim către domnul țării, Ștefan Cantacuzino.

Stema lui Ștefan Cantacuzino, inițiale ornate, frontispicii.

Biblioteca Națională, inv. 549, BRV 170.

35. Hrisant, Patriarhul Ierusalimului, *Despre oficiile, demnitățile bisericești și rangurile boierești*, Târgoviște, 1715.

Carte tipărită în limba greacă de Mitropolitul Antim Ivireanul.

Prin îngrijirea și corectarea ieromonahului Mitrofan.

Supraveghetor, Gheorghe Radovici.

Stema țării pe verso foii de titlu, ornamente.

Biblioteca Națională, inv. 6988/81, BRV 173.

36. Alexandru Mavrocordat, *Istoria sfântă*, București, 1716.

Tipărită în Mănăstirea Tuturor Sfinților (Antim), de tipograful Dionisie Floru, fiind mitropolit Antim Ivireanul.

Cu cheltuiala lui Nicolae Mavrocordat, fiul autorului.

Îngrijitorul ediției și corector Ioan Postelnicul.

Stema lui Mavrocordat pe verso foii de titlu.

Biblioteca Națională, inv. 293501 BRV 176.

Prof. Dr. Alexandru Ligor

ASPECTE PRACTICE ÎN RITURILE ORIENTALE PRIVIND EUHARISTIA

Odată cu trecerea timpului, pe lângă contribuția Sfinților Apostoli și a ucenicilor lor la dezvoltarea cultului divin, urmașii acestora au adăugat contribuția lor personală, adaptând cultul nevoilor locale, la „caracterul etnic al credincioșilor respectivi sau la diferitele practici și datini, care constituiau specificul vieții lor religioase”¹.

Referindu-ne la Sfânta Liturghie, putem afirma că dezvoltarea textelor cultive, a dus și la diversificarea anaforalelor liturgice.

În secolul al V-lea, din punct de vedere liturgic, se poate vorbi de împărțire a imperiului bizantin: Orientul, având ca limbă de cult latina.

În perioada sinoadelor ecumenice, în urma ereziilor hristologice și a presiunilor de natură politică, se ajunge ca, în urma hotărârilor sinodului al IV-lea ecumenic de la Calcedon, din 451, vechile țări ale Orientului: Egiptul, Siria, Palestina, Armenia și Mesopotamia, să se separe din punct de vedere dogmatic și cultic de Bizanț. Când aceste foste provincii ale Imperiului Bizantin se despărțeau, bisericile acestora aparțineau din punct de vedere

1. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 203.

cultic la două rituri liturgice care începuseră să se formeze în Orient: cel sirian și cel egiptean. De ritul sirian aparțineau Biserica Armeană și Bisericile de limbă siriană, iar de ritul egiptean (alexandrin), Bisericile din Egipt și Etiopia.

În ceea ce privește Liturgia și Euharistia, cele două rituri caracteristice Orientului aveau la origine Liturgia Sfântului Iacob și Liturgia Sfântului Marcu Evanghelistul. Cu timpul și aceste rituri au evoluat, dând naștere la o multitudine de liturghii locale, cu zeci de anafore de schimb, dar și acestea, la rândul lor au fost înlocuite de cele care s-au impus în marile orașe ale Orientului.

Liturghiștii contemporani redau riturile principale din Orient în număr de patru, și anume: ritul bizantin, propriu Bisericii Ortodoxe; ritul armean, propriu Bisericii Armene; ritul sirian cu subdiviziunile lui: ritul sirienilor monofiziți sau iacobiți din patriarhatele Ierusalimului și Antiohiei și ritul sirienilor răsăriteni sau nestorienii, apoi ritul maronit, folosit de sirienii din Liban; ritul copt, propriu Bisericilor din Egipt și Etiopia².

Liturgia bizantină a rămas în părțile esențiale asemenea celei descrise în Scrierile Sfinților Părinți și Tradiția apostolică. Sfântul Dionisie Areopagitul descrie, la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, Liturgia euharistică astfel: „După aceasta (citirea pericopelor din Sfânta Scriptură), sunt scoși afară din sfântul locaș catehumenii și împreună cu dânșii, energumenii, precum și cei ce se află în stare de pocăință; nu rămân înăuntru decât cei ce sunt vrednici ca să privească și să se împărtășească cu dumnezeieștile Taine. Unii din slujitori stau la ușile bisericii, care sunt închise, iar alții îndeplinesc un serviciu oarecare, potrivit cu rangul lor. Însă cei aleși, din ordinul liturghisitorilor, pun, împreună cu preoții, sfânta pâine și potirul binecuvântării pe dumnezeiescul altar, după ce mai înainte s-a intonat cântarea de laudă de către toată adunarea ce se află în biserica obștească. Cu aceasta, divinul ierarh săvârșește printr-o rugăciune și vestește

2. Idem, *Cultul Bisericilor creștine vechi din Orient. Liturgiile riturilor orientale*, în „Ortodoxia”, anul XVII (1965), nr. 1; pp. 87-88.

pacea cea sfântă. Apoi, după ce cu toții își dau unul altuia sărutarea de pace și termină citirea cea mistică din Sfintele Cărți, ierarhii și preoții, spălându-și mâinile, ierarhul trece în mijlocul dumnezeiescului altar, înconjurat de preoți și de cei aleși dintre coliturghisitori. Acum proslăvește ierarhul sfintele lucrări: sfințește darurile prin simbolurile ce cu sfințenie sunt puse înaintea. După ce a arătat el darurile lucrărilor celor divine, se întoarce să se împărtășească pe sine cu ele și îndeamnă la aceasta și pe ceilalți. Împărtășindu-se pe el însuși și dând și celorlalți din dumnezeiasca împărtășanie, el termină cu o rugăciune de mulțumire”³. În acest fragment al descrierii Liturghiei euharistice, Dionisie Areopagitul vorbește despre Sfânta Liturghie, care se săvârșea până la Sfântul Vasile cel Mare († 379).

În *Biserica Armeană*, o caracteristică specifică o reprezintă până astăzi folosirea azimei ca materie a Jertfei euharistice și scoaterea apei din uzul actului euharistic. După sărutarea frățească, preotul citea rugăciunea euharistică, ce era compusă după modelul tuturor anaforaletor din Liturghiile creștine, începând cu rugăciunea euharistică, continuând cu rugăciunea teologică și cu cea hristologică, între care se intercalează trisaghionul biblic⁴.

Rostea apoi cuvintele de instituire a Sfintei Euharistii și citea în taină epicleza, cu întreita formulă de sfințire, ca și în ritul bizantin. După ce termina de citit partea întâi din epicleză, preotul ridica Sfântul Agneț și rostea cu glas tare: „Întru sfințirea sfinților” și continua cu partea a doua a epiclezei (pentru sfințirea vinului). La sfârșit ridica paharul, zicând: „Binecuvântare și mărire Tatălui și Fiului și Sfântului Duh”, continuând cu partea a treia a epiclezei (partea sfințirii ambelor elemente). La sfârșitul rugăciunii, preotul săruta Sfânta Masă, apoi lua Sfântul Trup și îl înmuia cu Sfântul Sânge, rostind în taină o rugăciune. Ridica potirul în văzul credincioșilor, făcea cu el semnul sfintei cruci și zicea: „Să ne împărtășim cu

3. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia cerească. Ierarhia bisericească*, traducere și studiu introductiv de Cicerone Iordăchescu, Editura Institutului European, Iași, 1994, p. 92.

4. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi...*, p. 93.

sfințenie din Trupul Sfânt...”⁵. Apoi se întorcea cu fața către popor și continua rostind: „El este viața, nădejdea, învierea, lăsarea și iertarea...”. Intra în altar, apoi se împărtășea. Credincioșii care doreau să se împărtășească stăteau în genunchi, urmând a primi de la preot Sfintele Taine, care lua cu degetele câte o părticică din Sfântul Trup și o introducea în gura fiecăruia. După cum se observă, avem de-a face cu diferite particularități, în ceea ce privește actul Euharistiei în ritul armean: folosirea azimei în locul artosului (pâinea dospită), împărtășirea credincioșilor din mâna preotului, iar dacă ne-am referi și la împărtășirea clericilor, observăm lipsa „căldurii” de dinaintea împărtășirii. Cu toate aceste deosebiri și influențe apusene, se observă asemănarea cu ritul bizantin în ceea ce privește actul euharistic, preotul rostind după împărtășanie și binecuvântând cu formula „Mântuiește, Dumnezeule, poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta”⁶.

În ritul *sirienilor iacobiți (monofiziți)*, Liturghia este de origine apostolică, a Sfântului Iacob, provenită de la Ierusalim, păstrată și dezvoltată de patriarhatul Antiohiei. La săvârșirea acestei Liturghii se întrebuintează o gamă largă de anaforale⁷. În comparație cu armenii, sirienii iacobiți utilizează pentru pregătirea Sfintelor Taine artosul. La începutul anaforalei din rânduală Liturghiei Sfântului Iacob din ritul sirienilor iacobiți, sărutarea păcii este precedată de rugăciunea „Dumnezeule, Domn al tuturor, fă-ne pe noi vrednici de mântuire, ca să fim legați prin *legăturile dragostei*, fără viclenie să ne îmbrățișăm unul pe altul cu sărutarea sfântă și dumnezeiască...”⁸.

5. Arhim. Zareh Baronian, *Liturghia Bisericii Armene în cadrul liturghiilor celorlalte rituri liturgice răsăritene (studiu comparativ)*, teză de doctorat, în „Ortodoxia”, anul XXVII (1975), nr. 1; p. 103.

6. *Ibidem*, p. 107.

7. Încă 64 anaforale de schimb. A se vedea pentru aceasta și Drd. Diac. Aruppala Gheevarghis, *Liturghia Bisericii Ortodoxe Siriene din India în comparație cu Liturghia bizantină*, în „Ortodoxia”, anul XXII (1970), nr. 4; p. 555. De asemeni Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul bisericilor creștine vechi...*, p. 98.

8. Magistrand Costin Vasile, *Liturghia Sfântului Iacob din ritul sirienilor iacobiți*, în „Ortodoxia”, anul XVIII (1966), nr. 1, pp. 104-105.

Canonul euharistic și ritualul împărtășirii cuprinde următoarele: dialogul introductiv, rugăciunea euharistică și cea teologică, Sanctus, rugăciunea hristologică și cuvintele Instituirii, epicleza (în timpul căreia diaconii și preoții agită ripidele, iar protosul își mișcă mâinile deasupra darurilor, imitând zborul porumbelului sau coborârea Sfântului Duh) și dipticile, unde întâi sunt pomeniți viii și apoi morții, deci invers anaforalelor bizantine⁹. După două rugăciuni penitențiale urmează frângerea Sfintei Pâini, cu un ceremonial foarte complicat, iar apoi înălțarea Sfântului Trup și Sânge, după care urmează ritualul împărtășirii. Întâi se împărtășesc clericii, apoi credincioșii. Preotul slujitor se împărtășește cu Sfântul Trup cu ajutorul linguriței, apoi soarbe puțin din Sfântul Sânge din potir. Credincioșii primesc Sfânta taină direct din mâna preotului, deci fără a se folosi de linguriță. Preotul înmoaie părticelele din Sfântul Trup în Sfântul Sânge, pe care apoi le administrează celor ce se împărtășesc, diaconul zicând: „Fiecare cu frică și cu cutremur să privească la Dumnezeu și să ceară mila și harul”¹⁰. La sfârșitul actului Împărtășirii, preotul face potrivirea Sfintelor Taine, bea puțină apă și rostește două rugăciuni de mulțumire¹¹. O particularitate a acestui rit o reprezintă pâinea pentru proscomidie, în care se pune puțin *untdelemn și sare*, și care este pregătită de înșiși slujitorii altarului în cuptoare speciale, care se găseau fie în biserică (în vechime), fie în curte bisericii¹².

Maroniții din Liban au avut aceleași rânduieli precum sirienii iacobiți, dar după unirea cu Roma, și-au dezvoltat rânduieli după modelul romano-catolic. Pentru Sfânta Euharistie ei folosesc azimă în loc de pâine dospită, iar rânduiala împărtășirii clericilor și a credincioșilor se face după ritul latin. Caracteristic acestui rit este „cartea viilor și a morților” un fel de diptice care se citesc de către diacon înainte de anaforă și în care se fac pomeniri care

9. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi...*, p. 98.

10. Apud Magistrand Vasile Costin, *op. cit.*, p. 109.

11. Drd. Sorin I. PETCU, *Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale*, în „Studii Teologice”, anul XXV (1973), nr. 1-2; p. 91.

12. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi...*, p. 103.

încep cu Mântuitorul și se termină cu pomenirile morților și ale viilor care au adus daruri (ofrande) bisericii. De asemenea, aceste diptice au primit o formulă romanizată¹³.

Ritul nestorienilor sau al sirienilor răsăriteni, derivă tot din vechea liturghie de rit sirian a Sfântului Iacob și poartă denumirea de Liturghia Sfinților Apostoli Addai (Tadeu) și Maris, ucenicul său. Pe lângă anafora acestei Liturghii, mai utilizează încă două anafore, și anume: a lui Teodor Interpretul (Teodor de Mopsuestia - † 428) și anafora lui Nestorie. Pentru pregătirea Jertfei euharistice ei utilizau artosul și vinul amestecat cu apă. După canonul euharistic, preotul făcea înălțarea, frângerea și pecetluirea Sfântului Trup și Sânge. După ce rostește rugăciuni și formule pregătitoare pentru împărtășire, preotul rupe Sfântul agneț în două și „pune pe disc partea din stânga, cu marginea frântă spre răsărit, iar cu partea dreaptă face semnul sfintei cruci deasupra potirului, zicând: Pecetluit fie Sfântul Trup cu Sfântul Sânge al Domnului... cel ce împacă”. Ambele părți sunt așezate una lângă alta, pe disc, pentru a simboliza integritatea trupului omenesc al Domnului, zicând: „Împărțite sunt sfințitorule, unite Tainele ...”¹⁴. După ce binecuvântează credincioșii, preotul sfarmă Sfântul Trup în părțile mici, pentru împărtășirea credincioșilor. Apoi urmează rugăciunea Tatăl nostru și o ultimă înălțare a Sfântului Trup, după care urmează împărtășirea. Întâi se împărtășeau clericii¹⁵, apoi credincioșii. Preotul împărțea Sfântul Trup credincioșilor, care-L primeau în palma dreaptă, pusă peste cea stângă, și îl consumau imediat, apoi primeau de la diacon Sfântul Potir, din care sorbeau

13. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi...*, p. 95.

14. Drd. Sorin I. Petcu, *Ritualul ...*, p. 93.

15. La Biserica Ortodoxă Siriană din India, cel dintâi dintre preoți urcă treapta Altarului, se împărtășește cu Sfântul Trup de pe sfântul disc, rostește o rugăciune, apoi ia „gămurto” (bucățică) cu lingura de pe sfântul disc, o pune în potir, apoi umple lingura cu Sfântul Sânge din potir și bea zicând altă rugăciune, în taină. Apoi el împărtășește pe preoții și diaconii care sunt în altar, zicând o rugăciune. A se vedea pentru aceasta Drd. Diac. Aruppala Gheevarghis, *art. cit.*, p. 564.

puțin și astfel se consuma actul Împărtășirii.

Referitor la această Liturghie și la actul *împărtășirii*, vorbește Teodor de Mopsuestia în ultimele sale cateheze mistagogice (XV – XVI)¹⁶.

Cel de-al doilea rit specific Orientului este cel *copt (alexandrin)*, care a stat la baza formării *ritului egiptean (alexandrin)* și *etiopian*. Este vorba despre Liturghia Sfântului Marcu, cunoscută sub acest nume deoarece, conform tradiției, Sfântul Evanghelist Marcu este primul misionar creștin pe pământul egiptean. Liturghierul Bisericii copte prezintă în cadrul Liturghiei trei anafore întrebuițate: a Sfântului Vasile cel Mare, cea mai cunoscută și mai des întrebuițată, a Sfântului Grigore de Nazianz, când slujba se săvârșește la miezul nopții (la nașterea Domnului, Botezul Domnului – Epifania, Sfintele Paști) și a Sfântului Chiril al Alexandriei, cunoscută odinioară sub numele Sfântului Marcu, datorită lungimii ei folosindu-se mai rar (mai ales în Postul Mare)¹⁷.

Pentru pregătirea Sfintelor Daruri se folosește pâinea dospită și vin dulce, nefermentat (must), preparat uneori din stafide, datorită condițiilor climatice, amestecat cu apă¹⁸. Canonul euharistic este bine dezvoltat: dipticile sunt așezate înainte de epicleză, urmează rugăciunea hristologică, anamneza și cea de-a „două” epicleză. Coptii cred cu fermitate că Sfânta Euharistie (Qorban) este, după legea harului, Trupul și Sângele lui Iisus Hristos: „Nu există umbră de îndoială că pâinea și vinul obișnuite, prin puterea rugăciunii epiclezei devin adevăratul Trup și adevăratul Sânge al Domnului. Cu această siguranță ei așteaptă cu încredere momentul împărtășirii sub ambele specii pentru a participa la efectele Sfintei Taine”¹⁹.

16. Cf. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Explicarea Sfintelor Taine de inițiere*, Editura Arhiepiscopiei Bucureștilor, București, 1990, p. 79.

17. Pr. Asist. Nicolae D. Necula, *Doctrina și viața religioasă a Bisericii Copte reflectate în textele ei liturgice (Rugăciuni și imne)*, teză de doctorat, în „Ortodoxia”, anul XXVIII (1976), nr. 3-4, p. 505.

18. Cf. Drd. Sorin I. Petcu, *op. cit.*, p. 94.

19. Pr. Asist. Nicolae D. Necula, *op. cit.*, p. 561.

Preotul frânge și pecetluiește Sfântul Trup. Pentru Sfântul Trup, pâinea (dospită) e împărțită în 12 pătrățele, în mijlocul cărora se află un pătrat mai mare. Fiecare pătrat are pe el o cruce. Împreună (ele) simbolizează pe Mântuitorul Hristos și pe Sfinții Apostoli²⁰. Frânge pâinea mai întâi în două părți, apoi în patru părți, pe care le așează pe Sfântul Disc în formă de cruce. Preotul înmoaie cu degetul său o părticică din Sfântul Agneț și face semnul crucii pe potir, apoi pe Sfântul Trup²¹. După rugăciunea Tatăl nostru și cea de-a doua înălțare a Sfântului Trup, preotul sfarmă Sfântul Agneț în mai multe părticele, destinate împărtășirii credincioșilor. În timp ce credincioșii intonează psalmul 150, clericii se împărtășesc în Sfântul Altar. Urmează apoi credincioșii. Încadrat între doi diaconi, preotul oferă Sfântul Trup credincioșilor și rostește: „Acesta este într-adevăr Trupul lui Emanuel, Dumnezeu nostru, amin”, la care credinciosul rostește „Cred !”. După ce a terminat de împărtășit credincioșii, preotul se întoarce la altar, punând discul pe Sfânta Masă, după care urmează a împărtăși clericii și credincioșii cu Sfântul Sânge. La împărtășirea slujitorilor se utilizează linguriță, pe când credincioșii sorb Sfântul Sânge direct din Potir, care este oferit de către diacon. În timp ce se oferă Sfântul Sânge, se rostește: „Acesta este într-adevăr Sângele lui Emanuel, Dumnezeu nostru, amin”, la care credinciosul răspunde: „Cred !”²². Pentru prunci, preotul introduce degetul în potir, apoi *atinge* buzele pruncului. Liturghia se termină cu potrivirea Sfintelor Taine, rugăciunile de mulțumire și eliberarea credincioșilor²³. Cunoscută și sub numele de „Sfânta taină” sau „Taina Trupului” sau „Taina mulțumirii” și ca slujbă: „marea slujbă”, „slujba înfricușătoare”, „Sfânta Jertfă”, „ofranda divină”, Sfânta Euharistie „rămâne, ca și în cultul ortodox bizantin, centrul

20. Apud Magistrand Mihai I. Colibă, *Cultul Bisericii monofizite copte*, în „Ortodoxia”, anul XVII (1965), nr. 3, p. 350.

21. Cf. Pr. prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi...*, pp. 114-115.

22. Cf. Drd. Sorin I. Petcu, *op. cit.*, pp. 94-95.

23. *Ibidem*, p. 95.

cultului, cel mai mare și mai prețios tezaur al religiei creștine, iar celelalte slujbe converg și-și găesc încoronarea în ea”²⁴.

Referitor la anafora Sfântului Vasile cel mare din ritul liturgic copt (egiptean), putem spune că ea este o traducere și adaptare a anaforei Sfântului Vasile din ritul liturgic bizantin care, înainte de despărțirea Bisericii Copte de restul creștinătății ortodoxe, a fost întrebuințată și în Egipt, în limba greacă, tradusă apoi în limba națională și adoptată de adepții patriarhului monofizit Dioscur la Alexandria²⁵.

Ritul etiopian reprezintă a ramură a ritului copt, Liturgia Bisericii Etiopiene fiind aproape identică cu cea din uzul coptilor alexandrini, purtând numele de Liturgia celor 12 Apostoli²⁶. Pe lângă anafora din „Liturgia celor 12 Apostoli”, Biserica Etiopiană mai folosește alte 15 anafore de schimb, atribuite diferiților autori (Sfântul Ioan Evanghelistul, Sfântul Epifanie, Sfântul Vasile – cea coptă, tradusă, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Chiril al Alexandriei – două, a lui Dioscur, a Sfintei Fecioare Maria, a Domnului Iisus Hristos – reproduce pe cea din *testamentum Domini*, etc.)²⁷.

Pregătirea materiei Sfințelor daruri se face prin coacerea pâinii și stoarcerea vinului ~ must de către diacon, din struguri aduși de credincioși. La pregătirea darurilor (proscomidie), pot participa și credincioșii. În timpul epiclezei, credincioșii stau prosternați cu fața la pământ. Ritualul împărtășirii se face ca în ritul coptilor alexandrini. Întâi se împărtășesc clericii, apoi credincioșii. Dacă în ziua respectivă s-au botezat copii, atunci ei vor fi împărtășiți după clericii. În timp ce împărtășește credincioșii, preotul rostește

24. Pr. Asist. Nicolae D. Necula, *op. cit.*, p. 562.

25. Pentru aceasta a se vedea Pr. Lect. Dr. Nicolae D. Necula, *Anafora Sfântului Vasile cel Mare din ritul liturgic copt, (introducere, traducere și note)*, în „Glasul Bisericii”, anul XXXVIII (1979), nr. 11-12, pp. 1141-1143.

26. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi ...*, pp. 117-118.

27. A se vedea pentru aceasta Drd. Mihai Colibă, *Cultul Bisericii Etiopiene*, în „Ortodoxia”, an XVIII (1966), nr. 3, p. 435.

formula: „Aceasta este pâinea vieții, care s-a pogorât din cer, cu adevărat Trupul Domnului nostru Emanuel, Amin !”. Diaconul oferă apoi cu lingurița picături din Sfântul Sânge în gura celor care se cuminecă, zicând: „Acesta este paharul vieții, pogorât din cer, este Sângele de mult preț al lui Mesia, Amin !”²⁸. Condițiile primirii la împărtășire sunt cele cunoscute și de noi: postul, mărturisirea păcatelor, citirea rugăciunilor, etc. Pâinea dospită (materia) se coace în ziua slujirii, într-o încăpere alăturată (anexă). Pe ea se fac 13 cruci, pe care preotul le desface în momentul împărtășirii, cu formula amintită. Vinul se obține prin stoarcerea a concii boabe de struguri seci, amestecate cu puțină apă²⁹. Din analiza făcută asupra ritualului Euharistiei în riturile răsăritene, remarcăm unitatea în elementele sale esențiale, dar și asupra structurii liturgice, dovadă a păstrării fidele în esența lor a celor două rituri din care au derivat: cel antiohian și cel alexandrin. Deși sunt și unele diferențe și aspecte caracteristice, acestea n-au denaturat fondul comun al acestor două rituri, care își regăsesc sorginea în Liturgia Sfântului Iacob pentru riturile de origine antiohiană și în Liturgia Sfântului Marcu pentru riturile de origine africană. Chiar dacă observăm particularități proprii fiecărui rit în parte, nu putem trece cu vederea ansamblul comun al canonului euharistic și al ritualului împărtășirii, elemente care atestă pe de o parte vechimea cultului creștin, iar pe de altă parte păstrarea unității cultice.

Am putea spune că „tulpina” cultului creștin vechi se regăsește în aceste „ramuri” ale Bisericii universale. Liturgiile orientale scot în evidență „spiritul de comunitate și frățietate, de familie religioasă, pe care o alcătuiesc cei prezenți în Biserică și care este încheagată prin unitatea de credință și de iubire și prin participarea la același Trup și Sânge euharistic”³⁰.

Referitor la o unitate absolută în formele de cult nu se poate impune niciodată, așa cum nici ramurile, frunzele și fructele care cresc în coroana aceluiași pom nu pot fi absolut la fel: „Este o greșeală enormă a crede că

28. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi ...*, p. 118.

29. Cf. Drd. Mihai Colibă, *Cultul Bisericii Etiopiene ...*, p. 441.

30. Pr. prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi ...*, p. 127.

Biserica universală trebuie să aibă un singur rit liturgic, ca în catolicism. Sămânța cuvântului Evangheliei semănată de Sfinții Apostoli și de urmașii lor ... a rodit aceeași floare peste tot: cea creștină; din ea a crescut și s-a dezvoltat într-un fel pământul ars de soare al orientului, într-altul în pustiul Egiptului, într-altul în ținuturile cu climă mai temperată a Continentului european. Departe de a slăbi sau păgubi cu ceva unitatea Bisericii, această varietate a atâtor rituri sacre și legitime nu fac decât să mărească splendoarea ei ...”³¹.

De aceea, „comunitatea celor care se strâng împrejurul aceluiași altar, al aceluiași episcop, cu aceeași preoție, o singură Pâine, e un covor viu, care cântă cântarea de laudă a Euharistiei (mulțumirii) Părintelui veșnicilor”³².

Pr. Asist. Gh. Ispas

Bibliografie

1. Baronian, Arhim. Zareh, *Liturghia Bisericii Armene în cadrul liturghiilor celorlalte rituri liturgice răsăritene (studiu comparativ)*, teză de doctorat, în „Ortodoxia”, anul XXVII (1975), nr. 1, pp. 15-171.

2. Braniște, Pr. Prof. Dr. Ene *Liturgica specială*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980.

3. Idem, *Explicarea Sfintelor Taine de inițiere*, Editura Arhiepiscopiei Bucureștilor, București, 1990.

Idem, *Cultul Bisericilor creștine vechi din Orient. Liturghiile riturilor orientale*, în „Ortodoxia”, anul XVII (1965), nr. 1, pp. 85-131.

31. Magistrand Costin Vasile, *op. cit.*, p. 114, citat prezentat și de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi ...*, p.130.

32. J. Tyciak, *Die feier der heiligen Messe*, în vol. „Morgenlandisches Christentum”, Packerbon, 1940, p. 148, la Pr.

Prof. Dr. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi ...*, p. 127

4. Colibă, Magistrand Mihai I., *Cultul Bisericii Etiopiene, în „Ortodoxia”, anul XVIII (1966), nr. 3, pp. 423-447.*
5. Idem, *Cultul Bisericii monofizite copte, în „Ortodoxia, anul XVII (1965), nr. 3, pp. 338-353.*
6. Costin, Magistrand Vasile, *Liturghia Sfântului Iacob din ritul sirienilor iacobiți, în „Ortodoxia”, anul XVIII (1966), nr. 1, pp. 99-114.*
7. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia cerească. Ierarhia bisericească*, traducere și studiu introductiv de Cicerone IORDĂCHESCU, Editura Institutului European, Iași, 1994.
8. Gheevarghis, Aruppala, *Liturghia Bisericii Ortodoxe Siriene din India în comparație cu Liturghia bizantină, în „Ortodoxia”, anul XXII (1970), nr. 4, pp. 553-568.*
9. Necula, Pr. Prof. Dr. Nicolae D., *Doctrina și viața religioasă a Bisericii Copte reflectate în textele ei liturgice (Rugăciuni și imne)*, teză de doctorat, în „Ortodoxia”, anul XXVIII (1976), nr. 3-4, pp. 473-626.
10. Idem, *Anafora Sfântului Vasile cel mare din ritul liturgic copt, (Introducere, traducere și note)*, în „Glasul Bisericii”, an XXXVIII (1979), nr. 11-12, pp. 1141-1156.
11. Petcu, Drd. Sorin I., *Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale*, în „Studii Teologice”, anul XXV (1973), nr. 1-2, pp. 82-96.
12. Tyciak, J., *Die feier der heiligen Messe*, în vol. „Morgenlandisches Christentum”, Packerbon, 1940.

RUGĂCIUNEA LUI IISUS ÎN GÂNDIREA ȘI PRACTICA MONAHALĂ ROMÂNEASCĂ

A. Isihasmul în ortodoxia română

Rugăciunea lui Iisus ocupă un loc aparte în spiritualitatea ortodoxă românească. Ea este mana sufletească a monahilor români, avându-și rădăcinile în gândirea filocalică răsăriteană și în practica isihastă bizantină și athonită. Trebuie evidențiat că în Țările Române isihasmul și spiritualitatea filocalică în general s-au introdus încă din secolul al XIV-lea și a rămas o realitate neîntreruptă în tot timpul următor, ca și la Athos, datorită unei existențe de sine stătătoare pe care au putut-o păstra aceste țări și datorită legăturilor lor strânse cu Muntele Athos¹, îndeosebi în împrejurările grele pricinuite de ocupația turcă. Așa se face că în sec. al XVIII-lea, la sosirea călugărului Paisie Velicicovschi în Moldova, el a găsit aici un monahism viguros și o intensă viață spirituală de tip isihast, reprezentată de călugării

1. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Isihastii sau sihaștrii și rugăciunea lui Iisus în tradiția ortodoxă românească*, în *Filocalia rom.*, vol 8, București, 1979, p. 556.

sihaștri², viețuitori prin preajma marilor mănăstiri moldovenești, sau răspândiți prin codrii multisecolari din munți. Dar însemnătatea sa pentru noi a constat, după cum vom vedea, în învierea monahismului românesc, atât în latura sa practică, de muncă și rugăciune, cât și în cea duhovnicească, contemplativă, dar și în latura culturală, de copiere, tălmăcire, și difuzare a literaturii filocalice, pe întreg cuprinsul românesc. Nu trebuie însă să vedem în monahismul românesc antepaisian o instituție vlăguită, lipsită de activitate și creativitate. Ba dimpotrivă, mănăstirile românești au fost adevărate vetre de cultură și artă ale neamului nostru, în care se scriau cronici, se caligrafiau manuscrise, frumos ornamentate cu motive florale sau miniaturi, se lucrau veșminte și vase liturgice de neasemuită finețe artistică, se pregăteau tineri pentru cancelariile domnești, copiști, preoți etc.³. Aici s-a dezvoltat o teologie originală, românească, pur ortodoxă, potrivit liniei vechi patristice, fără influențele catolice sau protestante pe care le-a suferit ortodoxia greacă sau cea slavă: grecii prin tendința catolicizantă a lui Meletie Sirigul și Dositei al Ierusalimului și cea protestantizantă a lui Chiril Lucarie, Mitrofan Critopol, Ioan Cariofil, iar rușii prin tendința catolicizantă a școlii de la Kiev și cea protestantizantă, începând cu Petru cel Mare, prin Teofan Procopovici, până ce Dimitrie Cantemir redescoperă linia autentic ortodoxă în spiritualitatea răsăriteană, întărită apoi prin marile personalități ale monahismului românesc de tip isihast: Vasile, starețul Schitului Poiana Mărului (†1767), părintele duhovnic al Cuviosului Paisie Velicovschi (cel Mare) și ucenicii acestuia din urmă, printre care: Cuviosul Arhimandrit Gheorghe (†1806), starețul Mănăstirii Cernica și Căldărușani ș.a.⁴.

Dar până să trecem la prezentarea renașterii „isihasmului” românesc din sec. al XVIII-lea, trebuie să evocăm unele momente importante din istoria

2. „Sihastru” este transcrierea românească a cuvântului „isihast”. Vezi Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, București, 1982, p. 8.

3. Pr. Prof. Dr. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1981, p. 579.

4. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *op. cit.* p. 557.

monahismului nostru.

Astfel, amintim mai întâi legăturile călugărilor români cu Sf. Grigorie Sinaitul, stabilit în sudul Dunării, la Paroria și influența sa asupra vieții monahale din cuprinsul românesc. După cum se știe, Sf. Grigorie și-a petrecut ultimii ani ai vieții, de la 1335 până la 1346, în mănăstirile întemeiate de el în Munții Stranța, la Paroria. Din mărturiile aduse de mitropolitul Tit Simedrea⁵ aflăm că în jurul său, printre călugării de alte nații, s-au aflat și călugări români, care au deprins acolo metoda rugăciunii curate, pe care au trecut-o apoi și la Mănăstirea Tismana. Acest fapt demonstrează existența unei vieți monahale românești încă înaintea întemeierii primelor mănăstiri cunoscute: Vodița și Tismana, precum și a cunoașterii și practicării rugăciunii inimii în aceste mănăstiri nou întemeiate, după metoda de tip sinaitic–bizantin–athonit, căci Sf. Grigorie a cutreierat toate aceste mari centre ale monahismului răsăritean, de unde a asimilat și sintetizat în metoda sa, cele mai bune rezultate a îndelungatei practici de rugăciune a celor mai vrednici trăitori isihaști de acolo.

Dar nu trebuie să uităm nici legăturile directe ale Țării Românești cu Constantinopolul și cu Athosul, îndeosebi Mănăstirea Cutlumuș, al cărei stareț, Hariton, a fost adus de Voievodul Vladislav Vlaicu în anul 1372, ca mitropolit al Țării Românești la Curtea de Argeș, după moartea mitropolitului muntean, Iachint de Vicina. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că organizatorul monahismului românesc, Sf. Nicodim de la Tismana, a fost tuns în monahism la Muntele Athos⁶, unde, fără îndoială și-a însușit metoda rugăciunii inimii, pe care a practicat-o împreună cu ucenicii săi în mănăstirile întemeiate pe pământul românesc.

Un alt vrednic trăitor de la noi este Sf. Daniil Sihastrul (sec. XV), legendarul ascet din „chilia de piatră de sub Stânca Șoimului”, în apropiere

5. *Viața monahală în Țara Românească înainte de anul 1370*. În „Biserica Ortodoxă Română”, 1962, nr. 7-8, p. 675, nota 9; la Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Sf. Grigorie Sinaitul. Viața lui*, în Filocalia rom., vol 7, p. 81.

6. Pr. Prof. Dr. M. Păcurariu, *op. cit.*, vol I, București, 1980, p. 288.

de Voroneț, duhovnicul și povățuitorul Voievodului Ștefan cel Mare. Munții, văile Moldovei, pădurile Munteniei și cele ale Transilvaniei, toate sunt pline de amintirea miilor de ostenitori întru dreapta credință.

Dar cu adevărat, veacul al XVIII-lea a însemnat o „renaștere” a vieții monahale românești prin cele mai distinse personalități din istoria isihasmului românesc.

În primul rând trebuie să evocăm chipul Cuviosului Vasile, ieroschimonahul de la Poiana Mărului (†1767)⁷, așa cum am mai amintit, părintele duhovnicesc la starețului Paisie Velicovschi și unul din cei mai vestiți dascăli și lucrători ai rugăciunii lui Iisus din sec. al. XVIII-lea⁸. După tradiție, era rudă cu Paisie și se trăgea dintr-o străveche familie de români stabiliți la Poltava spre sfârșitul sec. al XVII-lea. În timpul celor 20 de ani cât a petrecut în Schitul Dălhăuți-Focșani, cuviosul Vasilea strâns în jurul său o mulțime de ucenici pe care i-a inițiat în ascultare, smerenie și lucrarea tainică a rugăciunii lui Iisus, întemeind acolo o adevărată școală duhovnicească de tip isihast. De aici, ucenicii săi: munteni, moldoveni, transilvăneni și ruși se răspândesc în alte schituri: Trăstieni, Ciolanu, Cârnu, Rătești, Rogoz ș.a., purtând mai departe rodul învățaturii dobândite de la starețul Vasile. Pe la 1730-1733, Cuviosul Vasile reînnoiește Schitul Poiana Mărului, unde s-a așezat cu 12 ucenici, călăuzind duhovnicește totodată și celelalte schituri din Munții Buzăului. Rânduiala stabilită de el era: trăirea în desăvârșită armonie, citirea zilnică a Sf. Scripturi și a Sf. Părinți, practicarea rugăciunii lui Iisus, păzirea curată a minții, mâncare o dată pe zi și împărtășire săptămânală⁹.

Iată câteva din învățăturile lui Sfântului Vasile de la Poiana Mărului, privind rugăciunea, selectate din „*Cuvânt înainte la Sf. Grigorie Sinaitul*”:

– „Dar cum putem păzi mintea?... Dacă simțurile din afară nu pot opri mintea de la gânduri, trebuie ca mintea să fugă din simțuri în vremea rugă-

7. Canonizat de B.O.R. în anul 2003.

8. Ierom. Ioanichie Bălan, *Pateric românesc*, București, 1980, pp. 213-214.

9. *Ibidem*, p. 214

ciunii înăuntru în inimă, și să stea acolo surdă și mută la toate gândurile”;

– „Se cade mai întâi, a ne curăți mintea și inima cu... cuvinte de acest fel, zicând întru adâncul inimii: „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă”;

– „Nu este armă mai tare nici în cer, nici pe pământ ca numele lui Iisus Hristos” (după Sf. Simeon, Arhiepiscopul Salonicului);

– „Să nu se teamă, nici să se îndoiască cei ce se deprind cu rugăciunea” (după Sf. Grigorie Sinaitul);

– „Luarea aminte și rugăciunea trebuie să lucreze în partea poftitoare..., care se află în mijlocul pântecelui și nu a inimii... Căci nu numai că rugăciunea și luarea aminte nu trebuie să fie făcute în această parte, ci nici căldura care vine de la partea poftitoare la inimă nu trebuie nicidecum a o primi. Iar când se vorbește de mijlocul pântecelui, înțelege inima... Iar inima nu are locul ei nici în buric, nici în mijlocul pântecelui, ci în partea stângă a pieptului. Căci așa sunt așezate cele trei părți ale sufletului: partea rațională (cuvântătoare) în piept, partea mâniei sau a râvnirii în inimă, iar partea poftitoare în buric”¹⁰.

Din toate aceste învățături se desprinde înalta cunoaștere a Cuviosului Vasile a celor duhovnicești, bogata sa simțire și experiență de rugăciune, pe care o dăruiește cu prisosință celor dornici a se împărtăși din minunatele comori ale spiritualității isihaste.

Dar nici ucenicul său, Starețul Paisie Velicovschi (1722-1794)¹¹ nu rămâne mai prejos. El a fost unul din cei mai mari stareți pe care i-a cunoscut monahismul românesc¹², promotorul marii mișcări de învioreare a spiritualității ortodoxe pe teritoriul țării noastre.

Paisie, după numele de mirean, Petru, s-a născut la 21 dec. 1722 (ca al 11-lea copil din cei 12) dintr-o familie cucernică de moldoveni înrudiți cu strămoșii după mamă ai lui Dimitrie Cantemir¹³. Tatăl său, preotul Ioan,

10. În *Filocalia rom.*, vol 8, pp. 588-603.

11. Canonizat de B.O.R. în 1992.

12. Ierom. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, pp. 232-259.

13. Pr. Prof. Dr. M. Păcurariu, *op. cit.*, vol III, p. 580.

provenea din familie preoțească de tradiție, iar mama sa, Irina, s-a călugărit către sfârșitul vieții la Mănăstirea Pocrov, sub numele de Iuliana. Rămas orfan de tată la vârsta de 4 ani, este crescut de mama sa, împreună cu fratele mai mare, Ioan, tot preot, în aceeași biserică în care slujise tatăl său. Acolo a făcut și primele studii la școala parohială, dar după moartea fratelui său a fost înscris la vestita Academie duhovnicească din Kiev, unde n-a urmat decât primele 4 clase, după care a părăsit școala, fiind atras de viața monahală. Din cauza prigoanelor dezlănțuite asupra ortodocșilor ucrainieni de către Polonia catolică, tânărul monah Platon, numit astfel la tunderea ca rasofor, s-a reîntors de la Medvedonschi (unde viețuise din 1740, de la intrarea în monahism) la Kiev, intrând în cunoscuta Lavră a Peșterilor.

Dar nici aici nu stă decât un an, după care trece, în 1742, în țările noastre din dorința unei vieți duhovnicești mai înalte. Se stabilește la schiturile Dălhăuți, Trestieni și Cârnuț, unde a avut prilejul să-l cunoască pe schimonahul Vasile de la Poiana Mărului, pe schimonahul Onufrie de la Cârnuț și alți părinți cu viață aleasă; în aceste trei schituri românești se simțea o puternică influență athonită.

În anul 1746 el se îndreaptă spre Muntele Athos, impresionat de viața duhovnicească athonită, dar acolo găsește mănăstirile într-o stare jalnică, din pricina cotropirii turcești. Neizbutind să-și afle un povățuitor duhovnicesc vrednic, Platon s-a așezat, descumpănit, într-o chilie din preajma Mănăstirii Pantocrator. Dar nu peste multă vreme, în 1750, venind starețul Vasile de la Poiana Mărului, l-a îmbrăcat în mantie, dându-i numele de Paisie. Treptat s-au strâns ucenici în preajma sa pentru viața lui curată și înțelepciunea cu care-i povățuia, încât la stăruințele acestora, a fost nevoit să accepte hirotonia întru preot (ieroschimonah-duhovnic) în anul 1758.

Dar nici la Athos nu va putea viețui prea multă vreme din pricina înmulțirii numărului de ucenici și a lipsei de chilii, așa încât în 1763 se vede nevoit să revină în Țările Române, împreună cu cei 64 de ucenici ai săi. De-acum nu va mai părăsi pământul românesc până la încetarea sa din viață, la 15 noiembrie 1794.

Din acest răstimp se leagă de numele lui înflorirea celor trei mari vetre

monahale moldovenești: Dragomirna, Secu și Neamț, pe care le-a cărmuit personal. Dar sub impulsul noului mod de viață duhovnicească și culturală sporesc și celelalte mănăstiri dimprejur, prin ucenicii săi. Totodată, paisianismul a avut răsunătoare ecouri până în nordul Rusiei, în mănăstirile: Valaam, Solovăț, Alexandru Sfârski și Lavra Alexandru Nevski din Petersburg; în centru, la sihăstria Optina, unde s-au strâns marii cărturari ruși pe care i-am pomenit: Dostoievski, A. Homiakov ș.a. și în sud, la Mănăstirea Lavra Pecersca din Kiev, Noul Athos din Caucaz ș.a., iar în Țara Românească, printr-o mulțime de ucenici, dintre care cel mai de seamă a fost starețul Gheorghe de la Cernica și Căldărușani.

În ceea ce privește rugăciunea inimii, dacă nu Paisie Velicovschi a fost cel care a introdus-o în practica monahală românească, ea fiind deja cunoscută și menținută prin miile de sihaștri din munți, meritul său a constat însă în introducerea ei în viața de obște prin care a adus o înviorare simțitoare a spiritualității isihaste în monahismul nostru. Tot el a dat un puternic imbold muncii de tălmăcire în limba română a scrierilor filocalice din limba greacă. Din cele aproape 300 de manuscrise: traduceri, revizuirii etc., din vremea sa, circa 40 îi aparțin. Propriu-zis, contribuția lui a fost nu atât una de înnoire sau adâncire a vieții duhovnicești, ci mai mult una de ordin cultural, de multiplicare, de revizuire și de difuzare a scrierilor duhovnicești¹⁴.

Rugăciunea inimii ocupă un loc important în preocupările sale, așa după cum reiese dintr-unul din articolele prevăzute în regula de viață călugărească întocmită pentru Mănăstirea Dragomirna: „La chilii – hotăra starețul – frații sunt datori mai mult decât orice altă nevoie să practice rugăciunea lui Iisus”¹⁵. De asemenea, în lucrarea „*Rugăciunea minții*”, în 6 capitole, apărând rugăciunea isihastă în fața celor ce o defăimau, starețul îndemna:

– „Vedeți, o prieteni, care îndrăzniți să huliți rugăciunea minții, nu deveniți voi oare, părtași ereticului Varlaam din Calabria și ucenicilor lui? Nu vă cutremurați oare, cu sufletul că veți cădea, asemenea lor, sub anatema

14. *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 582.

15. Ierom. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 240

Bisericii și veți fi depărtați de Dumnezeu? Vi se pare oare, nefolositor să chemați numele lui Iisus? Dar nici de mântuit nu vă puteți mântui prin nimeni altul decât în numele Domnului nostru Iisus Hristos”.

Pe cei dornici să deprindă rugăciunea lui Iisus îi sfătuia astfel:

– „Dacă cineva ar îndrăzni să facă această rugăciune de capul lui nu după rânduiala Sfinților Părinți, fără întrebarea și sfatul celor iscusiți fiind încă mândru, pătimăș și neputincios, trăind fără ascultare și supunere, ba încă ducând și viață singuratică în pustie, acela cu adevărat, și eu zic, ușor va cădea în toate cursele diavolului”. Apoi mai spunea:

– „*Artă* numesc Sfinții Părinți această dumnezeiască rugăciune, pentru că precum arta nu o pot învăța oamenii singuri, fără un dascăl, așa nu este cu putință deprinderea rugăciunii lui Iisus, fără un iscusit povățuitor. Iar dacă cineva va trăi sub ascultare, însă n-ar găsi în părintele său duhovnicesc un povățuitor iscusit cu fapta și experiența în această dumnezeiască lucrare, căci în timpul de azi este mare lipsă de povățuitori iscusiți în rugăciunea lui Iisus, să nu cadă în deznădejde ci, continuând să rămână sub ascultare, în locul părintelui său duhovnicesc, să alerge la învățătura Sfinților Părinți și de la ei să învețe această rugăciune”¹⁶.

Aceste învățături zugrăvesc strălucit chipul priceputului ostenitor isihast și îndrumător al vieții călugărești în Biserica noastră. Mișcarea paisiană reprezintă astfel ultima și cea mai însemnată încercare de reînviore a vieții călugărești de la noi, care a adus o nouă lumină în cultura teologică românească, în spiritul-alitatea ortodoxă în general, în viața de rugăciune și contemplare a dumnezeirii.

După cum aminteam, cel mai de seamă ucenic al său a fost starețul Gheorghe de la Mănăstirea Cernica și Căldărușani¹⁷. El a răspândit tradiția paisiană în Muntenia. Originar din Transilvania, tânărul Gheorghe, intrat de timpuriu în mănăstire, dar neputând răbda persecuțiile religioase care sileau poporul la uniație, s-a refugiat în Țara Românească, unde a intrat în slujba

16. *Ibidem*, pp. 246-247.

17. *Ibidem*, p. 265.

unui arhiereu grec. Împreună cu acesta, Gheorghe pleacă la Athos, unde devine ucenic al lui Paisie, pe care-l însoțește și la revenirea în țară, chiar și în toate cele trei mănăstiri pe care le-a condus Paisie: Dragomirna, Secu și Neamț.

Îndreptându-se din nou spre Athos în 1781, în trecere prin București, mitropolitul Grigorie II l-a reținut, încredințându-i conducerea și refacerea vieții monahale din Mănăstirea Cernica, pustiiță pe vremea aceea material și spiritual, de deseale incursiuni turcești. Cu daniile domnitorului Nicolae Mavrogheni (1786-1790), și a altor creștini, starețul Gheorghe a izbutit să refacă starea mănăstirii și s-o ridice la o intensă viață duhovnicească prin „diata” întocmită în 1785, în care prevedea: săvârșirea zilnică a serviciilor religioase, citiri din Sf. Scriptură și din Sf. Părinți, muncă, rugăciunea inimii, ascultare, sărăcie, mărturisirea gândurilor etc.

Din sfaturile starețului Gheorghe de la Cernica, adresate ucenicilor săi, valabile pentru toți credincioșii, amintim:

- „Să fiți ca niște îngeri în trup, neplecându-vă la deșertăciuni mincinoase, nici la răsfățuri neastâmpărate sau la plimbări nepotrivite darului vostru... Drept aceea și bunul obicei și podoaba chipului să fie tocmită după urmarea cea dreaptă... Că de veți petrece zilele vieții cu luare aminte și nu întru nebăgare de seamă, cu adevărat nu se va atinge de voi nici toată meșteșugirea diavolească... Cinstiți supunerea unul pentru altul întocmai ca suflarea”¹⁸.

- „În tot lucrul, bine este a păzi fiecare măsura de mijloc”.

- „De-a pururea culcându-vă și sculându-vă să ziceți așa: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul*”¹⁹.

În spiritul acelorași rânduieli statornicite de Cuviosul Gheorghe au viețuit și ucenicii săi: ieromonahul Macarie, traducător de cărți din greacă în română, Dorotei, urmaș al lui Gheorghe la stăreția Mănăstirii Căldărușani, ieromonahul Protasie ș.a., la fel și Sf. Ierarh Calinic de la Cernica (1787-

18. *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 582.

19. Ultimele două povățuiri au fost culese din *Pateric românesc*, p. 269 și 278.

1868), canonizat în 1955, care deși n-a fost ucenic direct al starețului Gheorghe, totuși s-a impus prin viața sa neprihănită, prin priceperea gospodărească și duhovnicească, prin dragostea de Dumnezeu și oameni, dobândind încă din anii tinereții darul rugăciunii lui Iisus²⁰.

După cum s-a putut observa, gândirea și trăirea isihastă românească a urmat linia patristică din Răsăritul ortodox, nealterând puritatea duhului filocalic de tip egiptean, sinaitic, bizantin și athonit. Același lucru îl reflectă și „*Tipicul sfintei rugăciuni cu mintea, precum de la Părintele Iosif s-a primit*”. Tipicul este scris la 1810 de Ghervasie monahul, care arată limpede cum se practica rugăciunea inimii la începutul sec. al XIX-lea în mănăstirile românești.

Metoda ieroschimonahului Iosif, duhovnicul Mănăstirii Văratec consta în următoarele recomandări.

După ce sună clopoțelul de sculare se fac îndată trei închinăciuni până la pământ; apoi se rostesc rugăciunile începătoare, troparele treimice, psalmul 50, crezul etc.; se începe mărturisirea tuturor păcatelor, cu rugăciunea de dezlegare, după care se fac 50 de metanii mari. După aceea – povățuia Părintele Iosif – strânge toate simțurile tale, pleacă-ți capul pe umărul stâng, apoi închide gura ta și pune două degete de la mâna dreaptă la piept în partea stângă, mai sus de inimă. Și tragi o dată răsuflarea pe nas, încetișor, în adâncul pieptului. Și acolo zi: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă*. Și să nu umbli cu mintea după răsuflarea inimii, ci acolo în adâncul inimii să umbrească zicând prea doritul nume. Nici să-ți închipui inima ta, nici altceva. Și așa zici numai un sfert de ceas, neîngreunând mintea, fiindcă ești nou începător. Apoi mergi la Utrenie, și acolo, aflând un locșor, ține numitele degete peste dulamă, iar acolo capul nu-l pleca, să nu te priceapă cineva. Și acolo să zici cu mintea un sfert de ceas, iar cu gura să nu slăbești, o, frățiorul meu. Și după săvârșirea Utreniei, venind la chilie citește icoasele Maicii Domnului și ce mai știi. Și de vei voi, dă voie somnului puțin. Și cum te vei deștepta, îndată începi icoasele. Și

20. *Ibidem*, p. 405.

iarăși te rogi cu mintea un sfert de ceas. Și în vremea Proscomidiei, iarăși un sfert de ceas. Apoi la ceasul al optulea, iarăși un sfert de ceas. Apoi mai citește ce mai știi și te culci. Și așa în fiecare zi, de cinci ori”²¹.

Deci și metoda Părintelui Iosif urmează tipicul celorlalte „tehnici” de rugăciune cunoscute în literatura filocalică și tradiția isihastă, demonstrând încă o dată fidelitatea spiritualității monahale românești față de linia isihasmului clasic și față de gândirea și practica duhovnicească a întregii spiritualități ortodoxe.

B. File de pateric românesc contemporan

Tradiția noastră de rugăciune, ca de altfel întreaga spiritualitate românească se înrădăcinează și se nutrește din izvoarele patristice și filocalice consacrate, ale întregii ortodoxii. Mai curând decât a vorbi despre o prea mare originalitate a ortodoxiei noastre sau de o prea vastă literatură duhovnicească românească ar fi a se releva profunzimea și fidelitatea gândirii și practicii românești de rugăciune față de izvoarele Ortodoxiei mari, subțirimea cugetării și febrilitatea simțirii unui neam eminent creștin, popor „născut iar nu făcut” dreptmăritor creștin.

Dar, în zilele noastre, prin truda și osârdia pilduitoare a Prea Cuviosului Ieromonah Ioanichie Bălan, viețuitor în Mănăstirile Sihăstria și Bistrița Neamț, în răstimp de numai patru ani, între 1980 și 1984, Ortodoxia românească se poate bucura de oglinda sa fidelă în cunoscutul „triptic al spiritualității monahale autohtone”²²: „*Pateric românesc*”, 1980, „*Vetre de sihăstrie românească*”, 1982 și „*Convorbiri duhovnicești*”, 1984. Îndeosebi această lucrare din urmă, rodul unor strădanii îndelungate, de peste 12 ani, numită chiar de autor un „pateric în dialog”, ne oferă cea mai ilustrativă frescă a spiritualității monahale românești, chipul viu al învățăturii

21. *Filocalia rom*, vol. cit., pp. 607-609.

22. Din Introducerea la *Convorbiri duhovnicești*, p. 7.

Mântuitorului întrupată în gândul și faptele a peste 60 de cuvioși români contemporani. De aceea am selectat câteva din cele mai reprezentative dialoguri „patericale” despre rugăciune, izvorâte din bogata experiență duhovnicească a celor mai aleși Părinți de la noi, și prin ei a întregii duhovnicii românești²³.

Astfel, în Convorbirea a treia: „*Despre rugăciune*”, Arhimandritul Cleopa Ilie (1912-1998), „părintele duhovnicesc al Mănăstirii Sihăstria de peste 40 de ani... duhovnic al rugăciunii, al cunoașterii și al cuvântului viu... unul dintre cei mai iscusiți duhovnici, sfetnici și predicatori ai monahismului românesc contemporan” (p. 13), definește mai întâi rugăciunea, după Părinții și scriitorii filocalici cunoscuți: Evagrie Ponticul: „Rugăciunea este vorbirea minții cu Dumnezeu; este vlăstarul blândeții și al lipsei de mânie; este alungarea întristării și a descurajării”; Sf. Ioan Scărarul: „Rugăciunea este unirea omului cu Dumnezeu; iar după lucrare, este întărirea lumii, împăcarea cu Dumnezeu, maica lacrimilor și fiică a lor” (cuv. 28); Ilie Ecdicul: „Rugăciunea este cheia împărăției cerurilor” și Sf. Teofan Zăvorâtul (sec. XIX): „Rugăciunea este suirea minții și a gândurilor la Dumnezeu”. Apoi distinge treptele rugăciunii: 1. rugăciunea orală, citită, adică rugăciunea trupului; 2. rugăciunea cugetării, adică a minții și 3. rugăciunea simțirii, adică a inimii (53). Felurile ei sunt: 1. de laudă, adică de preamărire; 2. de mulțumire și 3. de cerere (54). Părintele Cleopa adaugă: „Creșterea, adică sporirea în rugăciune – trecerea de la o treaptă la alta – se aseamănă cu o plantă (sau cu un copil) care crește fără să știe și fără să înțeleagă clipa sau momentul creșterii sale” (56). El își exprimă însă convingerea că: „Oricine va zice rugăciuni scurte dar cu smerenie, cu umilință și simțirea inimii, sa va mântui” (57).

În ceea ce privește locul și timpul pentru rugăciune, Prea Cuviosul spune: „Orice loc și orice timp este potrivit pentru rugăciune... Dar, de cauți

23. Pentru a nu încărca prea mult textul cu citate din lucrare, vom indica în paranteză doar numărul întrebării-răspuns din *Convorbiri duhovnicești*, București, 1984.

cel mai sfânt loc de rugăciune, gândește-te la inima omului, căci inima omului este altarul cel mai înțelegător al lui Dumnezeu, de pe care trebuie a se aduce jertfa cea de rugăciune (după Sf. Isac Sirul)” (58). După cum socotește același viețuitor ales: „Rugăciunea cea mai puternică este rugăciunea scurtă cu suspinul inimii” (59). El învață de asemenea că „dascălul cel mai mare care învață și ajută pe om să sporească în rugăciune este însăși osteneala rugăciunii” (65).

La întrebările: Ce este rugăciunea minții? Ce este rugăciunea inimii? Și prin ce se deosebesc aceste două rugăciuni? Părintele Cleopa răspunde: „*Rugăciunea minții* este rugăciunea cugetării, când mintea s-a deprins să se reculegă îi ceasurile rugăciunii, pe care o rostește în întregimea ei, fără risipire. *Rugăciunea inimii* este rugăciunea simțirii, când prin luarea aminte, inima se încălzește și, ceea ce în rugăciunea minții era gând, acum de la gând se ajunge la simțire... Cine a ajuns la simțire, acela se roagă fără cuvinte, pentru că Dumnezeu este un Dumnezeu al inimii. Iar deosebirea rugăciunea minții de rugăciunea inimii constă în aceasta că cel ce se roagă cu inima petrece în inimă, adică se pogoară cu mintea în inimă” (66-67).

Roadele rugăciunii lui Iisus sunt: 1. înstrăinarea gândurilor minții de la lucrurile cele frumoase ale lumii (după Diadoh al Foticeii); 2. vederea grozăviei celei ticăloase a sufletului care s-a întinat prin simțiri și prin gânduri rele; 3. deosebirea gândurilor; 4. curățirea firii; 5. bucurie și veselie duhovnicească; 6. se află darul lui Dumnezeu cel ascuns în inimă; 7. prin pomenirea cea necurmată a numelui lui Iisus, se naște în suflet dragostea cea către Hristos (69).

Părintele Cleopa este convins că: „Oricine poate a se ruga neîncetat, dacă va umbla pururea înaintea lui Dumnezeu cu mintea și cu inima sa. Cu mâinile poate să lucreze, iar cu mintea și cu inima sa să fie gândindu-se la Dumnezeu” (74). Iată și semnele dobândirii rugăciunii inimii: „o căldură puternică în partea inimii, un permanent dor și râvnă pentru Dumnezeu, o nespusă dragoste pentru oameni și pentru toată zidirea, o bucurie duhovnicească negrăită, plâns de bucurie, izvor adânc de lacrimi, de smerenie și netemere de moarte” (184). În paginile următoare, Prea Cuviosul

confirmă din nou că: „Cel mai bun dascăl al rugăciunii este însăși sfânta rugăciune”, după cum spune Sf. Macarie cel Mare: „Eu știu că nu știi să te rogi, dar roagă-te cum poți și cât mai des și rugăciunea singură te va învăța cum să te rogi” (185).

El explică și motivul pentru care astăzi nu ne mai putem ruga ca Părinții cei de demult și lipsa de răbdare la sfânta rugăciune astfel: „Spunea un sfânt Părinte că „precum apa stinge focul, așa mintea stinge rugăciunea”. Nu ne mai putem ruga astăzi, pentru că am uitat și uităm de Dumnezeu. Iar uitarea este înainte mergătoare a îndepărtării de Dumnezeu” (186).

Rugăciunea cea mai potrivită pentru călugării începători și pentru creștini este, după părerea sa „rugăciunea verbală, rugăciunea citită din cărțile de pravilă: Ceaslov, Psaltire, Acatistier, Sf. Liturghie, slujbele zilnice ale Bisericii și ascultarea... Deci, nimeni – învață Părintele Cleopa – să nu înceapă viața duhovnicească cu rugăciunea contemplativă a inimii, ci cu rugăciunea lucrătoare, care constă în metanii, închinăciuni, rugăciuni din Ceaslov, post, citirea Psaltirii și a altor cărți folositoare, ascultarea și smerenia față de toți” (200).

„Rugăciunea cea curată a inimii – arată mai explicit același Părinte – se dobândește după îndelungate osteneli, prin repetarea neîncetată a numelui lui Iisus, cu multe lacrimi, cu adânc de smerenie, cu privegheri de toată noaptea, cu post, tăcere, păzirea minții de gânduri, mai ales de slava deșartă, cu îndelungă răbdare și numai cu ajutorul și darul Duhului Sfânt. Apoi, fără un dascăl iscusit al rugăciunii și fără duhovnic ales, nimeni să nu îndrăznească a năluci această îngerească rugăciune, că rugăciunea inimii este un dar al lui Dumnezeu” (201).

Iar despre inimă, Părintele Cleopa expune învățătura Sfinților Părinți: Inima este centrul vieții și al sufletului nostru; inima este rădăcina vieții (Sf. Vasile cel Mare, Hexaimeron); inima este încă centrul suprafiresc, adică centrul duhovnicesc al tuturor darurilor Duhului Sfânt și al tuturor faptelor bune etc.” (203).

Din toate învățăturile Părintelui Cleopa se desprinde puritatea și înălțimile de cuget ale omului duhovnicesc, ale omului nevoițelor și

rugăciunii, cu adâncimile neasemuite de înțelegere și simțire ale lucrătorului neostenit, „cu timp și fără timp”, pentru desăvârșirea sa și a semenilor lui.

Din dialogul cu **Părintele Profesor D. Stăniloae** (1903-1993) „dogmatist de renume mondial, apărător hotărât al Ortodoxiei, gânditor, profesor de teologie emerit, traducător din tezaurul patristic și scriitor neobosit de tratate teologice și duhovnicești, preot model și părinte sufletesc”, aflăm că: „Rugăciunea este vorbirea noastră cu Dumnezeu și ascultarea noastră de către El. Treptele ei se înalță de la rugăciunea amestecată cu alte gânduri și făcută mai rar, la o rugăciune tot mai curată de gânduri și neîncetată. În această înălțare, rugăciunea este tot mai însoțită de simțire a ascultării el de Dumnezeu; rugătorul este tot mai absorbit în dialogul cu Dumnezeu, în simțirea prezenței și a puterii Lui, care i se comunică. Atunci mintea lui este adunată întregă în inimă și în ea conviețuiește cu Hristos” (44).

De la același profesor și cucernic Părinte duhovnicesc învățăm valoarea rugăciunii, și îndeosebi a rugăciunii pentru îndumnezeirea omului: „Când rugăciunea este ajunsă pe treptele cel mai înalte – spune Prea Cucernicia Sa – puterile omului se unesc tot mai mult cu puterile lui Dumnezeu, încât simte că lucrarea sa este copleșită de lucrarea lui Dumnezeu, dar în modul simțit de el ca om, și de semenii săi, ca oameni. Aceasta este îndumnezeirea omului” (45).

Ieroschimonahul Paisie Olaru (1897-1991), „unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați duhovnici din mănăstirile noastre”, viețuitor la Schitul Sihla (jud. Neamț), iar spre sfârșitul vieții la Sihăstria, întrebării: „Din ce cauză a slăbit râvna pentru rugăciune”, răspunde astfel:

– „Pentru că a slăbit credința în toată lumea”. Astăzi, fiecare creștin și călugăr mărturisește că nu se mai poate ruga în prezent, cum se ruga în trecut. Numai cu mare silă și osteneală, unii călugări buni și creștini își mențin rugăciunea curată de zi și de noapte. Ceilalți, suntem mereu învăluți de griji, de oameni, de neputințe; iar când ne rugăm, mintea este plină de gânduri și răspândire. Având în vedere cele trei atacuri prin care a trecut Mântuitorul pe muntele ispitirii, când L-a ispitit satana, întâi cu lăcomia, al

doilea cu mândria și al treilea cu necredința, *biruirea oricărui atac este ca „Domnului Dumnezeu să ne închinăm și numai Lui să-I slujim”*. Astăzi este mare ceartă între cele două surori ale lui Lazăr, Marta și Maria, care „partea cea bună și-a ales”... Dacă vom pune întâi Biserica, lauda lui Dumnezeu, adică pe Maria și apoi ascultarea, lucrul mâinilor, adică pe Marta, atunci toate mănăstirile și bisericile noastre ar înflori și diavolul ar fi izgonit dintre oameni. Iar sporirea duhovnicească a fiecăruia începe de la aceste cuvinte: „Doamne, dă să-mi văd păcatele mele și să nu osândesc pe fratele meu” (46).

Protosinghelul Ioil Gheorghiu (1908-1979), viețuitor tot la Mănăstirea Sihăstria, „un duhovnic iscusit, blând, milostiv și cu inimă curată față de Dumnezeu și de oameni..., un părinte al desăvârșitei ascultări, al smereniei și rugăciunii”, învață în chip asemănător:

– „Zice o cântare bisericească – spune Sfinția Sa – «Grija vieții ne-a scos din rai». Ne-am amăgit cu grijile cele trecătoare și cu lăcomia de a aduna mult, de a mânca mult, de a trăi după trup și nu mai avem răbdare la rugăciune pentru că ni s-a stins duhul și căldura inimii și suntem foarte risipiți și împrăștiați cu mintea la cele pământești. Apoi nu ne mai rugăm cu stăruință și cu lacrimi pentru că uităm de ceasul morții și al judecății, uităm de cele ce am făgăduit la călugărie și la botez. Uităm încă de cei bolnavi, care zac în grele suferințe. Cât n-ar dori aceia să fie în locul nostru și să se roage cu lacrimi, ziua și noaptea, numai să fie sănătoși! Să ne rugăm mai mult, fie și din silă, pentru că Duhul ne încălzește inima” (25).

Îndemnul adresat de Prea Cuvioșia Sa este: „Fiecare să citească acele cărți care îl hrănesc și-l folosesc mai mult. Fiecare să se roage cum îl îndeamnă cugetul și duhovnicul, dar slujbele din biserică să nu le lase niciodată” (26).

În același duh, **ieromonahul Teofil Părăian (n. 1929)** de la Mănăstirea Brâncoveanu, orb din naștere „un profund teolog, cu o așezare duhovnicească deosebită..., înzestrat de Dumnezeu cu darul cuvântului și cu inima caldă..., cu darul înțelegerii și al dreptei socoteli”, consacră rugăciunii întregă „Convorbirea a doua”, oferind răspunsuri la un chestionar despre rugăciune cu peste 50 de întrebări. Răspunsurile Cuvioșiei Sale încep cu

definițiile rugăciunii „curate”, a minții și a inimii.

„După Sfinții Părinți – învață Părintele Teofil – prin *rugăciunea curată* se înțelege cea rugăciune în care nu se ivesc gândurile, gânduri izvorâte din patimi. Prin *rugăciunea minții* înțelegem rugăciunea făcută cu mintea, întru înțelegere. Iar prin *rugăciunea inimii* înțelegem participarea integrală a omului, cu înțelegerea și cu simțirea la cele ce le prezintă lui Dumnezeu în rugăciune. Rugăciunea inimii este rugăciunea totală, rugăciunea deplinei participări; rugăciunea neîncetată a inimii o putem dobândi prin harul lui Dumnezeu pe măsura silințelor noastre. Stăruința aduce deprinderea, iar deprinderea face cu puțință rugăciunea de toată vremea. Dar, de fapt, rugăciunea neîncetată nu trebuie înțeleasă ca o simplă repetare continuă a unei formule de rugăciune, ci mai degrabă ca o stare de rugăciune; conștiința permanentă a prezenței lui Dumnezeu, conștiința din care izvorăște, în mod necesar, preamărirea lui Dumnezeu” (33-35). Dar, pentru deprinderea rugăciunii inimii, așa cum recomandau și ceilalți părinți, „este necesar să ai și un îndrumător, un om cu experiență, care să poată semnală eventualele devieri de la calea cea bună, dar lucrul de căpetenie rămâne stăruința personală, cu sinceritate și râvnă în a-L slăvi pe Dumnezeu” (36).

Altor întrebări, Părintele Teofil le răspundea astfel:

– „Nu există o metodă de trecere de la rugăciunea cantitativă la cea calitativă. Stăruința în rugăciune de care suntem în stare și atenția la cele spuse sunt singurele mijloace de îmbunătățire a rugăciunii. Cel mai bun semn de sporire în rugăciune este dorul de rugăciune și bucuria de a ne ruga. Apoi lacrimile, smerenia inimii și o tot mai mare iubire pentru Dumnezeu și toată zidirea” (46-47).

Cât privește primatul vreunei rugăciuni, sau locul de rugăciune, Părintele precizează următoarele:

„Sfinții Părinți recomandă rugăciuni scurte. Totuși nu se poate preciza care este cea mai bună rugăciune sau rugăciunea cea mai recomandată. Căci nici Sfinții Părinți nu s-au mântuit cu o singură rugăciune, ci unii cu unele, alții cu altele. Sfântul Ioanichie de pildă, zicea adeseori: «*Nădejdea mea este Tatăl, scăparea mea este Fiul, acoperământul meu este Duhul Sfânt; Treime*

Sfântă, mărire Ție». Dacă însă avem în vedere faptul că la rânduiala călugăriei călugărul este îndemnat să zică în toată vremea și în tot ceasul «*Doamne Iisus Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul*», putem conchide că aceasta este rugăciune de cerere; iar noi știm că rugăciunea cea mai de dorit este rugăciunea de laudă, rugăciunea de preamărire. De altfel, sfintele slujbe, așa cum sunt ele alcătuite, ne sunt un model de rugăciune și prin mijlocirea lor ne angajăm, chiar și fără să ne dăm seama, și în rugăciunea cea mai înaltă, cea cuprinsă în ecfonise (49). Este bine să ne rugăm oriunde și oricând: «*Nici în muntele acesta nici în Ierusalim*». Nu locul, ci calitatea rugăciunii este ceea ce se caută. Iar ca loc de rugăciune, întâi mergem la biserică, apoi acasă. Acasă ne rugăm numai când nu este slujbă la biserică, sau când, din motive binecuvântate, cum ar fi cazul de boală sau de neputință și bătrânețe, nu putem lua parte la rugăciunile din biserică, la sfintele slujbe” (50).

Despre imaginație, Părintele Teofil spune că:

– „Lucrul de căpetenie nu este desființarea imaginației, ci disciplinarea ei” (62).

Interferența dintre credință și rugăciune o prezenta astfel:

– „Cel credincios se roagă. Cel ce se roagă înaintează în credința în Dumnezeu. Dacă luăm aminte la faptul că cel necredincios nu se roagă lui Dumnezeu, putem afirma că credința în Dumnezeu naște rugăciunea. Dacă luăm în considerație că cei ce se roagă înaintează în rugăciune și credință, putem afirma că rugăciunea sporește credința. La drept vorbind, între rugăciune și credință este o condiționare reciprocă” (65).

Din toate învățăturile culese din experiența unora dintre cei mai de seamă duhovnici români contemporani și prezentate mai sus, putem să ne formăm o părere limpede asupra gândirii și practicii rugăciunii isihaste în monahismul românesc contemporan și în viața Bisericii noastre în general. Roadele nevoițelor tuturor acestor părinți îmbunătățiți ne stau la îndemână, prin sânguința Părintelui Ioanichie Bălan, spre însușirea, adâncirea și

împlinirea lor pentru mai aleasa și tot mai strânsa unire cu Dumnezeu. De aceea se cade a le cerceta cu mai multă râvnă și atenție, cu mai mare înflăcărare întru curăția inimii, așezându-le alături de cele mai prețioase izvoare duhovnicești ale întregii Ortodoxii.

Protosinghel Serafim Adam
Sf. Mănăstire Crasna – Prahova

CUVÂNTUL CARE ZIDEȘTE

VALOAREA SPIRITUALITĂȚII POPORULUI ROMÂN ÎN CADRUL ISTORIEI SALE

Într-o vreme când se pierde din vedere specificitatea și valoarea persoanei și a națiunii, când naționalismul capătă «valențe» dintre cele mai «delicate», este absolut necesar să se vorbească despre spiritualitatea fiecărui popor - ca cea care reflectă spiritualitatea Bisericii - argumentând dinamismul istoriei sale.

Istoria umanității este istoria fiecărui popor, o istorie care se desfășoară între Turnul Babel și Cincizecime, și care înseamnă mai mult decât împărați, Regi și ani de domnie, înseamnă viață, trăire, spiritualitate.

Toate popoarele, pe măsura specificului și a posibilităților lor, „își aduc contribuția la dezvoltarea culturii universale, care contribuție dă mărturie nu numai de universalitatea naturii umane, ci și de fizionomia morală proprie.”¹ Valoarea proprie a unei națiuni se exprimă, înainte de toate, în cultura sa; toate popoarele mari, care au avut ideea lor și vocația lor în lume, au dobândit o importanță universală; Dante, Lev Tolstoi, Shakespeare sau Goethe sunt naționali și universali, în același timp.

Geniul creator al poporului român s-a manifestat și el rodnic în domeniile culturii materiale și spirituale. În domeniul culturii spirituale, de

1. Pr. Drd. Nicolae Stoleru, *Aspecte ale vieții morale oglindite în proverbele românești*, în „Studii Teologice”, anul XXVI (1974), nr. 1-2, p. 89

la nașterea sa, „poporul nostru și-a descoperit și dezvoltat virtualități, a îmbogățit consecvent patrimoniul și literatura populară, folclorul – pentru a aminti doar una din ele – ilustrează pregnant vitalitatea și bogăția spirituală.”²

Ca să existe poporul român, așa cum îl înregistrează istoria și așa cum întreaga lui creație populară-culturală, cărturărească, cronicărească, politică îl înfățișează în istorie „a trebuit să se întâmple structurarea lui, din elementul trac și roman sub acțiunea duhului Bisericii răsăritene și în cadrul istoriei și lumii răsăritene ortodoxe.”³

Spre a defini specificul istoriei poporului român trebuie pusă în valoare și poziția pe care o ocupă statele române la întretăierea a două lumi confesionale și, deci, la întretăierea a două istorii și a două culturi : de o parte, lumea, istoria și cultura catolică a Europei apusene, de cealaltă parte, lumea, istoria și cultura ortodoxă a Europei răsăritene. „Faptul este deosebit de important din două motive : în primul rând, pentru că se creează aici un teritoriu de sinteză; în al doilea rând, pentru că acceptarea, ca temelie pentru această sinteză a uneia sau alteia din orientări, impunea o decizie, o luare de poziție, o angajare conștientă într-o tabără sau alta.”⁴

Din ambivalența complexă oriental – occidentală românească, în care intră nu numai o structură orientală și occidentală generală, ci multe din simplitățile variate ale Orientului și Occidentului, „se explică deschiderea poporului nostru pentru modurile de trai, pentru culturile, pentru limbile străine și proverbiale lui înțelegere pentru toți străinii.”⁵ Câtă vreme alte popoare sunt oarecum capsulate în modul lor unilateral de a fi, românii

2. Pr. Drd. Nicolae Stoleru, *Aspecte ale vieții morale oglindite în proverbele românești*, în „Studii Teologice”, anul XXVI (1974), nr. 1-2, p. 89

3. Dan Zamfirescu, *Ortodoxie și Romano-catolicism în specificul existenței lor istorice*, editura Roza Vânturilor, București 1992, p.106

4. *Ibidem*, p. 108

5. Dumitru Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, editura Elion, București 2001, p. 9

dovedesc o deschidere excepțională în toate laturile.

„Românii pot să imite caricatural pe alții tocmai pentru că le pot învăța graiul și manierele. De aceea românii câștigă sufletește cu ușurință pe străini, dar se și deznaționalizează cu ușurință când se află între străini. Ei pot juca, de aceea pe multe tablouri, fapt care uneori îi salvează, alteori îi ispitește la rău.”⁶

Complexitatea sau ambivalența fundamentală a ființei noastre explică faptul ciudat de a ne defini atât de greu în fața propriei conștiințe în raport cu ușurința altor popoare de a se defini; sau ispita și riscul de a trece cu vederea peste una sau alta dintre componentele fundamentale, lăsându-ne foarte mulți ispitiți, de a imita excesiv vreunul din popoarele occidentale, cum se lăsau ispitiți în trecut boierii noștri de a imita vreunul din popoarele orientale.

Întreaga noastră creație populară – document esențial pentru definiția structurii noastre interne – este impregnată de ortodoxie și de bizantinism. Există un „Bizanț popular”, acel Bizanț al amintirilor imperiale care răzbate în basmele noastre pline de împărați.

Nicolae Iorga atribuie Constantinopolului aceste amintiri, remarcând faptul că „poporul român s-a gândit mereu la împărat ca la șeful său natural, poveștile populare nevorbind decât de împărați și împărătese, de fii de împărați (...). Dar este interesant că acești împărați sunt denumiți „Împăratul Verde”, „Împăratul Roșu”, adică se indică astfel punctele cardinale în care sunt așezate împărățiile lor, cu culori, după sistemul bizantin și sunt descriși în lumina celui fabulos oriental care nu are de-a face cu aspra și sobra Romă...”⁷

Împărtășim cu întreaga lume ortodoxă aceeași viziune cosmică în creația populară, aceeași psihologie, aceeași atitudine față de natură și, de aici, „aceiași mod de a prelua popular Evanghelia și de a broda pe marginea ei,

6. Dumitru Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, editura Elion, București 2001, pp. 9-10

7. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. I, ediția a II-a, p. 67

prin imaginație, o lume de basm sacru.”⁸ Totuși, avându-se în vedere anumite „formule”, se poate afirma că „poporul român s-a structurat sufletește într-o unitate organică ce nu poate fi descompusă în elemente inițiale, dându-se întăietate unuia sau altuia de dragul unuia sau altuia interes propagandistic.”⁹

Un alt aspect al temei noastre ține de faptul că ortodoxia a păstrat vie nu numai creația populară, ci și forța însăși a geniului popular, care, în Apus, a fost sterilizată de o dominație copleșitoare a didacticismului catolic. „Cele mai înalte, cele mai complexe și mai felurite culturi populare din Europa aparțin popoarelor ortodoxe (...). Cultura populară este în Apus sau enervant canonică, sau foarte seacă, în asemănare cu cultura populară din răsăritul european (...). Apusul a pierdut aproape cu totul noțiunea de cultură populară; știința înclină să reducă orice produs și fenomen cultural la creația individuală. Puși în fața unor tălmăciri a Mioriței, a lui Toma Alimoș și a Meșterului Manole, s-au transfigurat de emoție, ca în pragul unui miracol.”¹⁰

Este greu de definit matematic și indiscutabil specificul din sufletul și din manifestările românului. E un domeniu de nuanțe, de împletituri extrem de fine. O notă specifică a sufletului românesc, unanim remarcată e simțirea unei legături mistice cu natura animală și vegetală. „Spațiul țării e spațiul umanizat în mod românesc sau transfigurat în față românească, dat fiindcă el capătă, prin afecțiunea și familiaritatea față de el, o frumusețe care depășește trăsăturile inexpressive ale unei naturi văzute prin ochi obiectivi, științifici, neutri...”¹¹ Preotul ortodox stropește curtea, vitele, lanurile cu apă sfințită și pentru toate sunt rugăciuni în Molitfelnic. Puterile dumnezeiești vin nu numai în om, ci și în natură, pentru că și ea e iubită de Dumnezeu. „Gândirea religioasă a Occidentului nu are nici o referință la natură, ci este preocupată exclusiv de om; este caracterizată de un exclusivism antropologic și de o indiferență față de natură, de o insensibilitate față de tainica frumusețe

8. Dan Zamfirescu, *op. cit.*, p. 107

9. *Ibidem*, p. 107

10. Lucian Blaga, *Opere* 9, 1985, Trilogia Culturii, p. 219

11. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 12

sărbătorească a naturii, mediu al comuniunii cu cei dragi.”¹²

Despre viziunea liturgică a cosmosului, proprie raportului poporului român cu el, Mircea Eliade spune: „Terorizat de evenimentele istorice, geniul neamului românesc s-a solidarizat cu acele realități vii pe care istoria nu le putea atinge : cosmosul și riturile cosmice. Dar strămoșii românilor erau deja creștini, în timp ce neamul românesc se plăsmuia între catastrofe istorice. Așa că simpatia față de cosmos, atât de specifică geniului românesc, nu se prezintă ca un sentiment păgânesc, ci ca o formă a spiritului liturgic creștin.”¹³

Românul are două pasiuni mari : pământul și credința. Sunt cele două realități organice și esențiale ale vieții. „Românul simte că din ele îi curge viața: din pământ viața trupului, din Dumnezeu viața sufletului (...). Viața lângă pământ și lângă Dumnezeu e singura viață bine hrănită cu ceea ce îi trebuie, e singura viață sănătoasă și sub raport fizic și sub cel moral – spiritual.”¹⁴

În aceste simțăminte curate pentru natură și pământ, nu e loc de un panteism, așa cum ar fi ispitit cineva să zică; există o natură care „suspină” așteptând și ea mântuirea, cum spunea Sf. Apostol Pavel (Romani 8, 22).

„Românul își dă seama că e prea simplist să împarți lumea numai în om și materie.”¹⁵ Românul „umple pământul și-l stăpânește” într-un mod propriu care-l definește foarte bine în contextul creației ; el „exploatează” natura nu egoist, ci îi revelează propriile valori și rațiuni prin aceea că încadrează natura prin propria viață și se simte legat de natură și cosmos. E aici ceva din ceea ce a făcut ca criza ecologică, cu care se confruntă Occidentul, să se facă mai puțin prezentă în spațiul acesta mioritic; totuși, preocupările contemporane încadrează și acest lucru în desfășurările sale.

Originală este comportarea românului în raporturile dintre individ și

12. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 13

13. Citat la Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 12

14. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, p. 54

15. *Ibidem*, p. 55

societate. Sunt popoare cu înclinații spre colectivism și sunt neamuri de un exagerat individualism. Aici, poate există ceva din amprenta istoriei și a sistemelor politice și filozofice, care au stat la baza formării lor ca popoare. Totuși, românul rezolvă problema într-un mod unic, singurul corespunzător tendințelor adânci ale realității. El e foarte personal, dar, în același timp, foarte sociabil, foarte comunicativ. Românul nu poate suporta singurătatea, el și-o plânge în doină. „Românul e contemplativ în doina lui, dar, în contemplația lui, este prezent dorul după cel iubit că nu e de față. Iar de la doina contemplativă «sare» în ajutorul celui alt și trece la amestecul de joc al veseliei comuniunii (...). Noi am transformat «convenția» oarecum juridică, în «cuviniță» de o delicatețe ireductibilă. Am transformat «dolorul» latin al durerii simple în «dorul» în care durerea capătă dimensiuni vecinice și intraductibile.”¹⁶

În aceeași măsură, românul e foarte personalist, capabil să înțeleagă relația cu ceilalți ca o formă de adevărată viețuire, de îmbogățire și nuanțare. „Românul prețuiește societatea pentru pulsul ce-l adaugă personalității sale (...) el se simte bine în grup numai dacă grupul îi oferă condițiile unei creșteri a conștiinței personale.”¹⁷

Astfel, comunitatea nu e considerată stând în opoziție cu persoana, ci ca un mediu favorabil ei; și vorba aici de imaginea Sf. Apostol Pavel despre Biserică (I Corinteni 12). Concepția ortodoxă despre Biserică s-a filtrat pe căi nu chiar așa de greu de determinat în spiritul românesc. În felul acesta de-a rezolva raportul între ins și societate, se răsfrânge și dogma Sfintei Treimi. De obicei, omul caută să viețuiască după cum crede că viețuiește Dumnezeu în care crede. În ortodoxie, Dumnezeu e o ființă în Trei Persoane – nici unitatea nu e sfâșiată, și nici persoanele nu se contopesc; nici indivizi izolați și egoiști, nici masă în care persoanele sunt înăbușite.

Dintr-o severă observație a vieții și realității înconjurătoare, românul e foarte realist și, de aceea, e convins că utopia trezește ușor entuziasmul,

16. Dumitru Stăniloae, *Reflecții...*, p. 17

17. Idem, *Ortodoxie...*, p. 57

„biciuiește cu satira lui orice entuziasm dedicat utopiei și orice pornire aventuroasă.”¹⁸ Francezii au avut mulți doctrinari utopiști și poporul întreg s-a aventurat în sângeroasa aventură a revoluției; spaniolii își găsesc expresia în Don Quijote care n-ar putea fi aflat pe pământ românesc. „Poporul român are o judecată lucidă și un calm pe care nu și-l pierde ușor; el intuiește just până unde poate fi modificată realitatea cu puterile omenești și știe că el nu poate fi învins deplin în lumea aceasta...”¹⁹

Prin morala sa, românul păstrează just balanța între ceresc și pământesc, între ceea ce este și ceea ce trebuie să fie, sub influența catolicismului, popoarele latine deplasează împărăția cerului pe pământ. Nu mai au deci la ce crede în lumea viitoare. Confuzia aceasta de planuri au făcut-o și ortodocșii ruși, pregătind astfel sufletul poporului pentru eshatologismul marxist; ortodoxia nu apucase să pătrundă până în adâncimea sufletului rusesc.

Față de totala dăruire a credinței în Dumnezeu, pe care o păstrează ortodoxia, mai apar și astăzi intelectuali care cred că altul ar fi fost destinul nostru istoric, dacă am fi îmbrățișat catolicismul. „Dacă un Vlaicu Vodă ar fi acceptat sugestiile propagandei apusene din vremea lui, nu s-ar fi putut evita nici încadrarea politică în sistemul de stat al unor țări vecine (...). Preotul ortodox, dimpotrivă, i-a stat alături românului în toate vitregiile, împărtășindu-i starea socială și vorbindu-i în slujbă pe limba lui.”²⁰ Și din altă perspectivă: „intrarea și rămânerea noastră în sfera de înrâurire, fie religioasă, fie culturală a Bizanțului, nu ne-a putut fi dăunătoare, nici ca latini și nici ca creștini. Ca latinii nu, căci latinitate am primit și prin această Romă nouă a Cezarilor, care au stăpânit din cetatea creștină și imperială așezată de Constantin pe malurile Bosforului. Ca creștini nu, fiindcă prin această Romă nouă, creștină și imperială, ne-am păstrat pe linia dreptei

18. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie...*, p. 61

19. *Ibidem*, p. 62

20. Dumitru Stăniloae, *Rolul Ortodoxiei în formarea și păstrarea ființei poporului român și a unității naționale*, în „Ortodoxia” XXX (1978), nr. 4, p. 599

credițe și a ecumenicității.”²¹ Așadar, nu se poate vorbi de „bezna ortodoxismului slavon și grecesc”, care ar fi fost un regres istoric românesc, mai ales în calitatea noastră de „Byzance aprês Byzance.”²²

Deși remarcat permanent în istoria sa ca fiind un popor viteaz, poporul român n-a manifestat însă niciodată tendințe expansioniste. Concepția sa privitoare la relațiile cu toate neamurile cu care a avut diferite legături, a fost permanent călăuzită de ideea de a-și respecta semenul ca pe sine însuși, de a stabili legăturile de orice natură cu toți cei din jur, pe baza unei depline încrederi. „El și-a consolidat această concepție de-a lungul secolelor, demonstrându-și vitejia fără seamăn mai ales în cele mai importante momente când imperiile modificau frontierele și schimbau statutul de existență al multor popoare din Europa (...).”²³

Poporul român „și-a fixat în conștiința sa etnică convingerea de neclintit că toate tendințele expansioniste sunt semnul instabilității, în timp ce formula de conviețuire pașnică cu toate neamurile, indiferent de concepțiile și mărimile lor, creează și asigură încrederea deplină în perenitatea lor istorică.”²⁴

De aici, din acest sentiment al legăturilor pașnice decurge o altă trăsătură definitivă a românului : armonia. Ea e un echilibru minunat al însușirilor, al raporturilor lui cu lumea; „e un alt nume pentru simțul just al realului.”²⁵ Trebuința continuă a poporului român de a se balansa între Est și Vest, de a împăca într-un conținut și într-un mod unitar de viață componentele atât de variate ale Occidentului și Orientului a făcut ca spiritul românesc să se caracterizeze printr-o armonie, printr-un echilibru de o

21. Prof. Ioan G. Savin, *Creștinismul și cultura română*, p. 498 la Pr. Prof. Dr. Gheorghe Drăgulin, *Credință și statornicie ortodoxă în trecutul românesc*, în „Ortodoxia”, anul LIV (2003), nr. 1-3, p. 9

22. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Drăgulin, art. cit., pp. 9-10

23. Pr. Constantin Drăgușin, *Mărturii ale voinței românești de pace*, în „Ortodoxia”, anul XXXIX (1987), nr.2, p. 5

24. *Ibidem*, pp. 9-10

25. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie...*, p. 67

maximă amplitudine. Cu toate acestea, „echilibrul românesc nu e un echilibru al mediocrității; chiar dacă soluția aleasă pare cea mai simplă, cea mai puțin spectaculoasă, simplitatea aceasta cuprinde în ea cumpăna între luarea în considerare a o mulțime de posibilități.”²⁶

„Doctorul cel mai bun e cumpătul”, spune românul iar „cumpătarea e bună la toate”, făcându-se prin aceasta un elogiu al echilibrului, al proporțiilor și cumpătării în fața tuturor aspectelor existenței, al măsurii și demnității.

Echilibrul, ca act continuu de conștiință și de voință, e o cumpănire între aplecarea totală într-o parte sau în alta. „Poporul român îl socotește pe omul aplecat într-o parte, lipsit de mintea întreață: «E cam într-o parte», «E cam într-o ureche», adică persoana respectivă nu ia seama la tot ce i se spune, ca să-și facă judecata pe baza tuturor elementelor variate și contradictorii ale realității date; amândoi sunt lipsiți de echilibru.”²⁷

Orice patetism pentru român este dizgrațios. El știe că trebuie să pună o măsură fiecărei porniri, fiecărei tendințe, căci astfel se dizolvă. Echilibrul nu-i absența experienței indefinitului sau a infinitului, ci experiența acestui indefinit sau infinit ca și complexitate, căci „arta românului e armonia; în muzică, jalea e filtrată cu discreție, doina e un cântec de jale, de rară distincție, în joc românul își manifestă exuberanța cu anumite rețineri... armonia e tot una cu esteticul.”²⁸

Arta aceasta populară a portului și a creștăturilor în lemn are ceva din duhul iconografiei bizantine; linia dreaptă, sobră care exprimă discret sentimentele este preferată „liniei curbe care ușor degenerază; icoana bizantină cu linii drepte, expresii ale purității, cu priviri în care nu se insinuează nici meritul, nici păcatul, l-a învățat pe român ce este discreția.”²⁹ Românul știe în arta lui ce trebuie să omită.

26. Dumitru Stăniloae, *Reflecții...*, p. 42

27. *Ibidem*, p. 46

28. *Idem*, *Ortodoxie...*, p. 68

29. *Ibidem*, p. 69

Echilibrul acesta vine să contureze o altă virtute: smerenia. Cel mai bine, această virtute a fost reliefată în basmele noastre. Aici, în basm, românul arată că nu face caz de acest lucru, știut fiind că „sfântul care știe că e sfânt nu e sfânt”. Este și aici o discreție care rafinează și înobilează. „Realitatea” basmului se dovedește, încă o dată, pătrunsă de ortodoxie: virtutea cea mai slăvită în aceste basme nu este vitejia, „faptele meritorii”, aventura, ci, în mod constant, smerenia, virtutea cardinală a Ortodoxiei, mult dragă ei: „Un ideal cavaleresc și călugăresc în același timp.”³⁰ Nicăieri ca în basmele noastre nu găsim o mai puternică și stăruitoare apologie a smereniei, virtute ortodoxă prin excelență, și a puterii ei de transfigurare și înălțare a omului pe cele mai înalte culmi: „totdeauna fiul cel mic este biruitorul, el, cel care fusese mai întâi luat în răs de îngâmfații săi frați, totdeauna alege calul cel răpănos care, mâncând jăratec, se face calul înaripat!”³¹

Cavalerul basmului e modest, sfielnic, cu o grație deosebită și „ținta lui nu e niciodată câștigul averilor sau puterii, ci cucerirea unei «frumoase fără trup» sau a unei zâne – niciodată a unei fete din mulțime, cum e cazul în Apus.”³² În basmul românesc răzbate „acel duh al smereniei ortodoxe ce umple chiar conceptul atât de «catolic» prin elementul de aventură și fapta extraordinară ce-l cuprinde, al «cavalerismului».”³³ Românul știe unde îi e locul în societate și, pentru aceasta, a formulat „să-ți vezi lungul nasului”, adică o apreciere dreaptă a propriei valori. Rugăciunea la începutul oricărei lucrări zilnice presupune un mediu sufletesc adecvat: puritatea morală: „Căci cel ce are minte curată, care este temelia tuturor celor bune, nu caută numai spre curăție și post și înfrânare, și spre rugăciune, și smerenie, sau să-și îndrepte gândurile sale în mai multe părți, ci lasă toate acestea și se ridică sus cu mintea și se îmbracă în dragostea Domnului.”³⁴

30. Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 68

31. *Ibidem*, p. 68

32. *Ibidem*, p. 70

33. Dan Zamfirescu, *op. cit.*, p. 146

34. *Învățăturile lui Neagoie Basarab*, ed. 1996, p. 263

Smerenia, ca și iertarea, îmbracă copilăria în aură, câteodată care scapă cuvintelor. Istoria literaturii universale cunoaște prezentări înduioșătoare ale copilului: Cuore (Edmondo de Amicis), David Copperfield, Oliver Twist (Charles Dickens), Piciul (A. Daudet). Aceste prezentări au fost gustate prin faptul că acești copii au avut o viață deosebit de grea. Copiii aceștia sunt copiii deveniți prin suferință adulți înainte de vreme. În exemplul lor este „identificată poate și o societate care nu cunoaște bunătatea umorului în relație cu copiii.”³⁵ Particularitatea lui Creangă este că învăluiește în „Amin-tirile” sale pe copii, în general, după duioșia umorului. Coșbuc, în „Iarna pe uliță” (ca un exemplu), îi învăluiește în același zâmbet cald al umorului, iar faptul constituie un adevărat document despre un popor care practica bunătatea umorului sau „care nu devenise încă, în bună parte, o societate privată de această caracteristică, după modelul societății occidentale.”³⁶

Omenia și dorul „românesc” sunt noțiuni greu de definit, pentru că, în manifestările lor, suportă anumite complexități. „Numai poporul român a creat de la OM un derivat încărcat de tot idealul spre care trebuie să tindă omul; numai poporul român a văzut în om această potență de supremă calitate, care poate exista în lume.”³⁷ Omenia, ca respect de om, se acoperă, în parte, cu dreptatea, iar neomenia cu nedreptatea. „Prin omenie, un om se comportă față de alt om ca față de un egal al său în umanitate, ca față de un participant la umanitatea sa proprie.”³⁸ Omenia este astfel, o sensibilitate la umanitatea comună care nu se lasă ușor și total înăbușită, care reacționează, în primul rând, din mine. Umanitatea mea persistă chiar dacă mă silesc să o înăbuș.

În dor, românul trăiește simțirea intensă a legăturii în care se află cu cei cu care a viețuit la un loc, când e depărtat de ei. „Dorul aduce și ține în cel stăpânit de el chipul celui dorit, dar și o durere, deoarece chipul nu ține cu

35. Dumitru Stăniloae, *Reflecții...*, p. 101

36. *Ibidem*, pp. 101-102

37. *Ibidem*, p. 112

38. *Ibidem*, p. 116

adevărat locul celui absent și dorit; dorul e «trimis» de acela.”³⁹

Dorul e mărturia comuniunii adânci, duioase și lucide în care trăiește poporul român. În dor fulgeră o pătrundere deosebit de adâncă a calităților și frumuseților persoanei dorite, tocmai pentru că această pătrundere e înaripată de duioșie. „Individualistul nu suferă de dor.”⁴⁰

*

Aceste câteva analize, făcute asupra spiritualității poporului român, nu fac altceva decât să reliefeze faptul că puternica spiritualitate ortodoxă, cu virtuțile și slujirea sa, este îmbrățișată de poporul român.

E drept, contemporaneitatea, epoca modernă, cu tot utilitarismul ei, a transformat ceva din această spiritualitate „românească”, dar suntem răspunzători în fața istoriei și a propriilor noastre conștiințe de ceea ce am primit, de acest suport spiritual.

Dacă s-au făcut referiri directe la „armonia românească”, la „dorul românesc”, aceasta nu înseamnă că celelalte popoare n-ar avea așa ceva în spiritualitatea lor. Ceea ce trebuie remarcat este că „aici” este „altceva”, sunt împrimate și manifestate „altcumva”.

Aici, în spiritualitate, s-a accentuat întotdeauna viziunea personalistă și umanistă a lui Dumnezeu – un mod de viață al transcendenței Lui care coboară.

„Spiritualitatea română este deschisă realității, dar, în același timp, este preocupată de desăvârșire, de sfințenie, de umanizare. Vorbind despre om ca centru al universului, ea afirmă că el este totul, când totul se restaurează în Dumnezeu, creatorul tuturor existențelor. Numai în Dumnezeu, toate existențele găsesc armonia, echilibrul și frumusețea, elemente proprii și definitorii ale spiritualității românești.”⁴¹

39. Dumitru Stăniloae, *Reflecții...*, p. 102

40. *Ibidem*, p. 104

41. Pr. Nicolae Stoleru, *Spiritualitate ortodoxă și slujire creștină* (teză de doctorat) în „Ortodoxia”, anul XLII (1990), nr. 3, p. 89

Spengler spunea că „un popor este în mare măsură și fiul istoriei sale mai mult decât creatorul ei” ; dacă istoria participă la transformările și cristalizările sufletești ale unui popor, atunci „nimic nu poate constitui o explicație mai bună a faptului că Ortodoxia este atât de organic și de fecund înrădăcinată în sufletul poporului nostru, că formăm, împreună cu întreaga lume ortodoxă, o comunitate ce merge până la o identitate spirituală în adâncuri, ce se diversifică doar prin ceea ce geniul particular al fiecăruia răsfrânge și redă deosebit, decât o constituie istoria Răsăritului Ortodox și locul și rolul pe care poporul nostru l-a avut în această istorie.”⁴²

În octombrie 1936, Părintele Stăniloae, oarecum profetic, atrăgea atenția că „poporul român este chemat să realizeze o cultură de un clasicism original, de-o limpezime, de-o armonie, dar și de-o adâncime neajunsă încă pe fața pământului. Dar, ca această chemare să se realizeze, trebuia să nu ne forțăm a ieși din originalitatea noastră, care este legată de ortodoxie, și a umbla după idealuri de import; mai aproape de ortodoxie înseamnă mai aproape de noi înșine și de misiunea noastră.”⁴³

„Într-un context evoluat și schimbat de realitate, democrație și mari achiziții tehnico-științifice, oamenii de astăzi sunt invitați să accepte dialogul cu această spiritualitate.”⁴⁴

În măsura în care marile valori ale spiritualității sunt interpelate și prezente în cercul noilor solicitări, alegerea se dovedește cu adevărat înțeleaptă și fericită.

Pr. Eugen Cătălin Păunescu

42. Dan Zamfirescu, p. 168

43. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie...*, p. 69

44. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Drăgulin, art. cit., p. 14

DESACRALIZAREA VIEȚII CREȘTINE EUROPENE

Perimetrul existențial în atractiva Europă unită, spre care purcedem toți și în care am dori nu numai să ne înrolăm, ci și să ne bucurăm de nivelul de trai de aici, este pe cât de atractiv, pe atât de problematic. Super-tehnologizarea vieții europeanului occidental, programul și alternanța dintre muncă, odihnă și remunerare, îi conferă acestuia satisfacția unei eliminări cvasi-totale a grijii pentru ziua de mâine. Chiar și problema șomerilor nu frizează ca la noi, la români, sentimentul disperării și a lipsei de orizont pentru ieșirea din actuala penurie, deoarece acolo ajutorul de șomaj acoperă „coșul” zilnic alimentar și de întreținere. Evident că există și aici excepții, însă nu se poate face ca la noi o regulă din ele.

În acest context de euforie, spre care bietul român tânjește și aleargă, indiferent de problemele la care se expune, apare o mare problemă: *ambiguitatea spirituală*. Pe zi ce trece, lumea spirituală occidentală nu mai are verticalitatea credinței autentice, apărută și răspândită prin sângele martirilor, ci este diluată de curente contextualiste, de invazii orientale sau, și aici aș vrea să centrez preocuparea acestui studiu, de redescoperirea păgânismului european precreștin.

Curentele contextualiste au secătuit vlaga teologilor creștini, scindân-

du-i între ei și transformându-i pe unii în apărătorii „modelor ideologice” ale secolului al XX-lea. Hristos a devenit „ecologistul”¹ care a recuperat proiectul Gaia din criza pământului și a ecosistemelor. Astfel s-a compenetrat hristologia cu revitalizarea cultului păgân al zeiței-pământ.

În fine, Hristos a redevenit un lider politic de stânga în lupta pentru eliberare, un fel de Marx metafizic mentor al grupărilor anticolonialiste sau antiperroniste din America de Sud².

Într-o astfel de avalanșă de ipostaze imanente, chipul lui Hristos a pierdut în ochii europeanului tehnicizat valoarea Lui divină și mesianismul soteriologic. Nu este de mirare că într-un sondaj de opinie, făcut în rândul tinerilor britanici, persoana Mântuitorului ocupă în topul preferințelor poziția 127, mult devansat de fotbalistul David Beckham, de Madonna, de Britney Spears, sau de alți exponenți ai lumii de huzur sau de bogăție. Și cu toate acestea nimeni nu se consideră ateu, ci fiecare afirmă că este credincios în felul lui. Dar cum crede sau în cine crede, asta este altceva.

Sentimentul omului european este în primul rând unul *oceanic*. O atare atracție metafizică îi suscită acestuia sentimentul că se află într-o lume a depărtărilor, în care fiecare simte pastitatea, în varietatea unui bine, a unei „bucurii nemăsurate, gratuite și în același timp transmițătoare a misterioasei certitudini că totul este bine”³.

Legat de acest sentiment se remarcă și trăirea „*vidului*” în care omul secolului XXI se simte. Anxietatea golului în lumea plinului mercurial îl face pe om să alerge la surogatele tranchilității. O întregă industrie de calmante s-a pus în funcțiune, făcându-se averi pe seama nervozității și a stresului uman.

Al treilea sentiment este cel al *însingurării* ca o consecință a lumii vidului spiritual, în care se trăiește. Deși socialmente astăzi există

1. *Spiritualitate și consumism în Europa unită*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2004, p. 340

2. *Ibidem*, p. 341

3. Michel Hulin, *La mystique sauvage*, Paris, PUF, 1993, p. 173

departamente și secții care se ocupă de fiecare segment de populație și de vârstă, totuși omul contemporan rămâne pe mai departe singur. Cauza este una singură: trăim într-o lume în care comunitatea umană nu se mai fundamentează pe *comuniune – comunicare – cuminecare*. Grija pentru om nu se reverberează în sufletul lui. Este ceva similar cu ispita unor medici rutinați, care văd omul ca pe un „caz” și nu ca pe un suflet disperat de boala trupului său.

Ultimul sentiment pe care aș dori să-l amintesc este cel al *panteismului*. El se oferă ca un pseudo-panaceu al sufletului însingurat, dorind să-i spună omului că nu este singur și că divinul este în toate. Unde și cum intri în legătură cu divinul nu contează, oricum nu dai de el „față către față”. Se poate cel mult simți prin receptacolul spiritual al fiecăruia.

În Europa unită au apărut „religii de consum”, care au intrat în competiție cu bisericile tradiționale. Se numesc religii de consum aidoma societății pe care le proliferază. Dacă tot ceea ce ține de bioeticul omului contemporan se prezintă ca un „produs de consum” aceleași criterii se aplică și în domeniul religios.

În primul rând „produsul de consum” este un element care vizează în exclusivitate materialitatea vieții umane. Omul își asigură astfel o condiție a bunăstării vieții umane. Aplicat la ideea de religie, expresia „de produs de consum” face din ea o abordare a metafizicului doar pentru problema vieții materiale. Cerința omului în această stare are în vedere ideea de fericire în această viață, de prosperitate în afaceri, de succes în căsătorie și dragoste sau de eliminare sau protecție de boli. Constatarea este zdrobitoare: majoritatea oamenilor merg al Biserică „să le fie bine”. Este un fel de stare contractuală: *mă rog ca să primesc*. Cu alte cuvinte o religie coborâtă la nivelul pieței de tranzacționări. Judecata divină, Raiul sau Iadul nu mai sunt teme de meditație pentru omul contemporan.

„Religiile de consum” oferă omului posibilitatea de a formula un *sistem doctrinar facultativ*. El poate fi completat sau acomodat personalității fiecăruia, în funcție de particularitățile lui. Doctrina este ceva elastic pentru omul contemporan, care nu mai consideră că este nevoie de implicarea

martirajului pentru a o apăra, deoarece fiecare și-o modelează după preferințele și personalitatea sa. Hristos intră așadar în cadre religio-filosofice variate.

Tot acest sistem de auto-elaborare doctrinară, de relație facultativă față de dogma revelată, pleacă de la o crudă realitate: *pierderea sentimentului de jertfă în elaborarea doctrinei Bisericii, precum și a celui de unicitate a adevărului*. Adevărul divin pentru omul contemporan nu mai este unul, ci multiplu. Fiecare om ar putea astfel să își aibă propriul său adevăr, ceea ce este un sofism. Divinul și adevărul este unul singur, doar concepțiile umane pot fi variate, dar atunci ele nu mai stau toate în adevăr.

Pornindu-se de la debransarea de un sistem doctrinar, considerat de unii prea rigid⁴, s-a încercat o „relaxare a vieții creștine, care oricum pentru omul contemporan devenise prea volatilă. Pentru a face viața creștină mai atractivă s-a recurs la preluarea și adaptarea la structura actuală a elementelor ludice din gândirile precreștine, considerate de către unii ca făcând parte din ontosul europeanului.

Astfel s-a ajuns la *sărbătoarea Crăciunului în stil saturnalian*. Saturnaliile erau zile de sărbătoare închinată în cinstea zeului prosperității Saturn, în care veselie și vitalitate trebuia să fie cât mai expozitivă pentru a fi pe placul zeului. Era un fel de „nebunie religioasă” și un alt mod de a demonstra dragostea de viață, de existență telurică, de voluptate și prosperitate. Lumea creștină, după acel model, a transformat Crăciunul și Anul Nou în sărbători saturnaliene, cu explozii de vitalitate și voluptate telurică, cu expunere de opulență în diverse forme: de la răsfățul mesei superbogate, la sclipirile hainelor „de marcă” sau la cascadele de răs alimentate de fluide bachice.

Bucuria nașterii Domnului nu mai transpare în zâmbetul isihastic al creștinului împlinit și mântuit obiectiv. Crăciunul contemporan nu mai face trimitere la peștera luminată și blândă, plină de zâmbetul cald și maternal al Maicii Domnului. Chiar dacă nu se recunoaște, de multe ori Crăciunul parcă

4. Michel Hulin, *La mystique sauvage*, Paris, PUF, 1993, p. 348

nu mai este pentru marea majoritate bucuria nașterii Pruncului, cât mai ales Saturnaliile Romei în haină creștină.

O altă exemplificare de vulgarizare a sentimentului creștin, care este foarte mediatizat, este Valentin's Day, caz tipic de erotizare păgână a sărbătorii creștine. În loc ca duhul creștin să penetreze sărbătoarea iubirii, s-a întâmplat invers: practica păgână a invadat taina sărbătorii și a desacralizat-o. Păgânizarea se observă prin vulgarizarea intimității omului, intimitate care îl face pe acesta mai misterios în frumusețea lui.

Pentru a copia și noi liniile contemporane ale *modei iubirii de o zi* s-a recurs la redescoperirea Dragobetelui care era și ea o reminescentă a unei iubiri celebrate în afara duhului cast al căminului. Dintr-o tradiție a satului s-a ajuns la copierea erotic show-ului preluat din refulările lumii super-civilizate. Marea dificultate este că în vreme ce în perioada creștinismului primar, se știa cine este dușmanul creștinismului, deoarece taberele erau bine delimitate, acum se ajunge la confuzia că cei care au demarat aceste reveniri în forță a păgânismelor sunt oameni botezați creștini, care nu pot fi eliminați din societatea creștină a acestui mileniu.

O altă consecință a *neo-păgânizării* vieții creștine europene în cazul nostru, este pierderea *sentimentului liturgic* mai precis, sărbătoarea devenită ca zi de odihnă și nu zi liturgică. Dacă într-o altă perioadă de timp nimeni nu îi mai întreba pe oameni dacă este bine sau nu să se lucreze la marile praznice, acum, a le cere oamenilor să meargă la lucru în zi de Crăciun sau Paști ar fi o adevărată insultă la adresa poporului ortodox român. Oare pentru că „râvna casei Tale, Doamne, mă mistuie?” ar fi minunat. Din păcate pentru cei mai mulți ziua sărbătorii este ziua de relaxare, de ieșire la iarbă verde și deloc de mergere la Biserică.

În contextul precarității vieții creștine au apărut o serie de provocări neo-păgâne ca revirimente ale unor credințe ce au făcut parte din structura pre-creștină a popoarelor acestui continent. Expuse cu multă publicitate, într-un consum impresionant de imagini și ideologii, aceste mișcări au reușit să creeze „puncte de lucru” sau baze ideologice, care să promoveze credințele apuse și să le prezinte ca pe variante mult mai viabile pentru europeanul

contemporan. Pe de altă parte au creat un lucru care este foarte nociv: au creat în subconștientul omului european noțiunea de *alternanță religioasă*. Aceasta a adus lumea la starea de indiferență față de realitatea hristică.

O altă cauză a declanșării descaralizării vieții Europei ar fi *consumul de imagine și de ideologie*. Trăim într-o lume a informației. Oamenii depind de informație, de mediatizare. Un om obscur poate deveni prin mediatizare cel mai cunoscut om al planetei. Doctrine para-creștine pot fi acceptate nu pentru valoarea lor, ci grație propagandei care li se face. Este și imaginea actuală a atâtor credințe necreștine care sunt „la modă” astăzi.

În fine, o ultimă cauză a apariției gândurilor para-creștine ar fi eliberarea de tabu-urile religioase, pe care le-ar fi impus creștinismul. Credința creștină este permanent acuzată că ar fi fost în istorie mult prea rigidă, prea anti-somatică, punând accent doar pe suflet. Ori acest sistem neo-păgân a redescoperit plăcerea trupului și a iubirii libere, fără tabu-urile creștine. Trăim într-un secol care nu știe dacă este religios sau nu, dar cu siguranță este cel mai erotic, cel mai ahtiat după sexualitate. Acest lucru se datorează în primul rând mijloacelor multi-media, care au făcut atât de facil transferul de imagini de la un colț de lume la celălalt.

Asistăm astăzi la o desacralizare a vieții creștine a Europei, aceasta se poate vedea prin următoarele aspecte:

a. O primă tendință neo-păgână ar fi reînvierea cultelor vrăjitoarești sub numele de wicca. S-a afirmat că vrăjitoarele au fost nu acele „colaboratoare” ale puterilor malefice, ci acele femei-filosof care au păstrat cultura antică. Teologia feministă⁵ intră și ea în joc de rețea care s-a transformat dintr-o invocare a forțelor malefice, într-o credință „acceptabilă”, ca o variantă la magia creștină. Se uită cu bună știință faptul că magia sau vrăjitoria (albă sau neagră) nu operează cu realitatea lui Dumnezeu. Din păcate lumea s-a umplut de aceste magiciene, care profită de necazul și durerea oamenilor, oferindu-le iluzia că ele pot să realizeze minuni în viața lor.

5. Lucia Scherzberg, *Sünde und gnade in der feministische Theologie*, Mathias Grünewald Verlag, Mainz, 1991

b. Pentru spațiul anglo-saxon în ultimul timp a apărut o redescoperire a mesajelor criptice din jurul pietrelor Stonehenge. Este o repunere în actualitate a religiei celtice și mai ales a mișcării druidiste. An de an mii de oameni se strâng în jurul acestor megaliti pentru a se încărca de „energia” lor, pentru a primi „mesaje” din absolut, pentru a fi consacrați ca sacerdoți ai noii credințe. În fine, pentru mulți englezi, aceste pietre sunt reîntoarcerea la credința tipică a strămoșilor lor pre-creștini, care îi face să fie și mai mândrii de profunzimea gândirii lor religioase.

c. În societatea noastră românească a apărut cu multă vervă „fenomenul tarotului”. În Occident în fiecare librărie există un stand destul de generos oferit cărților mantice de acest gen. Partea dureroasă este credulitatea multora în acest tip de jocuri, ceea ce denotă că lumea se află într-o confuză căutare de sens și de viitor.

d. O altă variantă spirituală la modă este „*pan-energetismul*”. Este însă o mare diferență între pnevmatologia creștină și pan-energetismul predicat de multe mișcări de „integrare spirituală în absolut”. Harul creștin îl păstrează pe om ca o persoană și astfel îl transpune în dialog cu Dumnezeu, în urmă ce mișcările pan-energetiste îl diluează într-o „substanță divină” indefinibilă.

e. Un alt sistem para-creștin, foarte în vogă în societatea contemporană este fenomenul *guruist*⁶. Mirajul acestor pseudo-spiritualități constă în faptul că se prezintă lumii ca o „religie-panaceu”, care oferă rezolvarea tuturor problemelor și tensiunilor posibile și imposibile.

Într-o asemenea situație se pune întrebarea firească: ce ar trebui să facem. În cele ce urmează voi încerca să pun în relief câteva sintagme de recuperare a lumii creștine contemporane.

În primul rând aş vorbi despre *recuperarea simbolului liturgic*. Oamenii nu cunosc ceea ce se întâmplă în spațiul liturgic. Liturgia și cultul în general este o ascensiune sau o stare epectatică, prin care omul urcă spre desăvârșire. Marea durere este că majoritatea credincioșilor vin la Biserică doar din motive personale.

Al doilea element pe care l-aș propune pentru revenirea la credința vie și reală este trecerea de la tradiționalisme la *tradiția autentică*. Există în Biserica noastră o adevărată bibliotecă de *folclor religios*, cu influențe din lumea păgână anterioară creștinismului. S-a crezut că aceste elemente au dispărut sau că au fost creștinate, însă ele coexistă și au creat o adevărată pseudo-credință. Se poate reflecta asupra acestor tradiții, cum ar fi: escaladarea porții închise a miresei, ascunderea și plățirea miresei, să se calce pe picioare, nimeni să nu intre între miri când intră sau ies din Biserică. Toate aceste practici, contaminatează creștinismul autentic și îl reduc la spectrul unor tradiții magice. Ori tocmai acest pseudo-creștinism care a circulat și circulă în paralel cu varianta reală trebuie eliminat din subconștientul poporului.

Un alt element care ar trebui să suscite interes pentru recuperarea spiritualității noastre este *reanalizarea ideii de post*. Acesta nu este un simplu element punitiv, care flagelează trupul ci este calea ascensiunii spre înviere⁷.

Un alt scop al căutării noastre și al încercării de a păstra valoricul în ființialitatea noastră religioasă este *transformarea rugăciunii din verbalitate în stare existențială*⁸. Lumea caută timpul rugăciunii, recomandându-se mantră de concentrare sau stări de poziționare orantă. Însă pentru a realiza aceea legătură impregnată de eonul eternității, omul trebuie să transforme rugăciunea din realitate verbală în stare ființială care leagă umanitatea de divinitate și temporalul de veșnicie. Prin rugăciune nu este important ceea ce spui ci faptul că ești⁹.

În fine, se cere încă o altă terapie, care de data aceasta vizează spectrul sacerdotal: *depășirea stării de așteptare de la ușile altarului și trecerea spre*

7. Alexandru Schmemann afirmă că postul este acea denunțare a „minciunii cosmice” cum că omul este dependent numai de hrană și nu de Dumnezeu

8. Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, trad. Dr. Irineu Ioan Popa, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1996, p. 126

9. Kallistos Ware, *Ortodoxia, calea dreptei credințe*, trad. E. Chiosa, G. Jacotă și Pr. D. Ailincăi, Ed. Trinitas, Iași, 1993, p. 132

dinamismul altarului. Lumea sacerdotală va trebui să recapete dimensiunea misionară a primelor veacuri, în care apostolii nu așteptau ca lumea să vină la ei ci ei se deplasau prin lume aruncând cuvântul noii Legi, care fermenta apoi conștiințele și crea Biserica. Lumea comodă și consumistă a mileniului al III-lea nu mai are râvna de a se îndrepta spre Biserică, de aceea, este nevoie ca aceasta din urmă să se îndrepte spre lume. Acest dinamism implică înlăturarea comodității lumii prin eliminarea comodității sacerdoților.

Trăim într-o lume, care s-a obișnuit să își scrie istoria într-un mod polemist. Întreaga istorie umană punctează evoluția umanității pe baza momentelor de conflict. Istoria este deci o cronologie de războaie, de asasinat politice, de lupte inter-religioase, etc. Ori Hristos a spus „foc am venit să arunc acum pe pământ și cât de mult aș vrea să fie el aprins” (Luca 12, 49), care este cu totul diferit de focul armelor. Este focul Duhului Sfânt, al harului care aprinde inimile oamenilor și a istoriei lumii.

Cultura adevărată a Europei trebuie din nou evanghelizată pentru a putea fi epurată de depunerile para-creștine, care i-au făcut pe creștini să fie confuzi. Evident nu se mai poate vorbi despre un misionarism inchiizitorial dar se cere o aprofundare a vieții creștine pentru a oferi celorlalte spiritualități atracția misionară, descoperirea empatetică a unui creștinism paradigmatic. Doar așa cred că vom putea redacta o Europă unită, nu pentru a *consume*, ci pentru a *cumineca* și pentru a *comunica*. Cuminecarea Europei va trebui să plece în primul rând de la altar, potir, Evanghelie, morală etc. Doar atunci vom putea deveni din *ființe consumiste* în *persoane cuminecate*.

Prof. drd. Gavril Ioan Trifa

MUSCELENI LA EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ BUCUREȘTI, 1906*

Cu prilejul unei expoziții, organizate de „Asociația Română pentru Înaintarea și Răspândirea Științelor”, în anul 1903, dr. C. ISTRATI, propunea ca în anul 1906 „să se deschidă o expoziție generală română în București în care de la agricultură și până la artele frumoase, activitatea neamului să se manifeste în toate direcțiile”.¹

În anul 1905, în expunerea de motive la proiectul de lege pentru expoziția din 1906, Ion Lahovary, spunea, printre altele, următoarele: „...pentru noi, românii, lecțiunea ce va trage Națiunea din spectacolul ce-l vom înfățișa, va fi, sperăm, salutară pentru conștiința poporului și pentru educațiunea politică a tinerilor din noua generațiune”. „Văzând de unde am plecat și unde am ajuns, ei vor aduce un omagiu meritat tuturor aceluia care în trecut, ... au lucrat cu același dor și aceeași dragoste pentru mărirea patriei...”²

* Comunicare ținută la sesiunea științifică Pitești, 1998

1. *Enciclopedia României*, IV, Economia Națională, Ed. Imprimeria Națională, București, 1943, pp. 291-293

2. *Ibidem*

Legea expoziției a apărut la data de 14 mai 1905, organizarea ei fiind încredințată dr. C. ISTRATI, cunoscut om de știință român, chimist și medic, profesor universitar, academician.

Într-un timp foarte scurt, aproape 10 luni, câmpul Filaretului, până atunci pustiu, plin de mlaștini în care se scaldau vitele, lipsit de drumuri, fără canalizare și fără apă potabilă, a fost transformat într-un parc în care a fost montată Expoziția.

Deschiderea a avut loc în ziua de 6 iunie 1906 și a durat până în data de 1 noiembrie 1906.³

Expoziția generală română a fost structurată în 12 secții astfel:

I. Agricultura

II. Silvicultura și vânatul

III. Horticultura și viticultura

IV. Zootehnia și pescuitul

V. Mine și cariere

VI. Industria

VII. Geniul civil, Mijloace de transport și comunicație, Armata

VIII. Instrucția și educația

IX. Arte frumoase

X. Higiena, asistența publică, economia socială

XI. Cultul

XII. Trecutul istoric.

În afara celor de mai sus a existat și un pavilion special.⁴

Județul Muscel a participat la toate secțiile precum și la pavilionul special, remarcându-se cu precădere în industrie și agricultură, dar și cu un substanțial aport la celelalte secții.

3. *Ibidem, Călăuza oficială și catalog Expoziția generală română, 1906*, Ed. Atelierele Grafice Socec, București, 1906, cap. Expoziția generală română din 1906, pp. 1-2.

4. *Călăuza oficială*, p. 264

La secția „Industrie”, grupa „Industria Casnică”⁵ au fost prezente 67 de localități din județ, cu un număr de 447 expozanți. Cunoșcând că numărul total al localităților din cele 31 de județe din țară, participante la Expoziție a fost de 1097, prezența fostului județ Muscel cu 67 de localități este destul de mare având în vedere că numărul mediu de localități pe un județ a fost de 35,4 (1097 localități, 31 județe). Cu privire la numărul de expozanți, prezența este mai impunătoare: din 4502 expozanți din toată țara, 447 au fost din Muscel (10%), aproape de 3 ori mai mare decât numărul mediu de expozanți pe județ care a fost de 142,2 (4502 expozanți; 31 județe).

Locuitorii acestui județ au expus: costume naționale (ii, fote, covoare, pânză țesură, diferite țesături naționale, mobilă țărănească, tâmplărie pirogravată, împletituri, olărie, etc.), totalizând un număr de 70 reperi.

Întrucât menționarea numelor tuturor expozanților din județ, la această secție ar fi o imposibilitate, ele putând fi găsite în Catalogul Expoziției, redăm totuși în mod explicativ câteva nume:

- comuna Albești: Ion Sucală a expus maramă; Ion Gh. Oprea o ie; Niță Vlăduță o ie;

- comuna Boteni: Aurica M. Olteanu și Marița M Olteanu câte o ie;

- orașul Câmpulung Muscel: Maria N. Colț, o maramă; Elena Florian, un covor; Moise Ovejanu, tâmplărie pirogravată; Cătălina N, Pristavu, o fotă; Kiriazino N. Rucăreanu, un chilim; Ilie Tonghioiu, costume naționale; Vasile Tonghioiu, pieptar de blană; Nae Țuțiuianu, pânză;

- comuna Dragoslavele: Florea St. Catrina, dimie, lână, preșuri; Maria St. Catrina, țesături; Eleonora I. Catrinescu, țesături; Iosif Catrinescu, o cămașă; Maria D. I. Derioiu, bete;

- comuna Lerești: Pere Catană, țesături; Niță Damaschin, țesături;

- comuna Rucăr: Ana C. Anastase, o maramă; Maria A. Bădescu, cămașă; Ion I. Băjeanu, plocad; Maria Popașandru, fote; Maria N. Rădescu, o ie;

- comuna Voinești: Maria I. Aldoiu, țesături; Maria N. Bratu, vâlnic.

La grupa 34 „Industria Hârtiei”, pavilion separat, a fost prezentă și

Fabrica de Hârtie din Câmpulung Muscel, care a expus hârtie de tot felul.⁶

La secția „Agricultură”, județul Muscel⁷ s-a numărat printre cele 31 de județe participante, fiind reprezentat de un număr de 51 de comune cu 157 de persoane, aproape egal cu numărul mediu de 52,7 comune, respectiv 160, 3 persoane pe județ. Este demn de reținut faptul că această prezență este destul de bună dacă ținem sama de faptul că au fost județe cu o participare foarte scăzută, cum a fost județul Prahova cu numai 9 localități și 17 expozanți.

Principalele produse expuse au fost cele specifice județului, corespunzătoare reliefului de deal și de munte, cu o suprafață de câmpie foarte redusă. În acest caz, structura exponatelor a cuprins: porumb, grâu, ovăz, fasole, cartofi, prune uscate (afumate), cireșe, țuică, vin, spirt de țuică, rachiu, pelin, oțet, ulei de nucă. În acea perioadă în județul Muscel grâul ocupa 1.410 ha, porumb 17.786 ha, ovăzul 446 ha, secara 99 ha, rapița 103 ha, meiul 36 ha, ceea ce motivează abundența de produse agricole în județ reflectată în exponatele de la expoziție.⁸

Dealtfel, chiar gama băuturilor alcoolice, puține ca reperi, a fost structurată funcție de materia primă (prune, struguri, pere, mere, corcodușe), de gradele de tărie, precum și de vechimea în timp, meșteșuguri bine stăpânite de localnici, cu gusturi pe placul consumatorilor, ceea ce au făcut faima muscelenilor!

S-a remarcat comuna Bălilești cu 13 expozanți din care 9 au expus porumb: Grigore I. Arsenescu, D. Costantinescu, Dimitrie Enescu, Ion D. Constantinescu, N. Isbășescu, Alecu Mateescu, Al. Nicolescu, Al. Pantazescu, T. Ștefănescu. Din Câmpulung, expozanții Ion B. Calangiu, Nae Costea, Niță Cristescu, Gh. Gh. Cristescu, Matei Florian, Nae Gh. Iriminoiu și Radu Popescu au expus țuică.

La secția „Silvicultură” au participat, printre alții: Ioan Apostolescu, Ilie

6. *Ibidem*, pp. 157

7. *Ibidem*, pp. 42-45

8. *Adevărul la expoziție*, I/16, joi 22 VI 1906, p. 3

D. Machedon, Andrei Vlădoiu, toți din Câmpulung, cu dogărie; Toma Bucura din Domnești, cu siță de brad; Ioniță M. Iorgulescu din Mihăiești, cu doage de fag; Nae G. Moiceanu din Stănești, cu donițe.⁹

Renumita piatră din carierele Albeștiului de Muscel, suport trainic de istorie scrisă de mâinile iscușiților artiști pietrari, locuitori pe aceste plaiuri, a fost reprezentată la marea expoziție de către patru expozanți în frunte cu omul de știință, fiu al acestui oraș, Matei Drăghiceanu. S-au expus: un foto-montaj cu carierele de piatră din Albești, piatră de lucru din Albești, o cruce de piatră din aceeași carieră, precum și un colac de piatră pentru puț.¹⁰

În cadrul altor pavilioane cu diferite activități au mai participat: Gabriel Dimitriu, farmacist din Câmpulung, cu produse farmaceutice.¹¹ Oficiul telegrafic din Domnești cu planul instalației oficiului respectiv.¹²

În pavilionul Ministerului de război – Puterea armată – a fost expusă macheta regimentului 30 de Dorobanți.¹³

La pavilionul special al femeilor române au expus diferite broderii și cusături următoarele femei din Câmpulung: D. Florian, Zaharina Ionescu, Constanța Paul, Didi Raicovici, Marieta Sachelarie.¹⁴

Un raport substanțial al prezenței muscelene în cadrul expoziției la secția VIII „Industria și Educația” l-au adus școlile din județ¹⁵ astfel:

- Școlile nr.1 și 2 de fete din Câmpulung au expus caiete de compuneri și exerciții, de aritmetică și geografie, desen și caligrafie ale elevelor: Luxan Alexandrina, Popescu Natalia, Negulici N. Alexandrina, Dobrescu Elena, Simionescu Eugenia, Angelescu Ilinca.

- Școala normală „Carol I” din Câmpulung a expus 40 de repere de

9. *Călăuza oficială*, pp. 71-73

10. *Ibidem*, pp. 77-78

11. *Ibidem*, p.15512. *Ibidem*, p.161

13. *Ibidem*, p.171

14. *Ibidem*, p.264

15. *Catalogul lucrărilor expuse la Expoziția jubiliară din 1906*, București, 1906, pp. 54-56, 113-115, 180, 182, 202.

trebuință ca: masă sculptată, serviciu pentru tacâmuri, împletituri, dintre care unele de bambus, pălării de paie, harnașament, etc., precum și 49 de poziții pentru agricultură cu semințe din anul precedent, 1905, ca: grâu, ovăz, porumb, mazăre, linte, sfeclă, fasole, morcovi și altele.

- Atelierul profesional de fete din Câmpulung a expus: rochițe, prosoape, șervețele și un album cu exerciții pentru cursul preparatelor.

- Școala inferioară de meserii din Câmpulung a fost prezentă cu lucrări de curelărie, tâmplărie, pălării și desene.

- Școala primară rurală de fete din Rucăr a expus o cuvertură cusută cu mâna de 17 eleve din clasele a II-a și a III-a și un șervet de mijloc pentru masă lucrat de Olga Arifeanu, dirigintă, împreună cu două eleve.

- Școala primară din Comuna Ciulnița a expus 9 caiete de aritmetică, gramatică, desen și caligrafie.

- Școlile primare din Valea Popii și Capul Piscului au prezentat frânghii de cânepă lucrate de elevi.

- Școlile primare din Jugur, Vulturești și Mioveni au expus pălării de paie și coșulețe din răchită împletită, lucrate de elevi.

- Școala din Valea Româneștilor a expus o cuvertură de pânză lucrată în puncte de eleva Nedelea C. Elisabeta, precum și alte obiecte de casă lucrate de elevi.

- Școala elementară de meserii din Racovița a expus lucrări de dogărie.

- Școala de adulți din Priboieni a expus o geantă și un coș împletite din purpură.

Au mai fost expuse la expoziție: monografia gimnaziului Dinicu Golescu, monografia atelierului de fete gr. I din Câmpulung, precum și istoricul apiculturii în județul Muscel.

Din județul Muscel s-a ilustrat și în știință și cultură. La muzeul de geologie și paleontologie au fost expuse roci utilizabile pentru construcții și ornamente ca: marmură de la Valea Rea - Rucăr; calcar numulitic de Albești; șisturi și alte roci din munții Leaspezile și Frăcea, de la Brătla, Valea Brădeanca, Slobozia; calcar compact din Piatra Craiului, Bădeni, Picheni, Valea Muierii, Dâmbovicioara, Mățau, Nucșoara, Flămânda, Corbșori, fosile

de la Nămăiești, muntele Sasu, Suslănești.¹⁶

La muzeul botanic au fost expuse: feriga de Căndești, fanerogame de la muntele Urlea și alte plante din Căndești.

La secțiile IX, X, XI, XII, XIII – „Arte Frumoase”, „Igienă”, „Asistența Publică”, „Culte” și „Trecutul istoric”, muscelenii au participat cu foarte multe obiecte care reprezentau fond al Patrimoniului Național Cultural. Astfel au fost expuse copii de pe: piatra tombală scrisă în slavonă pe mormântul lui jupan Lăudat din Mihăiești, din timpul lui Vintilă Vodă 1532, piatra tombală scrisă în slavonă a jupânesei Musa-Mihăiești, fără dată, inscripția lui Matei Basarab de la Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung, din 1645, manuscrise vechi, documente istorice, cărți vechi bisericești, icoane vechi, alte odoare de cult, monede vechi, pecetea oficiului poștal din comuna Racovița din 1856, arme vechi de foc, arme albe și multe altele¹⁸ asemenea pe care locuitorii județului le-au păstrat cu sfințenie și le-au dus la Expoziție, îndeplinindu-și o datorie patriotică.

Societatea „Mângâierea” din Câmpulung a expus o panoplie privind igiena și asistența socială în Muscel, iar dr. G. Riganii a expus o statistică sanitară a județului.¹⁹

Arta plastică a fost reprezentată de trei prestigioși fii ai orașului Câmpulung și anume: pictorul Ion Negulici, cu portretul lui Ghiță Cantacuzino, pictorul George Dem. Mirea, cu tablourile: „Vârful cu dor” și portretul principelui Dimitrie Ghica, sculptorul Dem. Mirea cu bustul lui Radu Negru, bustul d-nei George Dem. Mirea și Satir. La acestea s-au adăugat un tablou lucrat de pictorul N. Vermont, „Casă la Câmpulung”, precum și un tablou în ulei lucrat de C. Aricescu²⁰ Câmpulung, intitulat

16. *Ibidem*, pp. 228-256

17. *Ibidem*, pp. 323-329

18. *Călăuza oficială*, pp. 195-236

19. *Buletinul oficial Expoziția Generală nr.14, oct-nov. 1906*, București, Imprimeria Statului, 1907, pp. 374-452

20. *Catalogul lucrărilor*, pp. 477-478, 495-498, 500.

„Peisaj”. Să se fi ocupat C. Aricescu și cu pictura ? Este posibil; Aricescu era un multilateral !

Potrivit regulamentului Expoziției toți expozanții au primit placheta și brevetul de colaboratori, iar comisiile de juriu au acordat premii pentru cele mai meritoase exponate.²¹

Din documentele Expoziției a reieșit că la această mare manifestare națională au participat peste 40.000 de expozanți, dintre care un număr de 10.559 au fost distinși cu premii în diplome de onoare, medalii de aur, de argint și de bronz și diplome de mențiuni onorabile.

Județul Muscel s-a remarcat substanțial în fața comisiilor de juriu, adjudecându-și un număr de 491 de premii, după cum urmează: 7 diplome de onoare cu medalii de aur obținute la secția VI „Industrie” și secția IX „Arte frumoase”, 35 de medalii de aur cu diplome speciale, 124 de medalii de argint cu diplome speciale, 269 de medalii de bronz cu diplome speciale și 56 de diplome cu mențiuni onorabile; iată situația premiilor:

Secții	Dipl. de onoare cume medalie	Med. aur cu dipl. spec.	Med. arg. cu dipl. spec.	Med. bronz cu dipl. spec.	Dipl. de mențiuni onorabilă	TOTAL
I	-	2	9	13	10	34
II	-	-	-	6	2	8
III	-	1	-	4	2	7
IV	-	-	-	2	15	17
V	-	3	1	-	-	4
VI	4	13	52	55	19	143
VII	-	1	-	1	-	2
VIII	-	15	60	187	7	269
IX	3	-	-	-	-	3
X	-	-	-	1	-	1
XI	-	-	2	-	1	3
XII	-	-	-	-	-	-
TOTAL	7	35	124	269	56	491

21. *Buletinul Oficial Expoziția Generală*, pp. 374-452; Viitorul Muscelului, I/33, duminică 29 X 1906, p.3 și idem, anul II, nr.7, duminică, 21 ianuarie 1907, p.3.

Statistic, numărul mediu de premii pe județ a fost de 373 (10559 premii: 31 de județe), ceea ce înseamnă că județul nostru a obținut cu peste 30% mai mult decât această medie, fapt mai mult decât onorabil. Menționez numai câțiva premianți care s-au evidențiat în mod deosebit: Diplomă de onoare cu medalie de aur – ILIE TONGHIOIU din Câmpulung cu exponatul costume naționale din Muscel; GABRIEL DIMITRIU – Câmpulung cu exponatul laborator practic de farmacie, preparate farmaceutice și cosmetice, lucrarea „Flora județului Muscel”, precum și altele; Fabrica de Hârtie din Câmpulung, pentru hârtie de tot felul; GEORGE DEM. MIREA și NIC. GRANT, pentru pictură. Medalie de aur cu diplomă specială: MATEI DRĂGHICEANU – Câmpulung cu exponatul calcar de Albești; ILIE TONGHIOIU – Câmpulung cu confecții și țesături naționale; ELENA FLORIAN – Câmpulung – cu lucrări de mână; schitul de maici – Nămăiești cu lucrări de mână; regimentul 30 Muscel, cu miniatura cazarmii; MAXIMILIAN POPOVICI și C. NICULESCU, ambii din Topoloveni pentru porumb; IANCU ENESCU – Stâlpeni – pentru țuică; PETRE C. ZAMFIRESCU – Rădești – pentru țuică; NAE COSTEA – Câmpulung – pentru țuică, precum și alții.

O notă deosebită care a pus în evidență reputația de care s-a bucurat învățământul din județ cu prilejul expoziției au făcut-o școlile muscelene de toate gradele, care au recoltat o serie de medalii și diplome speciale, astfel:

- Școala nr.1 de fete, medalie de argint și diplomă specială;
- Școala nr.2 de fete, diplomă de mențiune onorabilă;
- Școala normală de băieți, medalie de bronz cu diplomă;
- Școala inferioară de meserii, medalie de argint cu diplomă specială, medalie de bronz cu diplomă specială, diplomă de mențiune onorabilă;
- Atelierul profesional de fete, medalie de argint cu diplomă specială;
- Școala primară din Mioveni, medalie de argint cu diplomă specială;
- Școala elementară de meserii din Racovița, medalie de argint cu diplomă specială;
- Școala primară de fete din Rucăr, medalie de bronz cu diplomă specială;

- Școala primară din Ciulnița, medalie de bronz cu diplomă specială;
- Școala primară din Valea Româneștilor, medalie de bronz cu diplomă specială;
- Școala de adulți Priboieni, medalie de bronz cu diplomă specială;
- Școala primară Valea Popii, diplomă de mențiune onorabilă;
- Școala primară din Capul Piscului, diplomă de mențiune onorabilă;
- Școala primară din Jugur, diplomă de mențiune onorabilă;
- Școala primară din Vulturești, diplomă cu mențiune onorabilă.

Desigur că juriul a fost îndreptățit să acorde marele premiu „Diplomă de onoare cu medalie de aur” costumelor naționale muscelene și ne întemeiem această certitudine pe cuvintele unui autor care în urmă cu peste 30 de ani scria următoarele: „Portul popular din Muscel este îndeobște prețuit și socotit printre cele mai frumoase din țară. Faima aceasta și-o datorează aspectului său neobișnuit de spectaculos.”²²

Oricum, județul Muscel, orașul Câmpulung au făcut în fața Națiunii, cu prilejul Expoziției generale române din anul 1906, dovada hărniciei și priceperii oamenilor locului, a muscelenilor, bărbați, femei, copii, a bogăției pământului, a acestui sfânt pământ, locuit și stăpânit de întotdeauna de moșii și strămoșii muscelenilor.

Larga și masiva participare la o expoziție națională de o asemenea anvergură, denotă în primul rând un înalt grad de civilizație și un act de cultură; o accentuată personalitate, precum și conștiința sigură despre lucrul făcut, demonstrând în același timp dorința de muncă și de a produce bunuri utile, dorința de frumos și demnitate, dorința de a fi prezent într-o astfel de competiție, în care s-au întâlnit nu numai românii din județele celor trei Țări Românești: Muntenia, Moldova și Dobrogea, ci și românii din celelalte Țări Românești: Transilvania, Bucovina, Basarabia și Banatul, pe care organizatorii expoziției au avut grijă să-i invite, invitație ce a fost onorată de-

22. Florea Robu Florescu, *Portul popular din Muscel*, în caiete de artă populară, Ed. de Stat pentru literatură și artă din București, 1957, p.5.

un mare număr de participanți.²³

Iată un eveniment expozițional în care s-au regăsit românii de pe tot întinsul istoric al țării ca avanpremieră la actul Marii Uniri a tuturor românilor de la 1 decembrie 1918, eveniment epocal pe care anul acesta, întreaga suflare românească, îl sărbătorește cu prilejul aniversării a 80 de ani.

Mulți, foarte mulți dintre expozanții din 1906 au îmbrăcat cămașa morții în anul 1916 când la chemarea patriei au plecat să elibereze pe frații noștri „de dincolo” și să întregescă România în veci unită. Mulți, foarte mulți, nu s-au mai întors acasă.

Mărturia de piatră stă sus pe muntele Mateiaș, în mausoleul eroilor.

Aurică Smaranda

**EPISCOPUL INOCHENTIE MICU KLEIN
-DESCHIZORUL LUPTEI POLITICE A ROMÂNILOR
DIN TRANSILVANIA -**

*„Eu cu clerul meu cu adevărat suntem și vom
rămâne uniți, numai să ni se dea și nouă acele
beneficii și imunități de care se bucură clerul
romano-catolic”*

Biserica i-a edificat pe strămoșii noștri prin învățătura și reprezentanții ei, a fost singura instituție purtătoare de cultură, cele mai vechi cărți, care s-au scris au fost cele bisericești, bisericești au fost și cele dintâi manifestări ale limbii românești.

Se știe cu siguranță că Biserica a suferit mai întâi influențe romane, apoi grecești, și de ce nu, chiar slave. Chiar instituțiile noastre politice din evul mediu își au originea în epoca preponderenței bulgare : organizare socială și politică în cnezate și voievodate ierarhia bisericească, începuturile nobilimii sau boierimii, limba bulgară în cancelariile domnești, în biserici, în literatura profană și în corespondență privată.¹ Să ne fi avut noi ierarhia bisericească organizată, am fi avut poate altă evoluție istorică. Se mai știe că în veacul al

1. Ioan Bogdan, *Românii și Bulgarii*, București 1895, p.22

XI-lea și al XII-lea României își aveau episcopia lor proprie, dependentă de arhiepiscopia de Ohrida.² Biserica românească rămâne până târziu, în jumătatea a doua a veacului al XVI-lea când se întemeiază cea dintâi Mitropolie atât în Muntenia cât și în Moldova, supusă jurisdicției bisericii bulgare.³

Nicodim contribuie la întemeierea primelor mănăstiri pe pământ românesc: Vodița și Tismana devenind astfel inițiatorul vieții călugărești la români. Este foarte interesant pentru cunoașterea spiritului, care stăpâna atunci în biserica românească, că în Muntenia, de la aducerea tipografiei (1507) până la 1640 deci în decurs de peste 130 de ani, nici un șir nu apare tipărit românește. Prima carte românească tipărită la români de dincolo este Pravila apărută la 1640.⁴ Mănăstirile închinat erau cele mai puternice fortărețe ale grecismului din Principate. Preot se putea face oricine cu banii trebuitori pentru a căpăta actul de numire (*singhelia*). De obicei însă preoția se moștenește. Să nu uităm însă cuvintele scriitorului rus Solowiew care spunea că “biserica națională dacă nu vrea să fie supusă absolutismului statului și încetând de a mai fi biserică, să devină un departament al administrației civile, trebuie să aibă un punct de razim afară din Stat și națiune, să aparțină unui cerc național și social mai vast cu un centru independent și cu o organizație universală.”⁵

Cauza pentru care României s-au înstrăinat de Unirea cu Roma care era între altele și teama că vor ajunge cu totul sub jurisdicția episcopului catolic.

Născut la 24 iunie 1700 (după unele izvoare 1692), în Sadu jud. Sibiu, Inochentie Micu Klein, a fost episcopul care a militat pentru drepturile românilor din Transilvania. Și-a făcut studiile mai întâi la Colegiul academic iezuit din Cluj (1718-1722), inclusiv studiile de filosofie (1722-1725) apoi

2. Nicolae Dobrescu, *Fragmente privitoare la Istoria Bisericii Române*, Budapesta 1905, p. 7

3. Theimer, *Monumenta historica Hungariae* I, p. 131

4. Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche* I, București, 1903, p. 108

5. Solowiew, *La Russie et l'Eglise universelle*, ed. II. Paris, 1906

le continuă la Facultatea de Teologie a Universității iezuite din Târnăvia (în Slovacia). La 23 septembrie 1729 a fost sfințit preot de episcopul rutean George Genadie Bizanczy în biserica greco-catolică din Pocs numită a „Preacuratei lăcrămătoare”, iar la 25 septembrie 1730 Klein a făcut profesiunea monahală în ordinul călugăresc al Sf. Vasile și și-a luat numele de Inocențiu, iar la 25 octombrie același an a fost consacrat episcop în mănăstirea Sf. Nicolae din Muncaci (azi Mukacevo).

După ce a fost ales episcop, Inochentie a plecat la Curtea Imperială din Viena ca să obțină drepturi pe seama poporului român, cerând recunoașterea ca a patra națiune din Transilvania. Inochentie a luptat pentru ca națiunea română să nu mai fie „tolerată” să fie reșezată între fiii patriei și numărată între Stări și în consecință recunoscută și ea ca națiune politică, egală în drepturi cu celelalte trei –Unguri, Sași și Secui.⁶

Legând lupta de firul unirii, profitând de perspectivele oferite de ea, Inochentie a trebuit să procedeze mai întâi la consolidarea unirii nesigure, zdruncinate să-i dea consistență, un aparat, o ierarhie. Arată starea de inferioritate în care erau ținuți preoții români care sufereau aceleași nedreptăți din partea dregătorilor și a proprietarilor de pământ ca și păstoriții lor. A dus o luptă hotărâtă împotriva oricărei alterări a conținutului ortodox al bisericii sale, împotriva latinizării adică a catolicizării.

„Să nu se hotărască nimic de noi afară de noi și în absența noastră” este formula revendicărilor sale. A solicitat înlăturarea iobăgiei, dreptul la învățătură, dreptul de a practica toate meșteșugurile, dreptul de a folosi liber pădurile, apele și munții, scutirea preoților de taxe, acordarea de „sesii parohiale ca și preoților celorlalte confesiuni. În sprijinul revendicărilor sale, invoca vechimea și continuitatea românilor, superioritatea lor numerică.

În 1738 a început zidirea unei mănăstiri, a reședinței și a bisericii episcopale din Blaj care au fost terminate sub urmașul său, Petru Pavel Aron. S-a gândit apoi la refacerea vechii tipografii a Mitropoliei din Alba-Iulia.

6. Augustin Bunea, *Din istoria românilor; Episcopul Ioan Inochentie Micu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900, pp. 6-11

Klein este întemeietorul orașului Blaj.⁷

Așadar a înființat pentru biserica și națiunea sa un oraș românesc în care a pulsat viu sentimentul național și care astăzi este *metropola* unei biserici extinse peste toată Transilvania și o parte însemnată a Ungariei. A asigurat episcopiei un domeniu care în mâna unor episcopi cu înalta cultură intelectuală și morală s-a prefăcut într-un izvor nesecat de fundații culturale.

Istoriografii noștri, Samuil Micu⁸ și Petru Maior⁹ susțin că unirea cu biserica Romei a făcut progrese mari sub episcopul Klein. Consistoriul episcopului era compus din 12 protopopi mai de frunte.¹⁰ Schmeizel, un patriot sas spune „că multă jale era la protestanți, că unirea va avea urmări politice, ci se temeau chiar că românii ar putea deveni prin unire a patra națiune.”¹¹ Inițiază școlile din Blaj, care vor juca un rol, atât de însemnat în istoria poporului român. Sub episcopatul lui pleacă și primii bursieri la Roma. Blajul, reședința sa, în intențiile lui trebuia să fie centrul cultural al românilor din Transilvania. Cât privește persoana episcopului, abstracție făcând de cele spirituale și de învățătură și știința lui școlară, el nu este om politic, nu are știință de om de stat, nu este jurist (politicus, statista, iurista).

Cei din Cancelaria aulică, catolicii și acatolicii, s-au silit să scoată pentru români o sentință de moarte, se bucură că îl pot face pe el de batjocură înaintea întregii țări și prin aceasta pot speria clerul și națiunea română atât de amar asupra până acum.¹² Fiindcă însă împărăteasa era o femeie evlavioasă și ținea la Unirea românilor cu Biserica Romei, dușmanii episcopului au crezut că este neapărat de lipsă, să prezinte pe episcop ca pe un promotor de schismă. Împărăteasa examina atât instrucția pregătită de

7. *Istoria Blajului din timpurile cele mai vechi să se vadă la Cipariu: Archiv pentru filologie și istorie*, p. 62 și urm.

8. La Cipariu, *Acte și fragmente*, p.93

9. *Istoria Bisericii Românești*, Part. I, C III 6

10. Vezi Sinodul din 1732, la I.M. Moldovan, *Acte Sinodale* I, C II, p. 96

11. La G.B. Duica, *Călugărul Visarion Sarai*, Caransebeș 1896, p. 27

12. Bunea, *op. cit.*, pp. 92-96, Hurmuzachi, VI pp. 567-569

secția catolică pe seama protectorilor unirii, cât și raportul episcopului Muncaciului și decretul sau din 14 octombrie 1746 adresat secției catolice.¹³ Deși l-a rugat pe Cardinalul Albani, să stăruie ca episcopul Klein să abdică de bună voie și astfel afacerea aceasta să se termine fără zgomot și pertractări lungi, iar dieceza Făgărașului să-și poată căpăta cât mai curând un episcop mai demn. Călugării obișnuiți din biserica latină sunt exempti, adică nu stau sub jurisdicția episcopului, ci sunt supuși nemijlocit Pontificelui Roman. Klein aduse Scaunul apostolic în poziția de a nu mai stăruie deocamdată pentru abdicarea lui, ca să nu se nimicească unirea Românilor cu biserica Romei.¹⁴ La 7 mai 1751 Ioan Inochentie a abdicat sponte et libere rămânând să trăiască mai departe, din pensia oferită, în exilul său.

„Nu știi prin ce farmec ne atrage pe toți pământul natal și nu ne îngăduie să-l uităm.”¹⁵

A murit la 23 septembrie 1768 în vârstă de 76 ani acolo la Roma; Inochentie se vedea clar că nu putea fi instrumentul docil al politicii imperiale. El se dovedea conducătorul unui popor, chemat să-l conducă la luptă pentru țeluri proprii, pentru politica imperială. Lupta lui Inochentie se concretizează într-un precis țel politic: ridicarea poporului român la națiune politică. Este primul care cuprinde într-un ansamblu coerent problema poporului român din Transilvania, concepându-i obiectivele și argumentele fundamentale. El trebuia să fie prin urmare, nu numai capul religios, ci și capul politic al poporului său, ca și patriarhul iliric.¹⁶ El luptă pentru ridicarea națiunii române astfel concepută și astfel exclusă de legile țării. Textele nici nu cunosc o „națiune română în sens feudal. Acuză astfel des

13. Vedem, deci că episcopul Muncaciului era acum investit și cu un fel de jurisdicție

14. Actele acestea în protocolul din Oradea

15. „Nescio qua natale solum dulcedine cunctos ducit et immemores non sinit esse suit”, *Românii în Arhivele Romei*, pp. 174-175

16. Sunt elocvente raționamentele lui din Șcrisoarea către Silvestru Caliani, adresată din Roma la 29 aprilie 1747

șerbia (Leibeigenschaft) cu cele mai tari epitete înainte de toate, desigur ca pe o gravă nedreptate etică și socială. Unirea însăși în vederile lui este instrument de cultură, de ridicare. Clerul trebuie cultivat nu numai religios nu pentru a fi mai catolic, ci pentru a mai fi conștient, mai român, mai util neamului său. Ridicarea națiunii române, la națiune politică, Inochentie o înțelege prin egalitate cu celelalte națiuni, printr-o egalitate de drept în raporturile sociale existente. Inochentie folosește termeni : națiune, Stare, privilegiu. Le dă însă conținut nou. Lupta lui este punct de plecare nu numai în lupta de emancipare a poporului român din Transilvania, este și unul din punctele de plecare în lupta de emancipare a întregului popor român, moment istoric de temelie în lupta lui pentru libertate și unitate națională.

Programul politic al lui Inochentie trasează liniile de forță ale viitoarei științe istorice, el pune temeliele pe care se va ridica Școala Ardelană care va fundamenta științific acest program.

La scurt timp după scindarea bisericească a românilor din Transilvania, era limpede că unirea a dus numai ură și vrajbă între fiii aceluiași neam, de care au știut să se folosească asupritorii săi. Biserica Unită a ajuns să fie condusă de teologi, iezuiți străini, impuși vlădicilor uniți sau de fostul preot Ioan Patachi. Cel mai de seamă episcop unit a fost Inochentie Micu, înflăcărat luptător pentru drepturile românilor din Transilvania și pentru păstrarea tradițiilor strămoșești, ca o concluzie, Ioan Inochentie Micu Klein nu s-a lăsat absorbit de Curia papală, luând astfel calea exilului.

Prof. Dana Viezuianu

Bibliografie

1. Barițiu, George : *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. 1 Sibiu, 1889
2. Bogdan, Ioan : *Românii și Bulgarii*, București, 1895

3. Bunea, Augustin : *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inochentie Klein (1728-1751)*, Blaj, Tipografia seminarului arhidiecezan greco-catolic
4. Cipariu, Timotei : *Acte și fragmente*, Blaj, cu tiparul seminarului diecezan, 1885
5. *Documente inedite din arhiva Episcopiei catolice transilvane din Alba-Iulia*
6. Dobrescu, Nicolae : *Fragmente privitoare la istoria bisericii române*, Budapesta 1905
7. Duică, George-Bogdan : *Procesul Episcopului Ioan Inochentie Klein*, Caransebeș, 1896
8. Hodoș, Bianu : *Bibliografia românească veche*, I, București 1903
9. Moldovan, Ioan M. : *Acte sinodale Balj*, tomul I 1869 și tomul II 1872
10. Păcurariu, Mircea : *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a V-a, Ed. Sofia, București, 2000
11. Idem : *Dicționarul Teologilor români*, ediția a doua, revăzută și întregită. Ed. Enciclopedică, București 2002
12. Pâclișan, Zenovie: *Biserica și Românismul*, Cluj, Tipografia, Carmen Petru, P. Barițiu, 1910
13. Prodan, Daniel : *Supplex Libellus Valachorum, Din istoria formării națiunii române*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București 1984
14. Solowiew : *La Russie et l'Eglise universelle*, ed.a-II-a, Paris 1906
15. Theimer : *Monumenta historica Hungariae*

PAGINI DE SPIRITUALITATE ORTODOXĂ

Predică la Duminica a XXXIV-a după Rusalii (fiul risipitor)

Iubiți credincioși,

Parabola de astăzi este cea care face începutul unei perioade. Dacă săptămâna trecută am început Triodul și încercam să deslușim oarecum timpul liturgic în care ne aflăm, iată că Duminica imediat următoare, cea de astăzi, deci, concretizează acest lucru prin, mai ales, parabola pe care Biserica, preluând învățătura Mântuitorului, ne-o pune în față, pilda Fiului risipitor.

Este o pildă adaptabilă, practic, fiecărei persoane în parte. Este cea mai cuprinzătoare parabolă rostită de Mântuitorul care are atingere directă asupra persoanei. Toate celelalte au vorbit despre credință, despre o anumită relație a omului cu Dumnezeu în anumite situații. Aceasta este, însă, parabola care vorbește cel mai clar despre persoană, despre om și despre raportarea personală la Dumnezeu, directă. De aceea spuneam că face începutul concret al Postului. Săptămâna viitoare urmează Duminica Înfricoșătoarei Judecăți. Apoi începe Postul propriu-zis, cu Duminica Ortodoxiei, cu tot ceea ce înseamnă intrarea într-o atmosferă duhovnicească pregătitoare sau intens pregătitoare întâmpinării Învierii Domnului.

Totuși, aici se face începutul, pentru că vă spuneam, pilda aceasta ni se aplică fiecăruia în parte. Și nu o dată, nici măcar o dată pe an, în această Duminică, ci ori de câte ori ne venim în firea noastră și vedem că suntem

oarecum departe de Dumnezeu. Ori de câte ori căutăm să mergem să ne apropiem de Dumnezeu, să ne spovedim, căci de fiecare dată pilda aceasta se repetă în plan individual. Pentru că ce avem ca persoane, spune Sfântul Apostol Pavel lucrul acesta, și care să fie al nostru, care să ne aparțină? Nu avem nimic care să ne aparțină, decât ceea ce Dumnezeu ne-a dat: viața ca dar, libertatea ca dar și tot ceea ce a pus în noi ca să ne găsim în acest loc al lumii, în acest univers și timp, să știm ce putem face, dar toate, cum spune Sfântul Apostol Pavel, repet, sunt de la Dumnezeu.

Fiind acestea de la Dumnezeu este ceea ce spune parabola că a împărțit părintele averea sa. Deci avem această avere cu noi, o purtăm cu noi, ori că suntem în casa Tatălui, ori că suntem în afara ei și o risipim, este ceea ce ne-a dăruit Dumnezeu și lucrul în fața căruia vom răspunde fiecare în parte la timpul potrivit. De aceea spun că această conștientizare a lucrului pierdut, a ceea ce nu putem face înaintea lui Dumnezeu și ca pentru Dumnezeu ne duce într-o sărăcie, a lipsă și totodată o dorință acerbă de cunoaștere a noastră, a rostului nostru și, în definitiv, a legăturii noastre cu Dumnezeu.

Spune parabola același lucru: s-a dus într-o țară îndepărtată, și-a cheltuit averea și a început să simtă lipsa. În momentul în care aceste daruri nu sunt lucrate, nu sunt îmbogățite, nu sunt păstrate, nu îngropate, nu în acest sens, ci lucrate înaintea lui Dumnezeu și a unei lumi care ne este martoră la această lucrare, acestea se pierd. E sigur. Toți știm o aritmetică de copil: dacă nu pui la loc și tot iei, nu mai ai de unde lua la un timp. Așa este și cu darurile, așa se întâmplă cu darurile pe care le avem, cu bogăția pe care o avem și ajungem în felul acesta la fundul sacului, deci la sărăcie, la dorința de a avea ceva, de a dobândi ceva, iar foamea duhovnicească după Dumnezeu să știți că nu se poate asemui cu nimic. Să fie sărăcia lumii cât de mare în cele materiale, dacă este, totuși, un pic sătulă de Dumnezeu, un pic dacă știe să se hrănească cu Dumnezeu, atunci se atenuază acea lipsă materială, atunci înțelege rostul durerii în care se află lumea și știe cum să înceapă să lucreze ca să se îmbogățească pe toate planurile.

Dar în acest context ne trebuie, în primul rând, hotărâre, nădejde și răbdare. De câte ori ne punem în gând chiar în relațiile de familie să fim mai

buni, să ne înțelegem mai bine, să ne ajutăm mai mult, să sărim în ajutorul celui care este mai neputincios dintre noi, dar tot gândul bun, sau toată intenția aceasta se risipește, poate, la un singur cuvânt, la o singură privire, la un singur gest al celuilalt. Și acest lucru arată nerăbdarea, lipsa de înțelepciune și neputința de a suferi împreună un timp, ca împreună să ieșim din impasuri.

Același lucru întreaga parabolă îl subliniază de la bun început, același lucru îl pățește fiul cel ascultător, cel care rămâne în casa Tatălui, cel care are toată bogăția și care, totuși, nu se bucură de ea. În comparație cu Fiul cel Risipitor, fiul din casa Tatălui este mult mai jalnic, mult mai trist, mult mai neputincios. De ce? Pentru că îi lipsește îndrăzneala. De câte ori nu ne inhibăm, chiar și în fața oamenilor, dar și în fața lui Dumnezeu, câteodată facem excepție în fața lui Dumnezeu mai mult decât în fața oamenilor, căci, zicem noi, ne înțelege Dumnezeu mai bine. Dar noi pe noi înșine ne-am înțeles atunci când i-am cerut lui Dumnezeu? De aceea nu este obligat Dumnezeu să ne ajute imediat, să ne sară în ajutor. De aceea ne mai lasă Dumnezeu un timp al răbdării și al încercării. Și iată că acest Fiul Risipitor îndrăznește să-i ceară tatălui lui să-i dea partea de avere, că pleacă.

Vă spuneam că avem partea noastră de bogăție, dar cerem lui Dumnezeu vreodată să ne-o întărească, nu să ne-o înmulțească, să ne întărească în ceea ce facem, îndrăznim să-I cerem vreodată? Și dacă îndrăznim, cum o facem? Căci nu este indiferent nici lucrul acesta. Apoi, tot fiul acesta îndrăzneț pleacă și risipește în lume. Dar în toată această risipire și împotrivire a lui, ea a fost și este o împotrivire în fața propriei persoane, nu o răzvrătire împotriva Tatălui. Nu spune nimic parabola despre lucrul acesta. N-a avut nici o gâlceavă cu Tatăl ca să plece nemulțumit. Dimpotrivă, pleacă extrem de mulțumit, având partea lui de avere și ducându-se în cele ce a vrut să facă. Ei bine, mergând în acest pelerinaj al risipei, Fiul acesta n-a pierdut niciodată legătura cu Tatăl, pentru că atunci când și-a venit în fire s-a gândit exact la Tatăl lui, la casa lui, la tot ceea ce însemna frumusețe și bogăție în casa Tatălui lui. Și a cerut ca în această frumusețe să fie cel mai mic. Iată o altă îndrăzneală din partea lui. Și cum poate un tată să-și neglijeze fiul? Cu atât mai mult Dumnezeu nu poate să

ne neglijeze niciodată. Neglijenții suntem noi.

De cealaltă parte, însă, fiul cel din casă, care n-a îndrăznit să se bucure o dată măcar de frumusețea casei lui, care n-a îndrăznit să ceară nimic Tatălui lui, dar vă dați seama că toți suntem oameni și știm ce ar gândi un astfel de om și, deci, nu s-a raportat neapărat la fratele lui atunci când impută Tatălui lui. Și răspunsul e foarte simplu, foarte deschis din partea Tatălui: „Toate ale mele sunt ale tale. Voi ai să-ți iei, puteai să-ți iei”.

Este motivația pe care o aducem totdeauna în lipsa îndrăzelii și a nelucrării noastre. „Știți, Părinte, păi eu am încercat să fac lucrul, încerc să fac altceva de nu știu câtă vreme, dar, parcă nimic nu-mi iese”. Dar ai avut îndrăzneală să mergi până la capăt? Ai purtat și urcușul și coborâșul unui lucru care se face cu răbdare și cu nădejde și greu? Ai mers cu acesta până la capăt? Ai gustat și bucuria și necazul lui? Numai atunci lucrul acela se face deplin, îl înțelegem, ne pătrunde, ni se adaugă la statura ființei noastre și ajungem să ne bucurăm de darul pe care l-am primit de la Dumnezeu.

Numai așa înțelegem că, fără ajutorul lui Dumnezeu, n-am putea face, n-am putea duce la bun sfârșit un lucru sau altul. În felul acesta s-a purtat fiul cel care lucra pe un ogor, undeva, dar nu în plenitudinea pe care i-o oferise statutul lui și casa lui Dumnezeu în care locuia.

De aceea spun că această parabolă este pentru fiecare, de la prima chemare, de la prima sclipire, acel moment al convertirii, cum îl numim noi, al chemării lui Dumnezeu și al simțirii personale că suntem departe, că avem nevoie de Dumnezeu și că trebuie să ne apropiem de El și tot timpul apoi, de aici pornind, de câte ori rămânem în afara casei, ne aducem aminte că undeva e un loc mai bun, că cineva ne așteaptă cu brațele întinse, că ne așteaptă la un ospăț cu haine curate, chiar dacă mocirla în care ne aflăm este, după exemplul parabolei, tocmai... porcilor.

De aceea, vă îndemn ca ziua de astăzi să vă fie încă o dată motiv de analiză, de înțelegere a locului în care vă aflați și să puteți de săptămâna viitoare și toate Duminicile care vor urma până la Înviere să îndrăzniți la Dumnezeu, pentru că dacă nu vom îndrăzni noi să deschidem ușa Învierii, ea a fost deschisă o dată de Dumnezeu, n-a rămas deschisă de-atunci încoace,

descuiată. De fapt, nu trebuie decât să punem mâna pe clanță și să intrăm și noi.

Dacă nu vom îndrăzni să facem lucrul acesta până în perioada scurtă la Înviere, la Paști, dar în perioada eshatologică, până la Învierea cea de Apoi, înseamnă că n-am înțeles această pildă a Mântuitorului, înseamnă că se întâmplă cu noi doar negativul care este arătat în pilda aceasta.

Să ne ajute Dumnezeu să putem fiecare în parte să ne facem acest examen și să reușim la Înviere să primim haină nouă și inel și bucurie la masa Stăpânului.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Predică la Botezul Domnului

Iubiți credincioși,

Planul liturgic al mântuirii lumii sintetizează planul global al mântuirii lumii, iar sărbătoarea de astăzi este și ea una care marchează o etapă extrem de importantă în așezarea lumii în Dumnezeu.

De fapt, sărbătoarea de astăzi este cea care arată nu așezarea lumii în Dumnezeu, ci așezarea lui Dumnezeu în lume.

Dacă ne uităm la celelalte mari praznice și vedem că Învierea este cea care luminează lumea, care o deschide înaintea lui Dumnezeu. Dacă nașterea lui Hristos este cea care tănuiește lumea și Taina, o Taină care rămâne ascunsă până și îngerilor lui Dumnezeu, o Taină care rămâne ascunsă lumii până într-un timp; iar timpul acela este timpul de astăzi când, dincolo de ceea ce se întâmplă și la Cincizecime, iarăși un popas important în acest plan de mântuire al lui Dumnezeu, coborârea Sfântului Duh, Întruparea Fiului, Învierea, toate prin lucrarea Treimii întregi, de data aceasta Treimea întregă se prăvălește peste lume. Este chenoza desăvârșită a lui Dumnezeu. De aceea este numită această sărbătoare și arătarea Domnului, Epifania, arătarea lui Dumnezeu. Acum se descoperă lumii taina pe care la naștere au înțeles-o, abia atunci au înțeles-o îngerii și câțiva dintre oameni cărora li s-a descoperit atunci.

De data aceasta lumea întreagă este pusă înaintea descoperirii Sfintei Treimi, este așezată față în față cu Dumnezeu; Fiul care Se botează în Iordan, Duhul care Se coboară asupra Lui și Tatăl Care mărturisește. Este în planul mântuirii cea mai evidentă, cea mai reală sărbătoare, dovada că are, dincolo de toate celelalte, cea mai mare participare a lumii. Este traducerea lui Dumnezeu în fața lumii. Chiar dacă sub semnul elementului care curățește desăvârșit, lumea are nevoie de această curățire spre a-L întâlni pe Dumnezeu.

Prin apă a curățit Dumnezeu lumea, de la începutul ei. Și apa e dată spre a curge de sus în jos și de jos în sus. Spun lucrurile acestea pentru că apa nu șade, ea curge. De aceea a ales Dumnezeu să Se descopere lumii în acest element curățitor. Curge de jos în sus, pentru că ea crește toate și le crește spre Dumnezeu în curăție. Și de sus în jos pentru că ea vine de la Dumnezeu să curățească. Cea mai evidentă dovadă a acestei curățiri este spălarea lumii de păcate de către Dumnezeu Însuși la Potop.

De data aceasta, în Hristos, spune Evanghelia, spun Părinții, într-unul singur se curățește lumea întreagă. Ce-i spune El lui Ioan, când acesta se trage înapoi și nu vrea să-L boteze: „Lasă Nouă că Ne este dat acum să împlinim toată dreptatea”. Deci la Iordan Hristos împlinește dreptatea lui Dumnezeu, dreptate care se arătase de nenumărate ori oamenilor în Vechiul Testament, că prin apă i-a trecut Dumnezeu și i-a izbăvit și din Egipt și din pământul oropsit al Haralului în pământul binecuvântat pe care Dumnezeu îl dă poporului Israel. Prin apă trece și Iacob în liniștea cetății sale să-i nască soția. Apa o îndulcește Moise, apa din Ierihon o îndreaptă Elisei, toate acestea prin încredințarea dreptății lui Dumnezeu, pentru că le făgăduise ceva înainte Dumnezeu. Și când omul a început să se îndoiască de această făgăduință și să întrebe „cum vom scăpa?” sau „ce vom bea?”, deci momente în care viața omului era pusă în pericol, apa aceasta se face izvor de apă vie.

Și trec acum la ceea ce spune Hristos samaritencei: „Cel ce va bea din apa aceasta, izvor de apă vie va izvorî” și toată apa sfințită acum se face izvor de apă vie lumii.

Noi vorbim despre mântuirea noastră prin Învierea lui Hristos și prin doborârea morții. Dar această doborâre a morții, știm bine că, în realitate, în

creștinism, nu se face decât prin moarte și Învierea cu Hristos, că apa botezului de aceea este legată de mântuirea noastră, de împlinirea dreptății lui Dumnezeu, pentru că atunci se șterge în om păcatul strămoșesc. În Hristos s-a șters păcatul lumii și s-a reșezat lumea în dreptatea lui Dumnezeu. Și apoi a putut să meargă lumea în urma lui Hristos spre Înviere.

Iată de ce vă spuneam că această sărbătoare este simțită mai real de către noi toți, pentru că știm, sau chiar nu știm, vrem, nu vrem, conștiință, sau nu, am trecut prin apa Botezului și apa aceea ni s-a făcut dreptate și îndreptare înaintea lui Dumnezeu. Ea a curățit scânteia credinței din sufletele noastre și datorită ei am ajuns în locul acesta binecuvântat.

De aceea este ca un îndemn, ca un imbold, chiar dacă conștientizăm sau nu, repet, să venim, să ne îndulcim din această apă care ne-a făcut părtași firii dumnezeiești. Noi nu ne putem împărtăși cu Hristos, nu putem gusta focul care s-a coborât în rugăciunea care se va citi la sfințirea mare a apei, o să auziți: „Pământul și Apa se bucură împreună cu lumea”. Veți auzi iarăși că Iordanul a văzut și a fugit, Iordanul s-a întors înapoi, căci a văzut focul dumnezeirii coborând în el, în chipul Fiului. Priviți cele două elemente care ne curățesc pe noi: focul dumnezeirii, împărtășirea la firea dumnezeiască prin împărtășire de Hristos și apa Botezului care ne curățește. Deci nu putem lua în noi acel foc, așa spun Părinții despre Împărtășanie. „E foc care arde pe cel ce se împărtășește cu nevrednicie”, dacă nu, mai înainte, ne-am coborât în apa care liniștește acest foc, în apa care face să ardă acest foc, căci nu se stinge în ea focul dumnezeirii, ci dimpotrivă, se înobilează, se înfrumusețează, se întregesc una pe cealaltă.

Acesta este rostul pentru care noi venim astăzi. Acesta este rostul pentru care noi cerem de nenumărate ori binecuvântarea și sfințirea apei, ca în toate aceste înclinări ale noastre, secătuiți ale sufletului, într-o lume seacă, într-o lume care a uitat să se bucure cu pământul și cu apa astăzi. Firea înconjurătoare se bucură mai mult decât omul și primește mai mult decât omul astăzi pe Hristos și binecuvântarea Duhului Sfânt. Și omul a văzut lucrul acesta și nu spune în el mereu: „Am văzut-o și noi că agheasma nu se strică.” Și a mai făcut omul și alte experiențe. A luat apă de Bobotează și a

păstrat-o. „Ia să vedem, că am auzit noi că se sfințesc toate apele, firea apelor, spune rugăciunea, se sfințește astăzi.” Și a văzut omul că nu s-a stricat. Dar tot nu-i vine a crede. Tot nu e destul pentru el.

Și în felul acesta a pierdut bucuria, și o pierde pe zi ce trece. De aceea, conștienți de ceea ce veți primi astăzi, păstrați cu sfințenie apa vieții. Încercați să se facă râuri curgătoare de mărturisire a lui Hristos, din gura, din inima, din mintea noastră, a fiecăruia.

Încercați să le spuneți și altora care nu văd, deși au ochi, ce se întâmplă astăzi, cum se prăvale Dumnezeu peste lume și lumea rămâne nepăsătoare, cum cuprinde Dumnezeu totul. Dacă a cuprins firea înconjurătoare, gândiți-vă că noi nu putem rămâne în afară, căci prin noi o cuprinde Dumnezeu pe aceasta. Și dacă se mai răzvrătește împotriva noastră această fire, și o vedem cu ochii noștri și ne înspăimântăm pe zi ce trece și tot ascultăm buletine de știri, ca și cum buletinele de știri ne-ar da vestea cea bună, că mâine plouă, sau va ninge, și a doua zi suntem mai înfricoșați că tot nu ne vine apa. Dar nu ne dăm seama că noi am oprit apa, că noi n-o mai sfințim, n-o mai cinstim în sfințenia ei. De aici ne vine lipsa. Și nu putem acuza nici pe Dumnezeu, nici firea că nu ne dă satisfacția aceea, sațietatea aceea a omului care merge pe o cale anume, dar care are pretenția să aibă totul la îndemână cu ușurință.

Aceasta este starea noastră. De aceea, încă o dată vă spun: Bucurați-vă de această arătare a lui Dumnezeu deplină în lume, îndulciți-vă de ea și faceți-o să rodească și în ceilalți, dar să-L îmbuneze pe Dumnezeu, să-Și mai reverse apele și harul peste noi.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Predică la Duminica a XXI-a după Rusalii

Iubiți credincioși,

Cu puțin înainte de 1453, anul în care, știm cu toții, că palma lui Dumnezeu a venit peste fața creștinătății, în ceea ce se cheamă în istorie

cucerirea, căderea Constantinopolului, un părinte contemporan acelor zile își muștra confrății, respectiv întâi pe frații de mănăstire și apoi pe viețuitorii cetății, capitalei imperiului, arătându-le în mod concret urâtenia vieții creștine pe care o duceau atunci și spunând că nu se poate ca mânia lui Dumnezeu să nu cadă peste această urâtenie. Între altele el vorbea mai ales despre strâmbarea legii, despre pervertirea învățăturilor Mântuitorului Hristos, despre faptul că, în loc să mai creadă în Dumnezeu, în puterea mântuitoare a Tainelor instituite de Hristos în Biserică și de lucrarea harului în viața lui, omul, respectiv locuitorii cetății, creștini din imperiul creștin, pe vremea aceea, bizantin, credeau mai mult în învățături omenеști, credeau mai mult în ghicitori, în descântători, în cei care veneau și încercau prin multă vorbărie, prin sfaturi și viclenii, așa le spunea părintele, sfaturi și viclenii alese, să-i deruteze pe oameni, să-i facă neîncrezători în ei și în Dumnezeu.

Vă spun lucrurile acestea, pentru că în rîndul acestei nații perpetuarea necazului vine de la aceste păcate înfierate încă de atunci. Pentru că astăzi întâlnim aproape o situație similară în România cu situația din cetatea Constantinopol. Oameni debusolați, oameni care încearcă orice, numai calea cea dreaptă nu vor s-o asculte, nu vor să se lipească de ea, nu vor s-o înțeleagă, când este atât de simplă viețuirea cu Dumnezeu și încearcă prin oameni, prin cei care, chipurile, prezic viitorul omenirii. Ce viitor credeți că mai poate fi prezis acestei omeniri când Hristos a făcut revelația deplină, desăvârșită: omul are tot ceea ce îi este necesar legăturii personale, cunoașterii personale a lui Dumnezeu și implicit a mântuirii personale.

Aceasta este diferența între creștinism și religiile lumii. Dacă în celelalte religii ale lumii s-au creat sisteme și sunt create sisteme valorice de a-l purta pe om către Divinitate, Creștinismul este religia revelată, ceea ce înseamnă descoperirea totală și directă a lui Dumnezeu de către om. Deci ceilalți încearcă să meargă către Divinitate, către Dumnezeu, în creștinism lucrurile sunt clare, dacă vreți, răsturnate către om, în favoarea omului, Se descoperă Dumnezeu omului. Dar omul nu vrea să priceapă lucrul acesta.

Sunt căile cele mai simple. E calea naturală, a cunoașterii lui Dumnezeu, această cale fiind cunoscută și în celelalte religii ale lumii și calea

supranaturală, cea de care v-am vorbit, prin care Hristos, Fiul lui Dumnezeu Îl face desăvârșit pe Dumnezeu omului. Ce spune Scriptura când este întrebat Hristos de ucenici: „Doamne, arată-ni-L nouă pe Tatăl”? El spune clar: „Cel Care M-a văzut pe Mine, L-a văzut și pe Tatăl”. Cuvântul acesta nu se referă doar la vederea sensibilă, la percepția cu privirea a lui Hristos în fața noastră. Atunci am fi îndreptățiți să spunem: „Bine, să vină Hristos aici să-L vedem și-am văzut și pe Tatăl!” Hristos vorbește despre vederea în Duh a lui Dumnezeu: „Duh este Dumnezeu și cei ce se închină trebuie să I se închine în Duh și în Adevăr”. Deci această vedere de dincolo de ceea ce înțelegem printr-o vedere sensibilă este vederea în adânc, este vederea care se coboară de Sus și al cărei potențial, subiect de dialog, nu poate fi decât omul; omul stă de vorbă cu Dumnezeu, Dumnezeu stă de vorbă cu omul în creștinism. Dacă nu deschidem această putere pe care o avem, care se numește **credință**, în care vedem pe Dumnezeu, în care simțim pe Dumnezeu, în care-L trăim pe Dumnezeu, deci toate acestea la un loc, fiind sădite de Dumnezeu în om, într-un cuvânt **credința**, așa spune Scriptura că este darul lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă că e pusă de Dumnezeu în sufletul omului de la Creație. Adică Dumnezeu și-a pus acolo un locșor în care să se poată întâlni, să poată conversa cu creația, să o poată umple, să o poată menține în bine și în frumos, așa cum a creat-o El. Dacă nu și-ar fi pus acest locșor în noi Dumnezeu, am fi fost absolviți de orice. Am fi fost independenți. Și așa suntem: avem aceeași libertate cu a lui Dumnezeu, căci El ne-a lăsat să fim liberi, însă, în virtutea faptului că am înțeles că suntem în creația mâinilor Lui, în virtutea faptului că avem ceva în noi care tinde după înțelegerea dumnezeirii, acel grăunte pus de Dumnezeu, avem obligația să aflăm ce este acest sâmbure, care este adevărul lui, și să-l împlinim, să-l facem să crească în adevărul care l-a pus acolo, în Dumnezeu.

Acesta este rostul nostru, al creștinilor. V-am spus cuvintele acestea pentru faptul că mâine, de fapt, astăzi, pentru că ziua liturgică începe seara, cinstim pe Sfinții Părinți de la Sinodul VII ecumenic, Sfinți Părinți care s-au adunat și au discutat tocmai aceste lucruri cu caracter general pentru viața Bisericii.

Ei au fost cei care, de-a lungul celor șapte sinoade ecumenice au îndreptat de fiecare dată învățătura primită direct de la Mântuitorul Hristos, pentru că și atunci, în primele secole creștine, ca și acum, omul era tentat să alunece spre aceste închipuiri proprii sau sentimentalisme, nu le spun trăiri, le spun simțiri. Trăirea este una singură, nu trebuie să bagatelizăm, taina este cea reală, cea a adevărului, a lui Dumnezeu. Deci spre aceste imbolduri personale să aluneca de fiecare dată, ca și acum, de la învățătura lui Hristos.

Ei sunt cei care, de fiecare dată, au restabilit această legătură cu Hristos, cu învățătura Apostolilor, trecând de-a lungul vremii prin toată tradiția și învățătura Bisericii pentru a căuta filonul pur de unde a pornit sau unde s-a întâmplat revelația lui Dumnezeu.

La acest sinod s-a restabilit adevărul despre cultul icoanelor. De atunci avem posibilitatea să reîmpodobim, pentru că și până atunci fuseseră împodobite, dar dacă nu se restabilesc acest adevăr, bisericile noastre ar fi fost fie spoite, fie împodobite cu cine știe ce reprezentări zoomorfe sau știu, de plante, de copaci sau ornamente, pur și simplu. Însă de atunci s-a restabilit adevărul și avem posibilitatea să împodobim bisericile și casele noastre cu icoane.

Învățătura despre icoane este la fel de precisă și de sintetică în Biserica noastră și nimeni nu ne poate acuza că, cinstind icoanele, deci cinstind icoanele, am fi idolatri; una e cinstirea, alta este închinarea, iar cinstindu-le, nu cinstim nici materia, nici măcar reprezentarea, ci chipul care există.

Spune Scriptura că l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său. Fiecare în parte suntem chip al lui Dumnezeu. Asemenea sunt și Sfinții, cei pe care-i cinstim ca prieteni ai lui Dumnezeu. Noi cinstim acel chip, iar cinstea pe care o dăm în fața icoanei se ridică la chipul acela de lângă Tronul lui Dumnezeu, la chipul din lumea lui Dumnezeu. Lumea lui Dumnezeu este lumea vie. În ea nu se cinstește nimic altceva decât Chipul. Când spunem în creștinism: am întâlnit un om, acel om este privit drept chip al lui Dumnezeu. Și cinstind întâlnirea aceea, îl cinstesc implicit pe Dumnezeu, Care a creat chipul, care a dat posibilitatea întâlnirii și care este purtător,... în ambele sensuri. Așa este clădită lumea lui Dumnezeu; relația interumană și relația

omenirii cu Dumnezeu, pe întâlnirea acestor chipuri.

De fiecare dată când veniți și vă închinați la icoane în biserică întâlniți chipul Sfântului respectiv. Îl întâlniți pe Dumnezeu și ar fi impropriu să spunem acum noi: „Doamne, arată-Te nouă!”, când noi întâlnim de fiecare dată pe Hristos Împărat sau Răstignit sau Înviat. În aceste ipostaze întâlnim de fiecare dată chipul lui Hristos și trecem în realitatea întâlnirii cu Aceleia. Nu suntem în afara nici unui eveniment din istoria lumii lui Dumnezeu și implicit din istoria lui Hristos.

Recapitulând de fiecare dată pe pereții bisericii etapele acestei istorii, noi o trăim, ne situăm de fiecare dată în locul acela, în timpul acela. Totodată, transpunându-ne ceea ce s-a întâmplat până acum în veșnicia lui Dumnezeu, pentru că acolo se întâlnesc toate și noi vom fi întâlniți pe parcursul altor milenii de alți purtători ai aceluiași Chip și toți vom fi adunați.

Să ne ajute Dumnezeu să înțelegem aceste lucruri atât de clare, atât de simple și să nu ne împiedicăm în micimi, în neputințe... Să ne ajute Dumnezeu!

Predică la Duminica a XXIII-a după Rusalii (Vindecarea demonizatului)

Iubiți credincioși,

N-am scăpat nici o ocazie să vă spun că, de fiecare dată când Mântuitorul Hristos săvârșește o minune, pe lângă faptul în sine, are și o învățătură morală, o învățătură adresată poporului lui Dumnezeu, pentru că niciodată Dumnezeu nu s-a oprit și nu se va opri la o persoană, cu toate că Dumnezeu într-o persoană poate să socotească lumea mântuită.

Învățătura din Evanghelia de astăzi spune, pe lângă faptul în sine, pe lângă ceea ce s-a petrecut, că undeva, într-un ținut de peste ape, numit al Gherghesenilor, într-o lume bulversată, o lume în care se pare că grija de om nu era decât aceea de a păstra o oarecare siguranță a celorlalți dar nici aceea

prea mare, pentru că spune Evanghelia că-l legau în lanțuri și-n obezi, și-l țineau, și-l păzeau, însă el, și pe acestea sfărâmându-le, scăpa și ieșea dezbrăcat și locuia în morminte, deci pe lângă vindecarea acestui om, om care, iarăși, o mică paranteză, a căpătat, e destul să deschidem odată fântâna sufletului și apoi să tot adăugăm bune sau rele. Fântâna sufletului nu trebuie să stea închisă, dar avem puterea să punem în ea bune sau rele. Iată că acesta, adunând din cele rele, și-a adăugat lui răutate, ajungând ca atunci când Hristos a întrebat „Care îți este numele ?” să mărturisească în fața tuturor că nu era vorba de un diavol, ci de o legiune întreagă.

Învățătura pe care o reținem de aici este cea despre judecată. Ne temem cel mai mult de judecată. Spunem până și în textele liturgice: „Înfrișoșata judecată. Înfrișoșătoarea judecată a lui Hristos”. Apocalipsa, din cartea întâlnirii cu Dumnezeu a ajuns să fie cartea sperierii de Dumnezeu, a omului și a lumii. Pentru că această carte ultimă a Sfintei Scripturi nu ne vorbește de nimic altceva decât de întâlnirea reală, finală, a lui Hristos cu lumea mântuită, cea nemântuită văzând în această întâlnire adevărata Judecată. Și nu e drept, oare, ca Judecata aceasta să se facă ? În fața lui Dumnezeu nu este drept, oare, să se facă ? Dumnezeu, Care a făcut binele, dar Care, din dragoste de om și din cuvântul pe care l-a dat la început, făcându-l pe om liber, egal cu Sine, a îngăduit și căderea acestuia, și răul care s-a perpetuat apoi. E drept să se restabilească totul și să se săvârșească această întâlnire a lui Dumnezeu cu lumea bună, creată de El.

De ce ne temem, însă, de această Judecată ? Pentru că înțelegem Judecata lui Dumnezeu, care, v-am spus, e simplă și e dreaptă – lumea bună și lumea ne-bună, e clar împărțită. Însă temerea vine pentru că în sinea noastră, în mintea noastră împărțim judecata lui Dumnezeu în mii și milioane și miliarde de bucățele – câte minți, atâtea sensuri. Aici se potrivește acel dicton care a răscolit lumea occidentală, lumea protestantă acuzându-i noi că ei fac lucrul acesta, dar în dreptul Judecății asupra lui Dumnezeu se potrivește mai ales la noi. Pentru că în realitate noi Îl judecăm pe Dumnezeu. De aici vine teama. Noi ne instituim în judecători, noi ne îndreptățim înaintea lui Dumnezeu chiar dacă, și v-am spus-o de atâtea ori,

nu vom fi nici o clipă în viață vrednici să ne apropiem de Hristos, de Sfintele Taine. Tot El a lăsat din milostenie, din milostivirea față de noi, din înțelegerea acestei neputințe, Tainele care pot apropia de El, și, în final, Împărtășania în care ni Se dăruiește real și total. De aici pleacă toată distanța noastră față de Dumnezeu. Pentru că îl judecăm pe Dumnezeu în lucrurile noastre mărunte și de câte ori, atunci când n-am reușit ceva în plan personal, profesional, în căsnicie sau un simplu gând, o dorință nu ne-am împlinit-o, de câte ori nu L-am judecat pe Dumnezeu.

Cu fiecare astfel de judecată, însă, ne-am depărtat încă un pic peste acea curgere de ape, peste acea prăpastie despre care vorbește Hristos la Judecată și despre care vorbește și Evanghelia de astăzi. În felul acesta Îl alungăm pe Dumnezeu din Gadara noastră, pentru că nu mai suportă acel pământ, acel lut, dreptatea lui Dumnezeu.

Priviți ce au făcut gadarii, gherghesenii. După ce au văzut, au auzit, s-au convins de ceea ce a făcut Hristos, l-au întâlnit pe cel bolnav vindecat, îmbrăcat la picioarele Lui, cu dorința de a-L însoți pe Hristos. Simplu, fără echivoc, au venit și l-au spus: "Ieși de la noi", căci se temeau, se temeau să stea în fața frumuseții, a dreptății, a ceea ce era pur și curat. La fel ne temem în sinea noastră de a-L păstra prea mult pe Dumnezeu, să nu ne sufocăm. Credem de multe ori că ne depersonalizăm, dacă lășăm să pătrundă mai mult Hristos și Dumnezeu în noi. Dimpotrivă, abia atunci începem să fim persoane reale, abia atunci începem să fim purtători ai Chipului după care am fost creați, abia de acolo înainte începe frumusețea lumii și bucuria întâlnirii lui Dumnezeu.

Altfel, judecăm simplu și, poate că ați văzut și dumneavoastră, fac trimitere la un fapt destul de mărunț în ochii mei la ora actuală, pentru că societatea începe să se îmbolnăvească de această televiziune și, mai ales în ultima vreme, de talk-show-urile de la televiziune, când oameni, chipurile, instituindu-se în valori ale unei nații vin și spun acolo lucruri pe care ei nu le cunosc. Își permit să vorbească despre cu totul altceva decât ar putea și ar ști să vorbească, și se pricep la toate. Așa ne pricepem și în fața lui Dumnezeu să facem judecata. Și-am văzut zilele acestea pe un scriitor,

pentru mine nu este atât de mare, să mă ierte Dumnezeu, care spunea la un moment dat: „Ce mai este și cu ortodoxia asta, ce mai batem monedă atâta pe cult, eu n-am mers atâta la biserică, și de câte ori am mers în alaiuri mari n-am văzut decât pupături de mâini. Îi dă ceva, îi pupă mâna (nu știa nici măcar de cădelniță). Îi ia ceva, îi pupă mâna, ș.a.m.d.” Deci, acel om nici măcar nu știa să se roage în biserică, darmite să mai înțeleagă sensul adânc al sărutului mâinii, sensul adânc al sărutului icoanei, al închinării la icoane și al închinării la chipul lui Dumnezeu. Pentru că sărutul mâinii nu este fandoseala care s-a făcut mai târziu sau așa-zisul respect față de sexul frumos, slab, asta e o aberație.

Sărutul mâinii în tradiția ortodoxă a însemnat cinstirea chipului lui Dumnezeu, cinstirea mâinii care lucrează în Numele lui Dumnezeu, cinstirea mâinii consacrate în a sfinți, a binecuvânta și a dărui harul lui Dumnezeu. Și dacă am sărutat mâinile preoților pentru asta am făcut-o, dacă am sărutat mâinile părinților pentru asta am făcut-o, pentru că ni i-a dat Dumnezeu și pentru că în ei vedem chipul lui Dumnezeu care ne-a născut împreună cu părinții noștri. Și își permite ditamai poetul să vorbească despre așa ceva în fața unei nații, iar nația își permite să îngăduie, să primească, să judece chiar după același tipar. Până unde vom merge cu aceste judecăți? Dacă mergem în felul acesta sigur ne despărțim de Dumnezeu, sigur ne vom teme de întâlnirea cu Dumnezeu, sigur nu vom dori această întâlnire.

De aceea gândul bun cu care vreau totuși să plecați este să lăsați deoparte micile frământări ale vieții, să vă gândiți la relația directă cu Dumnezeu, la ceea ce Dumnezeu vă dă în această relație și apoi veți trece peste toate. Așa este cuvântul Scripturii. Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate celelalte se vor adăuga vouă. Câte nu ni se adaugă, zilnic, dar nu avem ochi să le vedem și minte să le înțelegem, pentru că acestea sunt prea pline de noi; de aceea spun Părinții că trebuie, mai întâi, să ne deșertăm noi înșine, să ne golim, să ne sfârșim, ca apoi să putem să-L primim pe Dumnezeu.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Predică la Vecernia Schimbării la Față a Domnului

Iubiți credincioși,

Nu vom face decât un preambul, în seara aceasta, al cuvântului de mâine, de fapt știți, și cred că v-ați obișnuit să priviți la fel ca și mine cuvintele pe care le țin, Sărbătoarea începând de cu seară și sfârșind în seara următoare.

Și aș vrea să vă rog să recitiți aceste mici pasaje care s-au citit în seara aceasta drept paremii, ca să înțelegeți gradația revelației, deci descoperirea treptată ce s-a făcut oamenilor de către Dumnezeu, gradație care se repetă cu fiecare persoană în parte. Fiecare om care vrea să coboare în adâncurile lui Dumnezeu și să descopere revelația Scripturii, nu face altceva decât să se adâncească în citirea ei, în înțelegerea pe care i-a dat-o în timp nu doar Biserica, ci Dumnezeu Însuși, pentru că această revelație treptată începe încă din Vechiul Testament, începe încă cu Moise și vreau să vă punctez doar câteva momente esențiale în această descoperire fundamentală a lui Dumnezeu, pentru că, dacă la Botez spunem că s-a descoperit Sfânta Treime și vorbim despre arătarea Domnului și confirmarea dumnezeirii lui Hristos, de data aceasta, pe muntele Taborului se întâmplă un lucru care pentru om, pentru cel care-L întâlnește pe Dumnezeu cu adevărat, este de nedescris. Vedem acest lucru în atitudinea lui Petru, unul din cei trei ucenici luați pe muntele Taborului, care, spune Scriptura, neștiind ce să spună, neștiind ce să mai spună în fața acestei evidențe, a spus și el ceva: „Doamne, bine este să fim aici, să facem trei colibe, să rămânem veșnic așa”. Iată, însă, că, până la această mărturie, până la acest tainic, inexprimabil moment din viața Sf. Apostol Petru și din descoperirea dumnezeiască se trece prin câteva etape; prima este cea a ieșirii din Egipt, când Moise este invitat de Dumnezeu să scoată poporul israelitean din robia egipteană. Și Moise se încăpățânează și spune: „Dacă nu vei merge Tu cu mine, nu voi face nimic”. Atunci, Dumnezeu îi spune: „Iată, Eu voi merge înaintea ta, pururi”. Și merge.

Prima descoperire, prima putere de înțelegere a omului a fost acest

moment, când Dumnezeu Se descoperă în putere mare, „nor de foc” merge înaintea poporului israelit, „nor de foc” care înfricoșa deopotrivă pe vrăjmașii aceluia popor, dar și pe poporul însuși. Ce credeți că i-a ținut la un loc, de câte ori nu s-au răzvrătit împotriva lui Moise, „mai bine ne lăsați să mâncăm și să murim acolo în robie, decât să ne scoțiți și să murim aici, în deșert”. Totuși, „norul acesta de foc” îi înfricoșa și îi ținea laolaltă, nu le-a dat forța să treacă peste o limită. Tot Moise este cel care gradează această revelație și îi cere lui Dumnezeu să Îi vadă fața, să-I vadă slava, de fapt, și atunci Dumnezeu îi permite să-I vadă slava. Și și îi spune: „Dar fața Mea nu o vei vedea, căci nimeni nu poate să-Mi vadă fața și să rămână viu”. Și chiar și slava lui Dumnezeu o vede Moise cu privirea întoarsă, cu vâl pe față. Și iată că el, de el se spune că a împrumutat din slava lui Dumnezeu, căci fața lui strălucea când a coborât de pe munte, și s-au înfricoșat toți.

A treia treaptă a descoperirii este atunci când iarăși se vrea să se vadă de către om chipul slavei lui Dumnezeu: „Și va fi foc și nu va fi în foc Domnul, și va fi tunet și fulgere multe, și nu va fi Domnul în tunet, și va fi adiere lină de vânt și acolo este, căci, iată, o tot mai mare apropiere a lui Dumnezeu de noi descoperim că nu este foc, că nu este tunet, că nu vrea să înfricoșeze, ci că vrea să fim alături, să ne lăsăm adiați de mângâierea Duhului lui Dumnezeu. Ei bine, această adiere, această dorință acerbă a omului de a-L întâlni pe Dumnezeu în slava Sa se întâmplă pe Tabor, când cei trei ucenici devin martori ai acestei minuni: doi dintre ei rămân fără grai, unul nu mai știe ce să spună de atâta slavă și spune ceva pentru că dorea să rămână în cunoașterea acestui adevăr “Față către Față”.

Se poate asemăna acest dialog de pe Tabor, scurt, cât este, dar mai mult decât el este dialogul descoperirii, că este dialogul direct din Raiul lui Dumnezeu, dintre Dumnezeu și Om, atunci când Dumnezeu crea și Omul înțelegea deplin creația lui Dumnezeu. Această înțelepciune trebuie s-o căutăm, această adâncime trebuie permanent s-o avem înaintea ochilor și prin aceste trepte trebuie să trecem fiecare din noi. Și negreșit am trecut prin treapta fricii. Multora dintre noi le-a fost frică la început de Dumnezeu sau au venit la Dumnezeu tocmai din frică. A fost etapa “norului de foc”. Dar nu

trebuie să rămânem acolo. Dacă vom rămâne acolo, ne vom târăgăna picioarele prin pustie. Trebuie să trecem neapărat la următoarea etapă ca și Moise, să cerem să vedem slava lui Dumnezeu, apoi să simțim adierea de Duh și, în sfârșit, să vedem descoperirea Taborului în sufletele noastre, și această descoperire cu certitudine o vom vedea, dacă trecem prin aceste etape. Gândiți la aceste lucruri în această seară și mâine vom continua să adâncim aceste adevăruri.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Predică la Schimbarea la Față

Iubiți credincioși,

Aseară spuneam celor care au fost la Vecernie la începutul acestei sărbători, că evenimentul de astăzi s-a petrecut după un timp anume de pregătire a omenirii. În sine „Schimbarea la Față” este mărturia sigură a Învierii noastre, a învierii lui Hristos și a viețuirii cu Dumnezeu într-o altă stare, așa cum vorbește Scriptura că vor fi cer nou și pământ nou și toate vor fi noi, deci Schimbarea la Față este certitudinea acestui nou pământ și cer al lui Dumnezeu, implicit stare a noastră împreună cu Hristos. Și vă spuneam aseară celor care ați fost că această descoperire a început de la înfricoșarea lumii. Bineînțeles că această frică a intrat în om după căderea lui, după ce s-a văzut singur, după ce a ajuns în neputință, după ce nimic din ceea ce-i pusese Dumnezeu sub stăpânire nu-i mai slujea, și atunci, aflându-se în această stare de neputință, implicit l-a cuprins frica și nu mai știa decât de frică, ca atare la ieșirea poporului israelit din Egipt Moise cere lui Dumnezeu un astfel de semn, un semn de frică înaintea poporului pe care trebuia să-l conducă în pustie. Îl obligă pe Dumnezeu să facă lucrul acesta: „De nu vei merge Tu cu mine, eu nu-i voi scoate din pământul Egiptului”. Și atunci, Dumnezeu merge împreună cu el și cu poporul israelit, în semn de frică: „stâlp de foc mergea înaintea poporului prin pustie”, „stâlp de foc care-i

înfricoșă deopotrivă și pe poporul israelit, dar și pe vrăjmașii care ar fi vrut să-l răpună”.

Treapta următoare a descoperirii lui Dumnezeu tot în dialogul cu Moise, am detaliat tot aseară, s-a făcut în rugul cel nears, deci iarăși foc, dar și în strălucirea slavei lui Dumnezeu care i se arată lui Moise tot pe munte, tot la înălțime, și totdeauna acest eveniment se petrece undeva la înălțime cum spune și Evanghelia de astăzi, pe muntele Taborului, în singurătate, în pace. Sfântul Evanghelist Luca spune clar „în rugăciune”, suiseră pe munte „să se roage”. Și iată că slava lui Dumnezeu trece și Moise o vede în umbră, căci și-a întors fața ca să nu moară.

O altă descoperire urcând aceste trepte până pe Tabor se face tot la cerearea lui Moise și tot pe munte. Cere Moise lucrul acesta ca dovadă de putere a lui Dumnezeu în fața întregului popor. Și spune Scriptura: Și va fi tunet și fulger, și nu va fi acolo Domnul, și va fi foc din cer și nu va fi Domnul în foc, și va fi adiere de vânt subțire, lină și acolo va fi Domnul. Iată, deci, până unde a urcat această cunoaștere, „Față către Față” a omului cu Dumnezeu. Era tânjirea către dialogul „Față către Față” pe care Omul l-a avut în Rai cu Dumnezeu și de aceea dorea să urce cât mai mult în cunoașterea Feței, slavei lui Dumnezeu. Adierea de Duh subțire era cea de la creația lumii, pe care omul nu o mai simțea. Dacă întreaga creație îi devenise potrivnică, iar omul însuși devenise vrăjmașul ei, nu avea cum să mai simtă această mângâiere a duhului care făcea ca toate să fie vii, toate să vieze în Dumnezeu.

Însă ceea ce se întâmplă pe Tabor este descoperirea supremă a lui Dumnezeu în fața omului, este tăria ce i se dă lui Petru să mărturisească înainte de patima lui Hristos: „Și voi cine ziceți că sunt?” – „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui Preaînalt”. Este tăria ce i se dă lui Petru să mărturisească în Epistola pe care a scris-o și pe care am auzit-o acum la Apostoli că „noi am văzut slava Lui și nu din basm, din lucruri meșteșugite sau din lucruri auzite vă spunem, ci vă spunem să vă întăriți în mărturia aceasta, în chemarea pe care o aveți. Și care este chemarea voastră? – De-a sta permanent pe muntele Taborului, luminându-ne deodată cu Dumnezeu, strălucind la Față, împrumutând din strălucirea slavei lui Dumnezeu, cum a

împrumutat Moise, chiar înainte de Hristos.

Spuneam tot aseară că acestea sunt treptele prin care trebuie să trecem fiecare în parte, că revelația e perfectă. Ea s-a făcut o dată pentru totdeauna și o avem scrisă și trăită. Scrisă o avem în Scriptură, iar trăită o avem în Biserică, în mărturiile atâtor vieți de sfinți, și nu numai. În mărturiile atâtor credincioși care au înțeles această chemare care ni s-a făcut. De aceea pornirea noastră este asemănătoare cu treptele acestei revelații și trebuie să trecem prin ele. Trebuie să trecem prin foc, să ne înfricoșăm, și pe câți nu ne-a adus frica în fața lui Dumnezeu?

Trebuie să trecem prin teama de-a privi Fața lui Dumnezeu, pentru a nu muri; trebuie să trecem apoi prin simțirea lui Dumnezeu, a Duhului care ne alină, ca după aceea să ajungem prin rugăciune, prin pace, prin înălțare, să vedem Fața lui Dumnezeu, să împrumutăm din strălucirea slavei lui Dumnezeu.

Acest eveniment, subliniez foarte concret și clar, este al celor chemați la harul lui Dumnezeu, nu este al oricui și-l reclamă și vă spun lucrul acesta, pentru că, în ultima vreme, tendința este de amesteca lucrurile, de-a amesteca revelația lui Dumnezeu, această viață pe care o primim de la Dumnezeu direct cu alte lucruri care nu sunt ale lui Dumnezeu. Sunt și ele îngăduite de Dumnezeu pentru încercarea noastră, pentru musturarea noastră uneori, pentru certare. Dar, când lucrurile lui Dumnezeu sunt atât de simple și clare, când drumul pe care ni l-a lăsat este atât de luminos, coboară lumina de pe muntele Taborului și ne cheamă, ne atrage către ea pe fiecare în parte, e groaznic cum uităm această chemare și ne îndreptăm fața către altele în loc să privim spre vârful muntelui de unde vine lumina privim în umbra noastră, unde se adâncește lumina, dar noi nu ne adâncim în lumină, ci în umbra pe care o creăm noi-înșine.

Fața lui Dumnezeu este înaintea ochilor noștri, de-acum vălul lui Moise nu mai este necesar, nu avem de ce ne teme. Noi nu mai murim dacă privim fața lui Dumnezeu. Ne împărtășim de Ea. Pentru că fața lui Dumnezeu o vedem în Liturghie, totdeauna. Vârful Taborului s-a preschimbat în centrul Bisericii, care este Altarul. Sfintele Taine, atunci când sunteți chemați la

Împărtășire și când sunt înălțate înaintea ochilor noștri, și preotul chiar acest lucru îl rostește: „Înalță-Te peste ceruri Dumnezeu și peste tot pământul slava Ta!”

Se arată, deci, ochilor, noștri. Ce ne trebuie mărturie alta, ce ne trebuie căutare în altă parte, în alt loc, în altceva. E destul cât a orbecăit omenirea ca să ajungă să înțeleagă Taborul și slava care se revarsă peste lume din potirul în care Se jertfește Hristos. Nici măcar mărturia lui Petru nu suntem în stare s-o ducem mai departe. „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui Preaînalt”. Și mărturia pe care o dă apoi după Înviere și împreună cu el, toți ucenicii. „Pe aceste lucruri este clădită credința noastră, nu pe basme, nu pe închipuiri, nu pe neputințe materiale, pe care le întrebuițăm ori de câte ori avem un dubiu, nici pe calcule de alt fel, ci pe realitatea vieții”.

Cu fiecare persoană în parte cu care se realizează acest perpetuu revelațional, Taborul strălucește mai mult pentru că se umplu poalele lui cu ucenici cu fețe strălucitoare, se umple Biserica lui Hristos de cei care se împărtășesc de slava lui Dumnezeu. De aceea ne rămâne fiecăruia în parte să ne străduim, și avem mărturii suficiente la Părinții Bisericii noastre care au trăit aproape de noi și care în zilele noastre sunt mulți care trăiesc astfel, dar până aproape de noi au trăit această experiență a Taborului în mulțime. Așa cum suntem noi adunați în această Biserică, se adunau în muntele lui Dumnezeu Părinții și toți gustau încă din viața aceasta lumina Taborului împrăștiată de Dumnezeu în lume.

Să ne rugăm la Dumnezeu să ne ajute pe fiecare în parte pe o treaptă anume să urcăm, măcar aceea a cunoașterii focului lui Dumnezeu, care, de multe ori ne lasă fără grai, care, de multe ori ne lasă chiar fără gândire, cum poate Dumnezeu să fie foc pentru ochii care-L văd drept foc. Însă El a spus mereu că e Iubire. De la foc la iubire nu este nici o diferență, dacă știm să le privim autentic și dacă știm să privim în foc ce e iubire pe cel care ni Se oferă. Ne putem face noi înșine foc pentru noi și pentru cei de lângă noi, foc al slujirii, nu al învinovățirii, și ne putem face noi înșine iubire jertfelnică slujind lui Dumnezeu și oamenilor și întregii lumi.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Predică la Duminica a XX-a după Rusalii (Învierea fiului văduvei din Nain)

Iubiți credincioși,

În numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfântului Duh. Amin.

Singura tendință a lumii create de Dumnezeu este cea verticală, este cea a legăturii cu Dumnezeu, a ridicării prin relația cu Duhul Sfânt la Tronul Dumnezeirii și a așezării ei în cercul care nu închide niciodată, dar care cuprinde în sine întreaga creație, cercul iubirii intratreimice.

De aceea, dincolo de sensul văzut al lucrurilor, dincolo de înțelegerea sensibilă a lor, este una mai înaltă spre care tindem și la care trebuie să ajungem, pentru că în Biserica lui Hristos vorbim despre omul înduhovnicit. De aceea Sf. Apostol Pavel vorbește la un moment dat despre Trup și Sânge și despre Duh, și spune că cel ce este născut din trup, trup este, iar cel ce este născut din Duh, nu poate să fie altceva decât duh.

Toată această tendință verticală de care v-am spus până acum este sădită în ființa omului, în ființa creației, în general, dar, în special are un caracter ontologic în ființa umană. Vorbește Sfânta Scriptură la un moment dat despre viermele neadormit, despre conștiința care muștră tot timpul depărtarea de Dumnezeu. Dar ce stă la baza acestei conștiințe muștrătoare? Nimic altceva decât viața, decât nemurirea. Este sămânța care a rămas sădită în om chiar și după căderea lui. Exprimarea biblică de după cădere în care Dumnezeu le spune protopărinților: „Spin și pălămidă vă va rodi pământul și în neputințe, în dureri și în muncă vă veți câștiga existența” – este un cuvânt mult diferit de ceea ce înțelegem de obicei. Ne-am raportat și ne raportăm de foarte multe ori la neputințele zilnice, la ceea ce nu putem împlini acum, la ceea ce ne-am dori și nu avem, ș.a.m.d. Vedem în ele, în aceste neputințe cuvântul lui Dumnezeu, mai bine spus blestemul lui Dumnezeu.

Dacă, însă, am privi aceste cuvinte în sensul lor duhovnicesc și am vedea dincolo de neputința firească, zilnică a fiecăruia dintre noi ceea ce vrea

de fapt să spună Dumnezeu. De ce credeți că pământul binecuvântat de Dumnezeu rodește spini și pălămidă? Pentru că sunt cei care totdeauna vor ține trează conștiința vieții, vor înțepa și vor durea atunci când cineva va încerca să doarmă. În felul acesta conștiința omului a fost păstrată trează. Toate frământările de la căderea omului în păcat până la venirea lui Hristos nu sunt legate decât de un singur lucru, și ale noastre frământări la fel, de așezarea în viață. Nimic nu urmărim în creștinism, și nimic n-a urmărit Dumnezeu de-a lungul istoriei lumii decât ceea ce spune iarăși, succint, Sf. Apostol Pavel: „Dumnezeu vrea ca tot omul să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină”. Tot ceea ce a făcut Dumnezeu în istorie se rezumă în această frază. De aceea noi nu căutăm performanțe individuale, noi nu căutăm să ajungem maeștri, nici măcar în rugăciune. Știți că în rugăciune apar cele mai multe dintre neputințele noastre, acolo ni le aducem aminte, atunci când plecăm genunchiul să refacem dialogul cu cerul, atunci ne vedem mai neputincioși, mai murdari, mai apăsăți, mai depărtați, dar, în esență, ce este această neputință? Este tot acel clopoțel care sună – că nu suntem în viață, că trebuie să mergem mai departe, că trebuie să ne revizuim atitudinea față de noi, față de semenii, și, în esență, față de Dumnezeu.

Acest lucru vrea să ni-l spună minunea de astăzi: minunea învierii fiului văduvei din Nain.

Între toate minunile pe care le face Mântuitorul Hristos, învierile au un rol și rost aparte. La fel se întâmplă și cu cea de astăzi. Dacă observăm bine, ne interesează pe Sf. Evanghelist Luca să relateze atât de mult faptul învierii și amănunte legate neapărat de învierea fiului acestei văduve, ci el privește mult mai larg la audiența, dacă vreți să spunem așa, care se formează, se naște, se ivește în jurul acestui eveniment mărunț în istoria lumii, câte mame nu și-au pierdut fiii, chiar văduve sau nefiind văduve? Dacă acest eveniment ar fi rămas unul obișnuit, nici nu l-ar fi observat istoria. Însă, ceea ce vrea să spună minunea de astăzi și faptul spre care ne îndeamnă, este acela al învierii proprii, al trezirii acestei conștiințe care este sădită în noi la viață.

Noi nu suntem legați de un timp trecut anume, nu suntem legați nici măcar de un prezent anume. Scriptura ne spune tot timpul că nu avem cetate

aici, cetate stătătoare. Noi suntem totdeauna ancorați și antrenați spre cele ce vin, spre cele ce ni se pun înainte, spre cele către care ne îndreptăm, spre care alergăm și care vin spre noi. Împărăția lui Dumnezeu vine spre noi și noi ne îndreptăm spre ea. Spune iarăși Scriptura: „De când a început Hristos să propovăduiască – de atunci a început să se propovăduiască Împărăția lui Dumnezeu. Această Împărăție este cea către care ne îndreptăm. Și ce este Ea? Nimic altceva decât VIAȚĂ!

Cuvântul acesta românesc, v-am mai spus-o, poate unii ați auzit și aseară la Radio este plin de cel mai înalt și cel mai plenar sens, iertați-mi pleonasmul, dar vreau să subliniez lucrul acesta. Ce înseamnă Înviere? Înseamnă așezare în viață, punere în viață – acesta este sensul complet, teologic din Scriptură. Deci la noi, putem să spunem că s-a tradus corect acest cuvânt și poporul român l-a receptat corect, poate și datorită faptului că s-a născut creștin, așa cum spunem. Nu este un lucru întâmplător, născându-te creștin să treci „în viață”, „să înviezi”. Ei bine, mărturia aceasta trebuie s-o ducem noi mai departe și trebuie să ne așezăm totdeauna în clipa dinaintea noastră în față, să vedem ce avem înainte pus, să știm dacă putem să cucerim acel moment următor, să vedem ce se întâmplă cu noi acum, dar niciodată rămânând pe loc, niciodată întorcându-ne înapoi.

Nu am citit această pericopă evanghelică astăzi ca să ne aducem aminte de ceea ce a făcut Mântuitorul acum două mii de ani, ca să ne întărim nădejdea că dacă l-a înviat acum două mii de ani pe tânărul văduvei din Nair, ne va învia și pe noi la sfârșitul veacurilor. Noi nu mai avem nevoie de această mărturie. Noi suntem în Hristos, în viață, înviați, și ca atare, totdeauna ne raportăm la adevărul evanghelic și precis la pericopa aceasta, ca la ceea ce s-a întâmplat cu fiecare dintre noi, exact cum s-a întâmplat cu mulțimea ce-L însoțea pe Mântuitorul Hristos în acel moment. Ce spune Sfântul Evanghelist: „Frică mare i-a cuprins pe toți și au strigat: „Prooroc mare ni s-a născut; a cercetat Dumnezeu pe poporul său”.

„Frică mare i-a cuprins pe toți”. Ce este această frică? Nu este teama aceea care îndobitocește, v-am mai spus. Frica de Dumnezeu este altceva. Este tocmai frica de-a nu fi în viață, este tocmai recunoașterea faptului că eu

sunt mai departe de ceea ce înseamnă viață și chiar de înviere. De aceea i-a cuprins frica, de aceea trebuie să ne cuprindă frica ori de câte ori, în fiecare moment ce vine, nu putem să ne așezăm. Acolo este frica și de aceea spune Solomon înțeleptul că frica este începutul înțelepciunii. Că dacă ne-am temut în momentul în care ne-am dat seama că nu suntem „în viață”, începem să ne străduim să înțelegem de ce nu suntem în viață, deci să cunoaștem, putem să intrăm în viață, deci să cunoaștem, să dorim să vedem și să înțelegem, să devenim înțelepți.

Avem în felul acesta, de fiecare dată, la modul personal și plenar al întregii Biserici posibilitatea de-a ne așeza în Trupul înviat al lui Hristos. Acesta este Trupul înviat al lui Hristos. Noi suntem Trupul înviat al lui Hristos, chiar dacă Hristos S-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta lui Dumnezeu. Noi formăm acest trup înviat și fiecare din noi, înviind, înviem pentru cel de lângă noi. Spune Sf. Apostol Pavel că fiecare în parte suntem mădulare ale lui Hristos și atunci de ce eu să nu mă așez în viață și să rănesc acest trup înviat al Bisericii? Din pricina nelucrării? Pentru că neputință nu este, nu mai avem neputință și nu trebuie să ne mai plângem de neputință. Avem atâta putere dată de la Dumnezeu! Și stă această putere în noi și prin noi, încât nu mai avem dreptul să ne plângem de neputință; de nelucrare, da, dar nu ne vom putea plânge niciodată de nelucrare, pentru că ne stă în fire să nu ne acuzăm pe noi înșine, că să acuzăm totdeauna dincolo de noi, până la Dumnezeu. Și cel mai acuzat dintre toți este Dumnezeu, în lumea lui Dumnezeu, în lumea creștină. Pentru că orice nu vrem să facem, orice nu ne străduim să facem, dăm vina pe Dumnezeu: că nu mi-a ajutat Dumnezeu, că n-a vrut Dumnezeu sau că așa a vrut Dumnezeu.

Un singur lucru, repet, vrea Dumnezeu cu noi – să ne învieze, să ne țină înviați, să ne așeze în viață. Dacă vom pricepe lucrul acesta, vom împlini tot cuvântul lui Dumnezeu. Nimic nu va rămâne înafară de viață, de aceea spunem că nimic nu este și nu poate să stea în afara lui Dumnezeu, pentru că Dumnezeu ESTE, viața ESTE, există! Și în afara vieții nu există nimic, decât cel ce se omoară, sinucigașul, și pe plan duhovnicesc, din popor al lui Dumnezeu, mă tem că am devenit un popor de sinucigași. De aceea spun că

minunea de astăzi se adresează tuturor celor care vor să se așeze în viață. Să ne temem de această nelucrare a noastră, să ne cutremurăm, să ne cuprindă frica și să încercăm să începem în fiecare moment ce vine, pentru că nu sunt clipele trecerii, pe noi nu ne atinge trecerea lumii, este formal, este o imagine ireală, trecerea timpului, a vremii este ireală. Timpul nu există. E o noțiune abstractă, inventată dacă vrei. Toate tratatele de specialitate spun lucrul acesta. Există doar viața care vine și în care ne așezăm. Să ne ajute Dumnezeu să înviem cu toții!

Predică la Duminica a XIX-a după Rusalii (Iubirea vrăjmașilor)

Iubiți credincioși,

Sunt câteva locuri în Sfânta Scriptură care au pus și vor pune în dilemă omenirea de multă vreme și până la sfârșitul ei. Aceste locuri sunt cele începând cu propovăduirea Mântuitorului în care Hristos, adresându-Se lumii, spune: „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat de voi Împărăția lui Dumnezeu”.

Un alt loc este acela în care Hristos, după o perioadă de propovăduire, se adresează ucenicilor și mulțimii care-L înconjură și spune: „Să nu credeți că am venit să aduc pace în lume, am venit să aduc sabie”.

Iar celălalt, și mai cutremurător, și mai neîngăduitor este cel al evangheliei de astăzi, în care Hristos ne îndeamnă, ca și în Evanghelia Sf. Matei, la iubirea vrăjmașilor: „Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blesteamă!” Și iată că aceste texte sunt cele care pun în dilemă omenirea de 2000 de ani și, vă spuneam, o va pune până la sfârșitul veacurilor. De ce ? Pentru că de fiecare dată omenirea, încercând să se raporteze la aceste cuvinte, s-a raportat duplicitar. Tocmai datorită acestui fapt a rostit și Mântuitorul aceste cuvinte, știind neputința firii omenești, știind neclaritatea înțelegerii. Aceste lucruri sunt spuse pentru cei care așteaptă răsplătă de la Dumnezeu. Așa completează Sf. Evanghelist Luca

cuvintele Lui. Cei care așteaptă răsplata din altă parte, nu le înțeleg și nu pot să le accepte. N-au cum să le înțeleagă. De aceea rămâne totdeauna duplicitară lumea și lucrul acesta pornește dinăuntrul fiecăruia, pentru că în loc să ascultăm Evanghelia, cuvântul Evangheliei lui Dumnezeu, și în loc să punem nădejdea în răsplătirea lui, încercăm să ne facem noi îndreptar și cale și model pentru alții, dar, mai mult, dacă ne socotim adânc înăuntrul nostru, toate acestea sunt căi pentru noi, pentru noi înșine, care ne simțim îndreptățiți înaintea lui Dumnezeu.

De aceea puterea IUBIRII stă în a primi pe cineva atât cât este. Iar dacă neputința aceluia trece peste puterea noastră de a răbda, de-a înțelege, ne dă tot Hristos calea pe care trebuie s-o urmăm și spune așa Evanghelia: „Dacă ți-a greșit fratele tău, muștră-l între tine și el; dacă nu se îndreaptă, muștră-l în fața martorilor; dacă nici în fața a doi sau trei nu se îndreaptă, spune-l Bisericii; iar dacă nici de Biserică nu ascultă, să-ți fie ca un străin, ca un păgân și vameș”.

Ce înțelegem din aceste cuvinte? Din păcate, iarăși răstălmăcim cuvântul Evangheliei, Cuvântul lui Hristos, pentru că în adâncimea acestora sau, mai bine-zis, în adâncimea noastră, neputința sufletească care ne bântuie, care locuiește în noi, când am rostit: „Să-ți fie ca un păgân și vameș”, am pus în dreptul celuilalt ura, neputința. De fapt aici este limita în care Hristos ne îndeamnă să rămânem, să nu trecem, să nu depășim dincolo hotarul. Nu putem, așteptând răsplată de la Dumnezeu, să ne așezăm de partea urii. Și ca atare, trebuie să-l vedem pe celălalt în fața ochilor noștri, să-l vedem în neputința lui, să-l înțelegem în neputința lui, chiar dacă nu acceptăm acea neputință, chiar dacă trece măsura noastră, repet. Dar și el și noi toți suntem robi ai lui Dumnezeu. Nu ne punem înaintea judecății lui Dumnezeu.

Această măsură trebuie s-o împlinim. Nu ne-a cerut Hristos niciodată imposibilul. Ne-a cerut doar această așteptare a lui Dumnezeu, a bucuriei, a vederii de care Sf. Apostol Pavel ne-a mărturisit astăzi: răpit la al treilea cer a văzut lucruri de nespus. Ce a văzut? Lumea lui Dumnezeu, vă spuneam și aseară. A văzut lumea lui Dumnezeu în care ura nu există, în care neputința nu are loc, are loc măsura fiecăruia, așa cum o primește Dumnezeu. Deci

avem dreptul să ne punem în locul lui Dumnezeu? Nu avem.

Iubirea despre care vorbește Hristos este tocmai înțelegerea lui Dumnezeu și a puterii de acceptare a lui Dumnezeu și a întregii lumi. Și termină Evanghelia de astăzi – că El miluiește și pe cei buni și pe cei răi, și pe cei puternici și pe cei neputincioși.

Oare, atunci când ne așezăm în fața celui alt și spunem: „Eu sunt drept, tu ești nedrept!” nu ne-am așezat deja în planul urii? Nu ne-am așezat deja în afara lui Dumnezeu? Dacă Dumnezeu spune că a venit ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la cunoștința adevărului și amână la infinit, tot amână Dumnezeu clipa venirii Sale, tocmai ca omenirea să înțeleagă, să vadă, să primească cuvântul Dreptății și al Învierii. Gândiți-vă că pentru fiecare păcat al nostru, pentru fiecare neputință, pentru fiecare nevoie a noastră, mai amână Dumnezeu cu o clipă venirea a doua. Dar până când o va face? Până când nesimțirea noastră va umple Pământul?

Avem cuvântul Evangheliei, îl citim, îl rostim, îl trăim până la o vreme și apoi ne lepădăm de el? Și cui să Se adreseze Dumnezeu dacă nu nouă? Despre această sabie vorbește Hristos când spune: „N-am venit să aduc pacea, ci sabia”. Despre sabia Duhului, despre care vorbește și Apostolul Pavel, care pătrunde până între măduvă și încheietură și e ascuțită cu două tășuri, binecuvântare și blestem puse înaintea și înăuntrul sufletelor noastre.

Despre adâncimea neputinței omenești – acolo stă toată ura și tot războiul. Nimeni n-a împărțit și nu va împărți lumea lui Dumnezeu, nici nu o va împărăți. Cu nimeni nu începe și nu se sfârșește lumea lui Dumnezeu, decât cu Începutul și Sfârșitul, cu Dumnezeu, cu Cuvântul lui Dumnezeu. A început lumea prin Cuvânt și se va sfârși prin Cuvânt. De aceea, iarăși, Mântuitorul ne avertizează: „Veți da seamă de fiecare cuvânt ce va ieși din gura voastră”. De fiecare. Și cuvântul dreptății sau nedreptății va mântui sau va pierde pe cel ce va sta înaintea lui Dumnezeu.

Aceste lucruri și îndemnuri de a iubi cuvântul Dreptății, al Adevărului, al Cinstei, în el stă împlinirea Legii, cum spune Hristos, înaintea lui Dumnezeu și înaintea semenilor noștri. Eu nu pot fi altfel decât ceea ce spun și ceea ce vede lumea că sunt în fața ei. Așa trebuie să fie un urmaș al lui

Hristos. Când spun „eu” nu mă refer la mine, mă refer la fiecare din cei ce urmează lui Hristos, așa trebuie să fim: ce spunem, să fim! Ce suntem, să spunem. Altfel, gândiți-vă că tot Dumnezeu spune un lucru care-l întregește pe acela din conflictul dintre frați: „Să-ți fie ție ca un păgân și vameș”, spune Dumnezeu despre cel ce nu este cum spune că l-a scos de la inima Lui.

Să nu ne fie nouă! Să intrăm în inima lui Dumnezeu, dar acolo nu putem intra decât curățindu-ne inimile noastre.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Pr. Ionel Durlea

MEDITAȚII DIN CUVÂNTUL SFINTELOR EVANGHELII

DUMINICA A IX-a DUPĂ RUSALII

UMBLAREA PE MARE, POTOLIREA FURTUNII (Matei 14, 22-34)

Cuprinsul acestei Sfinte Evanghelii ar trebui să se statornicească într-un permanent tablou în sufletul și în mintea noastră, viu și vital în tot ceea ce înseamnă necesar mântuirii. Astfel, deși în rostirea fiecăruia dintre noi, „Doamne scapă-mă!” există ca nevoie, deasupra ei rămâne doar strigătul nădejdiei izvorâtă nu din îndoiala fricii de furtună, ci din nădejdea primirii răspunsului iubirii lui Dumnezeu. Uimitor sau nu este faptul că nici Sfântul Petru nu a înțeles furtuna („dar văzând vântul puternic s-a înfricoșat” – v.30) și se dădea morții afundându-se în existență plată („începând să se scufunde” – v.30). Omul creat prin „suflarea de viață” a lui Dumnezeu nu putea să fie biruit de furtună. Suflarea de viață este furtuna existenței. Astfel, omul creștin devine viu dragostei Treimii în Parusia Proniei Cuvântului veșnic de viață Creator. Fără furtună omul ar trăi în liniște, în senin, în indiferență, în neefervescentă, în adormire față de Adevăr; furtuna trezește nu numai strigătul. De aceea Mântuitorul nu are nimic de făcut împotriva furtunii, rămâne deasupra ei, o domină, întinzând mâna și omului care poate face la fel; El are ceva cu îndoiala celor ce asistă la furtună (întotdeauna nu numai

cea naturală) pentru că acestora li se părea Adevărul ca o nălucă și teama, de nebiruit. În aceeași realitate constituirea adevărului dogmatic în Biserică s-a făcut prin Sfântul Duh („cu suflare repede ca de vânt”) și tot Duhul Sfânt dăruiește prin permanentă asistență tot ceea ce înseamnă viabil și existențial căci, Sfântul Duh suflă „unde voiește” nu în mod întâmplător ci în mod necesar omului și ridicării sale din înecul îndoielii și al nefolosului, în general. Este de dorit pacea credinței în furtună deasupra căreia stă Hristos, decât furtună în deșertul neînțelegerii numai de frică; („și de frică au strigat” – v.26) strigăt adresat fricii, nu iubirii lui Dumnezeu. Ar fi important pentru ziua de mâine rămasă și ea în urmă cu fiecare apus de soare ce ar trebui să șteargă răutatea noastră, să înțelegem că viața fără iubirea de furtună este o viață care nu aude și nici nu poate vedea pe Cel ce este deasupra furtunii, Furtună a vieții însăși, chiar dacă ar fi numai marea acestei vieții bănuită de viforul ispitelor. De aceea creștinului îi este necesar să fie adevărat; nu ca să plutească în suspiciuni și acuze, în bănuială și îndoieli ca o știință de a pluti spre afundare, ci să audă Cuvântul vieții care ridică sufletește: „Îndrăzniți, Eu sunt, nu vă temeți!”.

DUMINICA A XI-a DUPĂ RUSALII
DATORNICUL NEMILOSTIV (Matei 18, 23-35)

Cele mai apropiate adevăruri pentru înțelegerea oamenilor sunt cele cuprinse în învățăturile morale ale Mântuitorului din Sfintele Evanghelii. Pe sluga fără îndurare care și-a târât prietenul în închisoare pentru o datorie neînsemnată, chiar în ziua în care a primit o mare milă, o întâlnim adesea în zilele noastre! Cu nejudectă cruzime, oamenii tuturor timpurilor caută să răzbune nedreptățile, adevărate sau închipuite. Răzbunarea este cel mai adânc izvor de suferință. Cuvintele Mântuitorului spun: „iubiți pe vrășmașii voștri”, iar porunca iertării aproapelui este făcută vie de nenumărate ori prin cuvinte și fapte cuprinse dealtminteri, și în rugăciunea Tatăl nostru, până pe cruce ca cele dintâi și cele din urmă cuvinte: „Părinte, iartă-le lor!”. Iertarea

aproapelui care ne-a greșit este cheia de boltă a moralei creștine de a ne înscrie în ceea ce înseamnă fiii ai lui Dumnezeu. Nici un sistem religios n-a cunoscut și n-a cerut această obligativitate, ca atitudine. Cu atât mai necesar omului o recomandă Mântuitorul Iisus prin învățătura Sa. Această atitudine a iertării ca semn al dragostei pentru om și iubirii pentru Dumnezeu, este semnul distinctiv al creștinilor, dar, mai ales, cheazășia întemeierii împărăției lui Dumnezeu între oameni ca ascensiune a dobândirii vieții veșnice.

După cuvintele Mântuitorului, fiii lui Dumnezeu nu pot fi decât cei ce iubesc pe dușmanii lor, cai ce au reușit din iubire, să omoare în sufletul lor, orice pornire de răzbunare și chiar judecata.

Nu există o mai desăvârșită metodă de a ne împodobi sufletul cu virtuțile creștine, decât practicarea iubirii aproapelui, recunoscând că cea mai mare liniște este aceea a sufletului. Înainte de toate, această atitudine presupune o hotărâtă stăpânire de sine și o înfrânare a întâiului impuls a oricărei reacții. Odată câștigat, acest răgaz al reculegerii pentru înțelegerea situațiilor de ordin sufletesc și social care aduc dușmanii între oameni, virtutea iertării ne va învăța spre folosul imediat și viitor, folosul umilinței, al blândeții, al milosteniei, ce vor ține tot timpul trează porunca iubirii aproapelui.

Buna înțelegere între oameni este condiționată de virtutea iertării aproapelui care îl ridică pe om deasupra cotidianului, în oricare timp ar trăi el. Îndreptarea oamenilor se poate face numai prin iubire îndelungă răbdătoare, după cum ne dovedește atitudinea pilduitoare a Mântuitorului și a martirilor.

Este atât de firesc să iertăm pe semenii noștri, cu atât mai mult cu cât Tatăl Ceresc iartă numai celor care știu să ierte.

DUMINICA A XII-a DUPĂ RUSALII TÂNĂRUL BOGAT (Matei 19, 16-26)

Biserica lui Hristos, păstrând duhul Întemeietorului ei, consideră sărăcia de bună voie, liber acceptată, ca o virtute vrednică de cei ce, încă din viața

pământească, duc o viață asemenea celei cerești, asemenea îngerilor, ce aduc, înainte de toate, mărire lui Dumnezeu. Renunțarea de bună voie a celor ce sunt de prisos, încă din viața aceasta, este dovada putinței și capacității omului de a se putea desprinde din cătușele vremelnice, ale pasiunilor, spre ceea ce înseamnă: „...căutați mai întâi dreptatea și înțelepciunea lui Dumnezeu...”. Împărăția lui Dumnezeu nu are măsură în cele materiale, ci în urcarea celor pământești către cele veșnice.

În cuvintele Mântuitorului și în învățătura Bisericii, accentul nu este pus pe sărăcie, ci pe atributele ei: „cu duhul” sau „de bună voie”, „cel ce dorește”. Măsura renunțării lor – ca podoabă a sufletului către cele exterioare, dar spre existența omului – este o armă împotriva răului, o pârgie pentru progresul duhovnicesc al omului și dorința liberă a sufletului în libertatea dăruită de Dumnezeu omului, ca o desprindere în lume de cele ale lumii acesteia, ca o posibilitate a sufletului de a se ridica deasupra celor materiale, spre cele spirituale. Sărăcia de bună voie este o stare sufletească, nu una de ordin material. În felul acesta, sufletul omului întors spre cer – căutând împărăția lui Dumnezeu – nădăjduiește puțința dobândirii celor veșnice, în locul celor vremelnice.

Întâmplarea necredincioșiei este pricinuită adesea fie de slăbirea credinței ca sens, fie de varietatea credințelor ce sunt propovăduite de „lupi în haine de oaie”. Oamenii cuviincioși rămân asemenea pietrei și renunță să-și mai bată capul cu îngâmfarea tendențioasă și prozelitistă a *altor* confesiuni și secte străine de Ierusalim, care, de cele mai multe ori, ascund interese egoiste și particulare, sau impuse și destabilizatoare pentru credință și neam. Această stare de fapt și de drept ne arată cât de mare păcat este îndepărtarea sau neștiința poruncilor lui Dumnezeu și a celor bisericesti. Alături de îngâmfarea pricinuită de o știință superficială sau de o filozofie mentală sau ieftină, păcatul este cel mai mare dușman al credinței. Omul cu porniri de felul acesta sfârșește prin a-L tăgădui pe Dumnezeu și dreptatea Lui. În felul acesta, relele lumii acesteia, ca urmare a necredinței, poartă diversitatea și nefolosul existenței. Dumnezeu îngăduie existența celor care se împotrivesc credinței. Fără ei, omul credincios n-ar avea nici un merit.

Credința este cel mai mare bun; spre a-I putea releva prețul se cuvine să avem capacitatea să ne jertfim pentru ea.

Viața noastră trebuie să fie o neconținută luptă pentru păstrarea credinței dobândită odată cu nașterea, ca izvor de unitate în Dumnezeu și în neam. În esență, pentru câștigarea acestei lupte, rugăciunea și postul, sunt ajutoare de mare preț spre înțeleptirea inimii și a minții, așa încât, prin actul renunțării, Dumnezeu să facă certitudine că cele ce sunt cu neputință la oameni sunt cu putință cu ajutorul lui Dumnezeu.

DUMINICA A XIII-a DUPĂ RUSALII PILDA LUCRĂTORILOR CELOR RĂI (Matei, 21, 33-44)

Înțelepciunea dumnezeiască a Mântuitorului, a cuprins într-o scurtă parabolă, întreaga istorie a omenirii și, a poporului evreu, venit de El să fie dascăl în ale credinței pentru celelalte neamuri. Popoare sau împărați, oameni singuratici, și-au provocat propria ruină prin nesocotirea pietrei celei din capul unghiului: credința în Hristos Mântuitorul. Omul creat de Dumnezeu s-a descoperit în legea firii iar poruncile date prin profeți îl călăuzeau prin lege spre Iisus. Temelia vieții omenești este credința religioasă. Bucuria omului și a lumii este în funcție de felul cum știm să ascultăm cuvântul lui Dumnezeu și să ne supunem Lui. În felul acesta ne situăm mai în apropierea – dacă împlinim poruncile – sau mai în depărtarea față de Dumnezeu, dacă nu lucrăm împlinirea poruncilor. Râvna omului trebuie să țintească roadele împărăției lui Dumnezeu: dreptatea și pacea. Fără acestea, roadele lumii acesteia, ostenele noastre fizice, se dovedesc deșertăciune și prilej de păcat și, nu întâmplător, de apriga dușmănie.

Lumea pe care ne-a lăsat-o Dumnezeu în stăpânire este cea mai frumoasă și cea mai rodnică vie pentru al cărei rod trebuie să dăm seama Stăpânului. Tot ceea ce săvârșim, trebuie să săvârșim pentru mărirea lui Dumnezeu. În felul acesta, scopul pașilor vieții noastre nu trebuie să fie altul decât acela al drumului pe care ni l-a arătat lămurit Fiul Său. În deșarta lor

credință, că trebuie să fie stăpânitorii lumii acesteia și a neamurilor, fiii lui Israel l-au omorât pe cel ce le cerea lepădarea de sine și iubirea dușmanilor. Din pricina acestei îndărătnice lepădări de Hristos, nici o mulțime a comorilor lumii acesteia nu pot dărui pacea și liniștea. Dar și în sânul popoarelor creștine avem destule pilde care să ne edifice asupra atitudinii lucrărilor celor răi, ca și slugile nevrednice despre care vorbește Mântuitorul, care, în dorința lor egoistă și înstrăinată de Dumnezeu, au dorit să fie stăpâni ai viei date în grija lor de Dumnezeu și, din necredință, prin neascultare, îl omoară zilnic pe Mântuitorul. Prin aceasta, viața își pierde rostul, cursul ei iese din firesc și necesar. Înșelăciunea, furtul, răzburarea și tot șiragul de păcate inspirate de satana, fac astfel din viețuirea împreună a oamenilor cel mai înfricoșător iad.

Consistența societății stă în credința în Mântuitorul care este nu numai piatra cea din capul unghiului, ci, mai ales, temelia vieții adevărate.

DUMINICA DINAINTEA ÎNĂLȚĂRII SFINTEI CRUCI (Ioan, 3, 13-17)

Precum Moise a înălțat șarpele în pustie, dăruind vindecare trupului, așa a fost înălțat Fiul Omului pe crucea răscumpărării, răstignind păcatele noastre.

Răstignirea Mântuitorului este jertfa de răscumpărare pentru păcatele omenirii. Din acest adevăr își adapă cei buni forțele istovite de încercări. Dar pe cât de mare este rolul reînviator al acestui adevăr, pe atât de greu este de cuprins cu mintea omenească. Ce minune s-a petrecut atunci, pe dealul Căpățânei? Pentru multe minți, un act de căință! Căci au văzut și au înțeles că ei, răstignind pe Iisus, au răstignit propria lor ticăloșie a neînțelegerii. Iisus purta întreaga osândă a lumii, iar împreună cu Hristos, au fost răstignite pe crucea osândei: mândria cărturarilor, îngâmfarea saducheilor, fățarnicia fariseilor, lăcomia vânătorului Iuda, cruzimea ostașilor, răutatea celor ce se credeau înțelepți. Lor le-a spus Mântuitorul: „iar Eu, când voi fi înălțat de pe

pământ, îi voi trage pe toți la mine”. A trebuit, într-adevăr, să fie înălțat pe lemnul crucii ca să poată fi văzut de lumea întreagă în duh și în adevăr. Încă nu I se luase trupul de pe cruce, când sutașul roman a făcut mărturisirea: „cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost acesta”. De atunci sfânta mărturisire a sutașului și-au însușit-o nenumărate generații dornice de închinare cu duhul și cu adevărul, plecându-și cu smerenie genunchii în fața crucii.

Astfel, din mila lui Dumnezeu, Crucea a devenit simbolul mântuirii, până când sufletele noastre își vor găsi un grăunte de cuviințioșie, Crucea va rămâne spaima făcătorilor de rele, deșeptătoarea conștiințelor adormite, călăuză celor plecați pe drumul binelui și al adevărului, nădejdea celor ce se găsesc în greutăți și necazuri. Crucea este stăpâna lumii, un nou soare răsărit din bezna întunericii, ca să dăruiască lumina și căldura vierii morale a omului. Crucea este sensul care ne garantează biruința în Hristos și semn distinctiv al creștinului.

În felul acesta, „cel ce dorește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea, și să-Mi urmeze”.

ÎNĂLȚAREA SFINTEI CRUCI

14 SEPTEMBRIE

Din râvna aceleia care a cucerit sufletul împăratului Constantin pentru învățătura creștină, a Sfintei Elena, la 14 septembrie 335, Crucea pe care a suferit Mântuitorul moartea a fost înălțată în Biserica Învierii din Ierusalim, ca cea mai sfântă și cea mai scumpă relicvă a creștinătății; permanent nouă. De atunci, până în zilele noastre, creștinii drept credincioși la 14 septembrie al fiecărui an, sărbătoresc Crucea Răscumpărării, înălțând spre cer imn de preamărire: „Crucii Tale ne închinăm Hristoase...”. Cu prilejul acestei sărbători, Sfânta Evanghelie ne istorisește judecata Mântuitorului și moartea Lui pe cruce.

În felul acesta, „în mintea celor nebuni, dreptii nu există, dar ei sunt în pace”, căci iudeii au cerut ca Hristos să fie răstignit pentru „vina” că a spus

despre Sine că este Fiul lui Dumnezeu. Vina răstignirii Sale – dacă se poate spune așa – este aceea că era Fiu al lui Dumnezeu. În lume, crucea este semnul providenței divine, dovada mântuirii noastre și marele dascăl care ne reamintește ce trebuie să credem și ce trebuie să facem.

Sufletele omenești devin creștine numai umplându-se de conștiința adevărilor pe care ni le relevă Crucea și de îndatoririle pe care le impune. Crucea devine cel mai mare dar al Părintelui Ceresc pentru fiii oamenilor. Față de Ea, cuvintele devin neputincioase și necuprinzătoare să vorbească despre întreaga valoare, minunată a ei. A fost numită, rând pe rând: dovada răscumpărării, simbolul mântuirii, semnul biruinței, arma nebiruită, pavăza nesurpată, acoperământ tare, lemn de viață purtător, zid nebiruit, păzitoarea credincioșilor, deșteptătoarea conștiințelor adormite, spaima făcătorilor de rele, lauda credincioșilor, întărirea nevoiașilor, frumusețea apostolilor, biruința dreptilor, mântuirea credincioșilor, ușa raiului, gardul bisericii, podoaba preoților, toiagul puterii, tămăduirea neputincioșilor, învierea morților și semn distinctiv al creștinilor. Aceste încercări de a cuprinde sensul providențial, haric și educativ al Crucii, sunt încercări ce pot fi înmulțite. Nu există tărâm de activitate omenească asupra căruia Crucea să nu-și fi dovedit înrâurirea binefăcătoare. Vederea ei, ori săvârșirea semnului crucii asupra noastră, în semn de închinare, împrumută gândului, simțirii și voinței omenești podoabe și puteri nenumărate din darul lui Dumnezeu.

Crucea este scara între pământ și cer, pe ea Dumnezeu s-a pogorât în lume, ca ea să fie ocrotitorul de fiecare clipă al oamenilor și, prin ea omul să se ridice la cer. De aceea lauda Sfântului Apostol Pavel nu era alta „decât în crucea lui Hristos”.

DUMINICA A XVIII-a DUPĂ RUSALII **(Luca, 5, 1-11)**

Crucea suferințelor mântuitoare își aruncă umbra grea asupra atmosferei duhovnicești din multe Duminici și sărbători ale anului liturgic. Drumul lui

Hristos duce pe Golgota: același drum îi așteaptă și pe cei ce vor să meargă pe urmele Lui. Creștinii sunt datori să privească senini perspectiva martiriului. Nimic nu poate egala în importanță jertfa de răscumpărare a lui Hristos; dar fiecare jertfă adusă de suflete cinstitute în slujba lui Dumnezeu, e o răscumpărare a păcatelor omenești. Drumul urcușului e presărat de morminte ale martirilor, ale eroilor în stare să înfrunte orice suferință pentru biruința idealului.

Sunt vremuri care pretind jertfe. Astfel de vremuri sunt acelea, când se micșorează avântul oamenilor spre cer, când idolatria plăcerilor și a bunurilor pământești are prea mulți închinători; când ura și răzbunarea pun stăpânire pe sufletele oamenilor.

Suferințe grele amenință viața noastră. Dar suntem datori să privim în fața lor cu seninătate. Căci suferințele sunt inevitabile. Provocate de răutatea noastră ori de răutatea altora, ele se revarsă asupra celor răi și asupra celor buni deopotrivă. E o iluzie nădejdea că am putea fugi de ele. Până când se va găsi răutate în suflete, soarta omului e suferința și martiriul. Un martiriu al lui Hristos: al convingerilor nestrămutate, al eroismului în propovăduire, al luptei pentru realizarea idealului. Ori un martiriu al osândeii: acela al dezertorilor de la îndeplinirea datoriei, al lașilor, al trădătorilor. Să fie atât de greu de ales între ele?

Apostolii au lăsat totul ce însemna pentru ei o viață pământească obișnuită și au mers după Hristos. Această hotărâre eroică le-a fost provocată de acel pescuit bogat, pe care l-au făcut ascultând de porunca Lui. Același lucru – pescuitul bogat – trebuie să constituie și pentru noi îndemnul de a merge pe urmele lui Hristos, până la martiriu, dacă e de trebuință. Prezența duhului lui Hristos în lume e un permanent pescuit bogat. Progresul realizat de popoarele creștine e o dovadă categorică.

În numele acestui progres suntem datori să mergem pe urmele lui Hristos. Răsplata noastră va fi o înviere împreună cu El în recunoștința generațiilor viitoare și în împărăția cea veșnică a lui Dumnezeu.

DUMINICA A XIX-a DUPĂ RUSALII **(Luca, 6, 31-36)**

Iubiți pe dușmanii voștri!

Dacă nu s-ar auzi niciodată la hotarele patriei cumplit zgomot de arme și înlăuntrul hotarelor ei nu s-ar găsi răufăcători de tot soiul, ne-am pleca cu admirație în fața frumuseții acestor cuvinte și sufletele noastre ar râvni cu tot dinadinsul acea măreață înălțime a generozității, la care ne îndeamnă.

Ne oprim, totuși, îngândurați, în fața acestei porunci divine. Îndeplinirea ei ar putea să ne ceară prețul celor mai mari bunuri, pe care le are omul: patria și credința.

Ce s-ar alege de ele dacă nu ar fi susținute de virtuți?

Se pot ivi împrejurări când porunca Mântuitorului înseamnă plecare a capului, vrednică de mai mult dispreț atunci, când pe acest cap plecat sabia nu-l taie.

Căci Mântuitorul ne-a dat dumnezeiasca poruncă a iubirii dușmanilor ca să ne apărăm cu ajutorul ei ființa națională, patria și liniștea ei lăuntrică. Într-o lume din care n-a pierit cu desăvârșire omenia, e greu să ne imaginăm că cel ce iubește cu adevărat, fără de nici un calcul, ci numai ascultând de porunca divină, ar putea să aibă dușmani. E de ne admis să mergi cu gând rău asupra vecinului, când știi că el te așteaptă cu toată dragoste.

Dragostea sinceră poate aplana cele mai grele pricini de neînțelegere dintre oameni și dintre națiuni, asigurând pacea și bunăvoința vestită de Îngeri la nașterea Mântuitorului. În vederea acestei păci și bune înțelegeri ni s-a dat porunca iubirii dușmanilor noștri. Ca să dezarmăm, cu ajutorul ei, dușmânia altora.

Ce s-ar putea întâmpla, dacă răutatea diavolească, făcându-și culcuș în sufletele oamenilor, ne-ar obliga la lucruri nefolositoare nouă?

Dar iubirea trebuie să fie pavază împotriva mâniei și urii. Numai prin iubire poate deveni arma noastră arma dreptății lui Dumnezeu.

DUMINICA A XX-a DUPĂ RUSALII **(Luca, 7, 11-16)**

Între problemele pe care le pune timpul apocaliptic, problema tinerilor merită locul de frunte. O constatăm și o dezbatem zilnic.

Fără îndoială, educația tineretului e și o problemă de program și metodă. Dar factorul hotărâtor, care nu poate fi substituit de nici un program și de nici o metodă, e *pilda vieții celor bătrâni*. Dacă ne iubim într-adevăr copiii și vrem să scoatem paiul ce le-a căzut în ochi, trebuie să ne decidem să scoatem întâi bârna din ochiul nostru. Mai ales în educație trebuie să fim călăuziți de principiul enunțat de Învățătorul: neîndurați cu noi înșine, îndelung răbdători față de alții.

Părinții de ori unde, din orice vreme și de pe orice treaptă socială, pot învăța de la văduva din Nain cum pot fi treziți copiii lor la o viață nouă. Lacrimi și întâlnire cu Hristos trebuie pentru învierea oricărui tânăr.

Recunoscând neputința noastră, să cerșim cu lacrimi în ochi mila lui Dumnezeu pentru copiii noștri. De aceste lacrimi nu cerul are trebuință, ci inimile noastre, care să se curețe printr-însele de rugina păcatului. Baia nașterii din nou se face din lacrimi de pocăință și din har ceresc în purtare de grijă a lui Dumnezeu.

Răspunderea ce o avem pentru viitorul copiilor noștri, și printr-înșii pentru viitorul Patriei, ne obligă să decidem la acceptarea unei vieți noi, care să se călăuzească după adevărul creștin și să rodească fapte pe măsura adevărului.

Căci cheagul societăților omenești îl constituie cinstirea lui Dumnezeu. Sunt zadarnice toate strădaniile noastre pentru viitorul copiilor, dacă nu le putem da vestea unei credințe, dacă nu le-am sădit în suflet frica de Dumnezeu. De această frică a lui Dumnezeu are trebuință tineretul din orice vreme. Dar nu le-o putem da decât din prisosul credinței noastre.

Pe tânărul din Nain l-au înviat lacrimile mamei lui; numai lacrimile noastre de pocăință pot da o dezlegare crizei tineretului. Când vor curge din belșug lacrimi de pocăință din ochii părinților, Mântuitorul va veni în

mijlocul copiilor noști și va zice fiecăruia: „Tânărule, ție îți zic, scoală-te”.

DUMINICA A XXI-a DUPĂ RUSALII **(Luca, 8, 5-15)**

Când se adresa celor mulți și simpli, celor neinițiați în tainele înțelepciunii cărturărești, dumnezeiescul Învățător tâlcuia cea mai răspicat grăitoare carte, minunata operă a Creatorului pusă la îndemâna tuturor – natura – și grăia în pilde.

Ieșit-a semănătorul să semene sămânța sa

Cea mai sfântă dintre taine, împărtășirea, Mântuitorul a legat-o de cel mai trebuincios element pentru existența pământească: pâinea cea de toate zilele. De cea mai necesară dintre ocupațiile omenești, plugăria, a legat grija sufletului.

Să-i dăm sufletului atâta grijă măcar, cât dăm ogoarelor noastre. Chibzuiala și hărnicia gospodărească nu cruță cheltuială nici osteneală, pentru a curăța ogoarele de piatră, de spini, de bălării. Toate le facem în vederea unui rod îmbelșugat.

Mai mult decât de rodul seminței de grâu, noi oamenii avem trebuință de rodul ce-l produce în suflet – ca din suflet să se reverse asupra lumii – cuvântul lui Dumnezeu. Cel mai frumos, cel mai binecuvântat seceriș, e acela al faptelor bune, săvârșite de oameni, care cu inimă bună și curată ascultă cuvântul lui Dumnezeu.

Dar sufletul poate suferi și el de metehnele ogoarelor. Poate fi drum bătut de toate patimile. Poate fi pustiu presărat cu piatra necredinței. Poate fi năpădit de spinii grijilor izvorâte din interese nevrednice de fiii lui Dumnezeu. Și atunci sfânta sămânță a cuvântului propovăduit de Cel născut din bunătate și curățenie e glas în pustiu. E pradă ușoară a pasiunilor, a mândriei, a egoismului. Iar oamenii flămânzesc și însetează. Și se ridică copil împotriva tatălui, frate împotriva fratelui. Și fac pământul destinat să fie Împărăție a lui Dumnezeu, iad al celei mai cumplite osânde, ca să li se ia,

celor ce nu au credință, și ceea ce li se pare că au: *iluziile*.

Cel mai sfânt dintre ogoare, fiindcă e cel mai rodnic – *sufletul* – are și el trebuință de îngrijire gospodărească. De plug și de sapă și de gard. Spun pentru că trebuie să se spună la orice prilej: plugul e rugăciunea, sapa e postul, gardul sunt poruncile Bisericii.

Vreți rod însutit și belșug de bună înțelegere? Mânuiți cu nădejde uneltele plugăriei duhovnicești.

DUMINICA A XXII-a DUPĂ RUSALII BOGATUL NEMILOSTIV ȘI SĂRACUL LAZĂR

Este impresionantă și plină de adevăr această Sfântă Evanghelie.

Bogatul nemilostiv, fără nume în pilda Mântuitorului, și săracul LAZĂR, cu nume și ca pildă pentru om. Cuvântul Mântuitorului, depășește cadrul social vrând să sublinieze relația dintre om și om, dintre mine și celălalt, ce au în comun deasupra spectrului social, moartea – ca margine a prăpastiei – și judecata lui Dumnezeu, ca șansă a întoarcerii omului către păzirea poruncilor Lui. Mântuitorul, arată vremelnicia celor pământești și faptul că cel care era bogat, sărăcise în Dumnezeu, iar săracul, dobândește veșnicia bunătăților netrecătoare. Bogatul nu este condamnat în Evanghelie dar regretă egoismul când se vede în fața singurătății arzătoare, în timp ce Lazăr, era împreună cu Dumnezeu. Problema milosteniei, izvorâtă din credință este cea care aduce învierea din moarte. Cel milostiv, își câștigă prietenii și în lumea aceasta, însă, cu siguranță prietenia lui Dumnezeu. Ascultarea poruncilor, este începutul întoarcerii către Dumnezeu care îl ridică pe om deasupra bogăției materiale. Ar fi minunat și pentru câștigul lumii acesteia, să ne întrebăm înainte de toate... noi, unde ne aflăm față de aceste realități zguduitoare.

DUMINICA A XXVII-a DUPĂ RUSALII
(Luca, 13, 1 0-17)

Sărbătorile – în fruntea cărora stă Duminica, ziua Învierii – sunt zile destinate cinstirii lui Dumnezeu prin fapte bune sufletului nostru și semenului în aceeași măsură. Cercetarea Bisericii, - casa lui Dumnezeu și poarta cerului – aduce prin harul tainelor umplerea de Duh Sfânt, a minții și a sufletului nostru. Dar mai ales iubirea omului pentru om și iubirea Lui pentru același om. Lucrul acesta nu l-a înțeles mai marele sinagogii. Iubirea omului e mai presus de ori ce lege și nici un efort, pentru izbăvirea lui, nu este condiționat de opreliști cuprinse în legi. De aceea Iisus îl numește „fățarnice”. Dar, nu trebuie să uităm că Iisus a dat vindecare femeii, făcând sărbătoare sufletului în suferință pentru trupul bolnav. Meritul ei era în faptul că Avraam îi era părinte, din mila lui Dumnezeu. Rușinea, era semnul că judecata mai marelui sinagogii avea o problemă – nu putea fi boul mai important decât omul. De aceea Iair, va veni la Hristos să-L roage să-i învieze fiica. El credea atât de mult că Iisus poate face acest lucru, încât era suficient doar Cuvântul Său. De ce oare, a întrebat Iisus „ce este scris în Lege, cum citești – Iubirea pentru aproape se ridică deasupra citirii legii”.

Vindecarea de boală și de boala judecății simple stă în grija cu care noi știm să fim iubitori de Dumnezeu iubind pe cel ce stă în apropierea noastră. Biserica, este locul întâlnirii cu Hristos, acolo El văzându-ne ne cheamă spre vindecare, spre întărire, spre înviere a bucuriei și dragostei. Sărbătorile sunt pentru noi.

DUMINICA A XXVIII-a DUPĂ RUSALII
PILDA CELOR POFTIȚI LA CINĂ (Luca, 14, 16-24)

Cuvântul Evangheliei este profund și bogat. În el stă folosul vieții noastre.

Dumnezeu dăruiește omului belșug din dragostea și pronia Sa ca acesta

să aibă vreme pentru cină – timp de apropiere, de ședere cu El. Omul, se întoarce cu fața la darurile primite și cu spatele la Dumnezeu. Dobândirea celor cerești, este prietenia cu Dumnezeu în folosul omului care se ridică din material, de pe pământ, către cele cerești și divine duhovnicesc, dobândind partea cea bună. Sensul vieții noastre, este sensul către cina Sa. Cina, este prinosul dragostei și al plinității de care-l învrednicește Dumnezeu pe om. Omul, stăpân al fapturilor, pus de Dumnezeu, deasupra acestora, prin depărtare de Dumnezeu se coboară sub cele pe care le stăpânește din darul Său. Sfântul Apostol Pavel spune că „Toate sunt ale noastre, iar noi suntem ai lui Dumnezeu”. Aceasta este logica urcușului uman, a îmbunătățirii omului, este necesitatea valorilor. Chemarea pe care o face Dumnezeu la cină nu poate avea răspuns în refuzul nostru ce se transformă în reproș față de darurile făcute nouă de El. Prezența la ospățul iubirii lui Dumnezeu „să vină toți” este chemarea la starea de bine, ca loc pregătit nouă de Dumnezeu. Nu putem da „pământul făgăduinței” – împărăția lui Dumnezeu – în schimbul a ceea ce este „valea plângerii” – grijile și deșertăciunile lumii acesteia.

Cina este pregătită, chemarea Lui este permanentă – este nevoie să folosim urechile și în folosul auzului. Nu avem cum să-L refuzăm pe Dumnezeu, de aceea ne aduce aminte că e bine să știm ce cerem.

Pr. Adrian Drăghici

VIATA BISERICESCA

AGENDA DE LUCRU A PREA SFINȚITULUI PĂRINTE EPISCOP GALACTION (01 iulie - 31 decembrie 2004)

Joi, 01 iulie 2004 - slujește la Sfânta Liturghie în sobor alături de Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei la biserica din Borzești.

Vineri, 02 iulie 2004 - slujește la Sfânta Liturghie, în sobor, alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și de Prea Fericitul Părinte Sava al Varșoviei și al întregii Polonii la Mănăstirea Putna.

Sâmbătă, 03 iulie 2004 - ia parte la manifestările prilejuite de împlinirea a 500 de ani de la trecerea în veșnicie a Sfântului Voievod Ștefan cel Mare la Mănăstirea Putna și la Suceava.

Duminică, 04 iulie 2004 - slujește la Sfânta Liturghie, în sobor, alături de Prea Fericitul Părinte Sava al Varșoviei și al întregii Polonii, în Catedrala Episcopală din Galați și la ceremonia sfințirii Pânzarului Moldovenesc.

Joi, 08 iulie 2004 - face o vizită pe șantierul de construcție de la Mănăstirea Nașterea Maicii Domnului - Adămești.

Duminică, 11 iulie 2004 - săvârșește resfințirea bisericii Sfântului Dimitrie cel Nou din parohia Olteni și Sfânta Liturghie în această biserică.

Adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotesește iconom stavrofor pe preotul paroh Andrieș Petru.

Marti, 13 iulie 2004 - supraveghează desfășurarea celei de a doua

sesiuni a examenului de admitere la Seminarul Teologic Turnu Măgurele.

Joi, 15 iulie 2004 - face o vizită la casa părintească din comuna natală.

Vineri, 16 iulie 2004 - are o întrevedere cu Domnul primar al municipiului Roșiorii de Vede la sediul primăriei și face o vizită la parohia Sfântul Teodor Tiron din Roșiorii de Vede.

Săvârșește Vecernia și Sfântul Maslu în Mănăstirea Crasna - Prahova.

Sâmbătă, 17 iulie 2004 - slujește Sfânta Liturghie și Parastasul în Mănăstirea Crasna - Prahova și rostește un cuvânt de învățătură. În aceeași zi, seara, săvârșește Vecernia și Litia.

Duminică, 18 iulie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în Mănăstirea Crasna - Prahova adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Luni, 19 iulie 2004 - săvârșește Vecernia și Litia în biserica Sfinților Ilie și Galaction din Alexandria și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Marti, 20 iulie 2004 - slujește Sfânta Liturghie și Parastasul în biserica Sfântului Ilie din Roșiorii de Vede și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 21 iulie 2004 - face o vizită de lucru pe șantierul de la Biblioteca Eparhială.

Sâmbătă, 24 iulie 2004 - oficiază Taina Sfintei Cununii a tinerilor Garvasiuc Cosmin Ioan și Vetreanu Raluca Ioana în biserica Domnița Bălașa din București și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 25 iulie 2004 - săvârșește resfințirea bisericii Înălțării Domnului din parohia Țurești și Sfânta Liturghie în această biserică adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotesește iconostavforor pe preotul paroh Manda Ionel.

Marti, 27 iulie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ioan Gură de Aur din Mănăstirea Sfântului Pantelimon - Siliștea Gumești și adresează mulțimilor de credincioși un cuvânt de învățătură.

Sâmbătă, 31 iulie - duminică, 01 august 2004 - participă la A XXX-a Reuniune a colecționarilor de insigne din România și la Expoziția Națională de insigne organizate la Clubul Sindicatelor Miniere din Lupeni. Cu această ocazie vizitează Mănăstirea Lainici, biserica Sfintei Varvara din Petroșani și

Centrul de asistență socială de pe lângă această parohie, Mănăstirea Tismana și Mănăstirea Sfânta Treime - Strâmba de Jiu.

Miercuri, 04 august 2004 - la Ministerul Administrației și Internelor din București are o întrevedere cu Domnul Ministru Gheorghe Emacu.

Joi, 05 august 2004 - săvârșește slujba Vecerniei și Litiei în Mănăstirea Crasna, județul Prahova.

Vineri, 06 august 2004 - slujește Sfânta Liturghie în Mănăstirea Crasna, Prahova și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Duminică, 08 august 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din parohia Bâscoveni și rostește un cuvânt de învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Ionescu Cezar.

Luni, 09 august 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria, hirotonește diacon pe tânărul Marian Purcaru, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Ionescu Cezar.

Miercuri, 11 august 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria, hirotonește diacon pe tânărul Ilie Mirel, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Marian Purcaru.

Joi, 12 august 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Ilie Mirel.

Sâmbătă, 14 august 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie și Slujba Parastasului în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Mănăstirea Crasna - Prahova. În după amiaza aceleiași zile săvârșește Sfântul Maslu iar seara slujește Privegherea cu Prohodul Maicii Domnului.

Duminică, 15 august 2004 - slujește Sfânta Liturghie în Mănăstirea Crasna - Prahova adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Joi, 19 august 2004 - este primit de către Prea Fericitul Părinte Patriarh la Palatul Patriarhal din București.

Vineri, 20, sâmbătă 21 august 2004 - participă la Simpozionul „Identitate confesională și unitate în acțiune. Bisericile Europei în dialog și cooperare” organizat de Episcopia Caransebeșului la Băile Herculane.

Duminică, 22 august 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Întâiului Mucenic și Arhidiacon Ștefan din parohia Cărpeneș, județul Argeș și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Oficiază, în aceeași biserică, Cununia tinerilor Ion Dimulescu și Ecaterina Seșcioreanu rostind un cuvânt ocazional.

Vineri, 27 august 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mucenic Fanurie din Mănăstirea Sfântului Pantelimon - Siliștea Gumești și hirotonește diacon pe monahul Mina Fedorca.

Duminică, 29 august 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfintei Parascheva din parohia Buduiasca și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. În aceeași zi săvârșește slujba Vecerniei și Litei la Catedrala Sfântul Alexandru din Alexandria, rostește un cuvânt de învățătură și conduce Procesiunea cu icoana Sfântului Alexandru.

Luni, 30 august 2004 - primește la reședința episcopală pe Prea Sfințitul Părinte Episcop Sebastian Ilfoveanul, săvârșește împreună cu Prea Sfinția Sa Sfânta Liturghie și Parastasul în Catedrala Sfântului Alexandru și rostește un cuvânt de îndemn și mulțumire la încheierea festivităților prilejuite de hramul Catedralei Episcopale și de zilele Municipiului Alexandria.

După-amiază însoteste pe Prea Sfințitul Episcop Sebastian în vizită la Mănăstirea Nașterea Maicii Domnului - Adămești și la Mănăstirea Sfântul Ioan Botezătorul - Brânceni.

Miercuri, 01 septembrie 2004 - la împlinirea a 8 ani de la hirotonia întru arhieru a Prea Sfinției Sale și instalarea ca Episcop al Sfintei Episcopii a Alexandriei și Teleormanului săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și oferă colaboratorilor de la Centrul Eparhial o agapă la reședința episcopală.

Joi, 02 septembrie 2004 - participă împreună cu alți ierarhi, alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, la slujba de înmormântare a Arhiepiscopului Lucian în Catedrala Episcopală din Constanța.

Sâmbătă, 04 septembrie 2004 - oficiază cununia tinerilor Dragoș Mihai Sora și Mihaela Carmen Haită în Catedrala Sfântul Alexandru din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 05 septembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Nicolae din Alexandria și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Oficiază cununia tinerilor Alexandru Hăloiu și Marilena Lazăr în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Marți, 07 septembrie 2004 - săvârșește Vecernia și Litia în Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului - Adămești și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 08 septembrie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în Mănăstirea Nașterea Maicii Domnului - Adămești și adresează mulțimilor de credincioși un cuvânt de zidire sufletească.

Sâmbătă, 11 septembrie 2004 - participă la Consfătuirea cu profesorii de Religie la Școala Mihai Viteazul din Alexandria și adresează acestora un cuvânt de îndemn la o susținută și responsabilă activitate în anul școlar care începe.

Duminică, 12 septembrie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Tuturor Sfinților din parohia Gălăteni și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește sfințirea unei troițe ridicate prin osârdia credincioșilor acestei parohii și adresează tuturor celor prezenți la acest moment un cuvânt de zidire sufletească.

Luni, 13 septembrie 2004 - săvârșește Vecernia și Litia în Mănăstirea Crasna - Prahova.

Marți, 14 septembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în Mănăstirea Crasna - Prahova și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 15 septembrie 2004 - săvârșește sfințirea capelei Sfântului Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș, nou amenajată, în incinta Grupului de Pompieri „Alexandru Dimitrie Ghica” din Alexandria și Sfânta Liturghie în această capelă rostind un cuvânt de învățătură.

Joi, 16 septembrie 2004 - participă la lucrările Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei la Palatul Patriarhal din București.

Duminică, 19 septembrie 2004 - săvârșește resfințirea bisericii Sfintei Parascheva din parohia Orbeasca de Jos și Sfânta Liturghie în această

biserică adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Moșu Dan și hirotesește iconom-stavrofor pe preotul Popa Costel și iconom pe preotul Andreica Ionuț.

Vineri, 24 septembrie 2004 - prezidează Comisia de examinare a preoților care au urmat cursurile pastoral-misionare de perfecționare profesională la Facultatea de Teologie din București.

Sâmbătă, 25 septembrie 2004 - participă la ședința Societății Numismatice Române la București. Oficiază cununia tinerilor Sorin Ștefan Medințu și Corina Elena Cristici în biserica Sfinților Apostoli din Alexandria rostind un cuvânt de învățătură.

Duminică, 26 septembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Nicolae din parohia Călinești și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Moșu Dan.

Luni, 27 septembrie 2004 - slujește, în sobor, împreună cu alți ierarhi alături de Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Teofan al Olteniei la Sfânta Liturghie solemnă de la Episcopia Râmnicului.

Marți, 28 septembrie 2004 - participă la lansarea cărții Domnului Colonel Dogaru Ioan: „Ștefan cel Mare și Sfânt în medalistica românească” la Cabinetul numismatic al Academiei Române.

Miercuri, 29 septembrie 2004 - săvârșește sfințirea unei troițe în parohia Fotăchești - Videle adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Joi, 30 septembrie 2004 - slujește la priveghere în Mănăstirea Crasna cu prilejul hramului paraclisului Acoperământului Maicii Domnului.

Vineri, 01 octombrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în Mănăstirea Crasna - Prahova și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Duminică, 03 octombrie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir din parohia Dulceni și rostește un cuvânt de învățătură.

Joi, 07 octombrie 2004 - oficiază înmormântarea credincioasei Maria Profir în biserica Adormirii Maicii Domnului din parohia Dobroiești - Ilfov și rostește un cuvânt de învățătură.

Sâmbătă, 09 octombrie 2004 - participă, la Bacău, la lucrările Simpozionului organizat de Secția Bacău a Societății Numismatice Române la încheierea anului Ștefan cel Mare și Sfânt la Bacău.

Duminică, 10 octombrie 2004 - săvârșește resfințirea bisericii Adormirii Maicii Domnului din parohia Segarcea Deal și Sfânta Liturghie în această biserică adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Marcu George.

Miercuri, 13 octombrie 2004 - săvârșește Vecernia și Litia în biserica Sfintei Parascheva din Alexandria și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Joi, 14 octombrie 2004 - săvârșește tunderea în monahism a surorilor Elena (Ecaterina monahia) și Ana (Agnia monahia) din obștea Mănăstirii Sfântului Nicolae - Năsturelu; târnosirea bisericii Sfintei Parascheva din această mănăstire și Sfânta Liturghie, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Sâmbătă, 16 octombrie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria, hirotonește diacon pe tânărul Chircu Răzvan Nicușor și hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Marcu George.

Duminică, 17 octombrie 2004 - săvârșește resfințirea bisericii Sfinților Trei Ierarhi - Videle și Sfânta Liturghie în această biserică adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Simion Petrișor Emanuel și hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Chircu Răzvan Nicușor.

Oficiază cununia tinerilor Ionuț Nicolae Olteanu și Ileana Daniela Neaga în biserica Adormirii Maicii Domnului din parohia Pietroșani și rostește un cuvânt de învățătură.

Săvârșește Vecernia și Litia în biserica Sfântului Apostol și Evanghelist Luca din parohia Brânceni și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Luni, 18 octombrie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Apostol și Evanghelist Luca din parohia Brânceni și rostește un cuvânt de

învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Vișan Oprea.

Miercuri, 20 octombrie 2004 - participă la lucrările Conferinței Naționale a Asociației Naționale „Cultul Eroilor” și acordă un interviu postului de radio România Actualități privitor la activitatea Filialei Teleorman a Asociației Naționale „Cultul Eroilor”.

Vineri, 22 octombrie 2004 - participă, la Muzeul Județean Teleorman, la deschiderea Expoziției și lansarea cărții: „Colectivizarea în Teleorman (1949-1962) - rezistență și acceptare forțată”.

Oficiază slujba înmormântării cântărețului de muzică populară Liviu Dănuț Vasilică în Catedrala Sfântul Alexandru și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 24 octombrie 2004 - săvârșește târnosirea bisericii Sfântului Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir din parohia Brătășani și Sfânta Liturghie în această biserică adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Mărunțelu Ion; hirotonește preot și hirotesesește duhovnic pe tânărul Vișan Oprea și hirotesesește iconom-stavrofor pe Preotul Barbu Virgil.

Marți, 26 octombrie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Ciocârlan Cătălin Artur; hirotonește preot și hirotesesește duhovnic pe tânărul Mărunțelu Ion și hirotesesește iconom-stavrofor pe Preotul Zavate Lucian.

Miercuri, 27 octombrie 2004 - slujește Sfânta Liturghie, în sobor, împreună cu alți ierarhi alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la Catedrala Patriarhală din București.

Vineri, 29 octombrie 2004 - cercetează pe mama Prea Sfinției Sale în satul natal.

Face o vizită la Mănăstirea Sfânta Treime - Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 30 octombrie 2004 - participă la ședința Societății Numismatice Române, la București.

Face o vizită la Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului - Adămești.

Duminică, 31 octombrie 2004 - săvârșește resfințirea bisericii

Adormirii Maicii Domnului din parohia Gratia și Sfânta Liturghie în această biserică adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Trifu Ștefan și hirotesește iconom-stavrofor pe Preotul Popescu Pompiliu.

Luni, 01 noiembrie 2004 - prezidează lucrările Conferinței preoțești cu tema „Disciplina clerului de mir și monahal. Probleme pastorale, sociale, politice și financiare” la protoieria Alexandria.

Marți, 02 noiembrie și miercuri, 03 noiembrie 2004 - ia parte la lucrările Sfântului Sinod desfășurate la Palatul Patriarhal din București.

Joi, 04 noiembrie 2004 - prezidează lucrările Conferinței preoțești la protoieria Roșiorii de Vede.

Săvârșește Vecernia și Litia în biserica Sfinților Ilie și Galaction din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Vineri, 05 noiembrie 2004 - oficiază tunderea în monahism a rasoforelor Partenia Popa și Veronica Ignat din Mănăstirea Sfântului Cuvios Mucenic Galaction - Crângu. Săvârșește Sfânta Liturghie în paraclisul acestei mănăstiri și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Ciocârlan Cătălin Artur.

La Reședința sa din Alexandria primește pe colaboratorii de la Centrul Eparhial, pe preoți și pe credincioși cu prilejul aniversării zilei onomastice.

Sâmbătă, 06 noiembrie 2004 - oficiază cununia tinerilor Ioan Zavate și Elena Pencu în biserica Mihai Vodă din București și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 07 noiembrie 2004 - slujește, în sobor, împreună cu alți ierarhi, la resfințirea bisericii și a Mănăstirii Nucet - Dâmbovița și la Sfânta Liturghie oficiată în această mănăstire.

Luni, 08 noiembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Arhanghel Mihail din Mănăstirea Plăviceni și rostește un cuvânt de învățătură.

Marți, 09 noiembrie 2004 - prezidează lucrările Conferinței preoțești cu tema „Disciplina clerului de mir și monahal. Probleme pastorale, sociale, politice și financiare” la protoieria Turnu Măgurele.

Oficiază slujba înmormântării Preotului nonagenar Emil Bâldescu în Catedrala Sfântului Haralambie din Turnu Măgurele.

Face o vizită pe șantierul de la Biblioteca Eparhială.

Miercuri, 10 noiembrie 2004 - oficiază slujba înmormântării Preotului Georgescu Dumitru de la parohia Năvodari, în biserica parohială.

Joi, 11 noiembrie 2004 - prezidează lucrările Conferinței preoțești la protoieria Videle.

Sâmbătă, 13 noiembrie 2004 - săvârșește tunderea în monahism a fratelui Georget Alniții (monahul Gamaliil) din obștea Mănăstirii Sfântului Pantelimon - Siliștea Gumești și Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ioan Gură de Aur din această mănăstire, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Oficiază cununia tinerilor Dan Ovidiu Necula și Ioana Mihaela Teodorescu în biserica Sfântului Spiridon (Nou) din București și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 14 noiembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Înălțării Domnului din parohia Tătăraștii de Jos și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Trifu Ștefan.

Vineri, 19 noiembrie 2004 - face o vizită pe șantierul de construcție a bisericii Mănăstirii Nașterii Maicii Domnului Adămești.

Acordă un interviu postului de radio Antena Satelor în legătură cu sărbătoarea Intrării în Biserică a Maicii Domnului și Postul Crăciunului.

Sâmbătă, 20 noiembrie 2004 - săvârșește Vecernia și Litia în Mănăstirea Crasna - Prahova.

Duminică, 21 noiembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Acoperământului Maicii Domnului din Mănăstirea Crasna - Prahova și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 24 noiembrie 2004 - slujește Sfântul Maslu în biserica parohiei Fotăchești - Videle și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 28 noiembrie 2004 - săvârșește resfințirea bisericii Sfântului Ioan Botezătorul din parohia Moldoveni și Sfânta Liturghie în această

biserică, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotesește iconom stavrofor pe preotul Niță Florică și iconom pe preotul Purcea Neluș.

Marți, 30 noiembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfinților Arhangheli din parohia Fotăchești - Videle și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Simion Petrișor Emanuel și hirotesește iconom-stavrofor pe preotul Popa Viorel Stelian.

Miercuri, 01 decembrie 2004 - în biserica parohiei Pleașov săvârșește slujba înmormântării credinciosului Dumitru Dragnea.

Joi, 02 decembrie 2004 - prezidează ședința de lucru cu Părinții Protoierei la Cancelaria Centrului Eparhial.

Vineri, 03 decembrie 2004 - săvârșește Sfântul Maslu în biserica parohiei Sfinților Trei Ierarhi - Videle și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 05 decembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfinților Apostoli din Alexandria rostind un cuvânt de învățătură.

Slujește Vecernia și Litia în biserica Sfântului Ierarh Nicoale din Alexandria și adresează credincioșilor un cuvânt de zidire sufletească.

Luni, 06 decembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Nicolae din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură. Hirotonește diacon pe tânărul Olteanu Ionuț Nicolae.

Marți, 07 decembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe tânărul Olteanu Ionuț Nicolae.

Vineri, 10 decembrie 2004 - săvârșește slujba de punere a pietrei de temelie a bisericii Sfântului Mare Mucenic Gheorghe din mănăstirea sa din localitatea Țigănești și rostește un cuvânt de învățătură.

Slujește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Duminică, 12 decembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Spiridon din Roșiorii de Vede și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 15 decembrie 2004 - participă la Concertul de colinde

organizat de Inspectoratul Școlar Județean Teleorman și Episcopia Alexandriei și Teleormanului la sala de festivități a Primăriei Alexandria cu participarea corurilor Liceului Pedagogic - Alexandria și Seminarului Teologie Turnu Măgurele și rostește un cuvânt ocazional.

Joi, 16 decembrie 2004 - la Muzeul Militar Național din București participă la Simpozionul Național „Ștefan cel Mare și Sfânt - 2004” și lansarea medaliei emisă de această instituție.

La Catedrala Sfântul Alexandru din Alexandria participă la Concertul extraordinar susținut de Studioul de Muzică Veche din București și rostește un scurt cuvânt în deschiderea acestei manifestări.

Vineri, 17 decembrie 2004 - participă la Concertul de colinde de la Seminarul Teologic Sfântul Calinic Cernicanul din Turnu Măgurele, rostind un cuvânt de învățătură și împărțind daruri elevilor acestei școli.

Sâmbătă, 18 decembrie 2004 - participă la ședința de lucru a Societății Numismatice Române, la București.

Slujește Vecernia și Litia în Mănăstirea Crasna - Prahova.

Duminică, 19 decembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Acoperământului Maicii Domnului din Mănăstirea Crasna - Prahova și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

În biserica Adormirii Maicii Domnului din parohia Izvoarele - Prahova săvârșește slujba înmormântării credincioasei Timaru Ana și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 22 decembrie 2004 - participă la ceremoniile organizate în memoria eroilor revoluției din 1989 și oficiază Parastasul de pomenire a acestora.

Joi, 23 decembrie 2004 - participă la lansarea lucrării domnișoarei Veronica Predoi „Bibliografia numismatică a județului Teleorman” la Muzeul Județean Teleorman și rostește un cuvânt de prezentare.

Vineri, 24 decembrie 2004 - participă la întâlnirea cu personalul Inspectoratului Județean de Poliție Teleorman rostind un cuvânt de învățătură și oferind daruri participanților.

Sâmbătă, 25 decembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în Catedrala

Sfântul Alexandru din Alexandria adresând credincioșilor cuvânt de învățătură.

Duminică, 26 decembrie 2004 - slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Teodor Tiron din Roșiorii de Vede și rostește un cuvânt de învățătură.

Luni, 27 decembrie 2004 - săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Nicolae din parohia Izvoarele - Zimnicea adresând credincioșilor un cuvânt de zidire sufletească.

Miercuri, 29 decembrie 2004 - face o vizită în localitatea natală cercetând pe mama Prea Sfinției Sale.

Săvârșește Sfântul Maslu în biserica parohiei Fotăchești și rostește un cuvânt de învățătură.

Arhidiacon Vasile Neacșu

ECOURI ALE VIETII MUZICALE EUROPENE A SECOLELOR XIV-XVII ÎN ȚARA NOASTRĂ*

„Menirea sfântă a muzicii este să stingă urile, să potolească patimile și să apropie inimile într-o caldă înfrățire”.... (George Enescu), ea este scânteia aprinsă din starea aplecării omului către divin din care lauda adusă lui Dumnezeu, nu numai cu cuvântul, ci și cu glasul cuvântului; cu cântul, poate aprinde necesarul foc spiritual al conștientizării apropierii noastre de Dumnezeu.

Este dorința lui Dumnezeu, în folosul omului, ca omul să se „entuziasmeze de frumos. Dar numai dacă acel frumos este și adevărat” (Franz Schubert) pentru că muzica desprinsă din cult – laudă adusă lui Dumnezeu – nu este nimic altceva decât vrerea omului, – centru al creației – de a aduce slavă lui Dumnezeu „cu toate sentimentele, toate gândurile, lucrurile și durerile sale” (Gustav Mahler).

Realitatea acestor adevăruri reflectă nu numai spiritul umanist al marilor creatori dus până la anonimii interpreți sau remarcabilii oameni cărora Dumnezeu le-a dăruit glas minunat sau talent de a mânui instrumentele

* Cuvânt rostit de Prea Sfințitul Galaction în Catedrala Sf. Alexandru cu prilejul concertului susținut de ansamblul „Studioul de Muzică Veche București”, dedicat încheierii lucrărilor de consolidare-restaurare a Catedralei Episcopale.

muzicale, ci și vocația umanistă a muzicii care dincolo și deasupra tuturor sentimentelor și structurilor estetice, marea muzică, a pus în centrul evoluției omul ca valoare a lumii; conceptul omului ca persoană activă creatoare de istorie, ideea neconținută a îmbunătățirii umane ca și, nu în ultimă parte, ideea luptei împotriva oricărei forme de înstrăinare, de dezlipire de Dumnezeu.

Zonele culturii muzicale au fost întotdeauna marcate de necesitatea prezenței marilor idealuri ale omului ca pârgii în realizarea nădejdilor care ne îndreaptă spre veșnicie subliniind calitatea și valoarea ființei umane ce tinde spre desăvârșire și prin această modalitate.

Primul mare exemplu în acest sens ni-l oferă antichitatea clasică elină prin stăruința cu care a crezut în artă, prin hotărârea cu care s-a impus arta, niciodată în detrimentul a altceva, ca factor esențial în modelarea și înnobilarea sufletelor.

Dacă în secolele IV-VII aceste începuturi sunt modeste în comparație cu secolele XIV-XVII ele se constituie ca baze și izvoare de inspirație de o reală însemnătate motiv pentru care ar fi folositor să ne amintim;

- Efrem Sirianul (autor de imnuri pe care le întâlnim și astăzi în serviciul religios, ca cele mai vechi imnuri păstrate ca atare)

- Niceta de Remesia (Episcop, teoretician creator pe plan muzical; oferă mărturii scrise despre chipul muzicii creștine latine – Te Deum Laudamus – consemnată în diferite colecții europene începând din secolul VIII până în zilele noastre)

- Sfântul Augustin (remarcabile studii despre muzică)

- Sfântul Ion Chrisostom (idei importante în muzica epocii secolului V – 14 septembrie 407)

- Sfântul Isidor (460 – Episcop de Sevilia a adunat și îmbogățit tezaurul muzical al lui Casiodor)

- Andrei de Creta (660 – Imnograf, a introdus canonul în Liturgia bizantină)

Exemplele sunt nenumărate și deosebit de importante însă în ceea ce privește evoluția muzicii peste timp în oglindă, secolele XIV-XVII fierb de

o viață muzicală religioasă și civilă în aceeași măsură și însemnătate în toată Europa dar în aceeași măsură viața muzicală românească prinde contur păstrând nota muzicii ca și în celelalte țări.

Se scriu deja tratate de muzică; 1913 ARS NOUVE MUSICAE alcătuit de Jean de Murs care pe lângă sunete, intervale, măsuri și notație vorbește și despre muzică practică

- 1328 – Henricus Calcariensis se ocupă și de cântecul liturgic inspirat de Augustin.

- 1330 – este consemnat primul Madrigal.

- 1350 – o scrisoare a lui Andreeas, Episcop catolic de Transilvania, atestă existența unui cor la Alba Iulia.

- 1377 – volum de cântări gregoriene în Transilvania.

- 1392 – Filotei – Imnograf – Monah. (este logofătul lui Mircea cel Bătrân) îi sunt recunoscute cele mai vechi manifestări muzicale românești – creator al genului de muzică numit PRIPEALĂ (care are refren ce conține scurte invocări ale divinității)

- 1400 – monahul Filotei alcătuiește tropare cântate.

- 1466 – este zidită Mănăstirea Putna ce va fi un centru de iradiere culturală europeană cu largi semnificații pentru evoluția muzicii românești.

- 1485 – o scriere poloneză relatează o vizită a lui Ștefan cel Mare. Când a descălecat Domnul Moldovei au răsunat „...buciumii moldovenești”...

- 1499 – Veneția – prima imprimerie muzicală; (1501- prima tipăritură ce tratează armonii muzicale)

- Universitatea din Oxford a instituit titlul de bacalaureat în muzică ca și Universitatea din Chambridge ce oferă în 1463 un titlu de doctor în muzică în timp ce Oxfordul oferă acest titlu în 1511 și înființează în 1626 o catedră de muzică.

- 1507 – Brașovul găzduiește pe Valentin Gref Bakfark, instrumentist de epocă și compozitor, călător în marile centre artistice, unul dintre puținii muzicieni transilvăneni ai secolului XVI a căror creație s-a perfectat în timp.

- 1511 – 11 iunie Eustație Protopsaltul încheie la Putna culegerea de heruvices, stihiri, tropare intitulată „Carte de cântece”.

- la Braşov în Biserica Neagră, concert susţinut de GEORG OSTERMAYER – compozitor şi organist ce a concertat la Biserica Neagră între 1569 şi 1570.

- 1585 – la Roma (7 septembrie) în Piaţa Sfântu Petru este interpretată o lucrare muzicală de PALESTRINA.

- 1596 – 29 iunie la Alba Iulia, Giovanni Battista Mostto a activat în Transilvania Madrigale.

- 1647 – călugărul misionar Marco Bandini în jurnalul său de călătorie prin Muntenia şi Moldova pomeneşte de ziua de Bobotează, unde copii de 7 ani cu fete frumoase cântau cu voce limpede în limba română, Doxologia.

Prin aceste minime semnalări ale vieţii muzicale din bogăţia evenimentelor cultural-muzicale ale secolelor XIV-XVII din întreaga Europă, locuitorii ţării noastre participă consecvent şi constructiv la viaţa muzicală generală. În acest fel nu numai Florenţa, Roma, Veneţia, Nurnberg, Neapole, Padova, Paris, Palermo, Hamburg, etc. există o viaţă muzicală ci în acest tot, viaţa muzicală românească se înscrie muzicii europene.

Existenţa, în decursul istoriei ne arată cum nu se poate mai frumos cum aceasta aparţine ei, în istoria mântuirii şi este un exemplu care ne dovedeşte şi ne face să înţelegem că dragostea pentru muzică, necesitatea de a asimila marile valori sonore ale culturii umane din toate timpurile constituie o certitudine a spiritualităţii contemporane care smulge din istoria şi evoluţia formelor muzicale, esenţa necesarului pentru frumos şi plăcut omului, ca laudă adusă lui Dumnezeu pentru „toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit”.

În aceeaşi notă, George Enescu scria: „Nu este înţelept să distrugi, până când nu ai învăţat să clădeşti şi singurul progres care poate influenţa profund viitorul este cel care creşte din trecut, nu cel impus în mod artificial”.

Aşa înţelegem cum fiecare capodoperă luată în sine este un microcosmos dar în aceeaşi măsură parte a unei imensităţi a dragostei pe care Dumnezeu a aşezat-o în noi.

În fiecare gen muzical există o notă mai mică sau mai mare de subiectivitate dar fiecare sesizează o parte mai mică sau mai mare a

adevărului. De la Platon și Aristotel mintea omului n-a obosit să mediteze asupra esenței muzicii iar procesul nu poate fi încheiat atâta timp cât centrul ei îl constituie omul purtat pe istoria notelor muzicale în descifrarea laudei aduse lui Dumnezeu.

Arta înțelegerii și simțirii muzicii se regăsește în cultura și receptivitatea ascultătorului, atâta vreme cât cultura stă în vecinătatea cultului în care centrul este Dumnezeu și omul. O minte trează și îmbogățită în Dumnezeu nu poate aduce „somnul rațiunii care naște monștrii” (Goya) și nici nu poate confunda valorile.

Simplitatea ascunde o complexitate ce necesită și din partea celor ce știu a asculta, înțelegerea conținutului ca varietate a valențelor posibilului, ca o spiritualizare a înțelesului muzicii.

Trăim un timp dinaintea Nașterii Domnului în care simplitatea și Dumnezeirea încap prin minune în Nașterea Sa pentru mântuirea noastră; îngerii de foarte mult timp cântă „slavă întru cei de sus ...”, din dorința păcii și bunei voiri între oameni, adevăruri ce ne sensibilizează să stăm bine, să stăm cu frică, să stăm cu înțelepciune.

Concertul din această seară, cu acest prilej este o altă modalitate la care suntem invitați să realizăm pacea și bunăvoința noastră în Casa lui Dumnezeu; binecuvântăm gândul domnului Stan V. Cristea și al organizatorilor pentru această inițiativă de a face sărbătoare mai înainte de vreme într-o atmosferă cu rădăcini muzicale liturgice, salutând prezența distinșilor interpreți ai „Studioului de Muzică Veche din București”.

† GALACTION

Episcopul Alexandriei și Teleormanului

ÎNTÂLNIRI DE INIMĂ
sau
LA DUMNEZEU NIMIC NU-I ÎNTÂMPĂTOR
(Exegeză privind unele evenimente și minuni
relatate în Noul Testament)

*„Cel ce ispitești inimile și rărunchii
și tainele oamenilor le știi cu adevărat”.*

(Ceaslov, rugăciune de dimineață)

*„Cercatu-m-ai Doamne, și mă cunoști;
Tu știi când șed și când mă scol și
gândurile mele de departe le pricepi”*

(Psalmul 138, 1)

Un Sfânt Părinte spunea că „orice întâlnire este o sărbătoare”. Un alt Sfânt Părinte îi întâmpina pe ceilalți cu salutul „bucuria mea”. Iar Sfântul Serafim de Sarov saluta cu „Hristos a înviat!”

Acestea fiind spuse, atunci ce bucurie mai mare poate fi ca întâlnirea cu Însuși Domnul nostru Iisus Hristos?

Astfel, cercetând Evangheliile găsim mulțime de exemple din care rezultă că sunt două feluri de întâlniri. Una prin care Domnul Iisus Hristos

venea de la Sine într-o întâmpinare a celor ce aveau nevoie de Dânsul; a doua care Domnul este căutat spre întâlnire. Și aceste întâlniri se înscriau, în majoritatea lor, în spusele proorocului Isaia (citată de Sf. ev. Matei 8, 17): „*Acesta neputințele noastre a luat și bolile noastre le-a purtat*”. Dar activitatea mesianică a Domnului Iisus Hristos n-a fost numai de vindecări miraculoase ci în primul rând de învățătură cu fapta și cuvântul, de asemenea de dojană („*Vai vouă...*”), dar mai ales de învățătură cu exemplul vieții Sale de jertfă („*Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi*” – Ioan, 15, 13).

Întâlnirile Domnului Iisus Hristos cu cei cărora avea să le acorde asistență, aveau loc pentru că în Atotștiința Sa Dumnezeuiască le cunoștea starea sufletească, nevoile, gândurile, dorințele, suferințele lor. Tocmai de aceea aceste întâlniri nu erau întâmplătoare, mai ales că în Preștiința Sa „*El știa ce avea să facă*” (Ioan, 6, 6).

Dar pentru că sunt prea multe exemple ne vom referi doar la câteva dintre cele mai cunoscute.

O primă dovadă de bucurie a întâlnirii cu Domnul Iisus Hristos o aflăm în declarația Sf. Ioan Botezătorul: „*Cel ce are mireasă este mire, iar prietenul mirelui, care stă și ascultă pe mire, se bucură cu bucurie de glasul lui. Deci această bucurie a mea s-a împlinit*” (Ioan, 3, 29). De fapt aceasta este a doua întâlnire, căci prima a avut loc atunci când fiind „*prunc a săltat de bucurie*” în pântecele maicii sale la auzul salutării Sf. Fecioare Maria, care-L purta pe Hristos (Luca, 1, 44).

După această primă întâlnire să-L urmărim pe Domnul Iisus Hristos prin drumurile Sale prin Samaria, Galileia, Fenicia, apoi prin Ierihon spre Ierusalim, ca și cum peste tot pe unde trecea avea întâlniri „programate”.

Astfel, o întâlnire foarte cunoscută este aceea cu femeia samarineancă. Sf. Evanghelist Ioan relatează: „*A lăsat Iudeea și S-a dus iarăși în Galileia. Și trebuia să treacă prin Samaria*” (4, 3-4).

Dar de ce „trebuia”? Drumul dintre Iudeea și Galileia se făcea fie prin

Samaria, fie pe malul Iordanului, dar deși Iudeii nu se aveau bine cu Samarinenii, totuși, uneori treceau pe acolo, căci drumul era mai scurt. Dar nu s-ar fi putut opri în altă parte? De ce tocmai la Sihar, lângă fântâna lui Iacov? Desigur, mai întâi pentru că dovedind și firea Sa omenească, Domnul Iisus Hristos era ostenit de călătorie și îi era sete. Dar mai ales că în Atotștiința Sa acolo aștepta să se întâlnească cu o femeie. O femeie cam ciudată, care Îl recunoaște pe Iisus de prooroc, căci i-a dezvăluit statutul ei social confuz, se ruga, cu toate că era nedumerită cu privire la locul rugăciunii (Muntele Garizim – pentru Samarineni sau Ierusalimul – pentru Iudei), și păstrând credința mesianică, Îi spune că „**așteaptă pe Mesia care se cheamă Hristos; când va veni, Acela ne va vesti nouă toate**” (Ioan, 4, 25).

Deci nu „trebuia” doar pentru că acolo era drumul mai scurt, ci ca să demonstreze că era nejustificată neînțelegerea dintre Iudei și Samarineni, și Domnul Iisus Hristos, ca Cel ce cunoaște lăuntrul și tainele omului, știind că va veni să ia apă în ceasul acela, a vrut s-o întâlnească tocmai **pentru toate dorințele sufletului acestei femei, și să I se descopere ca fiind Mesia – Hristos, Cel prezis de prooroci și așteptat de ea**. Căci nimănui nu i-a spus atât de deschis și simplu „*Eu sunt, Cel ce vorbesc cu tine*” (4, 26). Astfel, nu Iudeii în neamul căroră S-a întrupat, ci această samarineancă a devenit prima vestitoare a lui Hristos în cetatea ei. Întâlnirea cu Cel așteptat de veacuri a fost atât de puternică, încât ea s-a alăturat Sfinților Apostoli care au botezat-o, cu numele de Fotinia (dat de Domnul Iisus Hristos), apoi a mers până la Roma și Cartagina unde L-a mărturisit, suferind multe chinuri și moarte martirică sub împăratul Nero, împreună cu cei doi fii ai săi și cu cele cinci surori.

Domnul Iisus Hristos Își arată sensibilitatea în fața durerii și cu ocazia întâlnirii cu *văduva din Nain* al cărei fiu era dus la groapă (Luca, 7, 11-16).

După ce a vindecat sluga sutașului, Domnul Iisus Hristos S-a dus în cetatea Nain. Dar de ce S-a dus acolo? Ce întâlnire avea acolo? **Acolo Îl chemau lacrimile unei văduve îndurerate de moartea unicului ei fiu**.

Atunci a avut loc întâlnirea dintre două mulțimi de oameni. Cei ce mergeau împreună cu El, probabil înghesuindu-se unii cu alții spre a fi mai

aproape și a-I asculta cuvintele și cealaltă mare mulțime care ieșea din cetate și care, îndurerată, se deplasa lent în urma mortului. Când s-au întâlnit cele două mulțimi, „Văzând-o Domnul, **I s-a făcut milă de ea**”. El care nu era indiferent la durere și lacrimi, **venise tocmai ca să-i șteargă lacrimile** zicându-i: „**Nu plânge!**” și **să-i alunge durerea**: „*Tinere, ție îți zic, scoală-te... și l-a dat mamei lui*”.

Dar iată o altă întâlnire tot cu o femeie îndurerată.

Domnul Iisus Hristos se afla în pământul Ghenizaretului când „*Au venit din Ierusalim, la Iisus, fariseii și cărturarii...*” (Matei, 15, 1), cu care are o discuție aprinsă reproșându-le: „*De ce și voi călcați porunca lui Dumnezeu pentru datina voastră?*” (15, 3).

Apoi, după ce îi admonestează, amintindu-le proorocia lui Isaia: „*Poporul acesta se apropie de Mine cu gura și Mă cinstește cu buzele, dar inima lor este departe de Mine*” (15, 8), ceea ce i-a scandalizat, mâhnit de această întâlnire și de necredința lor „*Leșind de acolo, a plecat Iisus în părțile Tirului și ale Sidonului*” (15, 21). Desigur, în acest peregrinaj¹, Domnul Iisus Hristos era însoțit de ucenici și mulțime. Din această mulțime se desprinde o *femeie cananeiancă*, o păgână din Fenicia, care striga: „*Miluieste-mă, Doamne, Fiul lui David! Fiica mea este rău chinuită de demon*” (15, 22). Dar Domnul Iisus Hristos, Cel atât de îndurat și milostiv se face că n-aude. Femeia insistă – durerea de mamă era prea mare – intervin și ucenicii, dar Hristos, rămâne în refuzul Său manifestând chiar o atitudine de xenofobie: „*Nu sunt trimis decât către oile cele pierdute ale casei lui Israel*” (15, 24). Îndurerata mamă nu cedează și venind chiar în fața Lui Îi solicită ajutorul. Atitudinea lui Iisus este surprinzătoare, aproape o jignește răspunzându-i că: „*Nu este bine să iei pâinea copiilor și s-o arunci la câini*” (15, 20). Dar durerea este atât de mare încât femeia acceptă jignirea și se umilește spunând: „*Da, Doamne, dar și câinii mănâncă din fărâmiturile care cad de*

1. Este pentru prima și singura oară când se relatează o călătorie a Domnului Iisus Hristos în afara Iudeii și Galileii.

la masa stăpânilor lor” (15, 27).

De ce tot acest comportament atât de ciudat? Pentru că Cel ce cunoaște inimile și rărunchii, **tocmai de aceea venise aici ca, până la urmă s-o laude pentru insistența ei, să-i dea pe față credința și să-i împlinească dorința:**

„O, femeie, mare este credința ta; Fie ție după cum voiești” (15, 28). Dar și pentru ca credința ei să constituie o replică la necredința fariseilor și cărturarilor pe care-i părăsise ca să vină special la această păgână și să se arate că un păgân care a auzit de Fiul lui David este mai credincios decât Iudeii. De altfel cum lăudase și un alt păgân, pe sutașul cu sluga bolnavă: *Adevărat grăiesc vouă: Nici în Israel n-am găsit atâta credință*” (Matei, 8, 10).

Desigur, s-ar putea obiecta că multe din aceste întâlniri au avut un caracter întâmplător, iar Domnul Iisus Hristos fiind milostiv și sensibil la suferințele oamenilor, le făcea bine, îi vindeca, îi hrănea, etc.

Dar la Dumnezeu nimic nu-i întâmplător.

Iată un exemplu edificator, printre atâtea altele.

„Și trecând El dincolo deținutul Gadarenilor; L-au întâmpinat doi demonizați, care ieșeau din morminte, foarte cumpliti, încât nimeni nu putea să treacă pe calea aceea” (Matei, 8, 28).

Deci dacă „pe drumul acela nimeni nu putea să treacă” de ce totuși Domnul Iisus Hristos S-a încumetat? Oare nu tocmai pentru că știa că vor ieși din morminte chiar atunci când va trece El? Și nu pentru că îi era milă de făpturile Sale pe care le chinuiau cumplit duhurile necurate? Apoi este de remarcat faptul că poate ei nici nu auziseră de El, dovadă că nici măcar nu-L rugau să fie eliberați, întrucât nu strigau „Miluiește-ne Fiul lui David”, ca atâția alții care auziseră de apariția acestui descendent al marelui Împărat David și care făcea atâtea minuni, de trecuse vestea peste hotarele Israelului.

Din contră, nu ei ci demonii erau cei ce strigau: „Ce este nouă și Ție, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu? Ai venit aici mai înainte de vreme ca să ne chinuiești?” (8, 29). Așadar Domnul Iisus Hristos nu din întâmplare **a trecut atunci pe acel drum ci în mod special, spre a-i întâlni și a-i elibera de stăpânirea demonilor.** Oare nu pentru aceasta S-a întrupat și a suferit

moarte „și încă moarte pe cruce”, ca să izbăvească făptura Mâinilor Sale din robia diavolului?

Că la Dumnezeu nimic nu-i întâmplător se vede tot atât de limpede și din *întâlnirea cu Zaheu*.

După trecerea prin Samaria, probabil că Domnul Iisus Hristos se afla pe undeva pe valea Iordanului, căci spune ucenicilor Săi: „Iată *ne suim* la Ierusalim și se vor împlini toate cele scrise prin proroci despre Fiul Omului”² (Luca, 18, 31), căci Ierusalimul se află la o altitudine de câteva sute de metri față de Câmpia Iordanului. Și ca să ajungă la Ierusalim drumul trecea prin Ierihon. Aici va avea loc iar o întâlnire mai deosebită, căci **Domnul Iisus Hristos mergea mai mult decât pentru simpla împlinire a dorinței**, tot așa, mai deosebite, a unuia din locuitorii Ierihonului.

Desigur, numele și faptele Acestui nou proroc ce apăruse în Israel, ajunsese și la urechile șefului vămile și care, fiind răscolit de cele pe care le auzise despre El, „*Căuta să vadă cine este Iisus, dar nu putea de mulțime pentru că era mic de statură. Și alergând el înainte, s-a suit într-un sicomor, căci pe acolo avea să treacă*” (Luca, 19, 3-4).

Dacă mulțimile se îmbulzeau și se călcau în picioare ca să ajungă în preajma Lui și dacă nu reușeau să-I adreseze o rugămintă, atunci măcar să se atingă de El, sau de poala hainei Lui, sau alții măcar să-L audă, sau să-I vadă fața, să vadă cum arată acest Om, despre care se spuneau lucruri extraordinare și care târa gloatele după El de nu mai plecau zile întregi din preajma lui.³

Și-atunci, cum să nu stârnească invidie și ură de moarte printre arhieriei și mai marii templului care, stând în scaunul lui Moise, tocmai ei erau cei ce ar fi trebuit să aibă această atribuție: de a alina suferințele poporului, dar nefiind în stare să mai fie încă și „biciuți” necruțator, pentru că în loc să împlinească această misiune, puneau sarcini grele pe umerii lui?

Și-atunci, cum să nu se atașeze de El, nu numai pentru că „le lua

2. Vestind pentru a treia oară patimile spre care Se îndrepta.

3. „Dă drumul mulțimilor, căci iată sunt trei zile de când...”

neputințele și le vindeca suferințele”, dar le mai lua și apărarea în fața asupritorilor autohtoni, ca și cum nu era de suficientă asuprirea romană?!

Și-atunci, văzând puterile Lui și dragostea Sa de cei amărâți, cum să nu dorească acestia să-L facă împărat ca să-i scape de subjugarea romană și de „căpușele” care-i sugeau, dorință care evident stârnea și mai multă ură în sufletele celor ce clocoteau cu furie împotriva Lui!

Atunci ce mare cinste trebuie să fi fost ca un astfel de Om să se oprească din drumul Său și, dintre toți necunoscuții care-L înconjurau, să te aleagă tocmai pe tine, să te cheme chiar pe nume, într-un mod familiar, de parcă nici n-ar fi fost pentru prima dată când vă vedeți față către față și să rămână în casa ta! Oare nu tocmai pentru că știa și dorul inimii tale și de când te frământa acest dor?

Dar acum avea să se dovedească faptul că Domnul Iisus Hristos nu trecea întâmplător prin Ierihon, doar pentru că pe acolo era drumul spre Ierusalim, ci, ca un cunoscător al inimilor omenești, ca să-l întâlnească special pe acest vameș – disprețuit, ca toți vameșii, și fiind socotit de toți un mare păcătos – căci sosind la copac „*Iisus privind în sus, a zis către el: Zaheu, coboară-te degrabă, căci astăzi în casa ta trebuie să rămân*”. Și într-adevăr, **pentru că i se împlinea mai mult decât simpla dorință de a-L vedea**, când a auzit că-i rostește și numele, deși nu-l văzuse niciodată, și că vrea ți să-l viziteze, „*A coborât degrabă și L-a primit bucurându-se*” (19, 5-6).

Cât de mare trebuie să fi fost această bucurie dacă în Zaheu se petrece o transformare radicală! Astfel se arată scopul trecerii Domnului prin Ierihon, căci, după spusele Mântuitorului „*Fiul Omului a venit ca să caute și să mântuiască pe cel pierdut*” (19, 10). Dar, pentru redresarea vieții sale, Mântuitorul nu-l mântuiește numai pe el – și asta-i de reținut – ci pe **toată casa lui**: „*Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia*” (...).

Câtă deosebire este în primirea pe care I-a făcut-o Zaheu și cea pe care I-a făcut-o Simon! Acesta era nedumerit în sine și se îndoia de Hristos gândind: „*Acesta dacă ar fi prooroc ar ști ce fel de femeie se atinge de el*” (...), iar Domnul Iisus Hristos îi spune: „*Sărutarea nu mi-ai dat, capul meu nu l-ai uns, de spălat nu mi-ai dat*”(…). În schimb, în entuziasmul bucuriei

de a primi o asemenea vizită, copleșit de cinstea ce i făcuse, Zaheu, cuprins de o adevărată pocăință și nemaștiind cum să-și arate recunoștința, spune: „*Jumătate din averea mea o dau săracilor; și de am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit*” (...).

Un alt exemplu, de asemenea bine cunoscut, este întâlnirea cu *slăbănogul de la Scăldătoarea Vitezda* (Ioan, 5, 5-6)

Oare ce L-a făcut pe Domnul Iisus Hristos să meargă acolo dacă nu faptul că, **în Atotștiința Sa, cunoștea îndelunga suferință a acestuia** („*Știind că este așa de multă vreme*”) și care de treizeci și opt de ani aștepta omul care să-l arunce în scăldătoare? Dar „*Iată Omul!*” va zice Pilat (Ioan, 19, 5), care a venit după lunga lui așteptare, dar care nu l-a întrebat cum îi întreba pe alții „*Crezi...*”, ci l-a întrebat „*Voiești...*”, pentru că acest slăbănog, mai înainte de vindecarea slăbănogirii trupului, avea nevoie de vindecarea slăbănogirii voinței.

Ceea ce este de remarcat în acest caz este faptul că nimeni nu L-a rugat, nici chiar cel de zăcea, ci de la Sine, **din milostivirea Sa în fața multei suferințe umane**, tocmai pentru care venise acolo.

Un alt caz, iarăși foarte cunoscut și în care, de asemenea, nu L-a rugat nimeni este *vindecarea orbului din naștere*.

Întâlnirea aceasta a avut loc, după cum este scris: „*Ca să se arate în el lucrurile lui Dumnezeu*”, și ca să îndrepte credința greșită a ucenicilor Săi care credeau în reîncarnare (Ioan, 9, 3). Și care a fost atunci lucrarea lui Dumnezeu? **Arătarea puterii lui Dumnezeu** pe care a recunoscut-o și a mărturisit-o cel ce a primit nu numai lumina ochilor ci și a minții: „*Din veac nu s-a auzit să fi deschis cineva ochii unui orb din naștere. De n-ar fi Acesta de la Dumnezeu, n-ar putea face nimic*” (Ioan, 9, 32-33). Și lui I se descoperă aproape la fel cum I S-a descoperit și Samarincii: „*Crezi tu în Fiul lui Dumnezeu? Și cine este ca să cred în El? L-ai și văzut! Cel ce vorbește cu tine Acela este*” (9, 35-37).

Un alt caz tot atât de cunoscut este *învierea lui Lazăr* (Ioan, 11, 3-44)

Acest caz este interesant prin aceea că deși Domnul Iisus Hristos,

vindeca sau mângâia uneori rugat, alteori nerugat, numai din mila Sa față de popor, de data aceasta nu răspunde prompt cum a răspuns lui Iair, sau sutașului a cărui slugă era bolnavă, ci întârzie în mod deliberat, așteptând ca Lazăr să moară!

Iarăși un lucru remarcabil este faptul că, dacă la începutul activității Sale mesianice se ascundea sau porunca tăcere după săvârșirea unei minuni, prezentându-Se mai mult ca unul din prooroci care săvârșea minuni, la sfârșitul activității nu se mai ascunde, ci Își dezvăluie Dumnezeuirea Sa.

Într-adevăr, orbul din naștere traversează tot Ierusalimul ca să ajungă la Scăldătoarea Siloamului și, după ce l-au văzut cu ochii mânjiți de tină, când s-a întors, toți se mirau: „*Nu este acesta cel ce ședea și cerșea? Unii ziceau: El este. Alții ziceau: Nu este el, ci semănă cu el. Dar acela zicea: Eu sunt*” (Ioan, 9, 8-9).

Iisus fusese chemat de surorile lui: „*Doamne, iată, cel pe care îl iubești este bolnav*” (Ioan, 11, 3), iar alții dintre Iudei, care nu știau de ce a întârziat, ziceau: „*Nu putea, oare, Acesta care a deschis ochii orbului să facă așa ca și acesta să nu moară?*” (11, 37). Dar Domnul Iisus Hristos tocmai pentru aceasta n-a venit când era bolnav, **ca să arate cât de mult îl iubea pe Lazăr, înviindu-l chiar din morți.** Prin aceasta dovedește din nou, că acum Își arată Dumnezeuirea: „*Și Mă bucur pentru voi ca să credeți că n-am fost acolo*” (11,15), adică să creadă că este trimisul Tatălui.

Dragostea de oameni și participarea la durerile lor se vede și din aceea că: „*Iisus, când a văzut-o plângând (pe Maria) și pe Iudeii care veniseră cu ea plângând și ei, a suspinat cu duhul și S-a tulburat întru Sine... Și a lăcrimat Iisus*” (11, 33, 35).

Dar să ne referim și la *întâlnirile de după Înviere.*

Printre troparele și condacele ce se cântă în săptămâna luminată este o cântare prin care Îngerul spune mironosițelor: „*Vremea tânguiri a încetat, nu mai plângeți!*” iar Iisus Cel înviat, pe cele ce erau îndurerate și plângeau le întâmpină cu „***Bucurați-vă!***”, iar pe întristații și tulburații apostoli îi liniștește zicându-le „***Pace vouă!***”. Pe Toma, îl scoate din disperarea în care

se închisese într-un refuz vehement de a crede ceea ce nu vede și nu pipăie el însuși, **chemându-l să se convingă personal** de Învierea Sa.

Printre întâlnirile cele mai cunoscute ar mai fi de comentat celebra *întâlnire de pe Drumul Damascului*: „*Saule, Saule, de ce Mă prigonești?*” (Fapte, 9, 4). Dar de ce l-a întors de la umbra Vechiului Testament la Lumina cea adevărată, pe acest prigonitor al Său? Pentru că Domnul Iisus Hristos **il cunoștea și l-a ales din pântecul maicii sale ca să-I fie** „*Vas ales și să propovăduiască înaintea neamurilor și a regilor și a fiilor lui Israel numele lui Iisus*” (9, 15).

Și astfel acest fariseu, păzitor riguros al Legii și datinilor strămoșești, din aprig prigonitor al Bisericii se convertește și devine marele Pavel – Apostolul neamurilor.

În încheiere să relatăm încă o întâlnire, dar de data aceasta cu final dezastruos.

„*Adame, unde ești?*” (Facerea, 3, 9) striga Dumnezeu pe cel pe care nu-l mai întâlnea ca mai înainte, îndată, chiar fără să-l strige.

Toți cei care au fost prezentați mai sus, veneau întru întâmpinarea Lui, sau El Însuși venea întru întâmpinarea lor. În acest caz însă, cel solicitat la întâlnire se ascunde de la fața Celui ce-l căuta. Dar de ce? Pentru că faptele bune se fac la lumină, iar cele rele la întuneric, pe ascuns. Ori Adam era conștient că încălcase porunca lui Dumnezeu și îi era rușine să se prezinte înaintea Lui.

În concluzie, reținem că Dumnezeu ne strigă (*Ađame, unde ești?*), ne caută (ca pe oaia pierdută), ne așteaptă (ca pe Fiul risipitor), se coboară până în iad, ca să ne întâlnim din nou cu El, în starea lui Adam de dinainte de cădere, și să ne împărtășească din milostivirea Lui. Dar dacă nu ne străduim să fim la înălțimea acesteia, atunci ne afundăm mai adânc.

De care să ne izbăvească pe noi toți. Amin.

Dumnezeului nostru slavă!

**Câteva gânduri despre
RELIGIE ȘI ȘTIINȚĂ
Binecuvântați pe Domnul toate lucrurile Lui.
(Psalmul 102, 22)**

Mai corect ar fi fost să intitulez aceste rânduri *Religie și neștiință*, căci în fața unei asemenea afirmații: „*Știința atee se joacă prea mult cu milioanele de ani!*”¹, ce poate să spună nu numai un om de știință, ci chiar un simplu intelectual cu un orizont mai larg de cunoștințe decât: „Ignoranța, sau neinformarea este la ea acasă”. Nu faci o afirmație într-un domeniu pe care nu-l cunoști, fără riscul de a te face de râs, doar dacă cel care te citește nu-i tot atât de ignorant. Cum adică, toate eforturile făcute din cea mai veche antichitate, de la magii care cunoșteau constelațiile și urmăreau mersul stelelor și al planetelor, până la Tycho Brahe, Kepler și Galileo Galilei, Copernic și toți cei care i-ai urmat, până la marile observatoare astronomice din zilele noastre care ne aduc informații de la marginile Universului cognoscibil, cu mijloacele tehnice actuale, toate acestea, pentru autorul care s-a lansat în cea afirmație, sunt „o joacă”?!...

Universul cu galaxiile și metagalaxiile lui, care se desfășoară nu până la milioane de ani, ci până la **15-18 miliarde de ani** și încă ani-lumină!... este o laudă a lucrurilor adusă Domnului și o manifestare a „*puterii Lui ce întrece mințile omenești și îngerești și pentru care nu există cuvinte de a o exprima*”².

Acestea privind doar aspectul științific al problemei. Dar să abordăm și aspectul religios.

Trecerea prin Marea Roșie a fost o realitate istorică, dar ea este în același timp considerată ca o *prefigurare* a botezului creștin. Oare câte alte

1. *Lumea Credinței* (Magazin ilustrat), august 2004, rubrica *Redocția vă răspunde* (Răspuns pentru Cristina Elena Roman – Iași), p. 66

2. Tropar din *Mineiul pe luna august*.

prefigurări și simboluri nu sunt menționate în Vechiul Testament? Să luăm doar exemplul lui Iosif, vândut de frații săi, pe 30 de arginți! Această realitate istorică nu-i, în același timp, și o prefigurare, un simbol! Și-atunci anii, sau perioadele de timp la care se referă Vechiul Testament, de ce nu le-am considera, prin același mod de gândire, prefigurări sau simboluri?

Dar iată și alte exemple care nu mai sunt prefigurări, ci anticipări a descoperirilor științifice ce urmau să aibă loc la vremea lor.

„Întru judecata Domnului, lucrurile Lui sunt așa dintru început... El a orânduit pentru totdeauna lucrurile Sale și a hotărât pentru vecie rostul lor; ele nu știu de foame, și nici de oboseală și nu conțin să-și facă datoria. Nici una din aceste fapte ale cerului nu se ciocnește cu vecina ei și până în veac nu vor ieși din ascultarea cuvântului Său” (Isus, Fiul lui Sirah, 16, 26-28).

Așadar ce este de mirare că vârsta Pământului (mai exact perioada de solidificare a globului terestru) a fost estimată la 4600 milioane de ani pe baze strict științifice?³

Dar, este drept, în Vechiul Testament sunt și lucruri mai dificil de înțeles.

Tot în cartea (necanonică) a lui „Isus, Fiul lui Sirah”, găsim următorul verset: „Oare nu la semnul lui Soarele a stat pe loc și ziua s-a făcut mare cât două zile?” (46,4)

Ca inginer geofizician, având o pregătire în trei domenii: matematică, fizică și geologie, m-am specializat în domeniul gravimetriei⁴. În cercetările mele am făcut calcule cu privire la atracția exercitată, la un anumit moment, de Soare și de Lună, asupra unui corp din aparatele capabile să măsoare (să „cântărească”) a sută mia pateu dintr-un gram! Măsurătorile erau deci influențate de poziția acestor corpuri cerești în raport cu Pământul, în

3. Este vorba de dezintegrarea elementelor radioactive, care produc izotopi într-un timp dat.”

4. Disciplina din cadrul științelor geofizice, care studiază forța de atracție dintre Pământ și alte corpuri.

momentul măsurătorii. Deci prin formația mea științifică, mi-este greu să accept, nu pot admite, o oprire reală a „Soarelui”, de fapt a Pământului pe orbita sa. (Copernic nu venise încă pe lume!).

O astfel de oprire ar avea ca efect cam același pe care l-ar avea oprirea respirației sau a inimii, adică moartea sistemului solar, sau al organismului uman. Cu toate acestea nu mă îndoiesc însă că va veni vremea în care acest eveniment unic în istoria Pământului va fi explicat cu rigoare științifică specifică.

Știința este un sistem organizat de cunoștințe referitoare la diferite domenii, în fața căruia se întâlnesc oamenii de știință (și nu numai) atât credincioși cât și atei.

Este deci clar să nu Știința poate fi credincioasă sau atee, ci atitudinea unor oameni în fața fenomenelor ce ascultă de legi verificate prin metode experimentale.

Dacă un cercetător credincios efectuând o experiență obține un rezultat, asta nu înseamnă că, efectuând aceeași experiență, în exact aceleași condiții, un alt cercetător, pentru că este ateu, va obține alt rezultat. Și-atunci, de unde până unde sintagma „Știința atee”? Dacă ar fi să ironizăm această afirmație am zice: „Adică numai știința atee se joacă prea mult cu milioanele de ani, cea credincioasă, nu se joacă, ea este mai serioasă! Adică ea afirmă *ad literam* ce scrie în Scriptură”. Dacă nu, atunci ne întoarcem la vremea Inchiziției și îi punem pe rug pe cercetătorii respectivi! În ultima vreme s-a constatat că anumite descoperiri științifice nu sunt deloc descoperiri în sensul stric al cuvântului, ci doar confirmarea unor anticipări, exprimate desigur, simbolic și în limbajul vremii, care se găsesc în relatările Vechiului Testament, sau păstrate prin tradiție.

Proorocul David spune: „*Când privesc cerurile – lucrul degetelor Tale – și luna și stelele pe care le-ai întemeiat Tu, atunci îmi zic: Ce este omul ca să-ți aduci aminte de el și fiul omului ca să-l cercetezi?*” (Ps.8, 4-5). Deci slăvea pe Dumnezeu admirându-i opera și se minuna. În alt psalm zice: „*Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria*” (18,1). Și iar: „*Trez de-s înaintea Ta, tot îmi pare că visez*”(138, 18).

Iată deci orice adâncire în cunoașterea Creației, ne relevă slava lui Dumnezeu! Așadar Știința adevărată, autentică, fără idei preconcepute, sau deformate de un dogmatism îngust și închistat, și nesubordonată unor interese politice, o astfel de știință apropie și ea pe om de Dumnezeu, prin **cunoaștere**. Deci nu „*este de ajuns să se creadă că lumea este creată și proniată de Dumnezeu*”. Dacă atât ar fi de ajuns, atunci la ce bun toată strădania științei și tehnicii de a pune la dispoziția societății facilitățile și confortul oferit de cuceririle lor? Ce nevoie mai este de telefoanele mobile cu care, prin sateliți staționari, se comunică până la antipodi, de televizoarele care ne aduc știri de ultimă oră, de calculatoarele fără de care, față de nivelul de dezvoltare la care a ajuns, societatea ar fi sufocată, sau de giganticele aeronave ce străbat continentele în câteva ore?

Un creștin adevărat, ancorat temeinic în adevărurile de credință, fără a fi căzut în bigotism, nu se smintește de astfel de realizări, ci dă slavă lui Dumnezeu pentru că a înzestrat omul cu atâta iscusință încât să înfăptuiască toate acestea și va zice: „*Dumnezeului nostru slavă pentru toate!*” (Sf. Ioan Gură de Aur).

Iată un exemplu edificator. Biserica Ortodoxă Română a luat în dezbatere clonarea, transplantul de organe și fecundarea artificială. În perspectivă se va pronunța cu siguranță și asupra radiesteziei și bioterapiei.

Dovadă de flexibilitate în fața realizărilor și descoperirilor științifice actuale, și că nu merge după principiul **crede și nu cerceta**, așa cum se pare că recomandă redactorul însărcinat cu rubrica de răspunsuri. Teologii care au cercetat, spun că **nicăieri nu se află această sintagmă**, nici în Vechiul Testament nici în cel Nou.

Domnul Iisus Hristos spune clar: „*Vă rătăciți neștiind Scripturile*” (Matei, 22, 29). Așadar rătăcirea provine din neștiință. Știința provine din cunoaștere, iar cunoașterea din cercetare.

Deci cercetați, informați-vă ca să nu rătăciți și să-i rătăciți și pe alții.

EVUL MEDIU REDIVIVUM

„Nu certa pe cel batjocoritor ca să nu te urască,
dojenește pe cel înțelept ca să te iubească;
Dă sfat celui înțelept ca să se mai înțeleptească,
învață pe cel drept ca să-și sporească știința”.

(Pildele lui Solomon, 9, 8-9)

Bine zicea cineva că „*Neoliticul nu s-a încheiat*”. Ba eu constat și că Evul Mediu revine într-o ipostază nouă, a Mileniului III.

Ignoranța și obscurantismul sunt și astăzi la ele acasă, ca pe vremea Inchiziției. Numai că Biserica Catolică a înțeles că, deși dogmele Bisericii sunt una, iar realizările cercetării științifice sunt cu totul altceva, totuși nu poate să fie o discrepanță majoră între acestea. De aceea a recuzat decizii ale Inchiziției. Galileu a fost reabilitat, pentru că adevărurile științifice s-au impus prin sine de însăși evoluția evenimentelor. În schimb Giordano Bruno, Ioana d'Arc și alți arși pe rug pentru convingerile lor pe care dogmatismul închistat al Inchiziției nu-l putea ratifica, nu-u mai putut fi înviați. Însă ceea ce este mai surprinzător, de-a dreptul stupefiant, este faptul că acestea – ignoranța și obscurantismul – au loc tocmai într-o perioadă din istoria omenirii cu atâtea realizări uluitoare: zbor pe Lună și trimiterea de nave spre cercetarea altor planete; ca să nu mai vorbim de culmile la care a ajuns comunicarea prin sateliți și informarea prin INTERNET.

Am în față *Jurnalul convertirii*¹ pe care mi l-a dat un ieromonah să-l citesc integral, pentru ca să mă edific asupra faptului că radiestezia este de la diavol.

Răsfoiesc, din condescendență, și nu-mi trebuie prea mult ca să mă edific.

1. Danion Vasile, *Jurnalul convertirii*, Editura Buna-Vestire, Galați, 2002.

Se relatează un experiment, în urma căruia se recunoaște că radiesteziștii au oarecare puteri, dar „de la draci le au” (p.190). urmăresc textul mai departe, curios, ca să văd cum argumentează. Nici o argumentare. O afirmație gratuită, fără nici o susținere silogistică sau dovezi de probe practice. O afirmație, probabil preluată de l altii, care și ei, la rândul lor, au luat-o nemestecată de la alți ignoranți, dar cu mai mult aplomb.

Cum poți să pui în balanță o afirmație gratuită față în față cu rigoarea unei demonstrații științifice sau a unor experiențe verificate și supravverificate? Așa după cum Sfânta Scriptură nu se interpretează după capul fiecăruia ce n-are o pregătire serioasă în domeniu, tot astfel, realizările științifice nu se judecă fără o practică și cultură corespunzătoare, după cum își dă fiecare cu părerea. Autorul n-are nici o pregătire științifică pentru a face afirmații și a incrimina ceea ce depășește limitele pregătirii lui. Informatica pe care a absolvit-o nu-i o știință, ci o tehnică! Dacă s-ar fi informat înainte de a scrie cartea ar fi aflat că în mai multe țări din lume există Institute care cercetează fenomenul radiesteziei și că există chiar la noi în țară, la Institutul Geologic din București, o Secție care face cercetări în acest domeniu. Rezultatele sunt mai mult decât remarcabile: identificări de surse și cursuri de ape subterane, grote, falii geologice, ba chiar și anticipare unor cutremure de grade mici. Radiesteziștii din acest institut au făcut demonstrații practice la alte institute similare din Suedia și Japonia.

Cum se obțin toate acestea? Cu puteri de la diavol? Simpozioanele științifice, în care specialiștii, ce s-au consacrat acestui domeniu și dezbăt aceste teme, sunt manifestări diavolești?

Dar, răsfoind mai departe, constat că autorul face o confuzie grosolană între *radiestezie* care se referă exclusiv la scoarța terestră și *bioterapie*, care se referă exclusiv la organismul uman.

Scoarța terestră este eterogenă. Discontinuitățile sau anomaliiile din scoarță creează anumite *geocâmpuri* care sunt sesizate de senzori din organismul uman, alții decât cele cinci simțuri. Se știe că nici acestea nu sunt toate dezvoltate în mod egal la toți oamenii. Tot astfel și acești senzori, care nu mai sunt la suprafața organismului ci sunt mai profunzi: la unii sunt mai

dezvoltați, la alții mai puțin. Prin-un anume **obiect**² este pusă în evidență, se materializează interrelația dintre senzorii umani și *geocâmpurile* din interiorul scoarței.

La fel, organismul uman poate prezenta și el anumite anomalii, care de asemenea pot fi puse în evidență de către alte persoane ce posedă senzori mai dezvoltați, cu ajutorul unui alt **obiect** denumit *ansă*³. aceasta materializează, obiectivează interrelația dintre *biocâmpuri* și senzorii bioterapeutului. Dar pendulul format dintr-un fir de ață și un inel și care, trecut deasupra antebrațului, poate indica tensiunea, cine-l mișcă? Tot dracul? De ce se acceptă că pelicula unui aparat foto poate înregistra realități ce sunt inaccesibile ochiului, la fel ca și complicatele tehnologii ale radiografiei și ecografiei, în schimb investigațiile unor anomalii ale organismului uman, o banal de simplă ansă sunt puse pe seama diavolului?

Nu știu cât timp le va fi trebuit oamenilor din trecut ca să înțeleagă că instrumentele și aparatura care puneau în evidență efectele câmpurilor electrice, magnetice și gravitaționale vor da întotdeauna aceleași rezultate, indiferent de cât ar fi fost înecate în fum de tămâie și stropite cu agheasmă. Oricum, unora de la începutul Mileniului III ar trebui să aibă nevoie de mai puțin timp ca să înțeleagă același lucru cu privire la *câmpurile geofizice* și cele *biofizice*.

Limitele gândirii, ale cunoștințelor, ale informării corecte, ale

2. O nuielușă de alun în formă de Y, ținută în palme cu brațele literei și îndreptată, orizontal, cu piciorul literei înainte, sau, mai recent, cu două tije metalice, subțiri, în formă de L, ținute în palme cu latura scurtă, și îndreptate înainte, tot orizontal, cu latura lungă. Trecând deasupra unor zone cu tensiuni în scoarță, nuielușa se înclină în jos, sau în sus; tijele se intersectează sau se depărtează una de cealaltă.

3. O tijă subțire, metalică, în formă de V, cu brațele literei ușor întoarse la vârf, pentru a putea fi ținute între degetul mare și arătător. Ansa se răsucesce la stânga sau la dreapta când trece prin dreptul unei anomalii din organismul uman. Personal am asistat la depistarea unei sarcini din luna a doua și la sesizarea sechelelor unei duble luxații a gleznei.

persoanelor care ignoranța lor neagă și pun pe seama diavolului ceea ce depășește mintea, înțelegerea și informarea lor, își trezește suspiciuni asupra *limitelor de asimilare* a noilor cunoștințe.

La fel ca pe vremea apariției telefonului ... „Diavolul s-a ascuns în cutia aia și imită vocea celui cu care se pretinde că se vorbește!” ... Astăzi zâmbim îngăduitor când auzim asemenea istorii din începutul telefoniei. Dar oare, nu același lucru se întâmplă și azi cu cei care nu știu ce-i cu radiestezia și nici cu bioterapia?

Că există șarlatanie în aceste practici – este un lucru neîndoios. *Cum să nu există șarlatanie când există și credulitate?*⁴. Mai ales în domenii noi, care ies din sfera obișnuitului și în care informarea nu s-a putut răspândi prea mult. Într-un fel este și explicabil: tot ceea ce este nou – frapează, mai ales pe cei cu pregătire medie și submedie, sau, cum spuneam mai sus, cu o capacitate redusă de asimilare a cunoștințelor și care necesită un efort intelectual mai mare și un orizont de cunoștințe mai larg.

Se aduce ca argument de șarlatanie faptul că înainte și în timpul practicii lor, bioterapeuții își fac cruce. Că „Mama Omida” și alte „râme” vrăjitoare asemenea ei au icoane și alte obiecte sfinte în casa lor, ca să înșele pe naivii care apelează la practicile lor, fără să se facă nici o distincție între magia albă și magia neagră. Dar deschiderea Evangheliei, citirea și interpretarea unui paragraf, pentru cel care solicită o astfel de practică, nu-i tot o șarlatanie? Deschiderea Evangheliei se face într-o singură ierurgie: la taina Sfântului Maslu, când se așeză deschisă pe capul bolnavilor, se ține cu mâna de către mai mulți preoți și se citește o rugăciune specială, fără nici o altă citire sau interpretare a paginilor respective la care s-a deschis Evanghelia. Dar scrierea pomelnicilor de către un preot care-ți cere să-i spui și pentru ce dorințe ale tale să se roage, iar după ce ți-a luat banii și ai plecat, aruncă pomelnicul la coș – asta nu-i tot șarlatanie? Și pentru șarlatania unor

4. Într-un libret pe care Mozart a scris câteva fraze muzicale se zice: „Dumnezeu a făcut toate având un rost/ Ce am fi făcut noi cei deștepți, proștii de n-ar fi fost?”.

practicanți dintr-un domeniu, se poate extrapola șarlatania și arunca oprobiul peste tot domeniul respectiv?

Prin răspândirea concepțiilor lor de neînțelegere a acestor *realități fizice*, care nu au nimic spiritual în ele, persoanele respective fac un deserviciu Bisericii Ortodoxe Române care a luat în dezbateră clonarea, transplantul de organe și fecundarea artificială – dovada flexibilității ei, de depășire a unui dogmatism îngust și a înțelegerii importanței realizărilor științei și tehnologiilor la care s-a ajuns. Cu privire la radiestezie și la bioterapie încă nu s-a pronunțat.

În orice caz, autorul, deși absolvent al Facultății de Teologie din Universitatea din București, dovedește că nu știe exact nici măcar ce este erezia.

În pagina 191 menționează că „Părintele Arsenie zice că, din moment ce la Sinoadele Ecumenice s-a dat anatemei orice formă de erezie înseamnă că și învățătura radiesteziștilor este anatemitată”. Iarăși o extrapolare gratuită.

În primul rând, așa cum s-a arătat mai sus, *radiestezia și bioterapia* nu sunt învățătură, ci o practică. În al doilea rând prin *erezii* se înțeleg „Concepții particulare fie despre Sfânta Treime, fie despre dumnezeirea lui Iisus Hristos, sau despre firea Sa omenească (erezii hristologice), fie despre deoființimea și egalitatea în rang a Sfântului Duh cu celelalte două Persoane Treimice (erezie pnevmatologică)”⁵. ce legătură s-a descoperit între practicile respective și erezii referitoare la Persoanele Sfintei Treimi?! Cine, unde și când s-a decretat că evidențierea prin instrumente a anomaliilor *geofizice* și *biofizice* este o *erezie*? Și când B.O.R. a adoptat un asemenea decret? Și unde l-a publicat?

După Conciliu II Vatican s-a ridicat anatema reciprocă dintre Biserica Catolică și cea Ortodoxă. Astăzi însă, în Mileniu III, unii, neavizați, aruncă anatema aspra a ceea ce mințile lor, mai limitate și neinformate sau prost informate, nu pot înțelege.

Ba ceea ce este de-a dreptul amuzant, radiestezia este considerată o

5. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Ed. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 152.

sectă nou-apărută! Nici măcar nu este nouă!⁶ Prin sectă se înțelege „o grupare restrânsă și închisă, alcătuită din adepții unei *doctrine* religioase, filozofice, politice”⁷. Ce **doctrină** va fi având această **practică**?

Nu-i de mirare. Nu s-a înțeles nici măcar că **Yoga**⁸ n-are nimic *spiritual* în adevăratul înțeles al cuvântului. Este o tehnică, un ansamblu de practici de stăpânire deplină și dirijare a organismului uman, a puterilor lui fizice și psihice.

Ba autorul se mai laudă și cu performanțele sale corporale pe care le manifesta când practica yoga. Atunci ce să mai zicem de gimnastele noastre cu performanțe olimpice și mondiale la sol sau la bară, sau cu băieții noștri cu performanțele lor la paralele, inele sau la „cal”? Cel puțin aceștia erau compensați cu medalii! Dar pentru a obține acele performanțe ei nu se concentrau? Și încă ce concentrare le va fi trebuind ca, riscându-și chiar viața, să se învârtă în aer de mai multe ori și să nu se zdrobească de sol?! Dar alte exerciții, nu le impuneau ținerea respirației? Și cu ce se deosebesc toți aceștia de yoghini, decât cu faptul că nu pretind că performanțele lor corporale au ceva spiritual în ele, ba încă mai aduc și un prestigiu tricolorului!...

Yoghinii din contră, importă și răspândesc o **practică** indiană, dar pe care ei o consideră *spirituală*, total străină și opusă **credinței** de 2000 de ani a moșilor și strămoșilor noștri. Numai Dumnezeu știe câți sfinți și martiri ai acestei credințe vor fi fiind sub glia noastră, dar de un sfânt și martir yoghin,

6. Termen apărut prin anul 1930. Dicționarul Robert (Paris, 1993) dă următoarea definiție: „Receptivitate a radiațiilor emise de diferite corpuri; procedeu de detectare bazat pe această sensibilitate”. Cuvânt format din *radi(a)ție* și *esthesie* (aptitudine de a percepe senzațiile). Din punct de vedere istoric, radiestezia constituie o dezvoltare a activității vechilor sursieri, persoane capabile să descopere izvoare și pânze de ape subterane, cu ajutorul unor baghete sau pendule. În același dicționar este indicată consemnarea termenului de *sourcier* (sursier) în anul 1781, dar activitatea era cunoscută cu mult înainte.

7. DEX.

8. Disciplină corporală, născută dintr-un sistem filosofic brahman (LAROUSSE, 1991), apărută în India și la mare vogă, în prezent, în Occident.

n-am auzit până acum!

În acest context este deci meritoriu pentru autor că se dezice de ceea ce a practicat, dar nu-i deloc meritoriu că se pronunță asupra ceea ce n-a practicat.

Astfel s-a trecut cu un elan prea mare din zona semi-întunericii și s-a sărit peste cal, ajungându-se în zona bigotismului. Se scapă din vedere că credința nu-nseamnă supunere oarbă în fața unor precepte. Până și *ascultarea necondiționată*, din cele trei voturi monahale, *nu este absolută*, ci este limitată de neascultarea în fața unui îndemn spre erezie. S-a sărit deci dintr-o extremă în cealaltă.

Spiritualitatea adevărată este aceea care se naște numai din revelație. Cine crede în Sfintele Taine, și le practică, n-are nevoie și nu apelează la practici bioterapeutice. Dar asta nu merge până acolo încât a o nega, ca și radiestezia, și a spune că sunt practici inspirate de diavol. Ele au substratul lor fizic (bio- și geo-) și sunt explicate științific.

Dacă s-a avizat totuși publicarea unor asemenea idei și comentarii, total neștiințifice, ba chiar ridicole, asta s-a făcut probabil că există destui practicanți yoghini, care trebuie îndrumați pe calea cea dreaptă, a credinței și Bisericii noastre tradiționale. Dar nu chiar oricum, ci cu dreaptă socoteală.

Sfinții Părinți puneau mai presus de orice discernământul, dreapta socoteală.

Să ascultăm de Sfinții Părinți, mai mult decât de propriile noastre păreri.

Petre Sovejanu

Nota bene: De jargonul de cartier: „m-a lăsat mască”, „o tipă mișto”, și alte asemenea, întâlnite pe parcursul lucrării – și care completează „cartea de vizită” a autorului – n-am mai pomenit.

BISERICA ȘI SOCIETATEA

VIITORUL CREȘTINISMULUI ÎN ROMÂNIA VĂZUT PRIN VIRTUTEA IUBIRII ȘI PRIN VIRTUTEA PĂCII

1. Iubirea și pacea, unitate și nedespărțire

Esența și specificul religiei creștine este virtutea teologică, iubirea, îndreptată către Dumnezeu, către aproapele și către noi înșine. Iubirea este o virtute, adică o putere sufletească, insuflată credinciosului, putere adăugată la puterea și voința lui de către Dumnezeu, prin Duhul Sfânt. Virtutea iubirii este o stare de robustețe sufletească a credinciosului, prin care, el biruie, în sufletul lui ura, răzburarea împotriva aproapelui, dar, în același timp, iubirea, cu cele trei fețe ale ei este o poruncă divină și încă cea mai mare poruncă. Așa ne învață Mântuitorul Hristos: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău și din toată puterea ta; să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. Mai mare decât acestea nu este altă poruncă” (Marcu XII, 30-31; Matei XXIII, 37-38). Din aceste cuvinte, rostite de Mântuitorul, către un învățător de lege ispititor, noi desprindem două învățături directe, limpede redate: a) iubirea este cea mai mare virtute teologică, așa cum scrie și Sfântul Apostol Pavel, că: „cea mai mare dintre acestea (credința, nădejdea și dragostea) este dragostea” (I Corinteni XIII, 13) și virtutea iubirii, este sinteza tuturor funcțiilor sufletești, minte, sentiment și voință, adică, nici o latură sufletească nu

rămâne în nemișcare, în virtutea iubirii și nici una din cele trei direcții către care se îndreaptă iubirea: Dumnezeu, aproapele și subiectul iubirii însuși, nu trebuie să fie ignorat sau părăsit. Virtutea iubirii, altfel spus, este religia creștină în acțiune. Numai atunci, porunca iubirii este complet împlinită, când nu este părăsită nici una din direcțiile virtuții iubirii, și când nu se vedește nici o pată de ură în mersul ei către cele trei țeluri. Morala creștină nu admite călcarea vreunui punct din Legea morală. Sfânta Scriptură osândește, aspru, dar drept, pe cel care nu împlinește, integral, porunca iubirii, glăsuind: „Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este!” (I Ioan IV, 20), pentru că este mai ușor să iubești pe cel ce îl vezi, fratele tău, dacă ai voință, decât să iubești pe Dumnezeu, Care, prin natura Sa, nu se poate vedea cu ochii trupești. Totodată, aici se vede și accentul pe care Sfântul Evanghelist Ioan îl pune pe îndatorirea credinciosului, de a iubi pe aproapele, din tot sufletul, fiindcă numai acest fapt așterne pacea pe pământ și numai acest fapt dovedește credința noastră în acțiune directă, vizibilă. Unii ca aceștia, care încalcă una din poruncile divine „au schimbat adevărul lui Dumnezeu, în minciună” (Romani I, 26).

Tot pe această linie de gândire a Moralei creștine, Sfânta Scriptură numește „călcătorii de lege”, pe cei care știrbesc o poruncă din Legea morală, în acțiunea lor de a o împlini și spune: „Pentru că cine va păzi toată legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile” (Iacov II, 10).

Virtutea iubirii, însă, lucrează cu pacea, care se poate numi și sora iubirii și fiica iubirii. Pacea este de origine și de esență divină, ca și virtutea iubirii, pentru că și ea pornește din iubire și produce în lume, în același timp roadele iubirii, din care cel mai de preț rod este „unirea tuturor”, așa cum se roagă Biserica: „Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici, pentru unirea tuturor”. În Sfânta Scriptură, virtutea păcii este așezată în rând cu alte virtuți și este numărată între roadele Duhului Sfânt, fie că ea se arată în familie, fie că se vede în societate sau „în cetate”, cum zice Fericitul Augustin (354-430), fie că se statornicește între popoare. Sfântul Apostol Pavel, numărând zece virtuți, care sunt roadele Duhului

Sfânt, revărsate în sufletul credincioșilor, așează și virtutea păcii în rândul lor, dar în capul acestei coloane este așezată virtutea iubirii, izvorul și diriguitorul tuturor celorlalte virtuți, și scrie: „Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția” (Galateni V, 22-23). Cele zece virtuți morale, enumerate de Sfântul Apostol Pavel ne arată că sunt concentrate în virtutea iubirii creștine, cu care se începe această perioadă statistică, și, în final, ne ducem cu gândul la lucrarea de insuflare a Duhului Sfânt, care se vădește, și aici, din plin. Avem, în față, nu lucruri dispartate, ci lucruri strâns unite și nedespărțite, ca verigile unui lanț.

Vorbind despre cele două virtuți, iubirea și pacea, pentru care se roagă sfânta noastră Biserică, ca să se sălășluiască pe pământ, ca daruri divine, aduse în lume, de către Domnul Hristos, ne crește, în sufletul nostru, simțământul de prețuire față de aceste virtuți, fiindcă, de aceste două nume, se folosesc sfinții autori ai Sfintei Scripturi, ca să denumească pe Însuși Dumnezeu-Tatăl și pe Dumnezeu-Fiul, autorii fiind inspirați de Duhul Sfânt.

Sfântul Ioan Evanghelistul, de exemplu, el însuși fiind numit Apostolul iubirii, ridicându-se cu mintea, vulturește, la cea mai mare înălțime, dă chiar definiția lui Dumnezeu și scrie: „Dumnezeu este iubire” (I Ioan IV, 8, 16), este „Duh” (Ioan IV, 24), este „Lumină” (I Ioan I, 5), iar Sfântul Apostol Pavel, dând definiția Domnului Hristos spune că „El” – și nu altul, este „Pacea noastră” (Efeseni II, 14).

Aceste două virtuți devin, în rugăciunile Bisericii, valori divine, pe care le doresc toți pământeni. Ele sunt strâns unite și de nedespărțit, fiindcă ambele sânt daruri ale duhului Sfânt, sânt noțiuni morale care se întrepătrund, se condiționează una pe alta, adică unde este iubire, acolo este și pace, în familie, în societate, în biserică și unde lipsește una, lipsește și cealaltă și apar noțiunile opuse lor: ura și războiul. Unirea în cuget și-n simțiri a credincioșilor, lucrare a Duhului Sfânt, unire încheată prin concentrarea în suflet, a celor zece virtuți, constituie o „legătură” de valori morale, aducătoare de prosperitate, numită „legătura păcii”, stare sufletească, la care trebuie să se silească să ajungă toate popoarele. Sfânta

Scriptură ne dă această învățătură cu caracter de poruncă, cu privire la „iubire și pace” și spune: „Îngăduiți-vă unii pe alții, în iubire, silindu-vă să păziți unirea Duhului în legătura păcii” (Efeseni IV, 2-3). Așadar, cele zece virtuți fac o unitate, insuflată și întărită de Duhul Sfânt, iar această unitate produce o strânsă legătură sufletească între oameni, iar ea aduce pacea între oameni și, de aceea, Apostolul o numește „legătura păcii”, „în iubire”.

2. Glasuri despre pace și năzuințe spre pace, la popoarele vechi

Pacea a fost și este scumpă tuturor popoarelor, din toate timpurile și, de aceea, starea de pace a fost elogiată și dorită, cu ardoare, în toate etapele istorice ale neamului omenesc, din toate regiunile lumii. Spicuim câteva gânduri scrise, despre pace, din istoria antică.

În literatura egipteană veche există un imn poetic, numit „Imnul lui Eknaton” (sec. al XIV-lea, î.Hr.), imn adresat soarelui. Este interesant, și explicabil, în același timp, că în acest imn, soarele devine zeul iubirii dintre oameni și zeul iubirii dintre popoare, zeul binefacerii, al fertilității sau al rodniciei și zeul păcii. Este explicabilă existența acestor gânduri despre iubire și pace, la popoarele Orientului antic, ca și în antichitatea greco-romană, pentru că, deși ele nu posedă aceste două valori morale, divine, revelate și dezvoltate de Domnul Hristos, aveau totuși, în sufletul lor, o reminiscență protoevanghelică, moștenită din tată în fiu, încă de la crearea lumii și păstrau încă, nădejdea sau făgăduința venirii Mântuitorului, mai mult sau mai puțin vagă. Reminiscența aceasta este numită Protoevanghelie și a fost întreținută, în mod indirect, chir de către Dumnezeu, prin împrăștierea urmașilor lui Noe, pe toată fața pământului, prin împrăștierea evreilor în Asia, Africa și Europa etc. Însăși venirea magilor din răsărit, la nașterea Domnului Hristos dovedește că pretutindeni se păstra Protoevanghelia.

În literatura indiană, există două mari creații poetice: Mahabharata și Ramayana. Subiectul primei poeme – Mahabharata – elaborată în forma sa actuală, probabil, în sec. al V-lea, î.Hr., îl formează povestirea luptelor dintre

două neamuri ariene, făcându-se în final un elocvent apel la împăcarea neamurilor învrăjbite și la lupta comună împotriva răului, vădindu-se, clar, ura împotriva războiului și dragostea pentru pace.

În literatura greacă, de asemenea, abundă gândurile frumoase, despre pace și năzuințele de pace. Atât grecii, cât și romanii, aveau, în mitologia lor, zeițe ale păcii și aveau altare speciale, ridicate în cinstea lor, aducându-le jertfe și înălțându-le rugăciuni, pentru ca să aducă, muritorilor, pace, progres și rodnicie în viață. În același timp, aceste popoare, aveau zei ai războiului, dușmani de moarte ai acestor zeițe și ai oamenilor.

Ne oprim privirea numai asupra comediei „Pacea”, opera lui Aristofan (450-386 î.Hr.) cel mai strălucit reprezentant al comediei Greciei antice și cel mai mare cântăreț al Păcii. Comedia „Pacea” este o apologie a păcii „dragă tuturor”, fiindcă scapă pe eleni de certuri, de măceluri, și-i face să nu mai fie „zdrobiți cu pisălogul războiului” (versurile 294-296).

În literatura latină poetul Titus Lucrețius Carus (99-55 î.Hr.), de exemplu, în opera sa poetică, intitulată „Despre natura lucrurilor” chiar la începutul ei, în Invocație, înalță un imn vieții și păcii. În acest imn el se roagă zeiței Venus, care este izvor al vieții, să intervină, ca să piară toate spectacolele sălbatice ale meșteșugului războiului, din toate colțurile pământului, de peste mări și din toate țările. Poetul cere zeiței să ajute pe muritori aducându-le pacea cea netulburată, pacea cea plăcută, romanilor, pentru că – motivează poetul – în vremuri de nenorociri oamenii nu pot nici să lucreze nici să se bucure.

3. Pacea, stare firească și desăvârșită a întregii lumi

Cel dintâi capitol, cu care Sfânta Scriptură începe tratarea celei mai mari teme, Istoria mântuirii lumii, este capitolul „Facerea lumii” de către Dumnezeu, Creatorul și Atotțitorul ei. Prin „lume”, înțelegem două realități: cele văzute și cele nevăzute, așa cum mărturisim în simbolul de credință.

Realitatea văzută, la rândul ei, cuprinde natura și societatea, al cărei

nucleu este prima familie: Adam și Eva. Natura la rândul ei, cuprinde regnul mineral și regnul animal, al căror stăpânitor văzut este omul. Realitatea nevăzută o constituie lumea îngerilor, creați de Dumnezeu „la început”, creație denumită de Sfânta Scriptură „cerul” așa cum citim chiar în rândul întâi al Cărții Sfinte: „La început, a făcut Dumnezeu cerul și pământul”.

Crearea lumii văzute a avut loc în șase zile și, după fiecare etapă a creației, Dumnezeu, privindu-și „facerea mâinilor lui” desăvârșită, „a văzut că e bine”. Prin „bine” pe care îl folosește de Dumnezeu insuflatul autor al cărții „Facerea”, Moise ne redă starea de ordine și frumusețe, în care a apărut lumea, cu toate laturile ei, „la început”, fără tulburări cosmice și fără tulburări sociale, cu încălcarea păcii, tulburări ieșite din ură, vrăjmășie, egoism, într-un cuvânt, ieșite din niște simțăminte omenești care au înlăturat din inima lor, orice sămânță de iubire frățască.

Cuvântul „frumos” folosit aici, este propriu-zis, sinteza a mai multor valori morale: iubire, pace, bună cuviință, îndurare, respect, etc. Ordinea și frumusețea întregii creații divine, la început, oglindește liniștea și starea de netulburare a rânduielilor tuturor lucrurilor, în mod desăvârșit, cu un cuvânt oglindește „pacea tuturor lucrurilor” cum se exprimă Fericitul Augustin, în opera sa „Despre Cetatea lui Dumnezeu”.

Ordinea desăvârșită și frumusețea lumii au dispărut, însă, în societate, adică pacea a dispărut, în cursul istoriei de aceea Sfânta noastră Biserică înalță rugăciuni fierbinți către Dumnezeu, ca să înlătore toate relele din societatea omenească, s-o aducă „la frumusețea cea dintâi, pe care le-am pierdut, prin prostimea minții și prin sfatul vrăjmașului” etc. (Vezi Rugăciunea la toată Litia, în Aghiasmatar). Este una din rugăciunile Bisericii, pentru readucerea stării firești, desăvârșite, frumoase, a societății omenești, adică a stării de pace „frumusețea cea dintâi”, pierdută de om, prin păcatul originar, care a adus, îndată, ura, dușmănia și uciderea între frați, despre care ne vorbește Sfânta Scriptură, istorisindu-se uciderea lui Abel de către fratele său Cain.

Și natura sau firea înconjurătoare a omului și-a pierdut ordinea și frumusețea cea dintâi, și ea s-a supus deșertăciunii și ea a căzut în „robia

stricăciunii” și s-a tulburat (Romani VIII, 19-22), ca urmare a păcatului primilor oameni. Nici făptura sau natura fizică nu mai păstrează pacea sau liniștea ei, dintru început, adică pacea, starea firească a ei și a societății omenești și este supusă și ea tulburărilor fizice, pierzându-și frumusețea și armonia (Psalmul CIII), cu care a ieșit din mâna Creatorului. Sfânta noastră Biserică, având, permanent, în față, întregul tablou al vieții societății omenești, cu neîncetatele și feluritele ei tulburări sociale, aducătoare de mari nenorociri înalță rugăciuni atotcuprinzătoare, către Dumnezeu, atât pentru unirea și înfrățirea tuturor oamenilor, ca fii ai Aceluiași Dumnezeu-Părinte, cât și pentru înlăturarea războaielor. Biserica se roagă, deci „pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor” (Ectenia cea mare), „pentru ca să se păzească sfânt locașul acesta și toate orașele și satele de foamete, de cutremur, de potop, de sabie, de venirea altor neamuri asupra noastră și de războiul cel dintre noi” (Rugăciune șă sfințirea apei cele mici). Tot pentru ca să se ajungă la pacea desăvârșită, la „frumusețea cea dintâi”, în societate, Biserica știind că una din cauzele războiului este patima iubirii de sine, care aduce ura între frați, înalță rugăciuni către Dumnezeu „ca să deșăvârșeze, dintre robii Săi, patima iubirii de sine și să întemeieze între dânșii iubirea de frați, dragostea desăvârșită și toată fapta bună, cu puterea Sfântului Său Duh”. (Ectenie pentru înmulțirea dragostei și deșăvârșirea urii și a toată răutatea).

Pe pământ nu mai este pacea firească și desăvârșită, adusă de Domnul Hristos, „Pacea noastră” (Efeseni II, 14), și cântată de îngeri, la Nașterea Domnului (Luca II, 14), adică, pe pământ nu mai este „frumusețea cea dintâi”, desăvârșită, dar această stare firească se păstrează „întru cei de sus”, adică între îngerii cei buni, în împărăția cea cerească, pentru care Biserica se roagă lui Dumnezeu, prin Rugăciunea domnească (Matei VI, 9-13), ca să coboare pacea întru oameni și pe pământ. Însuși Domnul Hristos ne-a învățat să cerem aceasta, printr-una din cererile cuprinse în Rugăciunea „Tatăl nostru”, „Vie împărăția Ta”. Frumusețea stării de pace divină, din ceruri, „dintre cei de sus”, este descrisă cu o rară putere analitică, de către Sfântul Gherman, Patriarhul Constantinopolului (sec. al VIII-lea), care tâlcuiește

această cerere așa: „Îngerii, în cer, sunt în armonie și într-o împreună glăsuire. Tot așa să cântăm și noi și să fim cu dragostea nefățarnică. Voința pe care o cauți și, așa cum o vrei tu, în cer se află. Pe aceasta se cade s-o împlinești pe pământ”.

Înțelesul acestei cereri este următorul: Doamne, precum s-a făcut în cer voia Ta, și precum sunt toți îngerii în pace și nu există între ei nici respingător față de altul și nici respins de altul, nici atacator cu război și atacat cu război de către altul, nici strivitor al altuia și nici strivit de către altul, ci toți, într-o liniște profundă, Te proslăvesc pe Tine, tot așa și între noi, oamenii „Facă-se voia Ta”, pentru ca toate popoarele, cu o singură gură și o singură inimă, să Te slăvim pe Tine, Creatorul și Tatăl nostru al tuturor.

„Slujitorii lui Hristos” (I Corinteni IV, 1) sunt, în mod direct și real, slujitori ai Păcii, pentru că „Hristos este Pacea noastră” (Efeseni II, 14). Preoții sunt numiți și „iconomi ai tainelor lui Dumnezeu”. Desigur că, aici, cuvântul „taine” are și înțelesul de cele șapte Taine, pe care le săvârșesc preoții în Biserică, dar în mod direct, aici, acest cuvânt denumește toate învățăturile divine, cu privire la istoria mântuirii noastre, în care se cuprind și cele șapte Taine, prin care noi primim harul Duhului Sfânt, toate adevărurile evanghelice, descoperite de Domnul Hristos și predicate de către Sfinții Apostoli. Toate aceste șase teme dogmatice ale dreptei credințe, dimpreună cu cele zece virtuți morale, roade ale Duhului Sfânt, enumerate de Sfântul Apostol Pavel (Galateni V, 22), constituie concepția despre Pace, a sfintei noastre Biserici.

Slujitorul lui Hristos are menirea de a propovădui cu înțelepciune și dăruire, adevărurile evanghelice (Matei XXVIII, 19) și, în primul rând, iubirea și pacea între oameni. Slujitorii Bisericii lui Hristos trebuie să fie dominați de gândul de a predica pacea până la sfârșitul veacurilor pentru că „Hristos, Pacea noastră ieri și azi și în veci, este Același” (Evrei XIII, 8; Efeseni II, 14). Învățătura divină despre pace nu trebuie să fie socotită, deci, ca o învățătură, care s-ar propovădui numai într-o perioadă de timp ci propovăduirea ei trebuie să fie socotită o îndatorire divină, pentru toate timpurile și pentru toate locurile „până la marginile pământului” (Psalmul

XVIII, 4; Romani X, 18), și pentru toate neamurile (Matei XXOV, 14; XXVIII, 9).

Pentru această lucrare trebuie să se pregătească, fără preget, prin lectura zilnică a Sfintei Scripturi, a operelor Sfinților Părinți, a Pastoraletor Înălților Chiriarhi ai Bisericii, a revistelor bisericești, a operelor ierarhilor cărturari, din trecutul Bisericii Ortodoxe Române, etc., pentru a-și îmbrospăta cunoștințele despre tema păcii, cu toate fețele ei, dogmatice, morale și sociale și aș adăuga, încă, altele noi, așa încât ei să apară în fața credincioșilor ca intelectuali cu minte vie, lucrătoare.

Slujitorii Bisericii, vorbitori despre pace, nu trebuie să uite, de asemenea, că drumul cel mai scurt, pentru a ajunge la înduplecarea voinței lor, spre acțiune, este drumul presărat cu exemple, alese cu grijă. Dăm, aici, două exemple în legătură cu tema păcii, unul din Sfânta Scriptură a Vechiului Testament și altul din Istoria Bisericii Ortodoxe Române.

a) Cartea „Facerea”, în capitolul al XIII-lea, vorbește despre despărțirea lui Avraam de Lot, nepotul său (fiul fratelui său) în Canaan. Amândoi aveau turme multe de oi și vite mari, dar s-au întâmplat certuri între păzitorii turmelor de vite, pentru că „locul acela nu-i încăpea să stea împreună”. Avraam, iubitor de pace, i-a spus lui Lot că nu trebuie „să fie sfadă” între el și Lot și între păzitorii vitelor lor și, cu multă blândețe și bunăvoință, a stins cearta, zicându-i lui Lot, fără să i se impună, ca mai mare: ”De vei apuca tu la stânga, eu voi apuca la dreapta, iar de vei apuca tu la dreapta, eu voi apuca la stânga”. Și a fost „pace bună” între ei, izvorâtă din virtutea dragostei, blândeții, etc.

b) Alt exemplu: Mitropolitul Dosoftei al Moldovei (în sec. al XVII-lea), cu o profundă iubire față de patria sa, mult tulburată de războaie, în vremea sa, înalță un imn de laudă păcii și frăției dintre oameni.

„Cine-și face zid de pace, /Tunuri de frăție,/

Duce viață fără greață, /’ntr-a sa bogăție.

Că-i mai bună depreună, /Viața cea frățească,/

Decât arma ce destramă, /Oaste vitejească/”.

Cuvântul lui Dumnezeu pe care-l predică preotul, despre pace este „viu

și lucrător” (Evrei IV, 12), este adânc răsunător și pătrunzător în sufletul credincioșilor.

Din cele arătate avem datoria de a munci, neîncetat, pentru a păstra, a cultiva și a înmulți darurile de la Dumnezeu, despre pace, „starea frumuseții celei dintâi” a omenirii, credința care ne asigură procedura și înmulțirea de bunuri materiale și spirituale, prin munca pașnică, cu mintea și cu brațele, a tuturor oamenilor, fii ai lui Dumnezeu și frați între ei.

Biserica noastră a avut în trecut, are în prezent și va avea și în viitor, vocația divină a Păcii, alături de întregul nostru popor, vocație izvorâtă din virtutea divină a Iubirii care „este binevoitoare..., nu pizmuiește ..., nu gândește răul” (I Corinteni XIII).

Pr. Lazăr Dumitru

Consilier eparhial

**Un monument
de la cumpăna veacurilor XVII și XVIII
Biserica Adormirea Maicii Domnului a fostului
schit Didești, județul Teleorman**

Schitul Didești¹ a fost zidit de Șerban Sluger Știrbei² și soția sa Stanca, fiica lui Ivașcu Clucer Băleanu³, pe la sfârșitul veacului al XVII-lea sau în primii ani ai celui următor. Cei doi soți intraseră în posesia satului Didești printr-un schimb de moșii făcut de Șerban Slugerul cu socrii săi, în anul

1. În sec. al XVIII-lea singurele așezăminte mănăstirești înregistrate în județul Teleorman sunt Schiturile Drăgănești (ridicat de Matei Basarab și rudele sale la 1647) și Didești. Tunusli, *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, ed. G. Sion, București, 1863, p. 174; F.W. Bauer, *Mémoires historique et géographiques sur la Valachie*, Francfort et Leipsig, 1778, p. 177; D. Fotino, *Istoria vechii Dacii, acum a Transilvaniei, Moldovei și Valahiei*, ed. G. Sion, București, III, p. 171

2. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 247 Șerban Știrbei, numit de la Didești, mort în anul 1708, este fiul lui Radu Comis Știrbei și frate cu Constantin Știrbei, mare ban în vremea lui Constantin Brâncoveanu.

3. N. Stoicescu, *op.cit.*, pp. 114-115 Ivașcu Băleanu este mare agă, mare comis și mare logofăt între 1671-1672, mare clucer în anul 1678 și mare vornic în 1679, anul morții. A fost căsătorit cu Marica, fiica lui Ivașcu medelnicerul din Cepari.

1679⁴.

Așezământul monahal trebuie să fi fost gata sau în bună parte terminat la 1 martie 1705 când ctitorii își întocmesc dieta și lasă mănăstirii drept danie moșiile Rusănești și Mărgăritești din județul Romanați, cu vadurile de moară, viile și altele⁵. În anul următor, la 2 februarie 1706, Șerban și Stanca Știrbei, lipsiți de moștenitori direcți, închină lăcașul de la Didești Mitropoliei din București, printr-un zăpăis⁶ adresat lui Teodosie, Mitropolitul Țării Românești. După moartea jupânesei sale, simțindu-și sfârșitul aproape, la 9 decembrie 1708 Slugerul îi trimite o scrisoare mitropolitului Antim Ivireanu, prin care îl lasă pe acesta executorul averii sale după moarte, din care, cu o bună parte înzestreză mănăstirea ridicată pe moșia Dideștilor⁷. Un an mai târziu, la 2 februarie 1709, frații lui Șerban Știrbei, Radu și Constantin,

4. Arh. St. București, Mitropolia București, pach 134, doc.8. Scrisoarea din martie 1679 a Maricăi Clucereasa către ginerele său „ca să se știe că i-a fost dat mai înainte satul Oltenița cu rumâni de acolo, iar el n-au vrut ci au cerșit satul Dideștii... iar socru-său atuncea n-au voit să i-l dea, iar când au fost acum, întâmplându-i-se de pribegi în Moldova, i-a poruncit D-lui de acolo și îi trimise și un răvaș să-i dea ginerelei ei Șerban satul Dideștii pentru moșia de la Oltenița”, vezi și Maria Georgescu și Gh. Popa, *Documente referitoare la istoria județului Teleorman, 1441-1700*, I, 1989, p. 251; N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I, Țara Românească, 1970, vol. I, p. 294.

5. Arh. St. București, Mitropolia București, pach 134, doc.21.

6. Ibidem, pach 325, doc.144 „... că întâmplându-se de nu ne-au dat Dumnezeu să facem copii ne-am socotit și ne-am îndemnat de am făcut o mănăstioară pe moșia Dideștilor unde ne-au fost casa și așezământul... pe care o închinăm acum la Mitropolia din București”; ap. Șt. Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, II, 1916, pp. 313-314; N. Stoicescu, *Bibliografia*, p. 294.

7. Arh. St. București, Mitropolia București, pach 294/113, doc. 4 „... am lăsat la Sf. Mănăstire, ca să de-a frate-meu Costandin Banul taleri 1000 ce am la Vasile Căpitanul și la Dude ca să facă zidul împrejurul mănăstirii și chilii și să se ia cărămizi gata 200000 și am lăsat și țigani 10 sălașe, suflete 30, și am trimis sfinției tale și puținul dar, iia, cămașă cu izmene și o basma...” ap. Șt. Greceanu, *op.cit.*, p. 314; N. Stoicescu, *Bibliografia*, p. 294

întăresc la rândul lor actul de închinare către micul schit a moșiilor Rusănești și Mărgăritești, pe care le moșteniseră de la tatăl lor, Radu Comis Știrbei⁸.

De-a lungul timpului boierii din familia Știrbei au înzestrat lăcașul și cu alte moșii, cum era cea de la Vălsănești⁹, din județul Romanați sau partea ce le aparținea din moșia Comani, din județul Olt. De la aceasta din urmă, în anul 1747, dijma era dată în seama popei Ioan de la Didești¹⁰, parte care, după 1760 trece sub administrația directă a mănăstirii Didești¹¹, astfel încât veniturile moșiilor enumerate să fie ridicate de egumenii acestui așezământ¹². O jumătate de veac mai târziu însă, în luna iunie 1818, egumenul schitului Didești, arhimandritul Iosif va plăti el timp de cinci ani embatic Mitropoliei, în sumă de 4000 taleri pe an¹³.

Cu toate daniile și atenția familiei de care a beneficiat, ctitoria soților Știrbei intră pe panta unei implacabile decăderi, ce se accentuează pe la jumătatea sec. al XIX-lea. Astfel, în anul 1861, Cezar Bolliac, însărcinat de guvern să cerceteze situația mănăstirilor închinare și neînchinare din județele Romanați și Teleorman, constată că biserica Schitului Didești ținea loc de biserică de mir, iar așezământul monahal era într-o stare deplorabilă și aproape lipsit de slujitori și viețuitori, călugării fiind înlocuiți de preoții de mir din satele din împrejurimi iar clădirile grav degradate¹⁴, motiv pentru care propune chiar desființarea imediată a așezământului, ce va surveni de altfel în anul 1864, odată cu legiuirea lui Cuza.

Din mănăstirea ridicată în jurul anului 1700 s-au păstrat până astăzi biserica lipsită de pisanie, modestă ca dimensiuni și cu urmele unor modificări vizibile în ceea ce privește plastica monumentală, ruinele pivniței

10. B.A.R. ms. 616, ap. I. Ionașcu, *op. cit.* p. 65

11. B.A.R. ms. 617, ap. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 65

12. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 66. La 2 iunie 1761 este consemnat egumenul Grigorie, iar la 28 noiembrie 1764 egumenul Sofronie.

13. B.A.R. ms. 659, f.16, ap. I. Răuțescu, *Metoașele Mitropoliei Ungro-Valahiei sub mitropolitul Dionisie Lupu*, în *Raze de Lumină*, III, 1931, nr. 3, p. 180.

14. C. Bolliac, *Monastirile din România (monastirile închinare)*, 1862, pp. 436-440.

boltite cu un semicilindru susținut de arce dublouri, ce a aparținut cel mai probabil casei boierilor sau casei egumenești, părți din zidul de sud și est al incintei, aceasta din urmă construită după anul 1708, conform dispoziției ctitorului¹⁵, și o clopotniță de lemn exterioară, cu clopotul mare turnat la Moscova, în anul 1846¹⁶.

Biserica fostului schit Didești se înscrie într-un plan de tip sală cu clopotniță pe pronaos și pridvor pătrat¹⁷, un tip mai puțin utilizat, dar prezent în epocă, de exemplu la Vădeni-Gorj (1700) și la Baldovinești- Teleorman (cca 1700), alcătuit din toate compartimentele tradiționale. Altarul, aproape lipsit de decroș, prezintă o subțiere a masei zidăriei în zona proscomidiei și diaconicului. Naosul are formă dreptunghiulară și deasupra are o turlă cu opt laturi ce pare a fi un adaos mai târziu¹⁸. Pronaosul dreptunghiular are zidul nordic decroșat față de naos, în grosimea zidăriei fiind săpată scara de acces la clopotniță¹⁹ și este acoperit cu o calotă semisferică sprijinită pe pandantifi.

15. Vezi nota 6.

16. „acest clopot s-a făcut pe seama Sfintei Monastiri Didești jud. Teleorman, metoh Sfintei Mitropolii, cu cheltuiala cuviosului protosinghel Ioanichie, egumenul schitului acestei mănăstiri și adus de dumnealui Iosif Romanov și tovarășii vânzatori de cărți, leatul 1846.” Deasupra scrie în rusește „turnat la Moscova, în atelierul lui Dimitrie Samghin, în greutate de 16 punduri”.

17. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, partea a IV-a, veacul XVIII, B.C.M.I., XXIX, București, 1936, p. 13. Tipului I de plan, corespunzător epocii de la domnia lui Șerban Cantacuzino și până la moartea lui Constantin Brâncoveanu, aparțin bisericile cu plan dreptunghiular și o clopotniță masivă pe pronaos - Vădeni, județul Gorj (1700) și cele cu plan treflat și turlă pe pronaos - Colțea, București (cca.1700) și mănăstirea Mamu, județul Vâlcea (1699).

18. *Ibidem*, p. 14. Bisericile de tipul I, în general, nu au turlă pe naos.

19. Gr. Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, 1982, p. 36. Modelul variantei cu scara de acces la clopotniță în zid pare să-l fi dat biserica din Gherghița - (1646), urmat la Golești - județul Argeș (1646), Coian-Mironești - județul Giurgiu (1669), Biserica Doamnei - București (1683), Balaci - județul Teleorman (1684).

Rămas ca o caracteristică a sec. al XVII-lea, zidul dintre pronaos și naos era plin²⁰, cu o deschidere în centru pentru circulație, care a fost modificată în timp, prin lărgirea acesteia. Pridvorul pătrat²¹, de mici dimensiuni, ce nu atinge lățimea fațadei bisericii, este acoperit cu o boltă semicirculară. Inițial deschis și sprijinit pe patru stâlpi, el a fost închis cu zidărie cu ocazia uneia din intervențiile de reparare târzii.

În ceea ce privește plastica monumentală este de observat că bazele turlelor sunt pătrate, scunde și nedecorate, ele fiind abia vizibile din acoperișul bisericii. Turlele, cu secțiunea în formă de prismă octogonală, cu aspectul actual rezultat tot din modificări, sunt marcate pe fiecare față de câte o arcadă oarbă, în locul ferestrelor de deasupra pronaosului și cu șase arcade oarbe și două ferestre deasupra naosului. Fațadele edificiului, în totalitate tencuite, sunt lipsite de orice altă ornamentație, în afară de cornișa simplu profilată, sărăcia decorului fiind compensată de o anumită zveltețe conferită de dezvoltarea pe verticală prin turle.

Singurele reparații cunoscute sunt cele din anii 1899, 1907²² și 1955 precum și o refacere a picturii interioare din anul 1936. Din păcate, urmarea acestor intervenții a fost transformarea marcată a aspectului inițial al monumentului de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, care cu greu mai poate fi regăsit azi la biserica fostului Schit Didești.

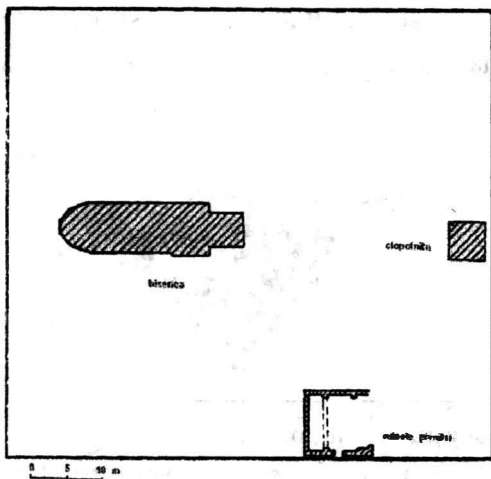
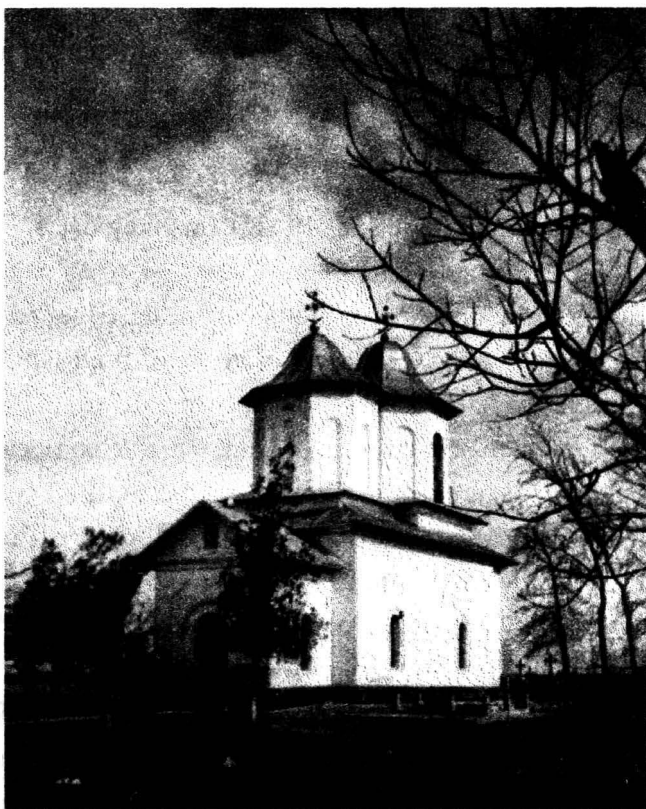
Ecaterina Țințăreanu

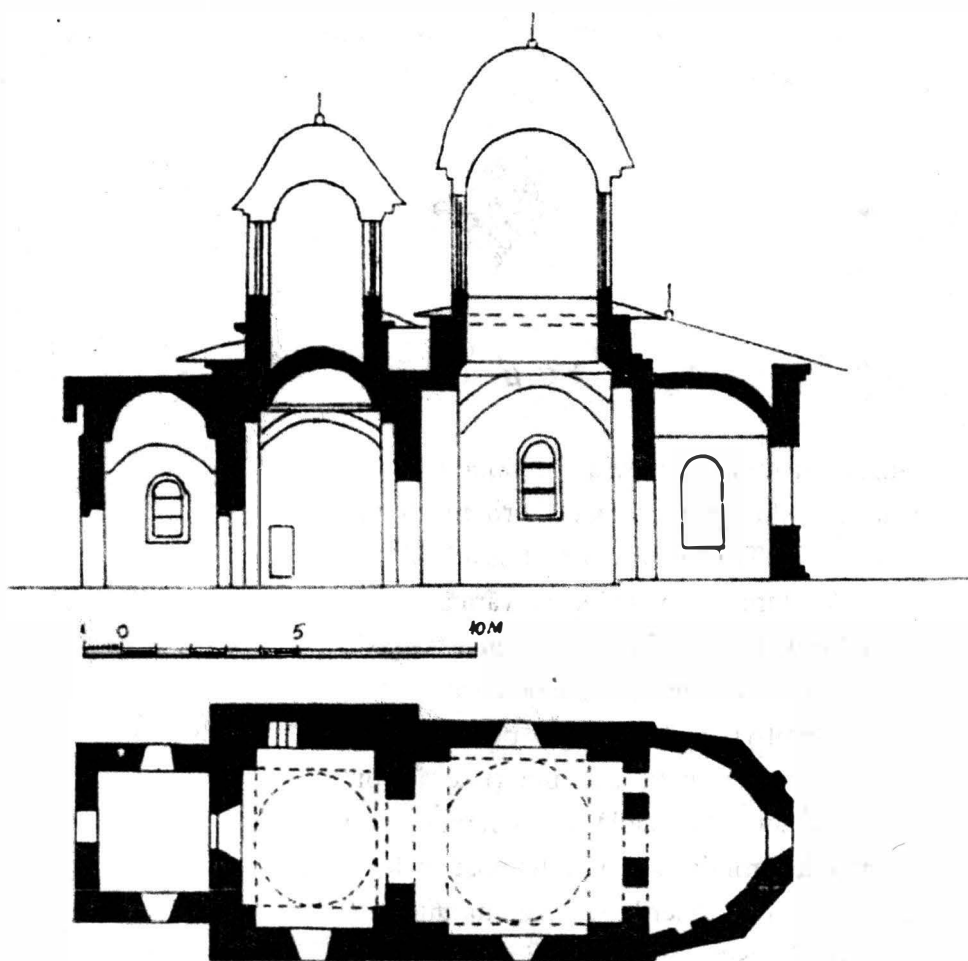
20. N. Ghika-Budești, op. cit., p. 21.

21. *Ibidem*, p. 44. Autorul consideră pridvorul pe plan pătrat al bisericii din Vădeni, clădită de marele ban Nicolae Brăiloiu la 1700, o particularitate foarte rară în epocă.

22. Anuarul Casei Bisericii, Anuar, 1909, p. 119.

Biserica fostului schit Didești.
Vedere generală și plan de situație

Biserica fostului schit Didești.

Plan și secțiune

F a b u l ă

Odată o maimuță din evul enecdotic,
venind la sfat pe-o creangă de arbore exotic,
a zis: ATENȚIE ! sînt foarte ofensată...
Circulă-n lume vorba deloc adevărată
că HOMO ar descinde din buna noastră rasă...
Însăși ideea-aceasta îmi pare odioasă.
Ați pomenit vreodată divorțuri printre noi,
copii lăsați pe drumuri sau inmuri de război?
Cine-a văzut în hoardă la noi bolnavi mintali,
drogați, lacomi de cărnuri și homosexuali,
escroci, bandiți, gherile sau vreo tutungerie?
În neamul nostru nobil nu vezi așa prostie,
noi n-avem mafii crude în stirpea noastră-aleasă,
nici teroriști, nici dogme, nici luptele de clasă,
cât am bătut eu jungla, scuzați, n-am observat
în obștea simiască cocotier privat,
nici garduri și nici paznici, nici pui murind de foame
sau omorâți în taină de așa zise „MAME”...
Nu veți vedea vreodată cât soarele și luna
o minte de maimuță dospind în ea minciuna.

Chiar de aș fi silită de vreun laborator,
n-aș deveni port-bătă și nici informator.
Și iată încă una din lumea lor de jos:
la noi nu se întâmplă război religios,
nici „sfinte” inchiziții, nici libertate-n lanțuri.
nici chefuri după care să ne culcăm în șanțuri
și nici vreo îndoială ce duce-n ateism,
nici ordini mondiale, nici materialism...
E-adevărat că HOMO a coborât ca soi,
DAR NU, fiți rezonabili, **n-a coborât din noi.**

A. Dumitru

(Teleormanul, nr. 3928 / joi, 13 ianuarie, 2005)

AȘTEPTÂNDU-L PE ȘTEFAN

Am venit și noi la Putna,
La Domnul Ștefan cel Sfânt,
Să ne-asculte rugăciunea
Celor ce suntem pe pământ.

Pentru noi Putna rămâne
Leagăn, dor și jurământ,
Locul ce ne pomenește
De Domnul Ștefan cel Sfânt.

Putna este veșnicie,
E sudoare, cutezanță,
Este îndreptarul nostru,
Poezie și speranță.

Putna este peste veacuri
Panteon de tron domnesc,
Este flacăra ce arde,
Pe pământul românesc.

Putna este o chemare,
Este jertfă, este cânt,
Căci aici sălășluiește,
Duhul lui Ștefan cel Sfânt.

Putna este neuitare,
E săgeată peste ani
Este freământul de codru,
Străjuită de Ștefan

Este glasul ce îngână,
Pomenire și credință,
Și stă strajă la furtună,
Glăsuind a biruință.

Candela ce nu se stinge
De la căpătâiul Lui,
Este lacrima ce curge
Din ochii românului.

Îl rugăm încă odată
Să-nconjoare iarăși țara,
Să ne dea înțelepciune
Și să facem catedrala.

Bate clopotul de seară
Peste munți, peste coline
Și mă-ntreb naiv, nevrednic
Oare Ștefan când mai vine ?

Pr. Marin Stănescu

